

**UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA
FACULTATEA DE DREPT
ȘCOALA DOCTORALĂ ȘTIINȚE JURIDICE**

Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 347.922.6(043.3)

DUMITRAȘCU, Dumitru

**MIJLOACE DE APĂRARE A PĂRĂTULUI ÎN CADRUL
PROCESULUI CIVIL**

Teză de doctorat în drept
Specialitatea 553.03 – Drept procesual civil

Autor:	Dumitrașcu, Dumitru
Conducător de doctorat:	Belei, Elena, dr. în drept, conf. univ.
Comisia de îndrumare:	Crețu, Vasile, dr. în drept, conf. univ.
	Coban, Igor, dr. în drept, conf. univ.
	Macovei, Gheorghe, dr. în drept, lect. univ.

CHIȘINĂU, 2022

© DUMITRAȘCU, Dumitru, 2022

CUPRINS

ADNOTARE	5
LISTA ABREVIERILOR	8
INTRODUCERE	9
CAPITOLUL 1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE PRIVIND MIJLOACELE DE APĂRARE ALE PĂRĂTULUI	16
1.1. Examinarea reglementărilor naționale și a statelor străine privind modalitățile de apărare ale părâtului	16
1.2. Studiul publicațiilor doctrinare din Republica Moldova și a altor state în materia mijloacelor de apărare ale părâtului în cadrul procesului civil.....	29
1.3. Identificarea problemei științifice, formularea obiectivelor și direcțiilor de soluționare ...	44
1.4. Concluzii la Capitolul 1	47
CAPITOLUL 2. APĂRAREA PĂRĂTULUI PRIN INTERMEDIUL OBIECȚIILOR MATERIAL-JURIDICE ȘI EXCEPȚIILOR PROCESUALE	49
2.1. Rolul și esența obiecțiilor material-juridice.....	49
2.2. Noțiunea și natura juridică a excepțiilor procesuale.....	70
2.3. Regimul juridic al excepțiilor procesuale	76
2.3.1. Excepția lipsei capacității procesuale	77
2.3.2. Excepția lipsei calității procesuale	80
2.3.3. Excepția de tardivitate	83
2.3.4. Excepția autorității de lucru judecat	90
2.3.5. Excepția de litispendență	96
2.3.6. Excepția de necompetență	99
2.3.7. Excepția de neconstituționalitate	108
2.3.8. Excepția de ilegalitate.....	115
2.3.9. Excepția nulității actului de procedură	120
2.3.10. Excepția decăderii	124
2.3.11. Excepția de perimare	126
2.4. Concluzii la Capitolul 2.....	129
CAPITOLUL 3. ACȚIUNEA RECONVENȚIONALĂ ȘI MIJLOACELE ALTERNATIVE/ATIPICE DE APĂRARE ALE PĂRĂTULUI	133
3.1. Natura juridică a acțiunii reconvenționale.....	133
3.2. Particularitățile înaintării acțiunii reconvenționale.....	140

3.3. Examinarea și efectele aditerii acțiunii reconvenționale	150
3.4. Mijloacele alternative/atipice de apărare ale pârâtului	154
3.5. Concluzii la Capitolul 3	165
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	168
BIBLIOGRAFIE	173
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	187
CURRICULUM VITAE	188

ADNOTARE

**DUMITRAȘCU Dumitru, „Mijloace de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil”.
Teză de doctor în drept la specialitatea științifică 553.03 - Drept procesual civil,
Chișinău, 2022**

Structura tezei: Teza conține adnotări (în trei limbi), lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, lista bibliografiei consultate din 200 surse, cv, 172 de pagini de text de bază. Rezultatele obținute sunt publicate în 24 publicații.

Cuvinte-cheie: proces echitabil, dreptul la apărare, mijloace de apărare, obiecții material-juridice, excepțiile procesuale, acțiunea reconvențională, referința, tranzacția judiciară, atragerea intervenientului accesoriu.

Scopul și obiectivele lucrării: Scopul lucrării constă în identificarea mijloacelor de apărare ale pârâtului, examinarea naturii juridice, condițiilor, efectelor și eficienței acestora. Întru atingerea scopului tezei, au fost realizate următoarele obiective: identificarea și examinarea modalităților de acțiune ale pârâtului ce constituie mijloace de apărare; cercetarea viziunilor doctrinare naționale și opiniilor doctrinare din alte țări în privința naturii juridice, caracteristicilor, funcțiilor, felurilor și rolului mijloacelor de apărare ale pârâtului în procesul civil; evidențierea trăsăturilor caracteristice ale obiecțiilor material-juridice invocate de către pârât; stabilirea particularităților și a caracterelor excepțiilor procesuale ca mijloace de apărare ale pârâtului; determinarea naturii juridice, condițiilor de exercitare și a efectelor acțiunii reconvenționale; formularea propunerilor *de lege ferenda* în scopul remedierii lacunelor legislative și perfecționării procesului civil.

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării: Studiul realizat reprezintă unica lucrare în Republica Moldova ce examinează integral și complet mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Lucrare de specialitate autohtonă care să se axeze anume pe problematica mijloacelor de apărare ale pârâtului lipsește cu desăvârșire. Noutatea științifică a acestei lucrări constă în efectuarea unui studiu profund și temeinic asupra mijloacelor de apărare ale pârâtului, având la bază legislația procesual civilă, jurisprudența națională și opiniile doctrinare în domeniu.

Problematica științifică soluționată constă în determinarea mijloacelor de apărare specifice pârâtului în cadrul procesului civil, fapt care a condus la evidențierea particularităților utilizării (întrebuințării) acestor modalități de apărare, pentru a asigura aplicarea uniformă a legislației procesual civile de către instanțele judecătorești.

Semnificația teoretică a lucrării: prezenta cercetare acoperă golul inexistenței lucrării de specialitate ce ar analiza mijloacele de apărare ale pârâtului. În cadrul acestui studiu s-a efectuat sistematizarea conceptelor doctrinare și legislative asupra mijloacelor de apărare ale pârâtului; evidențierea caracteristicilor obiecțiilor material-juridice pe care le poate înainta pârâtul, fiind stabilite categoriile și obiectivele obiecțiilor material-juridice; examinarea exhaustivă a excepțiilor procesuale ce pot fi ridicate în procesul civil; redarea multiaspectuală a acțiunii reconvenționale înaintată de către pârât în scopul apărării împotriva acțiunii reclamantului; determinarea oportunității și eficienței folosirii de către pârât a mijloacelor alternative/atipice de apărare.

Valoarea aplicativă a lucrării: Concepțiile elaborate, precum și propunerile *de lege ferenda* formulate pot fi luate în considerare în cadrul eficientizării și optimizării procesului civil la capitolul reglementării mijloacelor de apărare ale pârâtului. Considerăm că rezultatele obținute vor putea oferi opinii, trimeri, soluții utile judecătorilor, avocaților, participanților la proces, cadrelor didactice, studenților și tuturor interesați de procesul civil.

Implementarea rezultatelor științifice: Rezultatele cercetării sunt utilizate în procesul didactic și științific de la Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. În plus, principale repere metodologice ale lucrării au fost publicate în reviste de specialitate, au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale.

АННОТАЦИЯ

ДУМИТРАШКУ Думитру, «Средства защиты ответчика в гражданском процессе».
Диссертация на соискание учёной степени доктора права, Специальность: 553.03 –
Гражданское процессуальное право, Кишинёв, 2022

Структура диссертации: Диссертация содержит аннотации (на трех языках), список сокращений, введение, три главы, общие выводы и рекомендации, список использованной литературы из 200 источников, резюме, 172 страницы основного текста. Результаты опубликованы в 24 научных статьях.

Ключевые слова: право на справедливое судебное разбирательство, право на защиту, средства защиты, материально-правовые возражения, процессуальные возражения, встречный иск, отзыв на иск, мировое соглашение, привлечение третьего лица, не заявляющие самостоятельных требований на предмет спора.

Цель и задачи исследования: Цель диссертации состоит в определении средств защиты ответчика, рассмотрении их правовой природе, условий, последствий и эффективности использования способов защиты ответчика. Для достижения цели диссертации были поставлены следующие задачи: выявление и рассмотрение способов действий ответчика, составляющие средства защиты; исследование мнений отечественных и зарубежных авторов относительно правовой природы, особенностей, функций, видов и роли средств защиты ответчика в гражданском процессе; выделение характерных признаков материально-правовых возражений, которые могут быть выдвинуты ответчиком; установление особенностей и характера процессуальных возражений как средств защиты ответчика; определение правовой природы, условий и последствий предъявления встречного иска; формулирование предложений *lege ferenda* с целью устранения пробелов в законодательстве и улучшения гражданского процесса.

Научная новизна диссертации: Исследование является единственной работой в Республике Молдова, которая полностью исследует средства защиты ответчика в гражданском процессе. В отечественной правовой литературе отсутствует работы, которая была бы посвящена рассмотрению и изучению средств защиты ответчика в гражданском процессе. Научная новизна диссертации заключается в проведении глубокого и всестороннего изучения средств защиты ответчика в гражданском процессе на основе гражданского процессуального законодательства, отечественной судебной практики и мнений ученых процессуалистов.

Решенная научная проблема состоит в определении действий, которые являются средствами защиты ответчика в гражданском процессе, что привело к выделению особенностей использования этих способов защиты, для обеспечения единообразного применения судами норм гражданского процессуального законодательства.

Теоретическая значимость: В данной работе проведена систематизация доктринальных и законодательных представлений о средствах защиты ответчика; выделение характеристик материально-правовых возражений, которые может предъявить ответчик; исчерпывающее рассмотрение процессуальных возражений, которые могут быть выдвинуты в гражданском процессе; многостороннее изучение встречного иска, как средства защиты ответчика; определение возможности и эффективности использования ответчиком альтернативных/нетипичных средств защиты в гражданском процессе.

Прикладная ценность работы: Разработанные концепции, а также сформулированные предложения *lege ferenda* могут быть использованы для оптимизации гражданского процесса в части регулирования средств защиты ответчика. Мы убеждены, что полученные результаты предоставят пользу судьям, адвокатам, участникам процесса, преподавателям, студентам и всем интересующимся гражданским процессом.

Внедрение научных результатов: Основные методологические положения исследования были опубликованы в различных научных источниках.

ANNOTATION

DUMITRAȘCU Dumitru, „Defendant's means of defense in civil proceedings”.

Ph.D. Thesis, Specialty 553.03 – Civil procedure law, Chisinau, 2022

Thesis structure: The thesis contains annotations (in three languages), list of abbreviations, introduction, three chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 200 titles, CV, 172 pages of basic text. The results are published in 24 scientific works.

Keywords: fair trial, the right of defense, means of defense, material objections, processual exception, counter-claim, statement of defence, settlement agreement, attracting of accessory interveners.

Purpose and objectives of the paper: The purpose of the paper is to identify the means of defense of the defendant, examining their legal nature, conditions, effects and effectiveness. In order to achieve the purpose of the thesis, we propose the achievement of the following objectives: identification and examination of the modalities of action of the defendant which constitute means of defense; research of national doctrinal views and doctrinal opinions from other countries regarding the legal nature, characteristics, functions, types and role of the defendant's means of defense in civil proceedings; highlighting the characteristic features of the material-legal objections invoked by the defendant; establishing the particularities and the characters of the procedural exceptions as means of defense of the defendant; determining the legal nature, the conditions of exercise and the effects of the counterclaim; the formulation of the proposals of *lege ferenda* in order to remedy the legislative gaps and to improve the civil process.

The novelty and scientific originality of the paper: The study is the only paper in the Republic of Moldova that fully and completely examines the defenses of the defendant in civil proceedings. Indigenous specialized work that focuses specifically on the issue of the defendant's means of defense is completely missing. The scientific novelty of this paper consists in conducting a deep and thorough study of the defendant's means of defense, based on civil procedural law, national jurisprudence and doctrinal opinions in the field.

The solved scientific issue consists in determining the specific means of defense of the defendant in the civil process, which led to highlighting the particularities of use (use) of these methods of defense, to ensure uniform application of civil procedural law by courts.

The theoretical significance of the paper: the present research covers the gap of the non-existence of the specialized paper that would analyze the means of defense of the defendant. In this study was carried out the systematization of doctrinal and legislative concepts on the means of defense of the defendant; highlighting the characteristics of the material-legal objections that the defendant may submit, establishing the categories and objectives of the material-legal objections; exhaustive examination of procedural exceptions that may be raised in civil proceedings; the multi-aspect rendering of the counterclaim filed by the defendant for the purpose of defending against the plaintiff's action; determining the opportunity and efficiency of the defendant's use of alternative / atypical means of defense.

The applicative value of the paper: The elaborated concepts, as well as the formulas of *lege ferenda* formulated can be taken into account in the efficiency and optimization of the civil process regarding the regulation of the defendant's means of defense. We believe that the results obtained will be able to provide opinions, references, and useful solutions to judges, lawyers, participants in the trial, teachers, students and all those interested in the civil process.

Implementation of scientific results: The research results are used in the teaching and scientific process at the Alecu Russo Balti State University. In addition, the main methodological guidelines of the paper have been published in specialized journals and have been presented in various international and national scientific forums.

LISTA ABREVIERILOR

alin.	alineat
art.	articol
c.	contra
CC	Codul civil al Republicii Moldova
CPC	Codul de procedură civilă al Republicii Moldova
CSJ	Curtea Supremă de Justiție
CEDO	Convenția Europeană a Drepturilor Omului
CtEDO	Curtea Europeană a Drepturilor Omului
etc.	etcetera
lit.	literă
nr.	număr
p.	pagina
pct.	punct
RM	Republica Moldova
SUA	Statele Unite ale Americii
v.	versus
с.	страница

INTRODUCERE

„...procedura trebuie să fie simplă, ca să nu încurce pe părți, trebuie să fie rapidă, pentru ca procesele să nu dureze prea mult, să fie ieftină, pentru ca fiecare să poată să-și valorifice dreptul. Ea trebuie în acest înțeles să fie cât mai eficace, pentru că este mijlocul fără de care dreptul nu se poate realiza”

Mircea Djuvara

Actualitatea și importanța problemei propuse spre cercetare. Convenția Europeană a Drepturilor Omului instituie obligația statelor semnatare de a asigura dreptul la un proces echitabil justițiabililor. O componentă esențială a dreptului la un proces echitabil reprezintă dreptul la apărare în procesul civil. Pe lângă aceasta, procesul echitabil în cauze civile include în conținutul său contradictorialitatea și egalitatea părților. *Constituția Republicii Moldova*¹ la art. 16 reglementează principiul egalității ca unul fundamental și indispensabil în cadrul statului de drept, conform acestui principiu toate persoanele sunt egale în fața legii și se pot folosi de drepturile lor în egală măsură fără a fi supuși unei discriminări.

Atât Constituția, cât și CPC² oferă părților în proces drepturi egale de a alege formele și mijloacele procesuale de apărare în cadrul procesului civil. Astfel, art. 26 din CPC intitulat „Contradictorialitatea și egalitatea părților în drepturile procedurale” stipulează că părțile se bucură de posibilități egale, suficiente și adecvate de folosire a tuturor mijloacelor procedurale pentru susținerea poziției asupra circumstanțelor de fapt și de drept, astfel încât nici una dintre părți să nu fie defavorizată în raport cu cealaltă. De asemenea, principiul contradictorialității presupune că procesul civil trebuie să fie organizat astfel încât părțile să aibă posibilitatea de a formula, argumenta și dovedi poziția sa, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii acesteia.

În doctrina juridică se susține că egalitatea procesuală a părților în proces este asigurată prin punerea la dispoziția pârâtului a posibilității de a se apăra împotriva acțiunii înaintate de către reclamant, promovându-și obiecțiile necesare și argumentând astfel poziția sa. Forma contradictorială a procesului presupune că pârâtului îi este oferită posibilitatea de a lua cunoștință de cererea de chemare în judecată, fără ca să mai aștepte începutul examinării cauzei în fond, să studieze probele pe care lea prezentat partea adversă, să-și stabilească modul de comportare în

¹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994

² Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-134 din 21.06.2013

raport cu pretențiile înaintate împotriva lui și să prezinte probe cu care se apără împotriva pretențiilor reclamantului. De asemenea, trebuie să fie asigurat și dreptul reclamantului de a lua cunoștință cu atitudinea față de proces și mijloacele de apărare ale pârâtului, pentru ca să prezinte dovezi suplimentare ce combat răspunsul pârâtului la pretențiile înaintate.

Toate aceste aspecte sunt esențiale și indispensabile unui proces civil echitabil, promovarea și asigurarea lor contribuie la adoptarea hotărârilor judecătorești legale și întemeiate. Totodată, grație disponibilității și contradictorialității procesului civil, examinarea corectă a cauzei civile depinde, în mare parte, de atitudinea și conduita părților față de litigiul dedus judecății. Respectiv, reclamantul sesizând instanța de judecată stabilește, inițial, limitele judecării cauzei, indicând circumstanțele de fapt și de drept pe care se întemeiază. Pe de altă parte, pârâtul poate, utilizând mijloacele de apărare permise de lege, să combată aceste circumstanțe, să obiecteze împotriva pornirii procesului civil din cauza încălcării premiselor și/sau condițiilor de exercitare a dreptului la acțiune de către reclamant, să înainteze proprii pretenții față de reclamant etc.

Așadar, pârâtul dispune de mijloace pentru a influența mersul judecării cauzei, poate utiliza, în acest sens, anumite mijloace de apărare a drepturilor și intereselor sale în proces. Or, de regulă, instanța de judecată din oficiu nu va adopta vreun act de procedură favorabil pârâtului, fără ca să existe o solicitare expresă din partea acestuia. În funcție de scopurile urmărite de pârât, acesta trebuie să utilizeze diferite mijloace de apărare în procesul civil, fiecare dintre aceste modalități având condiții de exercitare, caractere juridice și finalități diferite. De aceea, este absolut necesar de a cunoaște toate mijloacele posibile de apărare ale pârâtului, condițiile și efectele lor.

În pofida importanței mijloacelor de apărare ale pârâtului, acest subiect nu a constituit obiectul vreunei cercetări profunde în Republica Moldova. Deseori utilizarea mijloacelor de apărare de pârât în procesul civil creează confuzii și erori. Din acest considerent, este necesar de a investiga instituția în cauză, cu scoaterea la suprafață a naturii juridice, funcțiilor, felurilor modalităților de apărare, lacunelor și contradicțiilor existente cu formularea propunerilor *de lege ferenda* pentru depășirea acestora și optimizarea instituției respective.

Scopul și obiectivele tezei. Scopul lucrării constă în identificarea mijloacelor de apărare ale pârâtului, examinarea naturii juridice, condițiilor, efectelor și eficienței acestora. Întru atingerea scopului tezei, propunem realizarea următoarelor obiective:

1. Identificarea și examinarea modalităților de acțiune ale pârâtului ce constituie mijloace de apărare, cercetarea viziunilor doctrinare naționale și opiniilor doctrinare din alte țări în privința naturii juridice, caracteristicilor, funcțiilor, felurilor și rolului mijloacelor de apărare ale pârâtului în procesul civil;

2. Evidențierea trăsăturilor caracteristice ale obiecțiilor material-juridice invocate de către pârât;

3. Stabilirea particularităților și a caracterelor excepțiilor procesuale ca mijloace de apărare ale pârâtului;

4. Determinarea naturii juridice, condițiilor de exercitare și a efectelor acțiunii reconvenționale;

5. Formularea propunerilor *de lege ferenda* în scopul remedierii lacunelor legislative și perfecționării procesului civil.

Metodologia de cercetare. Pentru determinarea bazelor metodologice ale cercetării trebuie să ținem cont de caracterul integral și esențial al subiectului care va fi supus analizei. În acest sens, am considerat relevant și oportun de a recurge la următoarele metode de cercetare: metoda istorică, metoda dialectică, metode logice (analiza sistemică, sinteza, inducția, deducția), metoda comparativă, metoda prospectivă, metoda analizei sintetice.

Metoda istorică a fost utilizată pentru cercetarea genezei, evoluției și formării instituției mijloacelor de apărare ale pârâtului. Prin această metodă am identificat natura juridică, caracteristicile, scopul și rolul diferitor modalități de apărare.

Metoda dialectică, această metodă presupune supunerea analizei a opiniilor contrare față de un fenomen sau proces. În cadrul studierii mijloacelor de apărare ale pârâtului, am supus examinării opiniile doctrinare contradictorii pentru identificarea soluției mai potrivite care va identifica și explica cel mai adecvat rolul modalităților de apărare. Fie a fost formulat propriului punct de vedere asupra problemei analizate, în urma examinării opiniilor contradictorii.

Metode logice (analiza sistemică, sinteza, inducția, deducția) – în cadrul cercetării mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil au fost utilizate legitățile, categoriile și raționamentele logice, aplicate cu scopul identificării și sistematizării diferitor opiniilor doctrinare în domeniu, sintetizării reglementărilor naționale ce vizează reglementarea apărărilor pârâtului. De asemenea, metodele logice au servit la interpretarea principalelor concepții doctrinare și a prevederilor legislației procesual civile.

Metoda comparativă a fost folosită în scopul constatării și prezentării particularităților reglementării și aplicării mijloacelor de apărare în legislația națională și a altor state. În plus, am expus asemănările și deosebiri în tratarea acestei instituții în doctrina națională și în cea străină.

Metoda prospectivă – această metodă a permis stabilirea evoluției și dezvoltării modalităților de apărare, care s-a realizat prin mijlocul identificării direcției cele mai optime și eficiente de optimizare a cadrului normativ național, ce se va aplica în practica judecătorească.

Metoda analizei sintetice, cu ajutorul căreia s-a efectuat o generalizare a cercetării înfăptuite, cu prezentarea concluziilor de ordin general. În plus, au fost formulate propunerile *de lege ferenda* în scopul eficientizării în cadrul procesului civil a instituției analizate.

Descrierea situației în domeniul de cercetare. Deși, mijloacele de apărare ale pârâtului merită o atenție științifică deosebită, constatăm că la nivel doctrinar nu există vreo cercetare care să se axeze în mod special pe studierea și definirea acestei instituții. Astfel, în literatura de specialitate fie mijloacele de apărare sunt analizate în cadrul unor tratate sau monografii de drept procesual civil cu caracter de analiză per ansamblu a procesului civil, fie că sunt dedicate studierii numai o parte din mijloacele de apărare, ca de exemplu, instituția „Excepțiilor procesuale” este pe larg studiată în doctrina română.

De asemenea, identificăm că literatura procesual civilă națională se află la etapa de formare a unei doctrine autohtone, care să scoată în evidență particularitățile procesului civil moldav. În pofida faptului că doctrina națională se află în procesul de constituire, la momentul actual aceasta a reușit să cerceteze și să dezbată fundamentele, instituțiile principale ale procesului civil, cu anumite excepții, și să se refere la anumite particularități a instituțiilor procesului civil. Așadar, în cazul nostru, chiar dacă la nivel național nu există o cercetare sistemică și profundă a mijloacelor de apărare ale pârâtului, unii autori menționează laturile specifice ale acestor modalități și examinează natura juridică, condițiile de exercitare și efectele întrebuițării mijloacelor de apărare.

Noutatea științifică. Studiul realizat reprezintă unica lucrare în Republica Moldova ce examinează integral și complet mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Lucrare de specialitate autohtonă care să se axeze anume pe problematica mijloacelor de apărare ale pârâtului lipsește cu desăvârșire. Noutatea științifică a acestei lucrări constă în efectuarea unui studiu profund și temeinic asupra mijloacelor de apărare ale pârâtului, având ca bază legislația procesual civilă, jurisprudența națională și opiniile doctrinare.

În această ordine de idei, relevăm faptul că am identificat ce modalități de acțiune ale pârâtului pot fi atribuite la categoria mijloacelor de apărare în cadrul procesului civil, am determinat rolul și esența obiecțiilor materiale-juridice, semnalând particularitățile, felurile și efectele utilizării lor de către pârât. Aspectul inovațional al prezentei lucrări pentru Republica Moldova constă în faptul că am evidențiat excepțiile procesuale ca mijloace separate de apărare ale pârâtului. În plus, au fost determinate excepțiile procesuale care pot fi invocate în procesul civil, conform legislației procesual civile naționale, fiind înfăptuită examinarea regimului juridic al acestora.

Prezentul demers științific a abordat rolul acțiunii reconvenționale în sistemul mijloacelor de apărare, fiind relevate particularitățile înaintării, examinării și efectele admiterii acțiunii

reconvenționale. De asemenea, cu titlu de noutate pentru Republica Moldova, au fost examinate modalitățile de acțiune ale pârâtului care, aparent, nu se includ în categoria mijloacelor de apărare. În acest sens, am stabilit că există unele acte procedurale ale pârâtului ce pot fi încadrate în categoria mijloacelor alternative/atipice de apărare. Respectiv, au fost conturate trăsăturile distinctive ale acestor modalități de apărare atipice.

În același timp, au fost formulate propunerile *de lege ferenda* în vederea perfecționării instituției mijloacelor de apărare ale pârâtului.

Ipotezele de cercetare. Studiul efectuat a avut ca fundament următoarele ipoteze de cercetare: în majoritatea statelor democratice, pârâtul dispune de posibilitatea de a se apăra împotriva acțiunii reclamantului, legea stabilind modalitățile de acțiune în acest sens; mijloacele de apărare ale pârâtului reprezintă un aspect al dreptului la acțiune; pârâtul, în cadrul procesului civil, se poate apăra prin mijloace material-juridice și procesual-juridice; legislația procesual civilă evidențiază separat excepțiile procesuale ca mijloace de apărare; acțiunea reconvențională reprezintă un mijloc clasic de apărare al pârâtului; mijloacele de apărare ale pârâtului pot fi divizate în mijloace fundamentale/tipice de apărare (obiecțiile material-juridice, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională) și în mijloace alternative/atipice de apărare (tranzacția judiciară și atragerea în proces a intervenientului accesoriu din partea pârâtului).

Importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetării au o importanță deosebită pentru examinarea și optimizarea instituției mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Studiarea mijloacelor de apărare ale pârâtului prezintă interes atât teoretic, cât și practic. Din punct de vedere teoretic, cercetarea mijloacelor de apărare ale pârâtului a permis identificarea, sistematizarea și gruparea acestor modalități, evidențierea caracterelor juridice, condițiilor de exercitare și a efectelor pe care ele le produc. Din punct de vedere practic, prezentul demers științific permite justițiabililor să distingă dintre diferite mijloace de apărare ale pârâtului, să cunoască când, cum, pentru ce și care mijloc de apărare poate fi utilizat de către pârât.

De asemenea, din punct de vedere științific, prezenta cercetare acoperă golul inexistenței lucrării de specialitate ce ar analiza mijloacele de apărare ale pârâtului. În cadrul acestui studiu s-a efectuat sistematizarea conceptelor doctrinare și legislative asupra mijloacelor de apărare ale pârâtului; evidențierea caracteristicilor obiecțiilor material-juridice pe care le poate înainta pârâtul, fiind stabilite categoriile și obiectivele obiecțiilor material-juridice; examinarea exhaustivă a excepțiilor procesuale ce pot fi ridicate în procesul civil; redarea multiaspectuală a acțiunii reconvenționale înaintată de către pârât în scopul apărării împotriva acțiunii reclamantului; determinarea oportunității și eficienței folosirii de către pârât a mijloacelor alternative/atipice de apărare.

Concepțiile elaborate, precum și propunerile *de lege ferenda* formulate pot fi luate în considerare în cadrul eficientizării și optimizării procesului civil la capitolul reglementării mijloacelor de apărare ale pârâtului. Considerăm că rezultatele obținute vor putea oferi opinii, trimiteri, soluții utile judecătorilor, avocaților, participanților la proces, cadrelor didactice, studenților și tuturor interesați de procedură civilă.

Aprobarea rezultatelor. Principale repere metodologice ale lucrării au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale, precum ar fi: Colocviul științific „Orientări actuale în cercetarea doctorală”, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți; „Integrare prin cercetare și inovare” conferința științifică națională cu participare internațională, Universitatea de Stat din Moldova; Conferința Colloquia Professorum „Tradiție și inovare în cercetarea științifică”, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți; Conferința internațională „Promovarea valorilor sociale în contextul integrării europene”, Universitatea de Studii Europene din Moldova; Conferința științifică internațională „Perspectivele și problemele integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației”, Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu” din Cahul; Conferința Internațională „Procesul civil și executarea silită. Trecut, prezent, viitor”, Târgu-Mureș, România etc.

La tema cercetării au fost publicate 7 articole științifice în reviste peste hotare și din Republica Moldova: Актуальные научные исследования в современном мире (Ucraina), Revista Institutului Național al Justiției (Republica Moldova), Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași (România), Новый юридический вестник (Rusia), Studia Universitatis Moldaviae (Republica Moldova).

În plus, au fost înaintate propunerile și recomandările *de lege ferenda* cu scopul de a perfecționa legislația procesual civilă.

Sumarul capitolelor tezei. Prezenta teză conține adnotări (în trei limbi), lista abrevierilor, introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, lista bibliografiei consultate, cv.

În **Introducere** este descrisă actualitatea și importanța temei abordate, scopul și obiectivele tezei, metodologia de cercetare, descrierea situației în domeniul de cercetare, noutatea științifică, ipotezele de cercetare, importanța teoretică și valoarea aplicativă a lucrării, aprobarea rezultatelor și sumarul capitolelor tezei.

În **Capitolul 1 – Analiza situației științifice privind mijloacele de apărare ale pârâtului**, sunt examinate reglementările internaționale, naționale și a statelor străine privind mijloacele de apărare ale pârâtului. A fost supusă cercetării jurisprudența relevantă a CtEDO care scot în evidență importanța și particularitățile dreptului la apărare în cadrul procesului civil. În plus, au fost analizate opiniile doctrinarilor autohtoni și străini ce abordează mijloacele de apărare ale

pârâtului în cadrul procesului civil. Așadar, în cadrul acestui capitol am determinat cadrul normativ aplicabil, practica CtEDO și viziunile savanților din domeniul investigat. Totodată, în acest capitol am identificat problema științifică, obiectivele cercetării și direcțiile de soluționare.

Capitolul 2 – Apărarea pârâtului prin intermediul obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale, este dedicat cercetării profunde a obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale. În compartimentul dat al lucrării, a fost înfăptuită analiza naturii juridice, particularităților și categoriilor obiecțiilor material-juridice. Cu titlu de noutate, am efectuat examinarea noțiunii, naturii juridice și a regimului juridic al excepțiilor procesuale, fiind identificate următoarele excepții procesuale ce pot fi înaintate în procesul civil din Republica Moldova: excepția lipsei capacității procesuale, excepția lipsei calității procesuale, excepția de tardivitate, excepția autorității de lucru judecat, excepția de litispendență, excepția de necompetență, excepția de neconstituționalitate, excepția de ilegalitate, excepția nulității actului de procedură, excepția decăderii și excepția de perimare.

În **Capitolul 3 – Acțiunea reconvențională și mijloacele alternative/atipice de apărare ale pârâtului**, cercetarea s-a axat pe studierea locului și rolului acțiunii reconvenționale în sistemul mijloacelor de apărare ale pârâtului, pe determinarea particularităților înaintării, examinării și efectelor acțiunii reconvenționale. De asemenea, au fost supuse analizei mijloacele alternative/atipice de apărare ale pârâtului, în special am identificat trăsăturile caracteristice apărării prin intermediul tranzacției judiciare și atragerii în proces a intervenientului accesoriu din partea pârâtului.

Concluziile generale și recomandările reprezintă partea finală a cercetării, în care sunt expuse rezultatele cercetării efectuate și sunt relevate trăsăturile sintetizate a mijloacelor de apărare ale pârâtului. În concluzii sunt prezentate principalele observații, constatări și propuneri *de lege ferenda* formulate, care au ca obiectiv perfecționarea legislației în domeniu.

CAPITOLUL 1. ANALIZA SITUAȚIEI ȘTIINȚIFICE PRIVIND MIJLOACELE DE APĂRARE ALE PĂRĂTULUI

1.1. Examinarea reglementărilor naționale și a statelor străine privind modalitățile de apărare ale pârâtului

În cadrul procesului civil, întru garantarea aplicării principiului contradictorialității, pârâtul, asemănător cu posibilitățile reclamantului, poate să pună în discuție și să dovedească poziția proprie față de obiectul litigiului, să invoce anumite iregularități material-juridice sau procesual-juridice pentru ca să obțină fie respingerea pretențiilor pârâtului, fie întârzierea sau scoaterea cauzei de pe rol. Generic vorbind, pârâtul se bucură de dreptul la apărare care oferă acestuia posibilitatea de a întrebuița anumite procedee, modalități sau mijloace de apărare, prin intermediul cărora va aduce la cunoștință și va susține poziția sa față de revendicările reclamantului, iar în unele cazuri va putea formula și pretenții proprii în cadrul aceleiași cauze civile³.

Importanța reglementării și garantării dreptului la apărare a pârâtului se rezumă la aceea că înfăptuirea unei justiții echitabile nu poate fi realizată fără ca părțile în procesul civil să nu aibă posibilitatea invocării și susținerii poziției sale. Astfel, în timp ce reclamantul investește instanța cu soluționarea unei cauze civile, arătând, totodată, circumstanțele, solicitările și dovezile pe care se întemeiază, ar fi injust și contrar oricărui principii statului de drept de a nu oferi posibilitatea pârâtului de a se pronunța asupra celor invocate de către reclamant și de a aduce probe în susținerea poziției sale. Așadar, considerăm că principiul dreptului la apărare al pârâtului reprezintă totalitatea posibilităților și prerogativelor acordate de lege pentru apărarea intereselor acestuia.

După cum a fost menționat în doctrină: „dreptul la apărare cuprinde totalitatea drepturilor și regulilor procedurale ce pot fi folosite de o persoană pentru materializarea apărării împotriva învinuirilor și acuzațiilor ce i se aduc, pentru apărarea drepturilor sale, precum și posibilitatea de a-și valorifica cererile sau de a dovedi netemeinicia pretențiilor adversarului”⁴. Analizând raportul dintre noțiunea de *mijloacele de apărare* și *dreptul la apărare*, observăm că relația este dintre gen și specie, astfel *dreptul la apărare* reprezintă genul, iar *mijloacele de apărare* sunt specia acestei noțiuni. Adică mijloacele de apărare constituie prerogative ale dreptului la apărare pe care poate

³ Dumitrașcu D. *Reglementarea mijloacelor de apărare a pârâtului în legislația Republicii Moldova*. În: Актуальные научные исследования в современном мире, выпуск 3(35) часть 8/2018, Переяслав-Хмельницкий, Украина, p. 108

⁴ Dima C., Potrivitu G. *Dreptul la apărare*. În: Dreptul, nr. 3/2003, p. 167

să le utilizeze pârâtul. Mijloacele de apărare ale pârâtului reprezintă o exercitare efectivă a dreptului la apărare, un element intrinsec al procesului civil echitabil și contradictoriu.

Dreptul la apărare este recunoscut și reglementat practic în toate statele democratice, în plus și instrumentele juridice internaționale se referă, într-o măsură sau alta, la importanța garantării și respectării dreptului la apărare. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice*⁵ stipulează în cadrul art. 14 că „toți oamenii sunt egali în fața tribunalelor și curților de justiție. Orice persoană are dreptul ca litigiul în care se află să fie examinat în mod echitabil și public de către un tribunal competent, independent și imparțial, stabilit prin lege, care să decidă asupra contestărilor privind drepturile și obligațiile sale cu caracter civil”. Din acest text de lege putem deduce că părțile din procesul civil au dreptul ca cauza să fie examinată și soluționată în mod echitabil și legal, iar pentru realizarea acestui imperativ părțile se bucură de posibilitatea de a invoca și aduce în atenția magistratului anumite fapte ce au legătură cu pricina civilă, de a dezbate în contradictoriu temeinicia celor invocate de către partea potrivnică. Raportând cele expuse la poziția procesuală a pârâtului, putem susține că acesta are la îndemână anumite mijloace procesuale care asigură exercitarea efectivă a dreptului la apărare, care îi permit realizarea apărării poziției sale față de revendicările reclamantului, pentru ca instanța de judecată să poată decide în mod echitabil asupra contestărilor privind drepturile și obligațiile cu caracter civil.

O prevedere analogică, după conținutul și efectele pe care le generează, este cuprinsă în *Declarația universală a drepturilor omului*⁶, așadar, art. 10 stipulează că „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale”.

De asemenea, *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*⁷ prevede în cadrul art. 6 că „orice persoană are dreptul la judecarea cauzei sale în mod echitabil, în mod public și în termen rezonabil, de către o instanță independentă și imparțială, instituită de lege, care va hotărî asupra încălcării drepturilor și obligațiilor sale cu caracter civil”. Este demn de menționat faptul că prevederile Convenției pentru apărarea drepturilor omului au fost dezvoltate

⁵ Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice. New York, 16.12.1966. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217 din 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998)*. Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998

⁶ Declarația universală a drepturilor omului. New York, 10.12.1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217 din 27.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998)*. Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998

⁷ Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale. Roma, 04.11.1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998)*. Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998

prin jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului, astfel considerăm oportun de a analiza și menționa unele dintre hotărârile Curții ce se referă la mijloacele de apărare în cadrul procesului civil.

În scopul asigurării judecării cauzei în mod echitabil, Curtea a statuat că în noțiunea de proces echitabil, la examinarea cauzelor civile, se include principiul egalității armelor și dreptul la contradictorialitate. Astfel, în cauza *Ruiz-Mateos v. Spain* din 23.06.1993⁸ Curtea a stabilit violarea art. 6 par. 1 din Convenție în situația când petiționarul nu a avut posibilitatea efectivă de a lua cunoștință cu susținerile celeilalte părți, de a da răspuns și de a discuta cele invocate de cealaltă parte, fapt prin care a fost încălcată contradictorialitatea procesului și dreptul la judecată echitabilă. În speța dată, CtEDO a accentuat că pentru desfășurarea unui proces echitabil instanțele naționale au obligația de a garanta accesul liber la explicațiile și susținerile celeilalte părți, precum și să asigure posibilitatea reală a părții de a invoca obiecții împotriva celor susținute de partea potrivnică.

Judecarea echitabilă a unei cauze nu poate avea loc dacă părțile nu se bucură de „egalitatea de arme”, adică trebuie să se afle pe poziție de egalitate juridică în drepturi procedurale cu garanția că tribunalele naționale vor trata în mod legal pe justițiabili. În această privință, autorul Corneliu Bîrsan remarcă că „acest principiu [al egalității de arme] – unul din elementele noțiunii mai largi de proces echitabil – impune fiecărei părți să i se ofere posibilitatea rezonabilă de a-și susține cauza sa în condiții care să nu o plaseze într-o situație de net dezavantaj în raport cu «adversarul» ei și că exigența «egalității armelor» în sensul unui just echilibru între părți are, în principiu, același rol atât în procesele civile, cât și în cele penale”⁹. Deci, principiul egalității armelor reprezintă o garanție pentru desfășurarea unui proces echitabil în sensul art. 6 par. 1 din Convenție.

În această ordine de idei, CtEDO menționează în cauzele *Bulut v. Austria*¹⁰ și *Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands*¹¹, că părțile trebuie să fie capabile de a se lupta utilizând mijloace echitabile („egalitatea de arme”) și că fiecare parte la o procedură civilă trebuie să beneficieze de posibilitatea de a-și prezenta cauza unui tribunal. Astfel, Curtea Europeană a constatat că refuzul instanței de judecată de a audia directorul companiei (sau fostul director) în calitate de martor, în timp ce managerul sucursalei oponentului ei a fost audiat, a plasat-o într-o poziție dezavantajată față de oponentul ei și, așadar, a constituit o încălcare a principiului „egalității armelor” garantat

⁸ Case of *Ruiz-Mateos v. Spain*, 23.06.1993. [citată 03.02.2018]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>

⁹ Bîrsan, Corneliu. *Convenția europeană a drepturilor omului: Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*. București: Editura All Beck, 2005, p. 507

¹⁰ Case of *Bulut v. Austria*, 22.02.1996. [citată 03.02.2018]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57971>

¹¹ Case of *Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands*, 27.10.1993. [citată 03.02.2018]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57850>

de art. 6 par. 1 din Convenție¹². În plus, Curtea mai specifică că în cazul litigiilor civile, „egalitatea armelor” presupune acordarea fiecărei părți a unei posibilități rezonabile de a-și prezenta cauza, inclusiv depunerea personală a mărturiilor, cu rezerva condițiilor care să nu o plaseze într-o situație dezavantajată față de partea potrivnică.

Curtea a mai stabilit că o cerință indispensabilă procesului echitabil reprezintă principiul contradictorialității. Instanța europeană a constatat, în cauza *J.J. c. PAYS-BAS*¹³, încălcarea dreptului la un proces echitabil reieșind din faptul că petiționarul nu a avut prilejul să răspundă la concluziile procurorului de acuzare până la adoptarea și pronunțarea hotărârii de către instanța națională. Prin urmare, Curtea reamintește că dreptul la un proces contradictoriu reprezintă o componentă a procesului echitabil și presupune posibilitatea părților în cauză civilă și penală de a lua cunoștință de concluziile și probele prezentate de cealaltă parte și de a le discuta¹⁴.

În scopul transpunerii garanțiilor internaționale, Constituția Republicii Moldova a reglementat, în cadrul art. 26, dreptul la apărare. Conform dispozițiilor constituționale, fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale, și în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. Așadar, pe când instrumentele internaționale recunosc dreptul la apărare la rang de principiu, Constituția vine să dezvolte acest principiu și să specifice, în măsura posibilității, unei reglementări cu caracter general, garanțiile de exercitare a dreptului la apărare.

Astfel, în cadrul unui proces, penal sau civil, orice persoană are dreptul de a întrebuița anumite modalități consfințite legal pentru apărarea drepturilor și libertăților sale. Având în vedere dispozițiile alin. (1) art. 26 din Constituție, conform căruia „dreptul la apărare este garantat”, este în sarcina statului să asigure și să reglementeze aceste modalități și mijloace prin care persoanele vor putea dovedi și susține poziția lor procedurală. Pentru dezvoltarea acestor idei, autorii din domeniul dreptului constituțional menționează că „dreptul la apărare reflectă un principiu esențial al justiției, conform căruia toate părțile la proces sunt egale, părțile la proces trebuie să posede posibilități egale pentru a-și prezenta cauza și nici una dintre părți nu trebuie să aibă un avantaj substanțial față de oponent. Principiul [dreptului la apărare] prevede, de asemenea, obligația instanței de a veghea asupra respectării acestui principiu de către părți în timpul procesului”¹⁵.

¹² *Ibid.*, § 28

¹³ Case of *J.J. v. Pays-Bas*, 27.03.1994. [citat 04.02.2018]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre/?i=001-58147>

¹⁴ *Ibid.*, §43

¹⁵ *Constituția Republicii Moldova: comentariu* / coord. de proiect: Klaus Sollfank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Chișinău: Arc, 2012, p. 122

Bazându-se pe interpretarea dispoziției constituționale, care proclamă principiul dreptului la apărare, autorul Vasile-Sorin Curpăn menționează că „doctrina juridică constituțională recunoaște dreptului la apărare două accepțiuni:

- totalitatea mijloacelor, a drepturilor procedurale prin care se realizează apărarea unei persoane împotriva acuzațiilor ce i se aduc. Astfel, persoana poate: contesta învinuirile; formula cereri pentru administrarea de material probator în apărare; ridica excepții sau pune concluzii;
- drept la apărare concretizat în aptitudinea utilizării unui avocat¹⁶.

Pe când Constituția are menirea de a stabili principii generale aplicabile tuturor ramurilor de drept, soluții concrete și reglementări exacte privind mijloacele de apărare a pârâtului în cadrul procesului civil regăsim în cadrul Codului de procedură civilă. Din dispozițiile art. 22, 26, 27, 56 ale *Codului de procedură civilă al Republicii Moldova* desprindem caracteristicile principiului dreptului la apărare și garanții ale mijloacelor de apărare ale pârâtului. În materia procesului civil, doctrina de specialitate, divizează dreptul la apărare în două accepțiuni: material și formal.

În sens material, dreptul la apărare implică drepturile și garanțiile procesuale instituite de lege, în favoarea părților, pentru a li se da posibilitatea reală și eficientă de a-și susține poziția procesuală pe care o ocupă în cadrul procesului civil. Așadar, Constituția RM la art. 26 alin. (2) prevede că „fiecare om are dreptul să reacționeze independent, prin mijloace legitime, la încălcarea drepturilor și libertăților sale”. Pe de altă parte, Codul de procedură civilă instituie garanțiile concrete pentru părți, care contribuie la realizarea dreptului la apărare, printre aceste garanții se enumeră: dreptul de a lua cunoștință de materialele dosarului, de a solicita recuzări, de a prezenta probe și de a participa la cercetarea lor, de a formula cereri, de a reclama probe etc. (art. 56 CPC).

Accepțiunea formală a dreptului la apărare presupune posibilitatea părților de a recurge la asistența juridică profesională. În acest sens, art. 26 alin. (3) din Constituție stipulează: „în tot cursul procesului, părțile au dreptul să fie asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu”. Din prevederile Codului de procedură civilă rezultă că reprezentarea convențională a părților în procesul civil poate fi efectuată prin avocat sau avocat stagiar¹⁷.

Așadar, chiar dacă Codul de procedură civilă nu reglementează expres principiul dreptului la apărare ca în cazul legislațiilor procesual civile a altor state, garantarea dreptului la apărare se întemeiază pe condiția asigurării egalității în fața legii și a justiției, contradictorialității și

¹⁶ Curpăn, Vasile-Sorin. *Analiză doctrinară a constituției Republicii Moldova*. Bacău: Editura Rovimed Publishers, 2010, p. 77

¹⁷ Dumitrașcu D. *Exercitarea dreptului la apărare prin reprezentant convențional în cadrul procesului civil*. În: International scientific journal Euro-American scientific cooperation, vol. 17 (december 2017), p. 39

disponibilității procesului civil. Or, nu se poate imagina contradictorialitatea procesului civil dacă pârâtul nu va avea posibilitatea de a-și formula, argumenta și dovedi poziția sa în proces, nu poate fi vorba despre egalitate și disponibilitate în drepturi a participanților la proces dacă pârâtul va fi lipsit de libertatea alegerii unui mijloc de apărare după cum acesta crede de cuviință.

În acest context, profesorul Ioan Leș precizează că „principiul dreptului la apărare depășește interesul părților, întrucât respectarea acestuia contribuie și la descoperirea adevărului în procesul civil. Astfel se explică și interesul consacării principiului dreptului la apărare în diferite documente internaționale”¹⁸.

În schimb, *Codul de procedură civilă al României*¹⁹ în cadrul art. 13 alin. (1) stipulează că „dreptul la apărare este garantat”. Iar în cuprinsul alin. (2) al aceluiași articol prevede conținutul dreptului la apărare, astfel acesta include „posibilitatea [părților] de a participa la toate fazele de desfășurare a procesului. Ele pot să ia cunoștință de cuprinsul dosarului, să propună probe, să își facă apărări, să își prezinte susținerile în scris și oral și să exercite căile legale de atac, cu respectarea condițiilor prevăzute de lege”.

*Codul de procedură civilă al Franței*²⁰ tot nu se referă expres la dreptul la apărare, dar dispozițiile art. 14 instituie regula conform căreia instanța nu poate să se pronunțe asupra fondului fără ca părțile din proces să fie audiate sau citate. Adică, înainte de a soluționa cauza civilă, judecătorul este obligat să ofere părților posibilitatea argumentării și susținerii poziției sale, fie, cel puțin, ele trebuie să fie citate în mod legal pentru ca acestora să le aducă la cunoștință despre data și locul examinării cauzei, astfel având posibilitatea de a participa la ședința de judecată. În plus, conform doctrinei franceze²¹, în cadrul art. 18 – 20 din Codul de procedură civilă al Franței este reglementat principiul fundamental al procesului civil care presupune libertatea părților de a alege modalitățile de apărare. Acest principiu este privit ca una dintre condițiile exercitării justiției echitabile. Necesită atenție dispoziția cuprinsă în cadrul art. 30 din Codul de procedură civilă al Franței, conform acestui text de lege, dreptul de a discuta temeinicia pretențiilor reclamantului constituie conținutul dreptului la acțiune a pârâtului. Deci, în conformitate cu legislația franceză, mijloacele de apărare ale pârâtului reprezintă una dintre modalitățile de exercitare a dreptului la acțiune.

¹⁸ Leș I., *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1*. București: Universul Juridic, 2014, p. 67

¹⁹ Codul de procedură civilă al României. [citată 05.02.2018]. Disponibil:

http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php

²⁰ Code de procédure civile français. [citată 05.02.2018]. Disponibil:

<https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>

²¹ Захватаев В. *Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции*. Киев: Истина, 2004, с. 38

*Codul de procedură civilă al Bulgariei*²² prevede în art. 8 alin. (1) că fiecare parte trebuie să aibă dreptul/posibilitatea de a fi audiată de către instanța înainte ca aceasta să se pronunțe asupra drepturilor și intereselor acestora printr-o hotărâre. Alin. (2) art. 8 din Codul de procedură civilă al Bulgariei stipulează că părțile vor prezenta faptele pe care își întemeiază pretențiile și vor aduce probe pentru susținerea celor invocate. Suplimentar, instanța de judecată trebuie să ofere părților posibilitatea de a lua cunoștință cu apărările și argumentele părții potrivnice, cu obiectul, faza și etapa procesului, precum și trebuie să ofere posibilitatea părților de a se exprima asupra acestor chestiuni.

Într-o manieră asemănătoare, *Codul de procedură civilă al Kazahstanului*²³ în art. 15, cu titlu marginal „Contradictorialitatea și egalitatea părților”, alin. (1) stipulează că părțile au posibilități egale de a-și apăra poziția. Iar alin. (2) art. 15 prevede că părțile, în mod independent, aleg poziția în proces, modalitățile și mijloacele de apărare a acesteia. Ca de exemplu, pârâțul, singur, va decide dacă va adopta o poziție defensivă față de pretențiile reclamantului, alegând negarea pretențiilor înaintate, fie poate să recunoască solicitările reclamantului, fie poate lua o poziție ofensivă – înaintând, în acest sens, o acțiune reconvențională, fie poate să manifeste indiferență totală față de proces, să nu se prezinte nici la o ședință de judecată și să nu comunice instanței poziția sa față de revendicările reclamantului.

În scopul asigurării dreptului la apărare al părților, art. 12 din *Codul de procedură civilă al Republicii Populare Chineze*²⁴ stabilește că, în cadrul examinării cauzei părțile au dreptul de a participa la dezbateri, ceea ce presupune realizarea dreptului la apărare și a contradictorialității procesului civil. Considerăm că „dreptul de a participa la dezbateri” include posibilitatea părților de a susține poziția lor, de a prezenta și combate probele părții adverse, de a discuta temeinicia și legalitatea celor susținute de partea potrivnică, de a pune concluzii pe fondul cauzei, de a invoca obiecții materiale și excepții procesuale.

Pe de altă parte, *Codul de procedură civilă al Quebecului*²⁵ reglementează asigurarea dreptului la apărare ale părților într-o modalitate specifică. Astfel, art. 20 prevede că **părțile din cadrul procesului sunt obligate să coopereze**, în special, să informeze permanent pe cealaltă parte privind faptele și particularitățile invocate, ceea ce va conduce la o dezbatere echitabilă a cauzei.

²² Code of civil procedure of Bulgaria. [citată 05.02.2018]. Disponibil:

<http://www.lawoffice-bg.net/userfiles/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>

²³ Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан. [citată 05.02.2018]. Disponibil:

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743;-76

²⁴ Civil Procedure Law of the People's Republic of China. [citată 05.02.2018]. Disponibil:

<http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn029en.pdf>

²⁵ Code of Civil Procedure of Quebec. [citată 05.02.2018]. Disponibil: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/C-25.01>

De asemenea, părțile au obligația să comunice reciproc despre faptele pe care își întemeiază apărarea în proces, precum și despre probele pe care intenționează să le administreze. Deci, în timp ce majoritatea legislațiilor analizate instituie obligația de garantare a principiului dreptului la apărare în sarcina instanței judecătorești, Codul de procedură civilă al Quebecului a ales să stabilească această obligație în sarcina părților, în scopul de a crea o cooperare dintre părți. În acest sens, trebuie să menționăm faptul că legislația procesual civilă a Quebecului încearcă întotdeauna să concilieze părțile aflate în litigiu, ca acestea să soluționeze litigiul în baza unei înțelegeri amiabile. Așadar, considerăm că și această obligație de informare și comunicare reciprocă urmărește anume scopul de a crea un dialog dintre părți, pentru ca ambele să urmărească interesul de a soluționa cauza gășând o soluție de compromis.

Rezumând cele examinate *supra*, apreciem că principiul dreptului la apărare reprezintă un principiu general, conform legislației naționale se atribuie la rang de principii constituționale, care guvernează întreaga desfășurare a procesului civil. În conținutul dreptului la apărare se regăsesc trei principii fundamentale a procesului civil: egalitatea, contradictorialitatea și disponibilitatea. Egalitatea presupune că părțile în cadrul procesului civil, atât reclamantul, cât și pârâtul, dispun de drepturi și posibilități egale de a susține poziția sa în proces. Iar în conformitate cu practica CtEDO, egalitatea reclamă și necesitatea respectării „egalității de arme” ale părților, adică părțile, la prezentarea cauzei, nu trebuie să fie discriminate și acestora trebuie să le fie acordate posibilități egale în această privință. Contradictorialitatea, sub aspectul dreptului la apărare, permite părților de a cunoaște poziția părții potrivnice față de obiectul cauzei deduse judecării, probele pe care aceasta se întemeiază, oferă posibilitatea de a discuta și dezbate cele invocate de către cealaltă parte. Este important să remarcăm faptul că toate aceste prerogative recunoscute și garantate de lege pot fi întrebuițate de părți numai dacă acestea doresc să le utilizeze, adică folosirea anumitor modalități de apărare rămâne la discreția părții, în virtutea disponibilității procesului civil. Așadar, după cum am mai menționat, pârâtul poate utiliza toate mijloacele de apărare aflate la îndemână, dacă înțelege să adopte o poziție activă sub aspectul apărării în procesul civil sau poate să manifeste indiferență față de proces, suportând toate consecințele aferente acestei pasivități.

Trebuie să menționăm faptul că CPC nu definește expres mijloacele de apărare în cadrul procesului civil, precum și nu enumeră ce acțiuni ale pârâtului se atribuie la categoria modalităților de apărare, lăsând ca doctrina juridică să dea apreciere acestei instituții. Legislația autohtonă face doar referire la noțiunea de mijloacele de apărare, fără să ofere și o definiție a acestei noțiuni. Astfel, întâlnim sintagma „mijloacele de apărare” în cadrul CPC:

- art. 27 alin. (1): „disponibilitatea în drepturi se afirmă în posibilitatea participanților la proces, în primul rând a părților [...] de a alege modalitatea și *mijloacele procedurale de apărare*”;
- art. 69 alin. (3): „, neintervenirea în proces fără motive întemeiate a intervenientului accesoriu, înștiințat în modul stabilit la alin. (1), îl decade din dreptul de a dovedi că litigiul a fost soluționat greșit [...] în măsura în care nu dovedește că [...] *mijloacele de apărare* ale părții au fost greșite din intenție sau din culpă gravă”;
- art. 476 cu titlu marginal „Refuzul de a recunoaște și de a executa hotărârea arbitrală străină” printre condițiile de refuz a recunoașterii hotărârii arbitrale străine stabilește faptul că „, partea împotriva căreia este emisă hotărârea [...] nu a putut să își prezinte *mijloacele sale de apărare*”.

Deși legislația în vigoare nu enumeră ce acte procedurale constituie mijloace de apărare ale pârâtului, doctrina de specialitate a evidențiat următoarele modalități de apărare ale pârâtului: obiecțiile materiale, excepțiile/obiecțiile procesuale și acțiunea reconvențională. Analogic cu mijloacele de apărare ale pârâtului, legislația autohtonă nu dă vreo definiție acestor acte nominalizate, lăsând ca doctrina să le descrie.

Prin urmare, legislația națională, de regulă, într-o modalitate generală reglementează aceste mijloace de apărare, ca de exemplu, art. 56 alin. (1) din CPC stipulează, printre altele, că participanții la proces au dreptul „să înainteze *obiecții* împotriva demersurilor, argumentelor și considerentelor celorlalți participanți”. Efectuând analiza reglementărilor legale privitoare la obiecțiile părților, constatăm că acest mijloc de apărare contribuie neîndoiește la justa soluționare a cauzei, în acest sens, art. 118 alin. (3) din CPC prevede că „circumstanțele care au importanță pentru soluționarea justă a cauzei sunt determinate definitiv de instanța judecătorească pornind de la pretențiile și *obiecțiile* părților”.

În cadrul procedurii contencioase, de regulă, pârâtul invocă obiecțiile sale prin intermediul referinței, art. 186 alin. (3) lit. f) din CPC menționează că în referință se indică „, obiecțiile la toate pretențiile reclamantului, circumstanțele de fapt și de drept”. Prin urmare, obiecțiile la toate pretențiile reclamantului au scopul de a convinge instanța în privința necesității respingerii revendicărilor reclamantului.

În conformitate cu prevederile naționale, o importanță deosebită este recunoscută obiecțiilor în cadrul procedurii în ordonanță, concluzie care are drept temei dispozițiile art. 352-354 din CPC. În această ordine de idei, art. 352 alin. (2) CPC recunoaște dreptul debitorului de a înainta obiecții împotriva pretențiilor admise prin ordonanța judecătorească. Astfel, „în decursul a 10 zile de la primirea copiei de pe ordonanță, debitorul este în drept să înainteze [...] obiecțiile sale motivate

împotriva pretențiilor admise”. În cadrul procedurii în ordonanță, întregul proces se desfășoară fără citarea părților și judecătorul soluționează cauza doar având ca temei înscrisurile prezentate de către părți. Din acest considerent, formularea și înaintarea de către debitor a obiecțiilor reprezintă unica posibilitate de a obține respingerea pretențiilor creditorului. În acest context, vom cita prevederile art. 352 alin. (4) din CPC, în temeiul cărora „instanța [...] examinează obiecțiile debitorului fără citarea părților, fără a încheia proces-verbal și se limitează la admisibilitatea obiecțiilor din punct de vedere al temeiniciei și veridicității”. În funcție de admisibilitatea obiecțiilor debitorului, instanța va dispune fie admiterea acestora și anularea ordonanței, fie respingerea obiecțiilor și menținerea ordonanței judecătorești.

Legiuitorul moldav într-un mod limitat tratează instituția acțiunii reconvenționale. În cadrul art. 172-173 CPC se rezumă numai la scopul și condițiile de intentare a acțiunii reconvenționale. Din cadrul art. 172 alin. (1) din CPC, reiese că obiectivul principal al acțiunii reconvenționale constă în judecarea simultană a pretențiilor pârâtului față de reclamant odată cu acțiunea inițială, în scopul de a reduce costurile și timpul necesar soluționării cauzelor civile. În acest sens, „până la începerea dezbaterilor judiciare, pârâtul are dreptul să intenteze împotriva reclamantului o acțiune reconvențională pentru a fi judecată odată cu acțiunea inițială” (art. 172 alin. (1) din CPC).

Totodată, trebuie să menționăm faptul că nu orice pretenții proprii ale pârâtului pot fi judecate odată cu acțiunea inițială, adică nu orice acțiune civilă a pârâtului poate fi catalogată drept acțiune reconvențională, legislația instituind anumite condiții în acest sens. Așadar, judecătorul va reține acțiunea reconvențională pentru examinare concomitentă cu acțiunea inițială, dacă acțiunea pârâtului (art. 173 alin. (1) din CPC):

- a) urmărește compensarea pretenției inițiale;
- b) admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale;
- c) ea și acțiunea inițială sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor.

În comparație cu legislația Republicii Moldova, legislația procesuală a României este mai explicită în reglementarea mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. În acest sens, art. 31 din Codul de procedură civilă al României stipulează că „apărărilor formulate în justiție pot fi de fond sau procedurale”. Din cuprinsul acestui text de lege reiese că apărărilor pârâtului pot fi de două feluri, și anume: obiecții materiale și excepții procesuale. Apărărilor de fond sau obiecțiile material-juridice, denumirea care se utilizează pe larg în practica și doctrina autohtonă, privesc invocarea anumitor circumstanțe împotriva fondului cauzei, adică raportului material-juridic dedus judecății arătând că pretențiile reclamantului urmează a fi respinse ca fiind nefondate. Cu ajutorul apărărilor procedurale pârâtul semnalează, fără a se referi la fondul cauzei, încălcarea

unor reguli procedurale de către reclamant, astfel încât continuarea procesului nu este posibilă. La categoria apărărilor procedurale se includ excepțiile procesuale sau, altfel denumite, obiecțiile procesual-juridice.

În acest context, trebuie să menționăm că legislația Republicii Moldova nu face o distincție clară dintre apărățile de fond și cele procedurale, reglementând în mod general numai obiecțiile părților. Iar, în conformitate cu doctrina autohtonă, aceste obiecții se divid în obiecții materiale, ceea ce corespunde apărăților de fond, și obiecțiilor procesuale, respectiv – apărări procedurale, dacă să ne referim la noțiunile utilizate de legislația română.

Asemănător cu prevederile naționale, mijlocul principal de invocare a apărăților în cadrul procesului civil din România constituie întâmpinarea. Așadar, art. 205 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României definește întâmpinarea ca „actul de procedură prin care pârâtul se apără, în fapt și în drept, față de cererea de chemare în judecată”. Iar în conformitate cu alin. (2) al aceluiași articol, întâmpinarea va conține, printre altele, și:

- „b) excepțiile procesuale pe care pârâtul le invocă față de cererea reclamantului;
- c) răspunsul la toate pretențiile și motivele de fapt și de drept ale cererii”.

Altfel spus, având în vedere și dispozițiile art. 31 din Codul de procedură civilă al României, pârâtul prin întâmpinare va formula apărățile sale de fond și procedurale.

Un alt mijloc de apărare al pârâtului, după cum am menționat *supra*, este acțiunea reconvențională. În acest sens, art. 209 alin. (1) din Codul de procedură civilă al României prevede că „dacă pârâtul are, în legătură cu cererea reclamantului, pretenții derivând din același raport juridic sau strâns legate de aceasta, poate să formuleze cerere reconvențională”. Din această normă deducem că cererea reconvențională reprezintă un mijloc de valorificare de către pârât a unui drept față de reclamant, cerere ce urmează a fi judecată simultan cu acțiunea reclamantului, având în vedere faptul că pretențiile părților derivă din același raport juridic sau din rapoarte strâns legate.

Legiuitorul francez a dedicat un titlu întreg mijloacelor de apărare în cadrul Codul de procedură civilă, așadar în cadrul Cărții întâi titlul 5, cu denumirea marginală „Mijloacele de apărare”, sunt reglementate principalele mijloace de apărare ale părților în cadrul procesului civil. În calitate de mijloace de apărare sunt recunoscute apărățile de fond și excepțiile procesuale. Conform reglementării art. 71 din Codul de procedură civilă al Franței, prin apărare de fond se înțelege orice argument care are ca scop respingerea pretențiilor adversarului ca fiind neîntemeiate, după examinarea în fond a cauzei. Iar art. 73 definește excepțiile procesuale ca acele mijloace prin care partea urmărește suspendarea sau încetarea procesului, arătând încălcarea unor norme de procedură. Practic, întâlnim aceleași dispoziții ca și în cadrul legislației procesual civile din România.

Înainte de a examina reglementarea franceză a instituției acțiunii reconvenționale, trebuie să menționăm că, în conformitate cu Codul de procedură civilă al Franței, acțiunile civile se clasifică în două categorii: acțiunea inițială și acțiuni incidentale (art. 53-70 din Codul de procedură civilă al Franței). Așadar, acțiunea reconvențională este privită ca o acțiune incidentală prin care pârâtul inițial pretinde să obțină un avantaj, altul decât simpla respingere a pretențiilor adversarului (art. 64 din Codul de procedură civilă al Franței).

În procesul civil din Germania, în conformitate cu prevederile art. 277 din *Codul de procedură civilă al Germaniei*²⁶ pârâtul formulează apărările sale prin intermediul referinței, în care indică mijloacele de apărare pe care înțelege să utilizeze. Iar în cadrul art. 282 din Codul de procedură civilă, legiuitorul german a prevăzut unele din modalitățile de apărare ale părților, astfel în cadrul ședinței de judecată fiecare parte trebuie să prezinte instanței mijloacele sale de apărare, în special afirmațiile, respingerile, obiecțiile, motivele apărării, probele și obiecțiile la probele prezentate de către partea potrivnică, într-un termen optim, în funcție de particularitățile procesului, și să urmărească cu diligență promovarea apărărilor sale în cadrul examinării cauzei.

În același fel, legislația procesual civilă a Rusiei se referă în mod indirect la mijloacele de apărare ale pârâtului. Astfel, conform dispozițiilor art. 149 alin. (2) din *Codul de procedură civilă al Federației Ruse*²⁷ pârâtul sau reprezentantul acestuia, în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri prezintă reclamantului sau reprezentantului lui și instanței de judecată, obiecțiile în formă scrisă referitor la pretențiile reclamantului, adică pârâtul trebuie să prezinte referința prin care se apără împotriva revendicărilor reclamantului. Iar art. 150 alin. (1) pct. 3) din Codul de procedură civilă al Rusiei stabilește pentru instanța obligația de a audia pe pârât cu privire la circumstanțele cauzei, de a întreba ce obiecții ridică pârâtul față de revendicările reclamantului, de asemenea prin ce dovezi poate să confirme obiecțiile invocate. După cum putem observa, la fel ca în cazul legislației germane, Codul de procedură civilă al Rusiei nu se referă nici într-un fel la excepțiile procesuale pe care le pot ridica părțile, ci numai se rezumă la a reglementa invocarea obiecțiilor materiale împotriva acțiunii civile.

Identice, legislația procesual civilă a Rusiei reglementează și instituția acțiunii reconvenționale. Potrivit art. 137 din Codul de procedură civilă al Rusiei, pârâtul este în drept să intenteze o acțiune reconvențională împotriva reclamantului pentru a fi judecată odată cu acțiunea inițială, depunerea acesteia se face conform regulilor generale de intentare a acțiunii. Iar art. 138

²⁶ Code of Civil Procedure of Germany. [citat 05.02.2018]. Disponibil: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p1021

²⁷ Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации, от 14.11.2002 N 138-ФЗ. [citat 05.02.2018]. Disponibil: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_39570/

din Codul de procedură civilă al Rusiei stabilește condițiile primirii acțiunii reconvenționale, care sunt identice cu cele din legislația Republicii Moldova, astfel, judecătorul primește acțiunea reconvențională dacă:

- a) aceasta urmărește compensarea pretenției inițiale;
- b) admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale;
- c) ea și acțiunea inițială sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor.

Prevederi asemănătoare întâlnim și în Codul de procedură civilă al Ucrainei²⁸ (art. 128 - 131), potrivit cărora judecătorul oferă termen pârâtului pentru prezentarea referinței și a probelor, iar dacă acesta nu le va prezenta până la începerea dezbaterilor judiciare, va fi decăzut din dreptul de a propune și prezenta probe în proces, cu excepția cazului când se afla în imposibilitate de a prezenta probele în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri. „În plus, conform legislației procesual civile al Ucrainei, instanța poate convoca părțile într-o ședință preliminară, care are loc în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri, pentru încercarea de conciliere a părților, concretizarea pretențiilor reclamantului și a obiecțiilor pârâtului, stabilește ce probe sunt prezentate sau vor fi prezentate de către părți”²⁹.

În urma efectuării studiului asupra prevederilor din legislațiile procesual civile ale statelor străine, observăm că practic toate statele recunosc, într-o măsură sau alta, în funcție de specificul sistemului de drept, importanța mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Totodată, obiecțiile materiale ale pârâtului sunt reglementate de toate legislațiile analizate, ceea ce denotă utilizarea în practică destul de largă a acestui mijloc de apărare. O situație contrară întâlnim cu privire la excepțiile procesuale, în această privință numai unele state, cum ar fi Franța, România, au reglementat în mod expres acest mijloc de apărare, pe când în cadrul altor legislații, acest mijloc de apărare poate fi dedus din prevederile legislative. În această privință, legislația utilizează generic sintagma de *obiecții* fără a specifica felurile acestui mijloc de apărare, însă doctrina de specialitate a apreciat că la categoria de obiecții se atribuie două modalități de apărare: obiecțiile material-juridice și obiecțiile procesual-juridice. Trebuie să menționăm faptul că la nivel legislativ, dar și în conformitate cu opiniile doctrinare, acțiunii reconvenționale i se recunoaște natura juridică de acțiune civilă care este depusă de către pârât pentru a fi examinată odată cu acțiunea inițială, având în vedere legătură existentă dintre aceste două cauze.

²⁸ Гражданский процессуальный кодекс Украины. [citat 05.02.2018]. Disponibil: <http://meget.kiev.ua/kodeks/gpk/>

²⁹ Dumitrașcu D. Referința în legislația procesual civilă a Republicii Moldova. În: Актуальные научные исследования в современном мире, Выпуск 8(28) Часть 3, август 2017, p. 109

1.2. Studiul publicațiilor doctrinare din Republica Moldova și a altor state în materia mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil

Analiza și cercetarea mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil are, incontestabil, o importanță științifică deosebită, având în vedere faptul că de garantarea acestora depinde desfășurarea unui proces civil echitabil cu respectarea principiilor egalității și contradictorialității. Dar, totodată, prezintă și un interes practic remarcabil prin aceea că pârâtul va putea să planifice apărarea sa într-un proces și să aleagă un mijloc sau altul de apărare potrivit. Așadar, în funcție de particularitățile și efectele unui mijloc de apărare, pârâtul va putea exercita apărarea adecvată împotriva acțiunii reclamantului. În plus, din punct de vedere practic, nu este mai puțin important pentru magistrat să poată distinge diferite mijloace de apărare ale pârâtului, în scopul de a aprecia dacă se încadrează în limitele procedurale și dacă sunt exercitate cu respectarea imperativelor legale.

Chiar dacă mijloacele de apărare ale pârâtului merită o atenție științifică deosebită, constatăm că la nivel doctrinar nu există vreo cercetare care să se axeze în mod prioritar pe studierea și definirea lor. Astfel, în literatura de specialitate fie mijloacele de apărare sunt analizate în cadrul unor tratate sau monografii de drept procesual civil cu caracter de analiză per ansamblu, fie că sunt dedicate studierii numai o parte din mijloacele de apărare, ca de exemplu instituția „excepțiilor procesuale”, care este pe larg studiată în doctrina română.

În această ordine de idei, identificăm că literatura procesual civilă națională se află la etapa de formare a unei doctrine autohtone, care să scoată în evidență particularitățile procesului civil moldav. Deși doctrina națională se află în procesul de constituire, la momentul actual aceasta a reușit să cerceteze și să dezbată fundamentele și instituțiile principale ale procesului civil, cu anumite excepții, și să se refere la anumite particularități ale instituțiilor procesului civil. Așadar, chiar dacă la nivel național nu există o cercetare sistemică și profundă a mijloacelor de apărare ale pârâtului, unii autori menționează laturile specifice ale modalităților de apărare ale pârâtului și examinează natura juridică, condițiile de exercitare și efectele întrebuițării mijloacelor de apărare.

În literatura de specialitate națională se menționează că „grație principiului contradictorialității și al „*egalității de arme*” pârâtul, în virtutea disponibilității de care dispune, își poate exercita dreptul la apărare împotriva acțiunii civile a reclamantului”³⁰. Tot în această

³⁰ Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, p. 264

lucrare³¹, autorii stabilesc că în cadrul procesului civil pârâtul dispune de următoarele mijloace de apărare împotriva revendicărilor reclamantului:

1. Obiecții juridice, care se divizează în două categorii: obiecții procesual-juridice și obiecții material-juridice;
2. Acțiunea reconvențională.

Prin obiecții procesual-juridice se înțelege „invocarea lipsei dreptului reclamantului la acțiune în sens procesual (art. 169 CPC) sau la erorile de exercitare a acestuia. Semnalând încălcarea permiselor sau condițiilor de exercitare a dreptului la intentarea acțiunii, pârâtul atenționează instanța că procesul a fost pornit greșit și nu poate continua”³². Iar obiecțiile material-juridice „se referă la circumstanțele de fapt și de drept pe care se bazează reclamantul pentru a convinge instanța să nu admită acțiunea, adică să adopte o hotărâre de respingere a pretențiilor reclamantului”³³.

Astfel, prin intermediul obiecțiilor procesual-juridice, noțiune care este echivalentă cu excepțiile procesuale utilizate în doctrina franceză și română, pârâtul tinde să demonstreze încălcarea normelor procedurale de către reclamant la depunerea cererii de chemare în judecată, urmând ca instanța să dispună suspendarea, încetarea procesului sau scoaterea cererii de pe rol, în funcție de excepția procesuală invocată. Deci, observăm că acest mijloc de apărare are o natură strict procedurală, în sensul că invocă anumite iregularități procedurale în desfășurarea procesului, fără ca pârâtul să se refere la fondul cauzei dedus judecătii, adică la temeinicia pretențiilor reclamantului. Pe de altă parte, obiecțiile material-juridice, noțiune cunoscută în doctrina română sub denumirea de apărările de fond, au ca scop anume respingerea pretențiilor reclamantului ca fiind neîntemeiate, adică pârâtul urmărește să argumenteze că dreptul subiectiv civil al reclamantului nu este încălcat de către pârât, astfel că solicitările reclamantului împotriva pârâtului nu au temei și urmează a fi respinse. Așadar, obiecțiile materiale se referă la raportul material dintre părți, iar excepțiile procesuale scot în evidență neregularități ale raportului procesual între reclamant și instanța de judecată.

Autorii citați *supra*, definesc acțiunea reconvențională ca „o acțiune civilă, care este înaintată, de către pârât, în cadrul unui proces deja pornit, în scopul de a se apăra împotriva acțiunii principale sau pentru că acțiunea reconvențională este conexă prin temei cu acțiunea inițială”³⁴. Reieșind din considerentul că acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă și este

³¹ *Ibid.*, p. 264 – 265

³² *Ibid.*, p. 264

³³ *Ibid.*, p. 265

³⁴ *Ibid.*

apreciată ca fiind, în același timp, un mijloc de apărare a pârâtului împotriva acțiunii reclamantului și o acțiune civilă separată, ce poate fi înaintată în cadrul unui proces civil distinct. În acest sens, examinând scopul acțiunii reconvenționale s-a statuat că „acțiunea reconvențională are o dublă calitate care se manifestă în scopul ei, anume că ea poate fi un mijloc de apărare al pârâtului împotriva acțiunii civile care este înaintată împotriva sa, dar poate fi și o pretenție materială de sine stătătoare care se examinează în același proces cu acțiunea civilă inițială”³⁵.

Având în vedere și reglementările unor state în privința acțiunii reconvenționale, putem observa că în privința acestui mijloc de apărare există mai multe modalități de determinare a naturii juridice. Așadar, dintr-un punct de vedere, acțiunea reconvențională este recunoscută ca o acțiune civilă separată, ce poate fi înaintată de către pârât într-un proces civil distinct, astfel ca pozițiile părților să fie inversate, adică pârâtul să aibă calitatea de reclamant și respectiv reclamantul – de pârât. Însă, având în vedere voința pârâtului de a introduce această acțiune în cadrul procesului deja pornit de către reclamant și legătura existentă dintre pretențiile reclamantului și acțiunea reconvențională, acestea sunt examinate concomitent de către același judecător și în același timp. În plus, anume din aceste considerente, Codul de procedură civilă francez califică acțiunea reconvențională drept o acțiune civilă incidentală, adică acea acțiune civilă care intervine în cadrul unui proces deja aflat în examinare.

Din alt punct de vedere, acțiunea reconvențională este tratată ca un mijloc de apărare al pârâtului, deoarece pârâtul introduce această acțiune urmărind scopul de a se apăra împotriva pretențiilor reclamantului, fie, cel puțin, de a micșora consecințele negative ale admiterii acțiunii civile ale reclamantului. Într-o măsură, înaintarea acțiunii reconvenționale este provocată de faptul adresării în justiție de către reclamant, pârâtul fiind pus într-o situație de a utiliza toate mijloacele posibile pentru a se apăra. Dar trebuie să recunoaștem că, în unele cazuri, pârâtul poate întrebuița acest mijloc de apărare, adică depunerea acțiunii reconvenționale, cu scopul de a tergiversa examinarea și soluționarea cauzei.

Autoarea Bâcu A. nu se referă expres la noțiunea de „mijloacele de apărare ale pârâtului”, în schimb analizează o noțiune mai largă, ce ar include și modalitățile de apărare ale pârâtului, și anume „mijloacele de acțiune specifice pârâtului”. „Prin mijloace de acțiune ale pârâtului se subînțeleg posibilele forme de manifestare în proces, și anume:

- Recunoașterea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului (art. 60 alin. (2) C.p.c.).
- Contestarea valabilității deschiderii procesului civil sau a modului în care el se desfășoară (posibilitate care rezultă din caracterul contradictoriu al procesului civil).

³⁵ *Ibid.*, p. 266

- Formularea în fond a unor pretenții proprii”³⁶.

Considerăm că sintagma „*contestarea valabilității deschiderii procesului civil sau a modului în care el se desfășoară*” se referă la dreptul pârâtului de a înainta obiecții împotriva cererii de chemare în judecată. Iar aceste obiecții, după cum a mai fost specificat mai sus, se divid în două categorii: obiecții materiale și excepții procesuale. Evident că „*formularea în fond a unor pretenții proprii*” are în vedere depunerea acțiunii reconvenționale de către pârât. Prin urmare, putem deduce că și cercetătoarea citată recunoaște³⁷ drept mijloace de apărare ale pârâtului următoarele modalități: obiecțiile materiale, obiecțiile/excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională.

Analizând doctrina autohtonă, identificăm faptul că majoritatea autorilor nu se referă expres la mijloacele de apărare ale pârâtului, dar menționează importanța asigurării egalității și contradictorialității procesului civil, precum și obligația judecătorului de a asculta pe ambele părți din proces, de a le permite să prezinte explicațiile și probele pe care se întemeiază. În acest sens, profesorul Cojuhari Alexandru susține³⁸ că judecătorul trebuie să ofere pârâtului posibilitatea de a prezenta obiecțiile sale față de acțiunea civilă a reclamantului, să stabilească dacă va fi necesar sau nu prezentarea probelor suplimentare în cadrul procesului civil. Dacă pârâtul depune în scris referința, judecătorul va expedia copia acesteia reclamantului; de asemenea, judecătorul este obligat să explice pârâtului dreptul lui de a depune acțiunea reconvențională în scopul examinării acesteia cu acțiunea inițială. În acest sens, eminentul procedurist menționează rolul instanței judecătorești în asigurarea aplicării principiilor contradictorialității și egalității procesului civil, astfel că judecătorul este obligat să vegheze asupra garantării oferirii posibilității reale pentru pârât de a utiliza mijloacele de apărare recunoscute de legislația în vigoare în cadrul procesului civil. De asemenea, putem specifica că este în responsabilitatea judecătorului de a crea toate condițiile necesare pentru desfășurarea unui proces civil echitabil, conform prevederilor europene.

Autorii Savva A. și Tihon V. susțin, că la rang de principiu, dreptul la apărare „include în conținutul său posibilitatea părților de a lua cunoștință de toate actele din dosar, de a formula cereri, de a solicita probe, de a exercita căile de atac prevăzute de lege, de a înainta cereri de recuzare etc.”³⁹. În plus, potrivit principiului contradictorialității „instanța trebuie să asigure părților posibilitatea de a-și susține și argumenta cererile, de a invoca probe, de a combate dovezile solicitate de adversar, de a ridica și combate excepțiile de procedură. În alți termeni, nici o măsură nu poate fi dispusă de instanță fără a le acorda părților dreptul de a se apăra. De aici decurge și

³⁶ Băcu, A. *Drept procesual civil: Partea generală: curs univ.* Chișinău: Tipogr. „Print-Caro”, 2013, p. 278

³⁷ *Ibid.*, p. 51, 140, 279 – 285

³⁸ *Гражданский процессуальный кодекс Молдовы: Комментарий / Отв. ред. Кожухарь А.Н., Райлян А.А.* Кишинев: Университас, 1992, с. 286

³⁹ Savva, A., Tihon, V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, p. 62

existența unei legături indisolubile între principiul contradictorialității și principiul dreptului la apărare”⁴⁰.

Autoarea Орлова Л.М. examinând natura juridică a acțiunii reconvenționale specifică⁴¹ că din categoria mijloacelor procedurale de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil fac parte acțiunea reconvențională, obiecțiile materiale, obiecțiile procesuale, dreptul de recuzare și negarea sau nerecunoașterea pretențiilor reclamantului (în original „отрицания иска”). Prin urmare, pârâtul are dreptul de a alege oricare din mijloacele de apărare, inclusiv înaintarea acțiunii reconvenționale. Opțiunea exercitării unui anumit tip de mijloc de apărare se va face în dependență de caracterul pretențiilor material-juridice ale reclamantului.

Trebuie să menționăm că cercetătoarea citată recunoaște simpla negare a acțiunii de către pârât drept un mijloc de apărare. Se apreciază că pârâtul poate să nu motiveze nimic, să nu înainteze obiecții împotriva acțiunii, să nu depună acțiune reconvențională, să nu indice motivele pentru care nu este de acord cu pretențiile reclamantului, dar pur și simplu să nege circumstanțele invocate de reclamant. Apreciem că acest mijloc de apărare poate fi întrebuițat de către pârât doar în situația în care reclamantul nu aduce probe pertinente în susținerea acțiunii și din materialele anexate la dosar este evidentă netemeinicia pretențiilor înaintate. În celelalte cazuri instanța va soluționa cauza în baza materialelor prezentate de către reclamant și simpla negare a acțiunii de pârât nu va fi suficientă pentru ca instanța să respingă pretențiile reclamantului.

Doctrina rusă recunoaște dreptul pârâtului de a se apăra împotriva acțiunii civile încă din perioada țaristă. Cercetătorul rus Куколышек В.⁴² menționează că în cadrul etapei formale de judecată, când părțile se prezintă în fața judecătorului, pârâtului i se citeau toate pretențiile reclamantului. Pârâtul avea posibilitatea de a răspunde la fiecare capat de cerere, iar reclamantul avea posibilitatea de a da explicații referitor la obiecțiile pârâtului. După finalizarea acestei proceduri de citire a pretențiilor reclamantului și ascultării explicațiilor pârâtului, judecătorul întreaba dacă reclamantul dorește să înainteze noi pretenții sau să concretizeze pe cele invocate, iar pârâtul dacă dorește să invoce anumite obiecții suplimentare. Toate explicațiile și susținerile părților erau fixate într-un proces-verbal, astfel la acea etapă nu era dezvoltată etapa scrisă a procesului civil, revenind judecătorului rolul activ și diriguitor în cadrul examinării cauzei.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 58

⁴¹ Орлова, Л.М. *Права сторон в гражданском процессе* / науч. ред. Тадевосян В.С. Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1973, с. 120

⁴² Куколышек В. *Российское частное право. Часть II*. Санкт-Петербург, 1815, с. 161 – 163

Caracterul oral al mijloacelor de apărare ale pârâtului din cadrul procesului civil țărist a existat încă până la reformele împăratului Petru I. Autorii ruși⁴³ relatează faptul că probatoriul întotdeauna avea un caracter oral, apoi cu timpul se adaugă caracterul scris al cererii de chemare în judecată și al obiecțiilor pârâtului, însă, totuși, cererea de chemare în judecată și obiecțiile pârâtului aveau un caracter oral pentru că pretențiile reclamantului erau citite pârâtului, iar obiecțiile pârâtului – reclamantului.

Un interes deosebit prezintă lucrarea autorului rus Дерюжинский Н. în cadrul căreia se analizează natura juridică și reglementarea instituției juridice a obiecțiilor materiale și procesuale ale pârâtului. Cercetătorul rus menționează că în cadrul științei dreptului procesual civil, compartimentul mijloacelor de apărare reprezintă un interes și o importanță distinsă față de alte instituții ale procesului civil, reieșind din faptul că studiile acestora au avut ca efect crearea unor noi direcții în studiul procesului civil⁴⁴.

Autorul dat menționează că prin obiecții („*Einreden*”) se înțelege acea formă de apărare prin care pârâtul invocă un fapt care este îndreptat spre respingerea pretențiilor reclamantului, fie că pretențiile reclamantului sunt premature pentru a fi admise, invocând în acest sens excepția de prematuritate a cererii de chemare în judecată⁴⁵. Obiecțiile („*Einreden*”) se împart în obiecții peremptorii (sau obiecții material-juridice, dacă să raportăm la doctrina contemporană) și obiecții sau excepții dilatorii (prin care înțelegem excepții/obiecții procesuale, denumite și „*Processeinreden*”). Obiecțiile peremptorii se referă la însăși obiectul cauzei, adică la raportul material-juridic dedus judecării, pe când excepțiile/obiecțiile dilatorii scot în evidență încălcarea regulilor procedurale de sesizare și intentare a procesului civil, adică combat dreptul la acțiune în sens procesual al reclamantului⁴⁶.

Deci, prin intermediul obiecțiilor peremptorii pârâtul răspunde în fapt și în drept la cererea de chemare în judecată, arătând că pretențiile material-juridice ale reclamantului sunt neîntemeiate și urmează a fi respinse, actualmente acest mijloc de apărare poartă denumirea de obiecții material-juridice. Iar obiecțiile/excepțiile dilatorii au ca scop de a indica încălcările de ordin procedural comise de către reclamant, urmând cauza să fie suspendată sau scoasă de pe rol, obiectiv care se realizează prin intermediul excepțiilor procesuale în cadrul procesului civil contemporan.

⁴³ Кавелин К. *Основные начала русского судостроительства и гражданского судопроизводства, в период времени от уложения до учреждения о губерниях*. Москва, 1844, с. 82. Михайлов М. *История образования и развития системы русского гражданского судопроизводства до Уложения 1649 года*. Санкт-Петербург, 1848, с. 82-85

⁴⁴ Дерюжинский, Н. *Отводы и возражения по русскому гражданскому процессу*. Санкт-Петербург, 1889, с. 3

⁴⁵ *Ibid.*, p. 5 – 6

⁴⁶ *Ibid.*, p. 6

În plus, savantul Дерюжинский Н. se alătură la poziția conform căreia obiecțiile pârâtului nu pot fi împărțite în obiecții materiale și excepții/obiecții procesuale. După cum susține autorul menționat, excepțiile procesuale pot fi identificate și invocate de către instanța judecătorească *ex officio*, astfel aceste iregularități procedurale vor fi observate până la pornirea procesului. Așadar obiecțiile/excepțiile procesuale nu pot fi atribuite la categoria de mijloace de apărare ale pârâtului și nici nu constituie obiecții în sensul dreptului procesual, deoarece acestea se referă la condițiile de existență a unui proces și sunt de ordine publică⁴⁷. Astfel, de exemplu, judecătorul restituie cererea reclamantului pe motiv că acesta nu a respectat procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară prevăzută de contractul părților, astfel excepția neîndeplinirii procedurii prealabile este constatată de instanța din oficiu, fără ca pârâtul să cunoască despre faptul adresării de către reclamant în instanța de judecată și, deci, neavând posibilitatea întrebuițării acestui mijloc de apărare, adică a excepției procesuale. În acest sens, cercetătorul Дерюжинский Н. susține că există o anomalie, în sensul că acest mijloc de apărare, într-un fel, este artificial pentru că nu întotdeauna pârâtul este cel care îl invocă.

După cum am mai precizat *supra*, majoritatea autorilor sunt de acord în privința actelor ce formează mijloace de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. În aceeași ordine de idei, autorul Загоровский А. susține că la categoria mijloacelor de apărare se atribuie⁴⁸: obiecțiile materiale, obiecțiile procesuale și acțiunea reconvențională. În mod deosebit savantul Загоровский А. analizează când pot fi invocate excepțiile procesuale în cadrul examinării cauzei. Prin urmare, s-a ajuns la concluzia că excepția de necompetență a instanței urmează a fi invocată până la prezentarea obiecțiilor materiale a pârâtului, adică chiar la începutul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, iar celelalte excepții procesuale urmează a fi invocate în funcție de caracterul excepției: cele de ordine publică sau absolute pot fi invocate pe parcursul întregului proces civil, iar cele relative de îndată ce partea a aflat sau trebuia să fi știut despre iregularitate procedurală⁴⁹. În privința atacării încheierilor prin care instanța se pronunță asupra excepțiilor procesuale, autorul citat menționează că în mod echitabil nu este posibilă atacarea lor separată, ci numai odată cu fondul cauzei⁵⁰.

Autorul Нефедьев Е.А. susține faptul că pârâtul se poate apăra împotriva acțiunii cu ajutorul obiecțiilor și acțiunii reconvenționale. Obiecțiile pârâtului pot fi de două feluri: obiecții împotriva

⁴⁷ *Ibid.*, p. 6 - 10

⁴⁸ Загоровский, А. *Очерки гражданского судопроизводства в новых административно-судебных и судебных учреждениях*. Одесса, 1892, с. 160 – 169

⁴⁹ *Ibid.*, p. 166

⁵⁰ *Ibid.*

acțiunii în fond și obiecții împotriva procesului⁵¹. Prima categorie de obiecții sunt îndreptate împotriva fondului litigiului, pretenției de drept material a reclamantului, iar cea de a doua – împotriva începerii procesului, semnalând încălcarea regulilor formale de intentare a acțiunii. Cu alte cuvinte, autorul citat recunoaște obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională drept mijloace de apărare ale pârâtului în procesul civil.

Doctrina rusă contemporană, rămânând fidelă opiniilor majoritare a autorilor precedenți, recunoaște ca mijloace de apărare ale pârâtului drept obiecții (materiale și procesuale) și acțiunea reconvențională. Așadar, se afirmă că⁵² principiul egalității părților în cadrul procesului civil asigură ca părțile să aibă posibilități egale pentru apărarea intereselor lor în cadrul soluționării litigiului de către instanța judecătorească. Mijloace de realizare a acestor drepturi de apărare ale pârâtului constituie obiecțiile împotriva acțiunii civile și acțiunea reconvențională.

Autorii Васин В.Н. și Казанцев В.И. reiterează că⁵³ principiul egalității procedurale oferă și pârâtului posibilitatea apărării procesuale împotriva pretențiilor reclamantului. Legea instituie două asemenea mijloace: 1) obiecții împotriva acțiunii, 2) acțiunea reconvențională.

Analogic, unii doctrinari expun că⁵⁴ legislația oferă în egala măsură posibilități identice ambelor părți din proces pentru apărarea drepturilor sale. Principala modalitate de apărare a pârâtului împotriva acțiunii depuse sunt obiecțiile. Obiecțiile pot avea caracter material-juridic, cât și procesual juridic. Obiecțiile material-juridice sunt îndreptate împotriva pretențiilor materiale ale reclamantului. Obiecțiile procesual-juridice au ca scop combaterea legalității procesului, apariția și continuarea lui. Pe lângă obiecțiile, ca mijloc de apărare al pârâtului, autorii citați mai menționează că pârâtul este în drept, până la pronunțarea hotărârii, să depună acțiunea reconvențională. În acest sens, acțiunea reconvențională este depusă de către pârât pentru apărarea împotriva acțiunii inițiale. Prin depunerea acțiunii reconvenționale, pârâtul urmărește respingerea pretențiilor reclamantului sau compensarea pretențiilor⁵⁵. Pe când acțiunea reconvențională se depune obligatorie în forma scrisă, forma procesuală a obiecțiilor pârâtului poate varia. Pârâtul poate înainta obiecții împotriva cererii de chemare în judecată atât verbal, cât și în scris⁵⁶.

La fel și doctrina română apreciază mijloacele de apărare ale pârâtului. Savanții Hilsenrad A. și Stoenescu I. menționează că „potrivit principiului egalității în drepturi a părților și potrivit

⁵¹ Нефедьев Е.А. *Учебник русского гражданского судопроизводства*. Москва, 1908, с. 167-169

⁵² *Гражданское процессуальное право России* / Под ред. Алексия П.В., Амаглобели Н.Д. Москва: Юнити-Дана, 2005, с. 150

⁵³ Васин, В.Н., Казанцев, В.И. *Гражданский процесс*. Москва: Издательский центр «Академия», 2008, с. 111

⁵⁴ *Гражданский процесс* / Под ред. М.К. Треушников. Москва: Статут, 2014, с. 337-338

⁵⁵ *Ibid.*, p. 338

⁵⁶ *Гражданский процесс* / Под ред. М.К. Треушников. Москва: Издательский дом «Городец», 2020, с. 365

principiului dreptului la apărare, pârâtul este o parte cu drepturi procesuale egale cu drepturile reclamantului și legea îi acordă, pentru a-și apăra drepturile și interesele sale în proces, aceeași protecție ca și reclamantului”⁵⁷. La categoria mijloacelor de apărare autorii analizează apărările în fond (ceea ce corespunde obiecțiilor material-juridice, conform doctrinei noastre), excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională. „Apărarea [...] este obiecția îndreptată împotriva fondului însuși al pretenției ridicate de reclamant”⁵⁸. Iar excepții procesuale reprezintă „anumite obiecții, care, fără să atingă fondul acțiunii, o pot totuși zădărnici; aceste obiecții, care fără a ridica problema fondului servesc la apărarea procesuală a pârâtului [...] și transformă pe pârât în atacant, iar pe reclamant îl pun în situația de a se apăra”⁵⁹.

Altfel spus, după cum s-a menționat *supra*, obiecțiile materiale tind la respingerea fondului cauzei invocându-se că pretențiile reclamantului sunt nefondate sau neîntemeiate, adică se urmărește respingerea admiterii acțiunii, se atacă dreptul la acțiune a reclamantului în sens material. Pe când excepțiile procesuale (sau obiecțiile procesuale) invocă anumite iregularități procedurale privind nerespectarea condițiilor de realizare a dreptului la acțiune în sens procesual, astfel se urmărește tergiversarea judecării prin amânarea, scoaterea cererii de pe rol, fără ca instanța de judecată să se pronunțe asupra dreptului subiectiv civil dedus judecării.

„Apărarea procesuală se deosebește de excepție, nu numai prin obiectul ei, adică prin faptul că poartă asupra fondului pretenției și tinde în toate cazurile la respingerea acțiunii, dar și prin aceea că are și o altă reglementare procedurală”⁶⁰.

În doctrină s-a apreciat că mijloacele de apărare reprezintă o componentă a dreptului la apărare sau a noțiunii de „apărare”, care este una dintre formele în care se poate exercita dreptul la acțiune. În această ordine de idei, autoarea Vasile Andreea înainte de a defini excepțiile procesuale, specifică că acestea fac parte din noțiunea de „apărare”, iar acesta „poate fi privit ca un drept complex, de natură procesuală, al cărui conținut este format dintr-o pluralitate de prerogative, dintre care amintim sesizarea instanței, administrarea probelor, apărările și excepțiile, căile de atac etc.”⁶¹.

Autorul Florea Gheorghe, în cadrul examinării garanțiilor procesuale ale apărării în procesul civil, statuează că „apărarea este constituită din mijloace și procedee prin care se inițiază, se conduce și se finalizează atacul reclamantului în proces sau „reacția” pârâtului împotriva atacului

⁵⁷ Hilsenrad, A., Stoenescu, I. *Procesul civil în R.P.R.* București: Editura Științifică, 1957, p. 137

⁵⁸ *Ibid.*, p. 138

⁵⁹ *Ibid.*, p. 137

⁶⁰ *Ibid.*, p. 138

⁶¹ Vasile A., *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Hamangiu, 2013, p.1

pornit împotriva sa”⁶². Chiar dacă tradițional, noțiunea de apărare este specifică poziției pârâtului, apărarea în cadrul procesului civil este utilizată de către ambele părți. Așadar, reclamantul se adresează în justiție anume pentru a cere apărarea dreptului subiectiv civil sau al interesului legitim, procesul civil fiind o formă judiciară de apărare a drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale persoanelor. Pe de altă parte, pârâtul este pus în situația de a se apăra împotriva revendicărilor reclamantului, legislația reglementează, în acest sens, anumite procedee de care dispune pârâtul pentru a obține respingerea cererii de chemare în judecată. Prin urmare, considerăm că noțiunea de „apărare” poate fi analizată în două sensuri:

1) *lato sensu*, semnifică mijloace și procedee recunoscute părților din proces, prin care reclamantul poate obține valorificarea dreptului subiectiv civil, iar pârâtul poate discuta temeinicia acestor pretenții;

2) *stricto sensu*, prin apărare vom înțelege acele mijloace și procedee pe care poate să le utilizeze pârâtul pentru ca pretențiile reclamantului să fie respinse sau pentru a întârzia judecarea cauzei.

Drept urmare, noțiunea de apărare nu poate fi strict limitată – așa cum s-ar putea crede la prima vedere – numai la poziția procesuală a pârâtului. În această privință, într-adevăr, este de observat că față de pretențiile reclamantului pârâtul poate adopta și menține – prin excepții, contraprobe, concluzii orale etc. – în cadrul unei apărări simple, defensive. Nu este însă mai puțin adevărat că pârâtul poate ridica, la rândul său, față de reclamant, pretenții proprii pe calea unei cereri reconvenționale, determinând astfel, din partea acestuia, o atitudine opusă, de apărare⁶³.

Suplimentar, avocatul Florea G. specifică că „reglementarea mijloacelor de apărare și a folosirii acestora disciplinează procesul, modelează conduita părților, influențează adoptarea unui comportament procesual adecvat, în raport de respectul drepturilor adversarului, contribuie specific la descifrarea adevărului judiciar și reprezintă garanția examinării obiective a pretențiilor fiecărei părți”⁶⁴. Mai trebuie să menționăm faptul că la categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului autorul citat, atribuie apărări de fond și excepții procesuale.

Literatura de specialitate din România apreciază faptul că mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil au o importanță deosebită nu numai din cazul că acestea reprezintă o utilitate practică pentru pârât pentru a-și apăra și argumenta poziția sa, dar și din considerentul că garantarea exercitării mijloacelor de apărare asigură la realizarea principiilor fundamentale ale procedurii judiciare. Așadar, savantul Leș Ioan menționează că „instanța trebuie să asigure părților

⁶² Florea G., *Apărarea în procesul civil. Garanții procesuale*. București: Universul Juridic, 2006, p. 21

⁶³ Durac G. *Drept procesual civil: Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2020, p. 43

⁶⁴ *Ibid.*, p. 22

posibilitatea de a-și susține și argumenta cererile, de a invoca probe, de a combate dovezile solicitate de adversar, de a ridica și combate excepțiile de procedură. Prin urmare, nicio măsură nu poate fi ordonată de instanță fără a le acorda părților dreptul de a se apăra”⁶⁵. Suplimentar, doctrinarul Leș Ioan, analizând conținutul principiului contradictorialității, susține că „contradictorialitatea oferă optime posibilități pentru aflarea adevărului și reprezintă în același timp o garanție a realizării dreptului la apărare și a egalității părților în fața autorității judiciare”⁶⁶.

În cadrul examinării mijloacelor de apărare ale pârâtului, trebuie să facem o remarcă că pârâtul are dreptul de a întrebuița diferite modalități de apărare împotriva acțiunii reclamantului, însă nicidecum pârâtul nu este obligat să utilizeze aceste mijloace de apărare. Savantul Ciobanu V.M., în acest sens, afirmă că „în ceea ce privește stabilirea limitelor apărării, ele sunt determinate de către pârât, acesta fiind singurul îndreptățit să stabilească limitele și condițiile prin care va răspunde cererii reclamantului. Deși întâmpinarea este [...] obligatorie, el va decide dacă o va depune sau dacă se expune riscului de a fi decăzut din dreptul de a invoca excepții relative și de a propune probe în apărarea sa”⁶⁷.

Autorul Deleanu I. examinează *lato sensu* mijloace de acțiune ale pârâtului. Astfel, pârâtul se poate manifesta în proces prin:

- „a) recunoașterea unui fapt pe care reclamantul își întemeiază pretenția sau apărarea sa;
- b) recunoașterea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului și, explicit sau implicit, a temeiniciei lor de fapt și de drept;
- c) tăgăduirea valabilității deschiderii procesului civil sau a modului în care se desfășoară;
- d) ignorarea unor fapte procesuale sau confirmarea, tacită ori expresă, a unor acte procesuale;
- e) negarea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului și, astfel, contestarea totodată a temeiniciei lor;
- f) formularea, în fond, a unor pretenții proprii”⁶⁸.

Autorul citat precizează, cu rezervări, că, exceptând unele din aceste mijloace, modalitățile menționate supra mai sunt numite generic „mijloace de apărare”, „apărări”, „mijloacele pârâtului de apărare a drepturilor în procesul civil”. Profesorul Deleanu I. menționează că denumirea de „mijloacele de apărare a pârâtului” sau „mijloace de acțiune ale pârâtului”, fără careva precizări, ridică anumite rezerve:

⁶⁵ Leș, I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2015, p. 31

⁶⁶ *Ibid.*, p. 32

⁶⁷ *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526.* / coord.: Ciobanu, V.M., Nicolae, M. București: Universul Juridic, 2016, p. 28

⁶⁸ Deleanu, I. *Tratat de procedură civilă*. Arad: Servo-Sat, 2000, p. 167

„a) unele dintre aceste mijloace nu sunt exclusive pârâtului, dar, de această dată, le analizăm de pe platforma lui procesuală, ca „antiteze” la mijloacele reclamantului;

b) altele nu pot fi puse, pur și simplu, sub semnul „apărării” (de exemplu, formularea de către pârât a unor excepții nu semnifică întotdeauna „apărare”, ci interes pentru asigurarea legalității procesului – competența instanței, alcătuirea completului de judecată, buna administrare a justiției etc.);

c) ar fi, poate, discutabilă excluderea categorică a cererii reconvenționale din sistemul «mijloacelor de apărare»⁶⁹.

Cercetătoarea Tăbărcă M. susține că mijloacele de apărare ale pârâtului „sunt de diferite naturi și produc efecte diferite. Ele sunt: a) apărări de fond sau de drept civil; b) apărări de formă sau de procedură civilă, în care se cuprind excepțiunile propriu-zise, cuvintele sau sfârșiturile de nevaloare, sfârșiturile de neprimire și cererile reconvenționale”⁷⁰. Așadar, se face distincție dintre apărările de drept civil și apărările de procedură civilă, din prima categorie fac parte numai obiectiile material-juridice, iar în cadrul apărărilor de procedură se includ excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională.

Din această perspectivă nu suntem complet de acord cu autoarea citată în ceea ce privește atribuirea acțiunii reconvenționale la categoria apărărilor de formă sau de procedură civilă. Or, acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă, care combină caracterele unei apărări materiale și procedurale. Prin acțiune reconvențională, pârâtul formulează pretenții material-juridice proprii împotriva reclamantului. În același timp, aceste pretenții sunt invocate în cadrul unui proces deja pornit și cu scopul de a se apăra împotriva acțiunii inițiale a reclamantului, ceea ce implică și unele laturi procedurale ale acestui act de apărare a pârâtului. Astfel, considerăm că acțiunea reconvențională are o natură juridică proprie față de alte mijloace de apărare, în cadrul căreia se regăsesc caracteristici, atât ale apărării de fond sau de drept civil, cât și a apărării de formă sau de procedură civilă, formând, în acest sens, o categorie distinctă ce îmbină caracteristicile apărării de fond și celei de formă, având o natură mixtă.

De regulă, pârâtul în cadrul procesului are o poziție defensivă, adică realizează apărarea poziției sale din proces. Referindu-se la noțiunea de „apărare”, autorul Lozneau V. precizează că „apărarea” cuprinde toate mijloacele folosite de pârât pentru înlăturarea temporară sau definitivă a pretențiilor formulate de reclamant fie prin întârzierea judecării, fie prin respingerea acțiunii în fond”⁷¹.

⁶⁹ *Ibid.*

⁷⁰ Tăbărcă, M. *Drept procesual civil. Vol. I – Teoria generală*. București: Universul Juridic, 2013, p. 259 – 260

⁷¹ Lozneau, V. *Excepțiile de fond în procesul civil*. București: Lumina Lex, 2003, p. 10

În plus, cercetătorul menționat face deosebire dintre noțiunea de apărare *lato sensu* și *stricto sensu*. Prin apărare *lato sensu* se înțelege „combaterea în fond a pretențiilor reclamantului cât și apărări care privesc încălcarea dispozițiilor legale de organizare judecătorească, de competență sau de procedură”⁷². Deci, în această categorie se includ practic toate mijloacele de apărare ale pârâtului, exceptând numai acțiunea reconvențională, adică în apărarea *lato sensu* se include: obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale.

Pe când prin apărarea *stricto sensu* se are în vedere „exclusiv [...] acele mijloace folosite de pârât prin care acesta se opune pretențiilor reclamantului, vizând fondul dreptului dedus judecății, invocând fie inexistența raportului juridic, fie stingerea lui dintr-o cauză ulterioară sau combătând direct, pe bază de probe, pretențiile din acțiune”⁷³. Așadar, observăm că în noțiunea de „apărare”, în sens restrâns, se includ numai obiecțiile material-juridice care sunt invocate pentru respingerea pretenției material-juridice ale reclamantului, fără ca pârâtul să invoce anumite iregularități de ordin procedural.

Doctrina franceză definește apărarea, drept „un mijloc care vine în întâmpinarea reclamantului pentru a stabili justificarea acțiunii (f fondate sau nefondate) și, în același timp, o negare a dreptului reclamantului”⁷⁴. Autorii francezi⁷⁵ disting trei modalități de apărare a pârâtului: apărările de fond, excepțiile și finele de neprimire. De asemenea, se menționează⁷⁶ că legislația franceză instituie reguli stricte în privința invocării excepțiilor și finelor de neprimire. Aceste două mijloace de apărare sunt examinate de instanțele franceze numai dacă au fost ridicate la începutul procesului (*in limine litis*). Așadar, în dreptul francez, excepțiile și finele de neprimire reprezintă mijloace de apărare prin care pârâtul evidențiază iregularități ale raportului procesual juridic dintre reclamant și instanță, fără a face referire la fondul litigiului. Doctrina⁷⁷ apreciază că finele de neprimire reprezintă modalități intermediare de apărare, ele se încadrează între adevărate excepții și apărări de fond. Având în vedere faptul că nu se ocupă cu apărări procedurale, în sens restrâns, nici cu cele de fond, ci invocă aspecte care împiedică instanța să ajungă la examinarea fondului, cum ar fi de exemplu incapacitatea reclamantului de a sta în justiție. Cu toate acestea, terminologia actuală din procesul francez este destul de imprecisă, unele apărări de fond care duc la adoptarea hotărârii favorabile pentru pârât sunt numite fine de neprimire.

⁷² *Ibid.*

⁷³ *Ibid.*

⁷⁴ Vincent, J., Guinchard, S. *Procedure civile*. 24^e edition. Dalloz, 1996, p. 130, *apud* Lozneau, V. *Excepțiile de fond în procesul civil*. București: Lumina Lex, 2003, p. 10

⁷⁵ Herzog P., Weser M. *Civil Procedure in France*. Columbia University, 1967, p. 268

⁷⁶ *Ibid.*, p. 268-269

⁷⁷ *Ibid.*, p. 269

După cum menționează autorul Lozneau V., „apărarea [*stricto sensu*] combate în tot cursul procesului temeiul de fapt și de drept al pretenției reclamantului, apărarea procedurală nu pune în discuție temeinicia dreptului subiectiv dedus judecății, dar nici nu-l recunoaște, urmărind doar paralizarea acțiunii reclamantului”⁷⁸.

Trebuie să menționăm faptul că în literatura de specialitate din România, dreptul la apărare este analizat în două sensuri: material și formal. Astfel, savantul Leș I. specifică că dreptul la apărare în sens material „desemnează ansamblul prerogativelor recunoscute de lege părților în scopul susținerii intereselor lor”⁷⁹. În cadrul sensului material al dreptului la apărare, părțile au dreptul „de a lua cunoștință de toate actele de la dosar, de a formula cereri, de a solicita probe, de a invoca excepții de procedură, de a exercita căile legale de atac, de a recuza pe judecători etc.”⁸⁰. Iar dreptul la apărare în sensul formal presupune „posibilitatea recunoscută de lege părților litigante de a-și angaja un apărător care să le asigure o apărare calificată”⁸¹.

În aceeași modalitate, autoarea Ionescu S. precizează că sensul „*material* [al dreptului la apărare], are în vedere un complex de drepturi și garanții cu caracter procesual, acesta fiind dreptul la apărare *in sens larg*”⁸². Pe de altă parte, sensul „*formal*, se limitează la a defini dreptul părții de a beneficia de un apărător specializat, acesta fiind dreptul la apărare *in sens restrâns*”⁸³.

Este evident că mijloacele de apărare ale pârâtului sunt exercitate de către pârât în legătură cu cererea de chemare în judecată, adică au originea și se întemeiază pe faptul depunerii de către reclamant a unei acțiuni civile în justiție. În acest sens, autoarea Tăbărcă M. indică că „apărărilor pe care și le face pârâtul în cursul procesului civil constituie urmarea firească a cererii de chemare în judecată. Tocmai de aceea, apărărilor nu beneficiază de o autonomie totală față de cererea reclamantului, ci își au rațiunea în existența acesteia”⁸⁴.

Cercetătoarea citată menționează că din cadrul mijloacelor de apărare ale pârâtului fac parte apărări de fond și apărări procedurale. Apărărilor de fond sunt mijloacele „prin care se urmărește respingerea cererii adversarului, după examenul fondului raportului juridic dedus judecății”⁸⁵. Apărarea procedurală este „orice mijloc prin care, fără să se pună în discuție fondul raportului juridic litigios, se tinde la constatarea unor neregularități procedurale care pot duce la declinarea

⁷⁸ Lozneau, V. *op. cit.*, p. 10 – 11

⁷⁹ Leș, I. *Tratat de drept procesual civil*. București: All Beck, 2001, p. 49

⁸⁰ *Ibid.*

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Ionescu, S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, p. 83

⁸³ *Ibid.*

⁸⁴ Tăbărcă, M. *op. cit.*, p. 259

⁸⁵ *Ibid.*, p. 260

competenței, amânarea judecării, refacerea unor acte de procedură ori anularea, respingerea sau perimarea cererii”⁸⁶.

Asemănător cu opiniile doctrinarului citat, autoarea Cătuna L.D. reiterează că „apărarea este actul procesual prin care pârâtul se opune pretenției reclamantului și conchide în sensul respingerii ei. Prin extindere se numesc apărări și acele mijloace procesuale care, fără a nega existența dreptului reclamantului, tind la respingerea acțiunii (ca în cazul prescripției) sau numai la întârzierea procedurii de judecată”⁸⁷. Deci, din formularea citată putem cu ușurință prezuma că, potrivit acestei opinii, pârâtul poate să se apere de acțiunea reclamantului prin intermediul obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale. Or, obiecțiile material-juridice sunt exercitate pentru a se „opune pretenției reclamantului și conchid în sensul respingerii ei”, iar excepțiile procesuale „fără a nega existența dreptului reclamantului tind la respingerea acțiunii sau numai la întârzierea procedurii de judecată”. În plus, Cătuna L.D. specifică că „apărărilor pârâtului sunt de două feluri: apărări propriu-zise și excepții”⁸⁸.

În procesul civil din Statele Unite ale Americii, de regulă, pârâtul își prezintă apărărilor în cadrul dezbaterilor juridice. Dezbaterile includ prezentarea cauzei de către reclamant și ascultarea versiunii pârâtului. Actualmente, în SUA, atât sistemul common law, cât și procedura modernă permit pârâtului să se apere prin referire asupra fondului, cât și să utilizeze „apărări tehnice”, care nu combat temeinicia pretențiilor reclamantului, ci invocă anumite „defecte” ale cauzei care obligă instanța să nu examineze fondul litigiului și să înceteze procesul⁸⁹ (ca de exemplu, cererea reclamantului nu conține toate elementele necesare). Regulile generale privind prezentarea apărărilor în procesul civil din SUA, sunt prevăzute în Regulile Federale de Procedură Civilă. În conformitate cu art. 12 din aceste reguli⁹⁰, pârâtul este obligat să prezinte apărărilor și obiecțiile în termen de 21 de zile de la comunicarea cererii reclamantului. Același termen este prevăzut și pentru reclamant, în ipoteza în care pârâtul înaintează cerere reconvențională. De asemenea, art. 12(b) din Regulile Federale de Procedură Civilă prevede neexhaustiv obiecțiile prin care pârâtul se poate apăra: lipsa competenței materiale a instanței, lipsa jurisdicției personale, încălcarea competenței teritoriale etc. Deci, observăm că pârâtul, în procesul civil din SUA, se poate apăra prin trei mijloace: apărărilor de fond, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională.

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ Cătuna, L.D. *Drept procesual civil: partea generală*. București: C.H. Beck, 2009, p. 188

⁸⁸ *Ibid.*

⁸⁹ Yeazell S.C., Schwartz J.C. *Civil Procedure*. New York: Wolters Kluwer, 2016, p. 264

⁹⁰ Federal Rules of Civil Procedure. [citat 01.08.2020]. Disponibil: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/civil-rules-procedure-dec2017_0.pdf

Doctrina și legislația italiană nu identifică în mod expres mijloacele de apărare ale pârâtului, rezumându-se la analiza acțiunilor pe care acesta le poate efectua. În acest sens, autorii⁹¹ menționează că după primirea citației, pârâtul trebuie să se prezinte în instanță cu cel puțin 5 zile înainte de data stabilită pentru prima ședință de judecată, pentru depunerea dosarului la grefa/cancelaria instanței, care conține: copia citației, originalul răspunsului la pretențiile reclamantului (referința), o copie a referinței pentru reclamant, înscrisurile pe care își întemeiază obiecțiile și procura avocatului, după caz. Conform art. 125 și 167 din Codul de procedură civilă al Italiei, referința (comparsa di risposta) trebuie să conțină denumirea instanței de judecată în fața căreia acțiunea este pendinte, părțile, motivele de fapt și de drept pe care se bazează pârâtul, alte cereri pe care pârâtul le formulează. Suplimentar, referința trebuie să conțină o declarație cu privire la toate cererile reconvenționale și compensările pe care pârâtul dorește să le înainteze⁹².

1.3. Identificarea problemei științifice, formularea obiectivelor și direcțiilor de soluționare

Efectuând analiza doctrinei și legislației în privința mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil, am constatat că nu există abordări conceptuale unitare privind tema de cercetare doctorală, mai mult decât atât nici legislația în vigoare nu se referă în mod expres la mijloacele de apărare ale pârâtului, ci reglementează numai unele din aceste modalități de apărare. Cu atât mai mult, la nivel doctrinar nu există careva lucrări monografice ce ar examina integral instituția mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil, deși există cercetări care dezbate natura juridică a unor mijloace de apărare în cadrul procesului civil.

Din examinarea reglementărilor internaționale, naționale, ale statelor străine și a practicii Curții Europene a Drepturilor Omului, precum și a literaturii de specialitate, am stabilit că tema cercetării doctorale „Mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil” prezintă o importanță și interes incontestabil atât în plan teoretic, cât și practic.

În plan teoretic, la moment nu există vreo lucrare ce s-ar axa anume pe tema mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Majoritatea lucrărilor în domeniu se axează pe studierea dreptului la apărare al reclamantului în procesul civil, dreptul la apărare al pârâtului fiind examinat nesistematic sau parțial. Cercetarea doctorală va avea ca unul dintre obiective acoperirea acestui gol teoretic și considerăm că va contribui la dezvoltarea științei dreptului procesual civil.

⁹¹ Cappelletti M., Perillo J.M. *Civil Procedure in Italy*. Springer-Science+Business Media, B.V, 1965, p. 167

⁹² *Ibid.*, p. 169

Din punct de vedere practic, cercetarea temei „Mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil” prezintă o importanță reieșind din considerentul că, în virtutea principiului disponibilității, pârâtul dispune liber de mijloacele de apărare și de exercitarea corectă a acestor modalități depinde, în mare parte, eficiența apărării pârâtului în procesul civil. În plus, cadrul normativ în vigoare reglementează mijloacele de apărare neconsecutiv, ceea ce uneori creează dificultăți în aplicarea uniformă a legii, duce la crearea confuziilor în privința regulilor și condițiilor utilizării diferitor modalități de apărare. Așadar, ne propunem să sistematizăm mijloacele de apărare ale pârâtului, să identificăm condițiile și efectele întrebunțării acestor modalități de către pârât.

Luând în considerare cele menționate *supra*, scopul lucrării doctorale „Mijloacele de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil”, constă în efectuarea unei cercetări sistematice, complexe și actuale a mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Ținând cont de opiniile doctrinare analizate, pentru realizarea obiectivelor propuse, lucrarea se axează pe următoarele direcții de cercetare principale:

1. Determinarea modalităților de acțiune ale pârâtului ce constituie mijloace de apărare;

Doctrina de specialitate nu este uniformă la acest aspect. Așadar, conform autorilor autohtoni⁹³, mijloace de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil sunt: obiecțiile material-juridice, obiecțiile procesual-juridice și acțiunea reconvențională; punct de vedere susținut și de majoritatea doctinarilor în domeniu. În mare parte și doctrina rusă⁹⁴ stabilește că din cadrul mijloacelor de apărare ale pârâtului fac parte: obiecțiile (materiale și procesuale) și acțiunea reconvențională.

Însă, mai întâlnim și opinii ale autorilor conform cărora din categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului fac parte numai: apărările de fond și procedurale⁹⁵; apărările de fond și excepțiile procesuale⁹⁶. Astfel, dacă obiecțiile materiale și excepțiile procesuale sunt recunoscute ca mijloace de apărare ale pârâtului, atunci în privința acțiunii reconvenționale apar anumite rezerve sau dispute la nivel doctrinar, reieșind din natura juridică complexă al acestui act procedural.

În plus, în doctrina rusă mai sunt identificate mijloacele alternative sau atipice de apărare ale pârâtului. În acest sens, se menționează că tranzacția de împăcare și atragerea intervenientului accesoriu contribuie la apărarea poziției pârâtului în cadrul procesului civil⁹⁷. Așadar, vom stabili

⁹³ Belei, E., *et al. op. cit.*, p. 264 – 265

⁹⁴ *Гражданский процесс* / Под ред. М.К. Треушников. Москва: Статут, 2014, с. 337 - 338

⁹⁵ Tăbârcă, M. *op. cit.*, p. 259 – 260

⁹⁶ Lozneanu, V. *op. cit.*, p. 10; Cătuna, L.D. *op. cit.*, p. 188

⁹⁷ Елистратова А.Н. *Теоретические и практические аспекты защиты ответчика против иска* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2014, с. 132-170; Трашкова Н.М. *Защита*

dacă în procesul civil din Republica Moldova pot fi identificate aceste mijloace atipice de apărare și care este eficiența acestor modalități de acțiune ale pârâtului pentru apărarea poziției sale.

2. Examinarea trăsăturilor caracteristice ale obiecțiilor material-juridice invocate de către pârât;

În mod univoc, atât diferite legislații procesual civile, cât și doctrina de specialitate, recunoaște obiecțiile materiale ca fiind un mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil. Reieșind din considerentul că obiecțiile materiale ale pârâtului sunt reglementate de majoritatea legislațiilor democratice, este indiscutabilă importanța și utilitatea acestui mijloc de apărare pentru pârât, în același timp, acest mijloc de apărare este cel mai frecvent utilizat în cadrul procesului civil.

Din aceste considerente, obiecțiile material-juridice ale pârâtului necesită o atenție și examinare temeinică sub aspectul naturii, caracterelor juridice, condițiilor de exercitare și a efectelor pe care le generează. De regulă, în cadrul procesului civil pârâtul invocă anumite obiecții materiale prin intermediul referinței la cererea de chemare în judecată, depunerea referinței este aparent obligatorie. În situația în care pârâtul nu depune referința în termenul stabilit de către instanța de judecată, acesta va fi decăzut din dreptul de a prezenta probe în cadrul procesului civil, cauza fiind examinată în baza materialelor anexate la dosar. În acest sens, apare întrebarea dacă pârâtul va putea sau nu invoca anumite obiecții materiale împotriva acțiunii reclamantului dacă nu a depus referința în termenul stabilit? Pârâtul va avea numai posibilitatea de a dezbate temeinicia celor invocate de către reclamant fără a se referi la alte circumstanțe decât arătate de reclamant? Așadar, pentru a găsi soluții justificate la aceste aspecte, vom efectua o examinare riguroasă a obiecțiilor materiale ca mijloc de apărare al pârâtului.

3. Evidențierea particularităților și a caracterelor excepțiilor procesuale ca mijloace de apărare ale pârâtului;

În doctrina română, excepția procesuală este definită ca „mijlocul procedural prin care, în condițiile legii, partea interesată, procurorul [în Republica Moldova acest subiect procedural poate apărea în cazurile prevăzute de lege doar în ipostaza de reclamant procedural] sau instanța din oficiu, invocă, în cadrul procesului civil și fără a pune în discuție fondul dreptului, neregularități procedurale privitoare la compunerea și constituirea instanței, competența acesteia ori la procedura de judecată sau lipsuri referitoare la exercițiul dreptului la acțiune ori, dimpotrivă, aplicarea

ответчика в гражданском процессе / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009, с. 154-170

normelor legale referitoare la acestea, urmărind, după caz, declinarea competenței, amânarea judecării, refacerea unor acte, anularea, respingerea ori perimarea cererii”⁹⁸.

Dar, legislația autohtonă folosește în acest sens doi termeni „excepții procesuale” și „obiecții procesuale”. În plus, legislația procesual civilă a Republicii Moldova nu reglementează felurile de excepții procesuale, procedura de invocare și soluționare a excepțiilor, efectele acceptării unei excepții procesuale etc. Deci, vom examina aspectele privind utilizarea terminologică a noțiunilor de „obiecții” și „excepții”, precum și vom analiza lacunele existente în privința excepțiilor procesuale, cu elaborarea propunerilor *de lege ferenda*.

4. Stabilirea naturii juridice și a condițiilor de exercitare a acțiunii reconvenționale.

Chiar dacă în cadrul procesului civil pârâtul vine să se apere de pretențiile reclamantului, el poate revedea poziția sa prin introducerea unei acțiuni reconvenționale. Prin înaintarea acțiunii reconvenționale pârâtul pune în discuție pretenții proprii față de acțiunea inițială, admiterea cărora exclud, total sau parțial, revendicările reclamantului, fie duc la compensarea pretențiilor părților. Așadar, acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă și prezintă anumite particularități reieșind din faptul că este apreciată ca un mijloc de apărare și ca o pretenție independentă a pârâtului, ce poate fi depusă în condițiile generale și formând o acțiune civilă distinctă.

Reieșind din acest considerent, după cum am menționat și *supra*, unii autori⁹⁹ în domeniu discută despre posibilitatea excluderii acțiunii reconvenționale din categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului. De aceea, avem ca unul dintre obiective, examinarea naturii juridice și a caracterelor juridice acțiunii reconvenționale, condițiile de depunere și primire a cererii reconvenționale, eficiența folosirii acestui mijloc de apărare și identificarea propunerilor *de lege ferenda* în vederea perfecționării instituției analizate.

1.4. Concluzii la Capitolul 1

Mijloacele de apărare ale pârâtului constituie un subiect de importanță și interes major în cadrul procesului civil. Reglementarea și utilizarea mijloacelor de apărare ale pârâtului contribuie neîndoiește la asigurarea unui proces echitabil, la realizarea efectivă a principiilor contradictorialității, egalității și disponibilității procesului civil. Doctrina autohtonă din domeniul procesului civil, chiar dacă nu dispune de o tradiție solidă, totuși, are un anumit fundament

⁹⁸ Ciobanu, V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Editura Național, 1997, p. 116

⁹⁹ Deleanu, I. *op. cit.*, p. 167

consistent, iar apariția unor cercetări științifice axate pe anumite instituții ale dreptului procesual civil, suntem convinși că se va realiza în viitorul apropiat.

Examinarea studiilor științifice din domeniu ne-au condus la concluzia că din categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil, fac parte: obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională. Deși, analiza mijloacelor de apărare a pârâtului ca instituție este realizată într-un volum limitat, practic toate manualele și monografiile se referă la mijloacele concrete de apărare ale pârâtului, adică definesc în mod expres obiecțiile materiale/apărările în fond ale pârâtului, excepțiile procesuale (sunt chiar monografiile întregi dedicate studierii acestei instituții) și acțiunea reconvențională. Deși, la nivel doctrinar și, în unele state, legislativ, în privința naturii juridice a acțiunii reconvenționale există anumite dispute în ceea ce privește atribuirea acesteia la categoria mijloacelor de apărare, analiza naturii juridice a acesteia ridică anumite semne de întrebare existând două opinii contrare. Astfel, este necesar de a efectua o examinare profundă a acestui mijloc de apărare, fapt care urmează să-l efectuăm în continuare.

Observăm că, la moment, nu s-a realizat o cercetare de ansamblu a mijloacelor de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil, în pofida utilității și importanței practice pe care ele le prezintă. Mai mult decât atât, legislația procesual civilă a Republicii Moldova conține anumite deficiențe în reglementarea mijloacelor de apărare ale pârâtului, deficiențe ce vor fi examinate și vor fi elaborate propuneri *de lege ferenda* pentru optimizarea procesului civil.

CAPITOLUL 2. APĂRAREA PĂRĂTULUI PRIN INTERMEDIUL OBIECȚIILOR MATERIAL-JURIDICE ȘI EXCEPȚIILOR PROCESUALE

2.1. Rolul și esența obiecțiilor material-juridice

Principiul contradictorialității și egalității părților în procesul civil contribuie la realizarea justiției civile prin faptul că atât reclamantul, cât și pârâtul se bucură, într-o modalitate egală, de dreptul la apărare. În acest sens, după cum menționează autoarea Sahnova T.¹⁰⁰, dacă prin intermediul acțiunii înaintate se realizează dreptul la apărare al reclamantului, atunci și pârâtul trebuie să dispună de mijloace corespunzătoare de apărare împotriva acțiunii reclamantului. Chiar dacă la nivel doctrinar nu există un punct de vedere unitar în privința mijloacelor ce constituie modalități de apărare ale pârâtului, totuși, obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale sunt în mod univoc atribuite la categoria mijloacelor de apărare ale pârâtului.

Legislația procesual civilă a Republicii Moldova, în mod expres recunoaște posibilitatea pârâtului de a utiliza obiecțiile material-juridice ca „instrumente” de apărare împotriva acțiunii reclamantului. Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, prin art. 56 alin. (1) statuează că „participanții la proces sunt în drept [...] să înainteze *obiecții* împotriva demersurilor, argumentelor și considerentelor celorlalți participanți [...]”, din categoria participanților la proces fac parte și părțile, adică reclamantul și pârâtul. Așadar, pârâtul nu este unicul titular al dreptului de a înainta obiecții în cadrul procesului civil, de acest drept se bucură, de asemenea, și reclamantul, intervenienții principali și accesorii, persoanele care pornesc procesul în interesele altora etc. Ca de exemplu, în cadrul dezbaterilor judiciare pârâtul solicită citarea unui martor, iar reclamantul obiectează că pârâtul nu a depus referința în termenul stabilit de instanță și nu există temeiuri de administrare a probei în cadrul dezbaterilor judiciare.

În acest context, prezintă interes procedura judecătii formale care a existat în Imperiul Rus¹⁰¹. Înainte de judecata formală, erau pregătite două formulare tipizate, în primul formular pârâtul consemna toate răspunsurile la pretențiile reclamantului, iar în al doilea erau consemnate obiecțiile reclamantului. Astfel, când părțile se prezentau în instanță, pârâtului îi erau citite pretențiile reclamantului, iar el răspundea la fiecare punct din acestea. La fiecare răspuns al pârâtului, reclamantului i se oferea posibilitatea de a face obiecții. Trebuie să atragem atenția că pârâtul se apăra prin răspunsuri, iar reclamantul avea posibilitatea de a înainta obiecții față de

¹⁰⁰ Сахнова Т. В. *Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты*. Москва: Волтерс Клувер, 2008, с. 330

¹⁰¹ Куколышек В. *Российское частное гражданское право. Часть II*. Санкт-Петербург, 1815, с. 161-163

aceste răspunsuri. Mai mult decât atât, pârâtul era obligat să răspundă la cererea de chemare în judecată. În caz contrar, dacă nu existau motive întemeiate privind lipsa răspunsului, instanța admitea pretențiile reclamantului fără a examina cauza civilă¹⁰².

Obiecțiile, în sensul art. 56 din CPC, au o natură procesuală complexă, care înglobează noțiunea de obiecții material-juridice și excepțiile procesuale ale pârâtului, însă nu se rezumă numai la ele. Deci, putem analiza obiecțiile *lato sensu* și *stricto sensu*.

Lato sensu, prin obiecții vom înțelege posibilitatea participanților la proces de a discuta orice demers, argument sau considerent al altor participanți la proces, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept, care are legătură cu cauza dată judecării, și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței judecătorești.

Obiecțiile *stricto sensu* se referă la apărările pârâtului prin intermediul obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale, ce au ca scop respingerea pretențiilor reclamantului ori stoparea temporară sau definitivă a examinării acestor pretenții de către instanța de judecată. În cadrul acestui capitol o să ne referim numai la obiecțiile *stricto sensu*, adică o să le examinăm ca mijloace de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil, iar prezenta secțiune este dedicată cercetării obiecțiilor material-juridice ale pârâtului.

Obiecțiile material-juridice reprezintă principalul și cel mai des utilizat mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil. Doctrina autohtonă a apreciat că obiecțiile material-juridice „se referă la circumstanțele de fapt și de drept pe care se bazează reclamantul pentru a convinge instanța să nu admită acțiunea, adică să adopte o hotărâre de respingere a pretențiilor reclamantului”¹⁰³. Obiecția material-juridică reprezintă unica modalitate a pârâtului de a combate fondul dreptului dedus judecării, adică de a demonstra că pretenția reclamantului este nefondată și urmează a fi respinsă. În acest fel, pârâtul invocă faptul că raportul juridic de drept material nu există dintre părțile litigante, fie că dreptul/interesul reclamantului nu a fost încălcat sau contestat și nu poate interveni protecția judiciară a acestuia.

Dreptul pârâtului de a invoca obiecții material-juridice este prevăzut de art. 186 alin. (3) lit. f) din CPC, conform acestui text de lege pârâtul trebuie să indice în referință „obiecțiile la toate pretențiile reclamantului, circumstanțele de fapt și de drept”. Sintagma „obiecțiile la pretențiile reclamantului” ne sugerează care este scopul obiecțiilor material-juridice, anume finalitatea lor constă în respingerea totală sau parțială a revendicărilor reclamantului. În momentul sesizării instanței reclamantul formulează anumite pretenții față de pârât, grație principiului

¹⁰² Кавелин К. *Основные начала русского судостроительства и гражданского судопроизводства, в период от Уложения до Учреждения о губерниях*. Москва, 1844, с. 87

¹⁰³ Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 265

contradictorialității, pârâtul dispune de posibilități efective de a discuta și combate pe acestea, adică poate să facă obiecții la pretențiile reclamantului.

Reieșind din faptul că în cadrul cererii de chemare în judecată reclamantul indică circumstanțele cauzei, prin descrierea speței în fapt și în drept, este firesc ca și pârâtul să se poată apăra în fapt și în drept. Raționamentul dat se întemeiază pe sintagma a doua din art. 186 alin. (3) lit. f) din CPC al RM: „circumstanțele de fapt și de drept”. Înainte de a analiza apărările în fapt și în drept ale pârâtului, trebuie să remarcăm că prin circumstanțele de fapt înțelegem acele împrejurări, adică evenimentele și acțiunile omenești, de care legea leagă producerea anumitor efecte juridice, respectiv în a da naștere, modifica ori a stinge raporturi juridice civile. „Actul sau fapta care este izvorul unui raport juridic civil concret constituie, în același timp, și izvor al drepturilor subiective civile și al obligațiilor civile care formează conținutul raportului juridic respectiv”¹⁰⁴. Iar circumstanțele de drept sunt dispozițiile unei norme juridice care condiționează nașterea, modificarea sau stingerea unui raport juridic civil concret, adică reprezintă o dispoziție legală care recunoaște, în virtutea unei împrejurări (circumstanțe de fapt), un drept subiectiv civil. Întreaga activitate a instanței judecătorești se îndreaptă asupra cercetării acestor circumstanțe de fapt și de drept, judecătorul trebuie să stabilească dacă într-adevăr au avut loc acele împrejurări indicate de reclamant, dacă de aceste împrejurări legea leagă producerea anumitor efecte juridice, dacă părțile în litigiu sunt subiecții acestui raport juridic civil concret.

Referitor la posibilitățile pârâtului, acesta poate obiecta față de circumstanțele de fapt și de drept arătate de reclamant. Pârâtul poate arăta că nu au avut loc acele împrejurări, sau că împrejurările s-au petrecut în alte condiții (circumstanțe) decât invocate de reclamant, sau că aceste împrejurări au avut loc între reclamant și o altă persoană, care și este subiectul raportului juridic de drept material, sau că legea nu leagă de aceste împrejurări anumite efecte juridice, sau că reclamantul a calificat greșit situația juridică și la speță sunt aplicabile alte prevederi ale legislației, ce creează efecte juridice diferite față de cele solicitate de reclamant.

Așadar, opinăm că obiecțiile material-juridice ale pârâtului se divid în două categorii: obiecții în fapt și obiecții în drept.

Prin obiecții în fapt pârâtul invocă sau neagă anumite situații, ca de exemplu în acțiunea privind încasarea datoriei, pârâtul afirmă că nu datorează nimic, fie că a plătit datoria. Dacă pârâtul se apăra cu ajutorul obiecțiilor în drept, atunci invocă o normă de drept substanțial ce va avea ca efect respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului, ca de exemplu pârâtul arată că actul juridic civil contravine ordinii publice sau bunelor moravuri; susține că obiectul actului

¹⁰⁴ Boroi G., Angheliescu C.A. *Curs de drept civil: partea generală*. București, Hamangiu, 2012, p. 53

juridic este imposibil. În practică, pârâtul utilizează ambele categorii de obiecții material-juridice concomitent, indicând circumstanțele cauzei cu referire la dispozițiile legii. Obiecțiile în fapt și în drept, de regulă, coexistă, fiind simultane, astfel fiind asigurată apărarea eficientă a pârâtului. În plus, considerăm că în ipoteza utilizării obiecțiilor în fapt, este necesar de a indica și prevederile concrete ale dreptului material. Obiecția în fapt presupune faptul că pârâtul face trimitere și la o normă legală, chiar dacă nu indică expres acest fapt, ca de exemplu, dacă pârâtul afirmă că nu datorează nimic, atunci instanța de judecată va lua în considerare art. 858 alin. (1) din *Codul civil al Republicii Moldova*¹⁰⁵, care statuează că „temeiul executării rezidă în existența unei obligații”, deci pârâtul nu poate executa ceea ce nu datorează, adică ceea ce nu există.

Componentele indicate mai sus sunt determinate, inițial, de către reclamant în cererea de chemare în judecată, în care se arată elementele acțiunii civile. Acțiunile civile se individualizează și se disting între ele prin elementele sale componente. Doctrina a apreciat că elementele acțiunii civile sunt părțile, temeiul și obiectul.

Părțile sau subiectele reprezintă elementul subiectiv al acțiunii civile. Profesorul Leș I. arată că „unul dintre acestea solicită protecția judiciară, iar cel de-al doilea este nevoit să se apere față de pretențiile invocate împotriva sa”¹⁰⁶. Din categoria părților fac parte reclamantul, pârâtul și intervenientul principal. Stabilirea exactă a părților unei acțiuni civile reprezintă un interes practic deosebit, deoarece reclamantul trebuie să probeze că anume pârâtul este acea persoană care i-a adus atingere dreptului său subiectiv sau unui interes legitim. Din punct de vedere al pârâtului, acesta poate, prin intermediul obiecțiilor material-juridice, să susțină că reclamantul a identificat greșit părțile raportului juridic de drept material, respectiv el nu este acela care a încălcat dreptul subiectiv al reclamantului, pretenția acestuia urmează a fi respinsă ca nefondată și înaintată împotriva pârâtului necorespunzător. De asemenea, în funcție de elementul subiectiv al acțiunii depinde și competența jurisdicțional-teritorială a instanței judecătorești. Acceptarea de către judecător a cererii de chemare în judecată cu încălcarea normelor de competență, permite pârâtului de a invoca o excepție procesuală în acest sens.

Temeiul acțiunii reprezintă „circumstanțele de fapt și de drept invocate de către reclamant pentru justificarea propriei pretenții”¹⁰⁷. În doctrina română acest element poartă denumirea de cauza acțiunii civile și semnifică „fundamentul legal al dreptului pe care una dintre părți îl valorifică împotriva celeilalte părți”¹⁰⁸, temeiul se raportează la „temeiul juridic al pretenției, [...]

¹⁰⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002

¹⁰⁶ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I.* București: Universul Juridic, 2014, p. 273

¹⁰⁷ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 244

¹⁰⁸ Stoenescu I., Zilberstein S. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I.* București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977, p. 237-238

și la împrejurările de fapt care au generat conflictul dintre părți”¹⁰⁹. În mare parte noi am analizat mai sus semnificația circumstanțelor de fapt și de drept în cadrul acțiunii civile, precum și posibilitatea înaintării obiecțiilor de către pârât asupra acestor circumstanțe. Respectiv, pârâtul are posibilitatea de a se apăra în cadrul procesului civil prin „atac” contra temeiului acțiunii, arătând că nu au existat acele fapte invocate de reclamant sau că de aceste fapte legea nu leagă careva efecte juridice. În acest sens, doctrina autohtonă a apreciat că „faptele pot avea semnificație juridică numai dacă normele juridice leagă de acestea apariția, modificarea sau stingerea drepturilor și obligațiilor civile [...] temeiul acțiunii este determinat de normele juridice materiale”¹¹⁰.

Obiectul acțiunii civile este format din pretenția respectivă a reclamantului. Obiectul acțiunii poate consta „în executarea unei lucrări, predarea unui bun, plata unei sume de bani, constatarea existenței sau inexistenței unui drept etc”¹¹¹. Pretenția reclamantului întotdeauna se bazează pe temeiul acțiunii, adică reieșind din circumstanțele de fapt și de drept ale cauzei, reclamantul formulează anumite pretenții față de pârât. Raționamentul dat ne permite să afirmăm că combaterea temeiului acțiunii urmărește respingerea obiectului acțiunii, respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului. Totodată, pârâtul poate să obiecteze asupra corectitudinii determinării mărimii obiectului acțiunii în cazul pretenției de achitare a unei sume de bani. Ca de exemplu, în cadrul acțiunii privind achitarea penalităților pentru neexecutarea contractului, pârâtul face obiecții asupra modului de calculare a penalităților susținând că reclamantul a calculat greșit mărimea penalităților solicitate, respectiv admiterea considerentelor pârâtului va determina respingerea parțială a pretențiilor reclamantului. Un alt exemplu, reclamantul solicită încasarea dobânzii de întârziere conform art. 942 din CC, iar pârâtul face obiecții că modalitatea de calcul a dobânzii solicitate este greșită, fie că reclamantul nu a prezentat descifrarea modalității de calcul a dobânzii de întârziere solicitate¹¹².

Sintetizând importanța cunoașterii elementelor acțiunii civile, cercetătoarea Belei E. indică că „obiectul determină limitele judecății, or, instanța nu poate da mai mult decât s-a cerut. Temeiul acțiunii determină obiectul probei, or, fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care

¹⁰⁹ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1*. București: Universul Juridic, 2014, p. 276

¹¹⁰ Prisac A. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău, Cartier, 2013, p. 288

¹¹¹ Petică Roman C. *Acțiunea civilă: perspectivă comparativă*. București: Universul Juridic, 2017, p. 76

¹¹² pct. 17 din Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Privind aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează modalitățile de reparare a prejudiciului cauzat prin întârziere sau executare necorespunzătoare a obligațiilor pecuniare, cu excepția celor izvorâte din contractul de credit bancar sau împrumut. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 5/2011

le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale. Iar părțile sunt elementul care personalizează acțiunile civile și care permite identificarea acestora”¹¹³.

Trebuie să menționăm faptul că reclamantul are dreptul de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii, în acest sens art. 60 alin. (2¹) din CPC arată că „în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, reclamantul este în drept să modifice temeiul sau obiectul acțiunii. Exercițarea acestui drept după începutul dezbaterilor judiciare constituie o acțiune nouă, care poate fi depusă în instanță în ordine generală”. Limitarea sub aspect temporal al dreptului reclamantului de a modifica obiectul sau temeiul acțiunii își găsește rațiunea în asigurarea celerității procesului civil. Or, în situația în care reclamantul modifică temeiul acțiunii, aceasta va determina amânarea procesului, pârâtul având nevoie de un termen suplimentar pentru pregătirea apărării împotriva altor circumstanțe de fapt și/sau de drept susținute de reclamant. Din acest considerent, modificarea temeiului ori obiectului acțiunii poate avea loc numai în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri, când are loc întreprinderea anumitor acțiuni procesuale ce vor „asigura o examinare efectivă a fondului cauzei într-un termen optim și previzibil, evitând pe cât este posibil incidentele procesuale”¹¹⁴.

În această ordine de idei, chiar dacă în cadrul dezbaterilor judiciare reclamantul, analizând obiecțiile pârâtului împotriva acțiunii, consideră că el în mod greșit a determinat temeiul sau obiectul acțiunii, nu le va putea modifica. În această ipoteză, legislația prevede unica soluție – depunerea unei noi cereri de chemare în judecată în ordine generală. „În asemenea cazuri, continuă examinarea cererii depuse anterior ori se dispune încetarea procesului, dacă reclamantul renunță la acțiunea inițială” (art. 60 alin. (2¹) din CPC), respectiv dacă reclamantul nu renunță la acțiune, există probabilitatea ca acțiunea să fie respinsă.

Totodată, observăm că reclamantul poate modifica numai elementele obiective ale acțiunii – temeiul sau obiectul, dar el nu poate dispune, de a modifica elementul subiectiv al acțiunii – părțile. În acest caz, soluțiile posibile constau în respingerea pretențiilor de către instanță sau renunțarea la acțiune de către reclamant. Însă, o anumită perioadă legislația procesual civilă a Republicii Moldova permitea modificarea subiecților acțiunii, art. 64 alin. (1) din CPC dispunea că „dacă, în cadrul pregătirii pricinii către dezbateri judiciare sau în timpul examinării ei în ședință de judecată, se constată că acțiunea nu a fost intentată de persoana interesată sau că nu este îndreptată împotriva persoanei care trebuie să răspundă în acțiunea dată, instanța, cu consimțământul reclamantului, poate dispune, fără a înceta procesul, înlocuirea reclamantului sau

¹¹³ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 245

¹¹⁴ Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, p. 36

a pârâtului nerespectiv cu reclamantul sau pârâtul respectiv, dacă prin înlocuirea uneia dintre părți nu se schimbă competența în examinarea pricinii”. Odată cu adoptarea *Legii nr. 244 din 21.07.2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*¹¹⁵, această posibilitate a fost exclusă prin abrogarea art. 64 din CPC.

Prin intermediul obiecțiilor material-juridice, pârâtul răspunde la pretențiile reclamantului, la faptul afirmării unui drept de către acesta. În acest sens, obiecțiile material-juridice reprezintă argumentele, considerentele, observațiile pârâtului față de cele invocate de reclamant, prin care pârâtul își exprimă dezacordul față de cererea reclamantului și conchide asupra respingerii pretențiilor formulate. În același fel, autoarea Tăbârcă M. menționează că obiecția material-juridică „este o negare a dreptului reclamantului, este un mijloc prin care se contestă direct existența sau întinderea pretențiilor invocate prin cererea principală, pentru a se stabili că sunt nefondate, neîntemeiate”¹¹⁶.

Obiecțiile material-juridice ale pârâtului urmăresc negarea faptelor invocate de reclamant sau a efectelor juridice pe care reclamantul susține că aceste fapte le generează. Reclamantul poate să atribuie efecte juridice unui anumit fapt indicat în cererea de chemare în judecată, însă, în realitate, acest fapt nu este generator de efecte juridice, după cum susține reclamantul. În acest caz, pârâtul combate susținerile în drept ale reclamantului, arătând că faptele pe care se întemeiază cererea reclamantului nu sunt reglementate de vreo normă juridică și, deci, nu dau naștere, modifică sau sting raporturi juridice civile concrete, nu creează anumite obligații în sarcina pârâtului. De asemenea, aceste fapte nici nu fundamentează interesul legitim al reclamantului. Apărarea dată se îndreaptă împotriva circumstanțelor invocate de reclamant, tinde să dezbată certitudinea considerentelor reclamantului, făcând referire la necorespunderea realității circumstanțelor de fapt ale cauzei sau/și a efectelor juridice pe care ar crea aceste fapte. De exemplu, reclamantul solicită întoarcerea sumei de bani împrumutate, iar pârâtul neagă existența contractului de împrumut, în acest caz sarcina probației cade asupra reclamantului, el trebuie să dovedească existența acestui act juridic.

Pârâtul are posibilitatea ca prin intermediul obiecției material-juridice să invoce fapte noi, luarea cărora în considerare de către instanță duce la respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului. Obiectul acestei obiecții materiale conține circumstanțe de fapt noi, generatoare de efecte juridice, adică acum pârâtul pune în vizorul instanței judecătorești alte date neindicate de către reclamant. Respectiv, admiterea acestor noi fapte va determina respingerea, în tot sau în

¹¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 178-180 din 17.11.2006

¹¹⁶ Tăbârcă M. *Excepțiile procesuale în procesul civil*. București: Ed. Rosetti, 2002, p. 36

parte, a pretențiilor reclamantului. Spre deosebire de obiecția material-juridică care combate faptele arătate de reclamant, această obiecție este mai complexă pentru pârât, reieșind din considerentul că pârâtul va fi obligat, pentru ca obiecția să fie eficientă, să argumenteze prin mijloace de probă existența circumstanțelor invocate. Așadar, dacă pârâtul, negând pretențiile reclamantului, face referire la circumstanțe noi ale cauzei, ce demonstrează netemeinicia acțiunii, va fi obligat să probeze aceste circumstanțe¹¹⁷. În acest sens, art. 118 alin. (1) din CPC dispune că „fiecare parte trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și *obiecțiilor* sale dacă legea nu dispune altfel”.

Drept exemplu a unei astfel de obiecții, în cadrul acțiunii privind încasarea datoriei, pârâtul susține că datoria a fost stinsă anterior depunerii cererii de către reclamant, anexând și dovada de plată a sumei solicitate de reclamant. Observăm că pârâtul arată anumite circumstanțe, fapte noi pentru cauză, anume că el a achitat suma datorată, faptul achitării stinge raportul juridic de drept material existent dintre părți, astfel că obligația este executată și reclamantul (care este creditor în cadrul raportului de drept material) nu este îndreptățit să solicite plata de la pârât (care este debitor). Reieșind din sarcina probației, pârâtul trebuie să dovedească faptul achitării datoriei. În exemplul nostru, acesta prezintă un înscris, dovada plății efectuate (care poate fi un ordin de plată, bon fiscal etc). Deci, obiecția material-juridică ce aduce în fața instanței circumstanțe noi ale cauzei, creează pentru pârât obligația probațiunii în proces, neprezentarea de către pârât a probelor pentru dovedirea faptelor invocate prin obiecție va avea ca efect respingerea acestor obiecții pe motiv cu sunt neîntemeiate și au un caracter pur declarativ.

În doctrina rusă, unii autori au apreciat că obiecțiile material-juridice pot fi divizate având în vedere conținutul sau obiectul acestora, astfel se disting obiecții materiale care resping¹¹⁸:

- a) pretenția material-juridică a reclamantului, în tot sau în parte;
- b) faptele, circumstanțele de fapt indicate de reclamant pentru argumentarea pretențiilor formulate;
- c) circumstanțele de drept, normele de drept substanțial la care se referă reclamantul pentru a-și întemeia pretențiile;
- d) calitatea procesuală de pârât, adică existența identității între persoana pârâtului și cel obligat în raportul juridic dedus judecății;
- e) legalitatea determinării valorii pretențiilor.

¹¹⁷ Мальшев К. *Курс гражданского судопроизводства. Том первый*. Санкт-Петербург, 1876, с. 278-279

¹¹⁸ Пятилетов И.М. *Защита интересов ответчика в советском гражданском процессе*. Москва, 1990, с. 40

Nu suntem de acord cu astfel de clasificare, întrucât unele obiecții materiale includ în conținutul său și pe altele. Din punctul nostru de vedere, evidențierea obiecțiilor material-juridice care au ca obiect combaterea pretenției material-juridice a reclamantului este una inutilă, or, orice obiecție material-juridică, indiferent de conținutul sau obiectul acesteia, are ca finalitate respingerea totală sau parțială a acțiunii reclamantului, adică a pretențiilor formulate de către acesta. Acesta este scopul oricărei obiecții, indiferent de conținutul acesteia. Prin urmare, este eronat de a identifica într-o categorie distinctă obiecțiile materiale ce resping pretenția material-juridică a reclamantului. *Per a contrario*, admiterea acestei categorii de obiecții ar impune necesitatea recunoașterii obiecțiilor ce nu urmăresc respingerea pretențiilor reclamantului. Dar acest raționament contravine naturii și scopului obiecțiilor material-juridice, de a determina instanța de judecată să nu admită acțiunea reclamantului, adică să respingă pretențiile formulate. Prin urmare, scopul obiecțiilor constituie respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului¹¹⁹.

În plus, nu poate fi reținută ideea că obiecția material-juridică combate pretenția materială a reclamantului în situația în care pârâtul se apără prin simpla negare a acțiunii, fără a indica considerentele sale față de acțiunea înaintată sau de a invoca proprii circumstanțe ce ar avea ca scop respingerea acțiunii¹²⁰. În acest caz pârâtul se apără prin obiecție care are ca obiect combaterea faptelor, circumstanțelor de fapt arătate de reclamant, pe cale de consecință, aceasta va duce la respingerea pretenției material-juridice formulate. Exemplul menționat în doctrină¹²¹ pentru justificarea obiecțiilor contra pretenției material-juridice, precum că în cadrul acțiunii privind încasarea datoriei, pârâtul obiectează că nu a împrumutat suma de bani de la reclamant, este discutabil. Opinem că în cadrul acestui exemplu pârâtul se apără prin intermediul obiecției material-juridice ce se îndreaptă împotriva circumstanțelor de fapt invocate de reclamant. După cum am mai precizat *supra*, sarcina probației în procesul civil cade pe partea care le invocă, respectiv reclamantul trebuie să dovedească existența contractului de împrumut. Contractul de împrumut reprezintă un acord de voință realizat între două sau mai multe persoane, este acea acțiune de care legea leagă apariția efectelor juridice, respectiv stabilirea drepturilor și obligațiilor între părți, cu alte cuvinte reprezintă fapt juridic *lato sensu*. Deci, simpla negare a acțiunii efectuate de pârât presupune că acesta face obiecție material-juridică împotriva faptelor și circumstanțelor de fapt expuse de reclamant.

¹¹⁹ *Гражданский процесс в 2 т. Т. 1.* / под ред. Баранова В.А. Москва: Юрайт, 2015, с. 236

¹²⁰ Пятилетов И.М., *op. cit.*, с. 40-41

¹²¹ *Ibid.*

Pentru aceleași considerente poate fi criticată clasificarea obiecțiilor material-juridice în cele ce combat calitatea procesuală de pârât și legalitatea determinării valorii pretențiilor. Faptul că între persoana pârâtului și cel obligat în raportul juridic dedus judecății există identitate, se determină raportat la circumstanțele de fapt sau de drept ale cauzei. Din nou să analizăm exemplul cu acțiunea civilă privind executarea obligației din contractul de împrumut, să admitem că contractul de împrumut a fost încheiat între X și Y, iar Y a fost reprezentat prin Z, Y nu întoarce împrumutul în termenul contractat și X depune o cerere de chemare în judecată împotriva lui Z. Respectiv pârâtul (în exemplul nostru Z) va obiecta împotriva acțiunii reclamantului invocând faptul că el nu este parte la contractul de împrumut, ci a fost numai reprezentantul lui Y, care și trebuie să figureze în proces ca pârât. Deci, pârâtul se va apăra combatând circumstanțele de fapt arătate în cererea de chemare în judecată.

Calitatea procesuală de pârât poate fi negată și prin referire la circumstanțele de drept ale cauzei: avocatul C.V. a solicitat Inspectoratului Fiscal Principal de Stat (în continuare IFS) atribuirea codului fiscal pentru cabinet separat de codul IDNP personal, IFS a refuzat admiterea cererii, avocatul C.V. s-a adresat în instanța de judecată cu solicitarea de a obliga IFS să atribuie Cabinetului avocatului „C.V.” cod fiscal separat de codul fiscal IDNP personal în calitate de titular al licenței de avocat. Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție examinând recursul declarat de IFS, a ajuns la concluzia de a casa decizia Curții de Apel Chișinău și hotărârea Judecătorei Rîșcani mun. Chișinău și de a emite o nouă hotărâre de respingere a cererii de chemare în judecată ca fiind înaintată împotriva unui pârât necorespunzător, având în vedere că IFS nu are competența de a atribui cod fiscal¹²². În speță, pretenția reclamantului nu poate fi admisă, întrucât potrivit art. 162 și 163 din *Codul fiscal al Republicii Moldova*¹²³, codul fiscal se atribuie de către subdiviziunea Serviciului Fiscal de Stat în a cărei rază de activitate se află sediul/domiciliul, iar nu de către Inspectoratul Fiscal Principal de Stat.

Reieșind din cele analizate, obiecțiile material-juridice după obiectul lor se împart în:

- 1) obiecții materiale ce neagă considerentele reclamantului;
- 2) obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept.

La prima categorie atribuim apărările pârâtului prin care acesta nu recunoaște faptele arătate de reclamant (simpla negare), argumentează că circumstanțele de fapt nu creează efecte juridice sau că circumstanțele de drept nu se raportează la cauză, iar conform altei prevederi pretenția

¹²² Decizia Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27.07.2016. Dosarul nr. 3ra-1054/16. [citat 02.08.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30084

¹²³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova Ediție Specială din 08.02.2007

reclamantului nu poate fi admisă. Aceste obiecții material-juridice strict se limitează la cele expuse de către reclamant, au ca scop discutarea temeiniciei considerentelor reclamantului, fără ca pârâtul să invoce anumite circumstanțe suplimentare la care partea potrivnică nu s-a referit. Apreciem că acest mijloc de apărare poate fi utilizat de pârât în ipoteza în care acesta nu poate prezenta careva probe în susținerea poziției sale, astfel că se limitează numai la dezbaterile celor invocate de reclamant. Totodată, încercând să convingă instanța de judecată că considerentele reclamantului sunt neîntemeiate, iar probele pe care acesta le aduce pentru dovedirea pretențiilor sale nu sunt pertinente, concludente sau admisibile.

Prin obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept avem în vedere situația când pârâtul invocă alte temeuri de fapt și de drept, decât cele arătate de reclamant. În comparație cu prima categorie de obiecții, aceste obiecții sunt mai complexe pentru pârât, din punct de vedere că necesită a fi demonstrate cu ajutorul mijloacelor de probă. Respectiv, dacă pârâtul înțelege să utilizeze aceste obiecții, își asumă și sarcina probației.

Din descrierea acestor două tipuri de obiecții materiale, devine evidentă și deosebirea lor. În primul rând, obiecțiile materiale ce neagă considerentele reclamantului se limitează numai la faptele invocate de reclamant, iar cealaltă categorie de obiecții complică examinarea cauzei prin referire la circumstanțe noi. Astfel, judecătorul va trebui să verifice nu numai temeinicia circumstanțelor expuse de reclamant, dar și să aprecieze faptele arătate de pârât. Însă, aceasta va contribui în mod neîndoielnic la examinarea completă și sub toate aspectele a cauzei, ceea ce va determina adoptarea unei hotărâri legale și întemeiate.

În al doilea rând, opțiunea pârâtului de a discuta numai faptele expuse de reclamant, nu implică punerea sarcinii probației pe pârât. Deoarece reclamantul a invocat aceste temeuri a cauzei, el și este obligat să dovedească circumstanțele pe care se bazează, pârâtul având numai „misiunea” de a pune la îndoială relevanța probelor prezentate de reclamant. Pe de altă parte, dacă pârâtul prin obiecții materiale invocă anumite circumstanțe importante pentru soluționarea justă a cauzei, el va trebui să prezinte probe care confirmă existența sau inexistența împrejurărilor expuse.

Alegerea utilizării unei sau altei categorii de obiecții material-juridice se va face ținând cont de temeiurile și obiectul acțiunii, precum și de probele prezentate de reclamant pentru susținerea pretențiilor formulate. Desigur, apărarea prin obiecție în care se invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept este mult mai eficientă, decât dacă pârâtul se limitează numai la discutarea celor arătate de reclamant. Totodată, în funcție de specificul cauzei civile concrete, nimic nu împiedică pe pârât de a întrebuiți ambele forme de obiecții materiale concomitent, apărându-se prin negarea faptelor expuse în cererea de chemare în judecată și, în același timp, invocând proprii circumstanțe de fapt și de drept ale cauzei.

Pârâtul formulează obiecțiile material-juridice, de regulă, prin intermediul referinței. Legislația noastră nu ne oferă vreo definiție a acestui act procedural ca și în cazul legislațiilor altor state. În acest sens, art. 205 din *Noul Cod de procedură civilă al României*, definește întâmpinarea (noțiunea care este identică cu noțiunea de referință utilizată de codul nostru de procedură civilă, astfel că ele semnifică același act procedural al pârâtului) ca „actul de procedură prin care pârâtul se apără, în fapt și în drept, față de cererea de chemare în judecată”. Observăm că legiuitorul român atribuie referinței caracterul de replică, răspuns la pretențiile formulate de reclamant, reprezintă un act procedural în care pârâtul indică apărările sale.

Referința, alături de cererea de chemare în judecată, este un act fundamental în cadrul procesului civil, are o importanță incontestabilă pentru soluționarea justă și echitabilă a litigiului. După cum reclamantul în cererea de chemare în judecată indică circumstanțele pe care se întemeiază pretențiile formulate și probele pe care le aduce pentru probarea acestora, este firesc ca și pârâtul să expună în referință considerentele sale împotriva acțiunii formulate, cu invocarea circumstanțelor de fapt și de drept ale cauzei, arătând și probele pe care se întemeiază. Prin această modalitate se creează un echilibru procedural între părți, ceea ce permite judecătorului de a crea o viziune de ansamblu asupra fondului dreptului dedus judecării. În plus, referința permite reclamantului de a lua cunoștință de apărările pârâtului și de a cunoaște poziția acestuia în proces, asemănător cu situația pârâtului, căruia i se aduce la cunoștință conținutul cererii de chemare în judecată întocmită de reclamant.

Examinând utilitatea și rolul referinței în procesul civil, profesorul Leș I. menționează că întâmpinarea îndeplinește două scopuri, „în primul rând, se asigură un echilibru în situația juridică a părților. [...] În același timp, depunerea întâmpinării este utilă și pentru instanța de judecată. Aceasta deoarece numai astfel instanța este pusă în situația de a lua cunoștință, chiar din faza inițială a procesului civil, de poziția părților, de apărările și dovezile pe care se întemeiază susținerile lor”¹²⁴.

Referința se prezintă de către pârât în cadrul fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Legiuitorul a stabilit că judecătorul în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, printre alte acte procedurale pe care trebuie să le îndeplinească, va expedia pârâtului copiile de pe cererea de chemare în judecată și de pe înscrisurile anexate la ea întru confirmarea pretențiilor reclamantului și va stabili data până la care pârâtul urmează să prezinte o referință scrisă privind acțiunea reclamantului și toate probele necesare (art. 185 alin. (1) lit. b) din CPC).

¹²⁴ Leș I. *Întâmpinarea – realități și perspective*. În: Studii de drept judiciar privat, București: C.H.Beck, 2008, p. 331-332

Pentru asigurarea egalității părților în cadrul procesului civil, după ce judecătorul primește referința de la pârât, va remite reclamantului copiile de pe referință și de pe înscrisurile anexate la ea și va stabili data până la care urmează să fie prezentate toate probele suplimentare (art. 185 alin. (1) lit. c) din CPC).

Așadar, judecătorul va fixa pentru pârât termenul până la care acesta are posibilitatea de a prezenta în scris apărările sale față de cererea de chemare în judecată cu indicarea tuturor probelor pe care își întemeiază considerentele. Dar ce se întâmplă în situația în care pârâtul nu va prezenta referința în termenul stabilit de instanță? Răspunsul îl găsim în dispoziția art. 186 alin. (1) din CPC: „în cadrul pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, judecătorul stabilește data până la care pârâtul urmează să prezinte în judecată referința și toate probele necesare, *sub sancțiunea decăderii*”, iar alin. (2) al aceluiași articol stipulează că „depunerea referinței este obligatorie. În cazul nedepunerii ei în termenul stabilit de instanță, *pârâtul este decăzut din dreptul de a mai prezenta probe*, dacă legea nu prevede altfel, iar cauza este examinată în baza materialelor anexate la dosar”. Deci, neîndeplinirea actului procedural de către pârât în termenul fixat de instanță va fi urmată de intervenirea sancțiunii de decădere.

În general, decăderea semnifică sancțiunea intervenită pentru neexercitarea unui drept în termenul stabilit de lege, de părți sau de instanța de judecată. Profesorul Nicolae M. definește decăderea ca acea „sancțiune de drept civil sau măsură de constrângere juridică ce constă în stingerea dreptului subiectiv neexercitat în termenul stabilit de lege sau de părți”¹²⁵. În aceeași ordine de idei, Pop P. arată că „în dreptul procesual, noțiunea de decădere semnifică, pe de o parte, ideea pierderii unui drept neexercitat la timp sau pentru conservarea căruia nu s-au făcut, la timp, formalitățile prevăzute de lege, iar, pe de altă parte, imposibilitatea juridică de a exercita acel drept peste termen”¹²⁶.

Nedepunerea de către pârât a referinței în termenul stabilit va avea ca consecință două efecte. În primul rând, pârâtul va pierde posibilitatea de a prezenta referința după împlinirea termenului fixat de judecător pentru efectuarea acestui act procedural. În al doilea rând, o consecință mai gravă pentru pârât, acesta nu va mai putea să prezinte probe în proces pentru dovedirea susținerilor sale, iar cauza dedusă judecătii va fi examinată numai în baza probelor prezentate deja de reclamant. Chiar dacă pârâtul va prezenta anumite probe, deși nu a depus referința în termenul fixat, judecătorul va dispune restituirea acestora printr-o încheiere protocolară, având în vedere decăderea pârâtului din acest drept (art. 119¹ alin. (1) din CPC).

¹²⁵ Nicolae M. *Tratat de prescripție extinctivă*. București: Universul Juridic, 2010, p. 137

¹²⁶ Pop P. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 184-185

Trebuie să subliniem faptul că legislația în vigoare prevede și excepții de la decăderea pârâtului din dreptul de a mai prezenta probe. Aceste excepții sunt expres statuate în art. 119¹ alin. (2) din CPC, care dispune că instanța va putea dispune administrarea probei pe parcursul procesului în cazul în care:

a) necesitatea probei rezultă din exercitarea dreptului reclamantului privind completarea temeiului acțiunii, mărirea sau micșorarea cuantumului pretențiilor, completarea acțiunii cu pretenții accesorii sau reclamantul solicită compensarea valorii obiectului pierdut sau pierit;

Regula generală dispune că reclamantul nu poate modifica temeiul sau obiectul acțiunii după începutul dezbaterilor judiciare, dreptul de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii poate fi exercitat numai în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, sub sancțiunea decăderii. Exercitarea acestui drept după împlinirea termenului, va determina instanța să restituie părții, printr-o încheiere protocolară, cererea de modificare a temeiului sau obiectului acțiunii, precum și actele anexate. Totodată, legislația procesual civilă arată că „nu se consideră modificare a acțiunii dacă reclamantul completează temeiul acțiunii, mărește sau micșorează cuantumului pretențiilor, completează acțiunea cu pretenții accesorii sau solicită compensarea valorii obiectului pierdut sau pierit” (art. 60 alin. (2)¹ din CPC).

Completarea temeiului sau obiectului acțiunii creează anumite schimbări în cadrul acesteia, respectiv pot apărea anumite circumstanțe la care părțile nu s-au referit, de aceea legea oferă posibilitatea părților de a prezenta probe în cadrul dezbaterilor judiciare. Or, ar fi injust și inechitabil ca, de exemplu, în urma completării acțiunii cu pretenții accesorii de către reclamant, pârâtul să nu aibă posibilitatea de a prezenta probe pentru respingerea pretențiilor accesorii. În același timp, acest drept nu este exclusiv al pârâtului, reclamantul tot are posibilitatea de a solicita administrarea probelor ce ar argumenta temeinicia pretențiilor accesorii.

b) participantul a fost în imposibilitate de a prezenta proba în termen;

În acest caz, participantul care solicită administrarea probei trebuie să prezinte și să dovedească împrejurările din cauza cărora s-a aflat în imposibilitate de a prezenta proba în termen. Judecătorul va aprecia dacă într-adevăr împrejurările sunt motivate sau nu, respectiv va dispune administrarea probei sau va refuza admiterea demersului participantului.

c) administrarea probei nu duce la întreruperea ședinței.

Acest caz se referă cu precădere la situația prezentării probelor în cadrul dezbaterilor judiciare. În acest sens, art. 119¹ alin. (4) din CPC menționează că „proba prezentată după faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare care determină întreruperea ședinței se administrează dacă este acceptată de partea adversă”. Considerăm că dacă administrarea probei determină întreruperea ședinței și pentru a fi acceptată este necesar acordul părții potrivnice, partea adversă,

de regulă, se va împotrivi prezentării probei. Examinând chestiunea privind admiterea probei care duce la întreruperea ședinței, judecătorul va fi obligat să ia în considerare poziția părții adverse, astfel că norma citată condiționează administrarea probei de acordul celeilalte părți, lipsa acordului va determina respingerea solicitării.

Prin urmare, aparent ar rezulta că depunerea referinței constituie o obligație a pârâtului. Chiar și prima teză a art. 186 alin. (2) din CPC dispune că „depunerea referinței este *obligatorie*”. Din punctul nostru de vedere, depunerea referinței constituie un drept al pârâtului și nu o obligație. Pe de o parte, referința reprezintă un act procedural de apărare al pârâtului, iar pârâtul are dreptul la apărare, însă el nu este obligat să se apere împotriva acțiunii reclamantului, pârâtul poate chiar să manifeste o indiferență totală față de proces și nici să nu se prezinte în ședința de judecată. În acest caz, cauza va fi examinată în lipsa pârâtului, iar instanța o va soluționa în baza materialelor anexate la dosar de către reclamant.

Pe de altă parte, observăm că sancțiunea ce intervine în cazul neprezentării referinței în termen este *decăderea* din dreptul de a mai prezenta probe. După cum am specificat mai sus, decăderea presupune o sancțiune de stingere sau pierdere a unui *drept*. În situația dată, se va stinge dreptul pârâtului de a prezenta probe în susținerea poziției sale. Aceasta nu semnifică faptul că pârâtul nu va avea posibilitatea de a discuta cele invocate de reclamant, de a formula obiecții material-juridice la considerentele reclamantului. Unica consecință privește numai faptul că apărarea pârâtului prin intermediul obiecțiilor material-juridice prin care se invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept va fi lipsită de eficiență. Aceasta deoarece pârâtul va fi decăzut din dreptul de a prezenta probe în susținerea faptelor invocate de el, dat fiind faptul că nu a depus referința în termenul stabilit de către instanța de judecată.

Aceste raționamente prezentate mai sus, ne permit să afirmăm cu certitudine că depunerea referinței este un drept al pârâtului, ci nu o obligație¹²⁷. Drept care, bineînțeles, urmează să fie exercitat în termenul stabilit de instanță.

În privința decăderii pârâtului din dreptul de a prezenta probe, în cazul în care nu depune referința în termenul fixat, prezintă interes jurisprudența Curții Constituționale a României, care prin *Decizia nr. 128 din 16.04.2002 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 118 din Codul de procedură civilă*¹²⁸, a examinat excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 118 din vechiul Cod de procedură civilă, care prevedea decăderea pârâtului din dreptul de a mai propune probe și de a mai invoca excepții, altele decât cele de ordine publică, în

¹²⁷ **Dumitrașcu D.** *Prezentarea referinței în procesul civil, între obligație și posibilitate.* În: „Tradiție și inovare în cercetarea științifică”, Colloquia Professorum (9; 2019; Bălți), 2020, p. 195

¹²⁸ Monitorul Oficial al României nr. 370 din 31.05.2002

cazul nedeunerii întâmpinării. Autorul excepției de neconstituționalitate susținea că această sancțiune încalcă dreptul la apărare și îngreșește accesul liber la justiție, deoarece apărarea în instanță fără posibilitatea probațiunii este imposibil de conceput, o astfel de cauză neputând fi soluționată în mod corect și judicios. De asemenea, autorul excepției consideră că această sancțiune constituie o restrângere a dreptului la apărare și a liberului acces la justiție fără să existe proporționalitate între această sancțiune și situația care a determinat-o, și anume nedeunerii întâmpinării în termenul prevăzut de lege.

Curtea Constituțională a României a considerat că¹²⁹ dispozițiile atacate nu îngreșesc accesul la justiție, nu încalcă dreptul la apărare al pârâtului și nici egalitatea cetățenilor în fața legii și a autorităților publice. Deoarece pârâtul care nu a depus întâmpinarea în termenul prevăzut de lege are în continuare dreptul să se apere prin combaterea pretențiilor reclamantului și prin discutarea, în fapt și în drept, a susținerilor și a dovezilor adversarului. În plus, depunerea întâmpinării contribuie la urgentarea soluționării procesului, prin motivarea ei, prin arătarea dovezilor, față de care reclamantul, la rândul său, poate să își pregătească din timp apărarea, precum și prin faptul că de la început da instanței posibilitatea de a cunoaște cadrul în care își va desfășura activitatea. Dispozițiile constituționale sunt respectate și prin posibilitatea pârâtului de a cere administrarea unor dovezi în sprijinul susținerilor sale în cazul în care nevoia dovezii ar reieși din dezbateri și partea nu o putea prevedea, atunci când administrarea dovezii nu pricinuieste amânarea judecății. Prin urmare, Curtea a respins excepția de neconstituționalitate.

Reieșind din importanța referinței în cadrul procesului civil, legea procesuală expres stabilește cuprinsul acestui act procesual. În referință se indică, după cum statuează art. 186 alin. (3) din CPC:

a) instanța căreia îi este adresată;

Indicarea denumirii instanței de judecată este prevăzut de lege și pentru cererea de chemare în judecată. Doctrina a apreciat¹³⁰ că conținutul cererii de chemare în judecată este compus din două elemente: elemente esențiale și neesențiale (facultative). Elementele esențiale sunt obligatoriu de indicat în cererea de chemare în judecată, sub sancțiunea de a nu da curs cererii, respectiv elementele neesențiale nu trebuie neapărat să se regăsească în conținutul cererii de chemare în judecată. Indicarea instanței căreia se adresează cererea de chemare în judecată reprezintă un element facultativ (neesențial). Așadar, considerăm că arătarea instanței în referință nu este obligatorie. În plus, indicarea greșită a denumirii instanței în referință nu va avea efecte

¹²⁹ Florescu D.A.P., et. al. *Călăuza juristului: cereri și acțiuni în justiție*. București: Editura C.H.Beck, 2014, p. 32-33

¹³⁰ Belei E., et. al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 19-33

negative asupra referinței, în acest caz, instanța va considera că referința a fost depusă în termenul stabilit și va remite altor participanți la proces copii de pe referință. De aceea, „pentru a evita tergiversările și pentru a exclude formalismul excesiv al procedurilor în cazul în care justițiabilul greșește denumirea instanței, cererea trebuie acceptată”¹³¹.

b) numele sau denumirea reclamantului, domiciliul ori sediul lui; numele sau denumirea pârâtului, domiciliul ori sediul lui; datele bancare și numărul de identificare de stat (IDNO) – pentru persoane juridice și întreprinzători individuali; numărul de identificare personal (IDNP) – pentru persoane fizice, dacă pârâtul locuiește în străinătate – adresa din Republica Moldova unde urmează a i se comunica datele de procedură; numărul de telefon și alte date de contact ale pârâtului persoană fizică; numărul de telefon, adresa electronică și alte date de contact ale pârâtului persoană juridică;

Aceste elemente tot sunt prevăzute de legislația procesual civilă și pentru cererea de chemare în judecată. Numele și domiciliul reprezintă atributele de identificare ale persoanei fizice. „Numele persoanei fizice este format din: a) nume de familie; b) prenume; c) patronimicul, în cazurile prevăzute de lege”¹³². Iar domiciliul, conform art. 38 alin. (1) din CC, este locul unde persoana fizică își are reședința obișnuită. Un alt atribut de identificare ce trebuie indicat în referință pentru persoane fizice reprezintă numărul de identificare personal (IDNP). Fiecărei persoane fizice din teritoriul Republicii Moldova, fiind obiect al identificării, i se atribuie un indice – numărul de identificare de stat al persoanei fizice, specificat conform uzanțelor internaționale ca abreviere a sintagmei în limba engleză "Identification Number of Person" – IDNP, acest indice rămâne neschimbat și se păstrează permanent (pct. 4 din Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 333 din 18 martie 2002 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației" și Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației)¹³³. Numărul de identificare de stat al persoanei fizice (IDNP) este compus dintr-o serie de 13 cifre (pct. 26 din Anexa nr. 1 la Hotărârea Guvernului RM nr. 333/2002).

În cazul persoanelor juridice trebuie să fie indicate denumirea, sediul și numărul de identificare de stat (IDNO). Persoana juridică participă la raporturile juridice numai sub denumire proprie, stabilită prin actele de constituire și înregistrată în modul corespunzător. Denumirea persoanei juridice trebuie să includă, în limba de stat, forma juridică de organizare (art. 182 alin. (1) și (2) din CC). Sediul reprezintă un atribut de identificare al persoanei juridice în spațiu.

¹³¹ *Ibid.*, p. 31

¹³² Baieș S., Roșca N. *Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004, p. 281

¹³³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 43-45 din 28.03.2002

„Necesitățile practice, dar și securitatea raporturilor juridice, impun existența unui loc în care persoana juridică să fie considerată întotdeauna prezentă, o așezare care să permită contractarea ei în circuitul civil”¹³⁴. Numărul de identificare de stat (IDNO), conform art. 2 din Legea nr. 220 din 19.10.2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali¹³⁵, este un „cod numeric unic, atribuit de organul înregistrării de stat persoanelor juridice și întreprinzătorilor individuali la momentul înregistrării de stat, care servește pentru identificarea acestora în sistemele informaționale ale Republicii Moldova”.

„Prevederea legală este rațională, deoarece reclamantul este posibil să nu aibă acces la astfel de informații [...]”¹³⁶ în momentul depunerii cererii de chemare în judecată. Mai mult decât atât, dacă în referință pârâtul indică o altă adresă de domiciliu sau sediu, toate comunicările privind procesul urmează a fi transmise pe adresa indicată în referință de pârât, iar nu la cea din cererea de chemare în judecată. Dar aici trebuie să facem și o remarcă, considerăm că această regulă se va aplica în situația în care pârâtul nu ridică excepția procesuală privind necompetența teritorială a instanței judecătorești, cu excepția cazului când această excepție procesuală este respinsă de instanță.

Pârâtul va indica datele de identificare ale reclamantului preluate din conținutul cererii de chemare în judecată. Considerăm că, din punct de vedere practic, indicarea datelor de identificare a reclamantului este necesară pentru a face distincție între diverse cereri aflate pe rolul instanței judecătorești în care în calitate de pârât figurează aceeași persoană. Însă, pentru a facilita activitatea instanțelor judecătorești recomandăm ca în cadrul referinței să fie indicat numărul dosarului atribuit de către instanța judecătorească fiecărei acțiuni civile. Astfel, vor fi înlăturate orice confuzii posibile, dacă pe rolul aceleiași instanțe se află mai multe cauze civile având în calitate de reclamant și pârât pe aceleași persoane.

Apreciem că indicarea numărului de telefon, adresei electronice și altor date de contact ale pârâtului sunt elemente facultative ce pot fi incluse în referință. În acest sens, doctrina autohtonă a stabilit că „această cerință este prevăzută în scopul facilitării procesului de citare și înștiințare corespunzătoare a justițiabililor”¹³⁷.

Pârâtul care locuiește în străinătate trebuie să-și aleagă o adresă din Republica Moldova unde urmează să i se facă toate comunicările privind procesul. Opinăm că în această ipoteză pârâtul are

¹³⁴ Baieș S., Roșca N. *op. cit.*, p. 334

¹³⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-187 din 30.11.2007

¹³⁶ *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526 / coord.: Ciobanu V.M., Nicolae M.* București: Universul Juridic, 2016, p. 757

¹³⁷ Belei E., et. al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 21

domiciliu sau reședință în străinătate, fie că acesta locuiește „în străinătate fără a avea domiciliu efectiv sau reședința anume acordată de autoritățile locale competente”¹³⁸.

În literatura de specialitate¹³⁹ a fost formulată opinia conform căreia în timp ce elementele de identificare a acțiunii civile sunt cuprinse în cererea de chemare în judecată, lipsa lor în referință nu constituie motivul care să împiedice comunicarea referinței reclamantului pentru a formula răspuns. Opinia exprimată este valabilă numai în ipoteza existenței unui singur pârât, nu și în cazul unei coparticipări procesuale pasive când pârâții răspund prin referințe diferite, astfel că în lipsa elementelor de identificare nu s-ar putea cunoaște care parte a îndeplinit actul procedural. Însă, dacă pârâtul prezintă referința în cadrul ședinței de judecată, atunci dispăre problema indicării elementelor de identificare, pentru că acestea sunt arătate în cererea de chemare în judecată și, de asemenea, instanța de judecată stabilește identitatea celor prezenți în ședința de judecată.

d) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică și alte date de contact ale reprezentantului pârâtului;

În situația în care pârâtul este reprezentat în proces de către o altă persoană, în referință vor fi indicate datele de identificare ale acestuia. Instituția reprezentării semnifică acea situație „[...] în care o anumită persoană numită reprezentant în limita împuternicirilor acordate îndeplinește acte de procedură în numele și în interesul altei persoane, numită reprezentat”¹⁴⁰. În cadrul procesului civil sunt evidențiate¹⁴¹ următoarele categorii ale reprezentării judiciare: legală, convențională, din oficiu și statutară. Pârâtul va putea fi reprezentat de un reprezentant legal (părinte, înfietor, tutore etc.), avocat, avocat-stagiatar sau salariat (dacă în calitate de pârât apare o persoană juridică). Indicarea datelor de identificare ale reprezentantului are ca scop înlesnirea citării și înștiințării participanților la proces. Astfel, după cum arată art. 104 din CPC, minorii vor fi citați prin reprezentanții lor legali, iar în cazul numirii unui curator – prin acesta; dacă se înștiințează persoana în privința căreia este instituită o măsură de ocrotire judiciară, atunci va fi citată și persoana însărcinată cu ocrotirea. În plus, art. 105 alin. (5) din CPC dispune că „dacă părțile și alți participanți la proces sunt reprezentați de avocați, citațiile și înștiințările se expediază la sediul avocaților, recepționarea înlăturând orice viciu de citare a participanților”. În acest caz se consideră că avocatul a comunicat reprezentatului cuprinsul citației.

e) obiecțiile la toate pretențiile reclamantului, circumstanțele de fapt și de drept;

¹³⁸ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014, p. 601

¹³⁹ Rebeca I. *Introducere în procedura civilă: principiile procesului civil.* București: Editura Hamangiu, 2013, p. 130

¹⁴⁰ Prisac A., *op. cit.*, p. 246

¹⁴¹ Belei E., et. al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 223-233

Referința constituie principalul act procedural prin intermediul căruia pârâtul, în forma scrisă, prezintă apărările sale în fapt. Prin sintagma „obiecțiile la toate pretențiile reclamantului” se are în vedere expunerea obiecțiilor material-juridice pe care pârâtul înțelege să le formuleze întru apărarea poziției sale. Aceste obiecții vor avea ca scop determinarea instanței judecătorești să respingă pretențiile reclamantului ca fiind neîntemeiate. Pârâtul în referință va putea invoca obiecții materiale ce neagă considerentele reclamantului și obiecții materiale prin care arată proprii circumstanțe de fapt și de drept ale cauzei. Deci, pârâtul va răspunde la toate pretențiile reclamantului, la temeiurile de fapt și de drept ale cererii de chemare în judecată. În doctrină s-a specificat că „în raport de răspunsul pârâtului, instanța poate constata [...] care dintre pretențiile reclamantului sunt recunoscute și care sunt contestate de acesta, urmând ca judecata să continue numai asupra pretențiilor contestate”¹⁴².

f) toate probele împotriva fiecărei pretenții;

Dacă pârâtul indică în referință obiecții materiale prin care invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept, el va trebui să specifice și probele pe care se întemeiază în acest sens. Profesorul Leș I. a apreciat că „indicarea dovezilor se impune cu deosebire în acele împrejurări în care pârâtul nu se limitează la o apărare pur defensivă, concretizată într-o negare pură și simplă a pretențiilor adversarului. [...] În atare circumstanțe, sarcina probei revine pârâtului potrivit principiului *reus in excipiendo fit actor*”¹⁴³. Adică, pârâtul trebuie să dovedească circumstanțele pe care le invocă drept temei al obiecțiilor sale. În situația în care pârâtul solicită audierea martorului, va arăta datele de identificare ale acestuia: numele, prenumele și domiciliul martorului.

g) excepțiile de procedură pe care pârâtul le invocă față de cererea reclamantului, cererile și demersurile pârâtului;

În cadrul procesului civil pârâtul se poate apăra nu numai prin intermediul obiecțiilor material-juridice, ce urmăresc combaterea fondului dedus judecății, ci el are posibilitatea de a pune în discuție respectarea normelor procedurale privind desfășurarea procesului, invocând în acest sens excepții procesuale. Excepțiile procesuale indică încălcări de ordin procedural privitoare la însăși procesul de judecată, deci dezvăluie neajunsuri ale raportului de drept procesual. Semnalând încălcarea premiselor sau condițiilor de exercitare a dreptului la intentarea acțiunii, pârâtul atenționează instanța că procesul a fost pornit greșit și nu poate continua.

Totodată, prin referință pârâtul va formula cereri și demersuri. Dintre cererile pe care pârâtul poate să le formuleze amintim cererea de reclamare a probelor (art. 119 alin. (1)-(2) CPC: dacă în

¹⁴² *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526 / coord.: Ciobanu V.M., Nicolae M. București: Universul Juridic, 2016, p. 758*

¹⁴³ Leș I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole. București: Editura C.H. Beck, 2015, p. 396*

procesul de adunare a probelor apar dificultăți, pârâtul solicită ajutorul instanței la adunarea și prezentarea probelor necesare, specificând proba și circumstanțele care ar putea fi confirmate sau infirmate prin acea probă, cauzele ce împiedică dobândirea probei și locul aflării ei), cererea de asigurare a probelor (art. 127-128 CPC: asigurarea se face prin audierea martorului, efectuarea expertizei, cercetarea la fața locului etc., în scopul de a preveni dispariția ori imposibilitatea administrării în viitor a unei probe utile pentru dovedirea obiecțiilor), cererea de efectuare a expertizei (art. 148 CPC).

h) semnătura.

Referința, în mod obligatoriu, trebuie să fie semnată de pârât sau de reprezentantul lui împuternicit în modul stabilit. În general, semnătura atestă corespunderea conținutului unui act juridic cu voința reală a părții. Autoarea Belei E. menționează că „actele procesuale neseminate nu se acceptă, or, semnătura este prima dovadă certă a valorificării eficiente a principiului disponibilității”¹⁴⁴. În doctrină s-a mai apreciat că „[...] prin semnătură pârâtul atestă că și-a însușit conținutul întâmpinării, că acesta reprezintă voința sa”¹⁴⁵. Dacă pârâtul este reprezentat în proces de un avocat, avocat stagiar sau salariat, dreptul reprezentantului de a semna și depune referința trebuie să fie expres specificat în mandat sau procură, sub sancțiunea nulității referinței.

În practică, deseori actele de procedură sunt semnate prin aplicarea facsimilului. Facsimilul este o reproducere exactă a unui text, a unei semnături, a unui desen sau a unei picturi cu ajutorul fotografiei, al fototipiei, prin copiere manuală etc. Practica judecătorească¹⁴⁶ a stabilit că în situația în care cererea de chemare în judecată conține semnătura facsimil, aceasta urmează a fi restituită, conform art. 170 alin. (1) lit. e) CPC. În acest sens, s-a constatat faptul că aplicarea semnăturii facsimil este o modalitate indirectă și mecanică de a semna, care nu permite de a considera că cererea de chemare în judecată a fost semnată și că aceasta reprezintă voința persoanei. Respectiv, considerăm că nici pe referință, precum și pe orice act de procedură, nu poate fi aplicată semnătura facsimil, sancțiunea fiind nulitatea actului de procedură. Or, conform prevederilor legale în vigoare, referința urmează a fi semnată personal de pârât sau de persoana împuternicită într-o manieră olografă.

¹⁴⁴ Belei E., et. al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 25

¹⁴⁵ Maria Fodor, Irina Grigore-Rădulescu. *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesual civile*. În Revista Română de Drept Privat nr. 1/2014, p. 81

¹⁴⁶ *Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Centru) din 24 iulie 2020. Dosarul nr. 2c-2076/20*. [citată 05.12.2020] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/744af8f4-15a1-4c35-b975-7337c63f248e; *Încheierea Judecătorei Chișinău (sediul Centru) din 27 iulie 2020. Dosarul nr. 2c-2090/20*. [citată la 05.12.2020] Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/00bdb5e4-1525-4e5b-96f7-d56ceba84502

2.2. Noțiunea și natura juridică a excepțiilor procesuale

Orice persoană interesată este în drept să se adreseze în instanță judecătorească pentru apărarea drepturilor și a intereselor legitime încălcate sau contestate. Adică, titularul dreptului subiectiv civil trebuie să sesizeze instanța de judecată pentru examinarea și soluționarea litigiului. Sesizarea ce se înfăptuiește printr-un act procedural, care poartă denumirea de cerere de chemare în judecată. Având în vedere faptul că accesul liber la justiție nu este un drept absolut, legislația procesual civilă instituie anumite exigențe față de actul de sesizare al instanței judecătorești, precum și reglementează competența generală și jurisdicțională a instanțelor judecătorești, pe care trebuie să le respecte autorul sesizării.

În acest sens, procesul civil presupune activitatea instanțelor judecătorești de soluționare a litigiilor dintre părți, instanța trebuie să cerceteze cauza, pentru ca în final să dispună repararea dreptului încălcat de către pârât sau să constate inexistența dreptului subiectiv civil al reclamantului. În materie civilă, justiția se înfăptuiește prin intermediul procesului civil. Această activitate se realizează în cadrul unei acțiuni civile. Exercitarea apărării de către pârât în cadrul procesului civil reprezintă o parte componentă a acțiunii civile și implică dreptul la acțiune al acestuia. Dreptul la acțiune nu trebuie înțeles în mod restrictiv că reprezintă numai beneficiul reclamantului de a urmări în justiție realizarea dreptului subiectiv prezumat încălcat, ci dreptul la acțiune implică și posibilitatea pârâtului de a se apăra în cadrul procesului civil.

Așadar, dreptul pârâtului de a răspunde la pretențiile reclamantului se poate realiza prin invocarea unor excepții sau, după cum specifică în unele prevederi legislația procesual civilă a Republicii Moldova, obiecții procesuale. Astfel, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova frecvent utilizează noțiunea de obiecții, ceea ce condiționează utilizarea a doi termeni pentru aceeași instituție: obiecții și excepții procesuale. În literatura de specialitate s-a menționat, în acest sens, că „această dualitate se datorează faptului că legislația procesual civilă a Republicii Moldova, rămânând fidelă tradițiilor rusești, utilizează termenul de obiecții procesuale, pe când Codul civil al Republicii Moldova, care încearcă să scoată în evidență o terminologie specifică doctrinei române, se menționează termenul de excepție”¹⁴⁷.

În plus, chiar și Codul de procedură civilă al Republicii Moldova utilizează aceste două noțiuni, de obiecții și excepții procesuale, în cuprinsul diferitor norme. Ca de exemplu în cadrul art. 267 lit. e) CPC, se reglementează excepția de arbitraj, potrivit căreia instanța judecătorească

¹⁴⁷ Băcu, Adelina. *Drept procesual civil: Partea generală: curs univ.* Ch.: S.n. (Tipogr. „Prin-Caro”), 2013, p. 279-280

va scoate cererea de pe rol dacă „există o convenție de arbitraj prin care părțile decid să soluționeze litigiul pe cale arbitrală, iar pârâțul în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare *a ridicat obiecții* împotriva soluționării litigiului în judecată”. Iar în cadrul art. 476 alin. (3) – (5) din CPC făcând referire la obiecțiile ridicate în procedura arbitrală, utilizează noțiunea de excepție („*excepția de lipsă a competenței tribunalului arbitral*”; „*excepția de depășire a limitelor convenției arbitrale*”). De asemenea, Codul de procedură civilă statuează în art. 186 alin. (3) lit. h) că în referință pârâțul va indica și „*excepțiile de procedură* pe care [...] le invocă față de cererea reclamantului”. Deci, Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nu este consecvent în utilizarea terminologiei juridice, în cadrul unor dispoziții întrebunțează noțiunea de obiecții, iar în cadrul altor norme folosește termenul de excepții.

Din punctul nostru de vedere, considerăm impropriu procesului civil utilizarea termenului de *obiecții procesuale* (noțiune preluată și tradusă mote-a-mote din legislația și doctrina procesual civilă rusă, unde se utilizează termenul de „*возражения/процессуальные возражения*”) și susținem ideea de rectificare a acestuia în *excepții procesuale*. De asemenea, pentru asigurarea celerității procesului civil din Republica Moldova este necesar de a reglementa în detaliu instituția excepțiilor procesuale în cadrul Codului de procedură civilă, inclusiv, felurile de excepții procesuale, procedura de invocare și soluționare a excepțiilor, efectele acceptării unei excepții procesuale etc.

Etimologic, „[...] termenul „excepție”, care în limbajul comun desemnează situația de abatere de la regulă, provine de la verbul latin *excipior*, care înseamnă *a lua din, a împușina, a anihila*”¹⁴⁸. După cum se menționează în literatura de specialitate¹⁴⁹, instituția juridică a excepției a fost utilizată pentru prima dată în dreptul roman. Astfel, pentru romani, în procedura formulară, *actio* însemna dreptul de a pretinde în justiție ceea ce ți se datorează. Caracteristic pentru această procedură este „*formula*”. Aceasta indică problema de drept și de fapt pe care judecătorul trebuia să o rezolve, precum și ordinul de a condamna sau de a absolvi, după cum pretenția reclamantului era verificată sau nu. „*Formula*” avea părți principale – *intentio, condemnatio, demonstratio* – și părți accesorii – prescripțiile, excepțiile, duplicile, replicile, triplicile. Prin excepție, pârâțul invoca elemente de drept sau de fapt care duceau la respingerea cererii, la amânarea urmăririi sau la diminuarea condamnării. Toate excepțiile erau folosite în dreptul roman ca mijloace de apărare ale pârâțului și aveau ca fundament dreptul material (substanțial). Ele nu se întemeiau pe chestiuni

¹⁴⁸ Ciobanu, Viorel Mihai, Boroii, Gabriel, Briciu, Traian Cornel. *Drept procesual civil: curs selectiv: teste grilă*. București: C.H. Beck, 2011, p. 232

¹⁴⁹ Florescu, Dumitru A. P. et al. *Excepțiile în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2010, p. 9-10

procedurale. Existau însă și unele excepții întemeiate pe regulile de competență ale judecătorilor – *fori declinatoria*.

În procesul civil roman¹⁵⁰, excepția (*exceptio*) era inserată în „formula”, ce obliga pe judecătorul de a lua în considerație anumite circumstanțe indicate de pârât în această parte a „formulei”. *Exceptio* reprezintă un mijloc legal prin care pârâtul se apăra împotriva acțiunii reclamantului. Asemănător cu acțiunea, pentru romani, *exceptio* avea două sensuri: material și procesual. Din punct de vedere procesual, excepția desemna orice obiecții a pârâtului împotriva acțiunii, pe care acesta trebuia să le dovedească. În sens material, *exceptio* reprezintă pretenția pârâtului către reclamant, desemnează dreptul substanțial al pârâtului. De exemplu, în cadrul acțiunii în revendicare, pârâtul invocă faptul că a suportat anumite cheltuieli de întreținere a bunului și solicită ca acestea să fie incasate de la reclamant.

Așadar, la romani, prin excepție se înțelegea orice apărare a pârâtului, ce includea atât apărări materiale, cât și procesuale, însă această modalitate de apărare a suferit anumite modificări. Astfel, în procesul civil modern, prin excepție se desemnează faptul punerii în discuție de către pârât a respectării de către reclamant a premiselor și condițiilor dreptului la acțiune. Pârâtul scoate în evidență încălcarea unor reguli privind desfășurarea procesului, instanța urmând să dispună amânarea, suspendarea, încetarea procesului, scoaterea cererii de pe rol sau chiar respingerea acțiunii.

În doctrina română, excepția procesuală este definită ca „mijlocul procedural prin care [...] [se] invocă, în cadrul procesului civil și fără a pune în discuție fondul dreptului, neregularități procedurale privitoare la compunerea și constituirea instanței, competența acesteia ori la procedura de judecată sau lipsuri referitoare la exercițiul dreptului la acțiune ori, dimpotrivă, aplicarea normelor legale referitoare la acestea, urmărind, după caz, declinarea competenței, amânarea judecării, refacerea unor acte, anularea, respingerea ori perimarea cererii”¹⁵¹.

În doctrina națională¹⁵² s-a constatat că excepțiile procesuale se referă la invocarea lipsei dreptului reclamantului la acțiune în sens procesual sau la erorile de exercitare a acestuia. Semnalând încălcarea premiselor sau condițiilor de exercitare a dreptului la intentarea acțiunii, pârâtul atenționează instanța că procesul a fost pornit greșit și nu poate continua.

Excepția procesuală reprezintă mijlocul de apărare al pârâtului prin care acesta tinde să oprească examinarea acțiunii reclamantului, invocând iregularități procedurale. Literatura de

¹⁵⁰ Салогубова Е.В. *Римский гражданский процесс*. Москва: "Городец-издат", 2002, с. 61-64

¹⁵¹ Ciobanu, Viorel Mihai. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Editura Național, 1997, p. 116

¹⁵² Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 264-265

specialitate¹⁵³ a apreciat că obiectul excepțiilor procesuale îl constituie, în mod general, neregularități procedurale, iar scopul excepțiilor procesuale este sancționarea acestor neregularități, cu consecințele pe care legea le prevede, în funcție de încălcarea admisă.

Pentru o mai bună înțelegere a semnificației neregularităților procedurale, s-a precizat că „câmpul de acțiune al excepțiilor procesuale începe acolo unde se discută fie despre nerespectarea regulilor stricte de procedură și a aspectelor formale ale judecării, fie despre nerespectarea anumitor cerințe privind dreptul la acțiune sau elementele sale (care fac inutilă soluționarea pe fond)”¹⁵⁴.

Observăm că excepția procesuală nu este un mijloc de apărare caracteristic numai pârâtului, ceilalți participanți la proces, chiar și reclamantul, tot au posibilitatea de a invoca excepții procesuale. Dar, având în vedere poziția procesuală a pârâtului, „excepția procesuală este întrebuintată de către acesta, fiind adeseori considerată apanajul său”¹⁵⁵.

Așadar, excepția procesuală, după obiecțiile materiale, este un mijloc destul de des utilizat de către pârât pentru apărarea intereselor sale în procesul civil. Ambele aceste mijloace de apărare, obiecțiile materiale și excepțiile procesuale, de regulă, sunt arătate în referința pârâtului. Totodată, având în vedere că obiectul acestor mijloace de apărare este diferit, ele creează diverse efecte. Distincția esențială dintre obiecțiile materiale și excepțiile procesuale constă în faptul că obiecțiile materiale influențează existența fondului dreptului dedus judecării, iar excepțiile procesuale, fără a avea în vedere fondul dreptului, influențează însăși procesul civil, adică examinarea fondului dreptului. Ca de exemplu, în cadrul acțiunii civile privind executarea obligației de restituire a sumei din contractul de împrumut, pârâtul se apără arătând că plata a fost efectuată în termen, anexând și ordinul de plată. În acest caz, apărarea s-a efectuat prin intermediul obiecției materiale, dacă instanța admite această obiecție, va pronunța o hotărâre judecătorească de respingere a pretențiilor reclamantului, deoarece dreptul subiectiv civil al reclamantului nu este încălcat și nu este necesară apărarea acestuia.

Iar dacă, în cadrul aceleiași cauze privind executarea obligației de plată din contractul de împrumut, pârâtul invocă necompetența instanței judecătorești, pe motiv că reclamantul a depus cererea de chemare în judecată la domiciliul său, iar nu la domiciliul pârâtului, atunci vom fi în prezența apărării prin intermediul excepției procesuale. În această situație, pârâtul indică încălcarea normelor procedurale privind competența teritorială a instanțelor judecătorești, în

¹⁵³ Deleanu I. *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*. În: Revista Română de Drept Privat nr. 4/2009, p. 28-29

¹⁵⁴ Răducan G. *Deosebiri între excepțiile procesuale și apărările de fond privind ordinea, modalitatea de soluționare și efectele admiterii acestora, în fața primei instanțe de fond*. În: Pandectele Române nr. 5/2018, p. 18-19

¹⁵⁵ Deleanu I. *Considerații cu privire la excepțiile procesuale...*, p. 29

același timp, pârâtul nu se referă la fondul dreptului, adică la raportul obligațional dedus judecății. Prin urmare, admiterea excepției de necompetență va avea ca efect strămütarea cauzei, bazându-se pe prevederile art. 43 alin. (2) lit. b) din CPC. Conform acestui text de lege, instanța va strămüta cauza la o altă instanță, dacă pe parcursul judecării, s-a constatat că cauza a fost reținută spre judecare cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională. Deci, prin excepție de necompetență pârâtul va obține numai întârzierea judecății, urmând ca instanța competentă să se pronunțe asupra fondului dreptului.

Contradictorialitatea procesului civil și egalitatea părților permit pârâtului de a discuta cele invocate de reclamant în cererea de chemare în judecată. Opinăm că pârâtul poate combate, în acest sens, două aspecte:

- dreptul subiectiv civil sau interesul legitim: avem în vedere combaterea existenței raportului juridic de drept material între părți (aceasta se poate realiza prin faptul că pârâtul invocă anumite circumstanțe de fapt ale cauzei din care reiese că dreptul subiectiv al reclamantului nu există, fie reclamantul nu este titularul acestuia, fie că dreptul subiectiv nu a fost încălcat; sau, pârâtul se poate apăra în drept, adică prin invocarea anumitor prevederi din actele normative ce vor determina respingerea pretențiilor reclamantului);
- dreptul la acțiune: aici ne referim la faptul respectării de către reclamant a premiselor și condițiilor dreptului la acțiune (de exemplu, pârâtul invocă necompetența instanței; arată că există o hotărâre judecătorească irevocabilă pe același litigiu; ridică excepția de tardivitate etc.).

Observăm că primul aspect, adică dreptul subiectiv civil sau interesul legitim, se contestă cu ajutorul obiecțiilor material-juridice, iar al doilea (dreptul la acțiune) – prin excepții procesuale. Înainte de a identifica alte deosebiri dintre obiecțiile materiale și excepțiile procesuale, trebuie să menționăm faptul că, până nu demult, legislația procesual civilă nu diviza apărările pârâtului în obiecții și excepții, generic se arăta că pârâtul poate aduce obiecții împotriva cererii reclamantului. În acest sens, în doctrină¹⁵⁶ se menționa că obiecțiile pârâtului se divid în două categorii: obiecții material-juridice și obiecții procesual-juridice. Modificările relativ recente operate în Codul de procedură civilă al Republicii Moldova, ne permit să afirmăm că pârâtul se poate apăra cu ajutorul obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale. În susținerea acestui punct de vedere vin prevederile art. 186 alin. (3) lit. f) și lit. h) din CPC, care dispune că în referință se indică obiecțiile la toate pretențiile reclamantului, circumstanțele de fapt și de drept și *excepțiile de procedură* pe

¹⁵⁶ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 264

care pârâtul le invocă. Deci, legislația procesual civilă evidențiază separat excepțiile procesuale ca mijloc de apărare, recunoscând, în acest sens, importanța și utilitatea practică a excepțiilor în cadrul procesului civil.

Obiecțiile material-juridice pun în discuție existența dreptului subiectiv prezumat al reclamantului, pretențiile acestuia, adică însuși fondul dreptului dedus judecării. Iar excepțiile procesuale, fără a se referi la fondul dreptului, tind se scoată în evidență încălcarea unor reguli privind desfășurarea procesului, instanța urmând să dispună amânarea, suspendarea, încetarea procesului, scoaterea cererii de pe rol sau chiar respingerea acțiunii.

În doctrină s-a arătat¹⁵⁷ că dacă pârâtul înțelege să utilizeze obiecțiile materiale, el se va concentra pe negarea dreptului reclamantului, contestând existența, întinderea acestui drept sau stărea de fapt prezentată. Respectiv, instanța de judecată va cerceta fondul acestui drept, va analiza atât starea de fapt, cât și regulile de drept substanțial aplicabile. Iar dacă pârâtul va alege calea apărării prin excepție, scopul acestuia va fi de a bloca temporar sau definitiv demersul judiciar, invocând o serie de argumente pentru care procesul nu poate avea loc în condițiile respective.

„În funcție de efectele produse, hotărârea dată asupra unei obiecții materiale dobândește autoritatea de lucru judecat, pe când hotărârea asupra unei excepții (de regulă, încheierea de ședință) are autoritate de lucru judecat numai în ceea ce privește modul de rezolvare a excepției, adică numai în fața acelei instanțe”¹⁵⁸. Având în vedere și scopul urmărit, obiecțiile materiale se referă la fondul dedus judecării, asupra fondului judecătorul se pronunță prin hotărâre judecătorească, fapt ce se realizează după examinarea cauzei. Astfel, când are loc dezlegarea fondului, tot atunci are loc și soluționarea de către instanță a obiecțiilor materiale. Pe de altă parte, excepțiile procesuale pun în discuție legalitatea desfășurării procesului, de aceea este necesar mai întâi de a examina acest incident procedural și, dacă excepția va fi respinsă, de a trece la examinarea fondului. Deci, diferă și modul de rezolvare a obiecțiilor materiale și excepțiilor procesuale: în privința obiecțiilor materiale judecătorul se pronunță prin hotărâre judecătorească, iar în privința excepțiilor procesuale – prin încheiere.

Sintetizând deosebirile evidențiate dintre obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale, constatăm că aceste mijloace de apărare se disting după scopul, efectele produse și modalitatea de invocare. Obiecția material-juridică urmărește să combată temeinicia pretenției formulate de reclamant, tinde la respingerea acțiunii reclamantului ca fiind nefondată. Prin această modalitate pârâtul pune în discuție existența dreptului subiectiv civil afirmat de către reclamant. Iar prin

¹⁵⁷ Suciu Alexandru. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Universul Juridic, 2016, p. 32

¹⁵⁸ Vasile Andreea. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Editura Hamangiu, 2013, p. 2

intermediul excepției procesuale, pârâtul nu pune în discuție fondul dreptului dedus judecății, ci invocă încălcări ale normelor de procedură civilă, susținând că judecata nu poate continua în aceste condiții.

Diferă și modalitatea de invocare a acestor două mijloace de apărare, deși există și unele asemănări în această privință. De regulă, pârâtul trebuie să invoce obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale în cadrul fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare prin intermediul referinței. Această regulă este aplicabilă excepțiilor procesuale și obiecțiilor material-juridice prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept. Cea de a doua categorie de obiecții materiale pot fi invocate pe tot parcursul procesului până la încheierea dezbaterilor în fond. În privința obiecțiilor materiale, după cum am analizat în secțiunea anterioară, invocarea noilor circumstanțe impune obligația de a proba cele susținute de pârât. În doctrină chiar s-a apreciat¹⁵⁹ că obiecțiile materiale pot fi invocate și direct în apel, în măsura în care nu constituie o cerere nouă și nu implică prezentarea de noi probe neadmisistrate în cadrul instanței de fond. Deoarece aceste obiecții reprezintă argumente noi, de fapt și de drept, „[...] aduse în sprijinul tezei de apărare invocate în prima instanță”¹⁶⁰. Iar excepțiile procesuale pot fi invocate numai în anumite condiții și într-un termen stabilit de lege, or, permiterea pârâtului de a ridica excepții procesuale până la examinarea cauzei în fond ar duce la tergiversarea procesului și la crearea unui dezechilibru procedural între părți.

Efectele de admitere a obiecțiilor material-juridice constau în respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului ca fiind neîntemeiate. Pe când admiterea excepției procesuale duce la amânarea, suspendarea, încetarea procesului, scoaterea cererii de pe rol sau chiar respingerea acțiunii, în funcție de felul excepției procesuale admise.

2.3. Regimul juridic al excepțiilor procesuale

Excepția procesuală invocată și admisă de instanța de judecată își atinge finalitatea sa, care constă, după cum am menționat *supra*, în sancționarea neregularității procesuale. Sancțiunea care intervine, diferă în funcție de excepția procesuală admisă. Pentru ca excepția să fie eficace, aceasta trebuie invocată cu respectarea dispozițiilor legale, ținând cont de particularitățile excepției procesuale ridicate. În acest sens, considerăm utilă clasificarea excepțiilor procesuale în excepții absolute și excepții relative. Doctrina¹⁶¹ a apreciat că excepțiile absolute privesc încălcarea

¹⁵⁹ Tăbărcă M. *Excepțiile procesuale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2006, p. 58

¹⁶⁰ Suci Alexandru, *op. cit.*, p. 33

¹⁶¹ Vasile A., *op. cit.*, p. 15

regulilor imperative de desfășurare a procesului și pot fi invocate de oricare dintre participanți sau de instanță din oficiu, în orice fază a procesului, dacă legea nu prevede altfel. Iar excepțiile relative se referă la încălcarea unor norme dispozitive și pot fi invocate numai de partea interesată în termenul prevăzut de lege.

Respectiv, excepțiile absolute pot fi invocate oricând, în orice fază a procesului, dar excepțiile relative pot fi ridicate numai *in limine litis*, de regulă, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Deseori, excepțiile relative sunt arătate în referința pârâtului, art. 186 alin. (3) lit. h) din CPC dispune că în referință se indică excepțiile de procedură pe care pârâtul le invocă față de cererea reclamantului.

Prin urmare, cunoașterea regulilor de invocare și soluționare a excepțiilor procesuale reprezintă un interes teoretico-practic deosebit, atât pentru justițiabili, cât și pentru instanțele de judecată. Prin excepție procesuală pârâtul poate împiedica desfășurarea judecătii, evitând cheltuieli financiare și pierdere de timp, necesare pentru participarea la ședințele de judecată, inclusiv și pericolul adoptării hotărârii judecătorești nefavorabile. De aceea, în continuare vom examina diferite feluri de excepții procesuale ce pot fi invocate în procesul civil din Republica Moldova.

2.3.1. Excepția lipsei capacității procesuale

Pentru ca o persoană să devină subiectul unui raport juridic civil, ea trebuie să dispună de capacitate civilă. Aceeași regulă este aplicabilă și pentru raporturi procesual civile, participanții la proces trebuie să aibă capacitate procesuală civilă. De aceea, s-a apreciat¹⁶² că capacitatea procesuală civilă reprezintă o reflexie, o expresie a capacității civile în cadrul raporturilor procesual civile. Respectiv, după cum capacitatea civilă este de două feluri: capacitatea de folosință și capacitatea de exercițiu, la fel și capacitatea procesuală civilă tot este de două feluri: capacitate procesuală de folosință și capacitate procesuală de exercițiu.

Reieșind din acestea, propunem mai întâi să facem referire concisă la capacitatea civilă a unei persoane. Capacitatea de folosință a persoanei fizice este reglementată de art. 24 din CC, care o definește ca fiind „capacitatea de a avea drepturi și obligații civile [...]”. Din punctul nostru de vedere, această definiție nu este una reușită, ea încalcă regulile definiției. Deci, noțiunea de „capacitate” din definiție trebuie să fie schimbată pe „aptitudine”, or, una dintre regulile definiției constă în evitarea circularității, care presupune că „definiția trebuie să excludă explicitarea definitului prin el însuși (tautologia), să evită prezența definitului în componența definatorului

¹⁶² Ghimpu S., Grossu S. *Capacitatea și reprezentarea persoanelor fizice în dreptul R.P.R.* București: Ed. Științifică, 1960, p. 11; Stătescu C. *Drept civil. Partea generală.* București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1970, p. 21-97

(„cercul vicios”)¹⁶³. În doctrină, capacitatea de folosință a persoanei fizice este definită ca fiind „[...] acea parte a capacității civile care constă în aptitudinea omului de a avea drepturi și obligații civile”¹⁶⁴. Capacitatea de folosință a persoanei fizice apare în momentul nașterii și încetează o dată cu moartea. Capacitatea de folosință a persoanei juridice poate fi definită similar ca fiind aptitudinea de a avea drepturi și obligații civile. Capacitatea de folosință a persoanei juridice se dobândește la data înregistrării de stat și încetează la data radierii ei din registrul de stat.

Astfel, capacitatea procesuală de folosință reprezintă aptitudinea persoanei de a avea drepturi și obligații procesuale civile. După cum s-a apreciat în literatura juridică, „fără capacitate procesuală de folosință persoana nu poate dobândi drepturi sau obligații procesuale și, în consecință, nu poate deveni subiect al raporturilor procesuale civile”¹⁶⁵. Făcând o translație a capacității de folosință din dreptul material în dreptul procesual, observăm că capacitatea procesuală de folosință apare la persoanele fizice în momentul nașterii, iar la persoanele juridice – în momentul înregistrării.

Însă, în mod excepțional, capacitatea de folosință de drept material a persoanei fizice poate apărea nu în momentul nașterii, ci în momentul concepției. Art. 24 alin. (3) din CC arată că „dreptul la moștenire a persoanei fizice apare la concepțiune dacă se naște vie”. Aceasta nu este altceva, decât o aplicare a excepției din dreptul roman: *infans conceptus pro nato habetur quotiens de ejus commodis agitur* (copilul conceput se consideră că există, dacă este vorba despre drepturile sale). În acest caz, ne punem întrebarea dacă copilul conceput și nenăscut, când are vocație succesorală, va dobândi capacitatea procesuală de folosință, va putea figura ca participant în cadrul unui proces civil? Aparent, răspunsul este pozitiv, deoarece capacitatea de folosință a copilului este recunoscută anterior nașterii acestuia, adică din momentul concepției, având în vedere situația excepțională. Însă, în cazul dat pentru ca copilul conceput să dobândească capacitatea de folosință anticipată trebuie să fie întrunite cumulativ două condiții¹⁶⁶:

- 1) să fie vorba de dreptul la moștenire;
- 2) copilul să se nască viu.

Capacitatea de folosință anticipată va fi dobândită de către copil la naștere, dar cu efect retroactiv, adică se va considera că copilul avea capacitate de folosință în momentul concepției, anume pentru ca să poată veni la moștenire. Prin urmare, dacă copilul se naște mort, atunci acestuia nu îi va fi recunoscută capacitatea de folosință anticipată, dobândirea capacității de folosință anticipate este afectată de o condiție: de a se naște viu. Respectiv, îndeplinirea acestei condiții va

¹⁶³ Mohorea E. *Introducere în logică*. Chișinău: Arc, 2003, p. 84

¹⁶⁴ Beleiu G. *Drept civil român: introducere în dreptul civil: subiectele dreptului civil*. Ed. a 10-a rev. și adăug. de Marian N. și Petrică T. București: Universul Juridic, 2005, p. 319

¹⁶⁵ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 90

¹⁶⁶ Beleiu G., *op. cit.*, p. 325-326

putea fi apreciată numai la nașterea copilului, de aceea copilul conceput, dar nenăscut nu are capacitate procesuală de folosință și nu va putea deveni subiect al raporturilor procesual civile.

Actele de procedură îndeplinite de persoana lipsită de capacitatea de folosință sunt nule. Iar lipsa capacității procesuale de folosință poate fi invocată în orice fază a procesului, după cum specifică art. 57 alin. (2) din CPC. Mai mult decât atât, instanța de judecată are obligația de a verifica existența capacității procesuale de folosință a persoanei. Astfel, judecătorul va refuza în primirea cererii de chemare în judecată dacă „reclamantului și/sau pârâtului îi lipsește capacitatea de folosință [...]” (art. 169 alin. (1) lit. e) din CPC). Excepția lipsei capacității procesuale de folosință este o excepție absolută, de ordine publică și poate fi invocată în orice fază a procesului. În situația în care cererea de chemare în judecată a fost pusă pe rol, pârâtul are posibilitatea de a ridica excepția lipsei capacității de folosință în orice moment, solicitând încetarea procesului pe motiv că reclamantului și/sau pârâtului îi lipsește capacitatea de folosință, conform art. 265 lit. g) din CPC.

Capacitatea de exercițiu presupune „[...] aptitudinea persoanei de a dobândi prin fapta proprie și de a exercita drepturi civile, de a-și asuma personal obligații civile și de a le executa” (art. 25 din CC). Capacitatea de exercițiu are ca premisă capacitatea de folosință, ambele împreună alcătuiesc capacitatea civilă a persoanei. Capacitatea de exercițiu a persoanei fizice apare în momentul atingerii majoratului, adică împlinirii vârstei de 18 ani, iar la persoanele juridice din momentul înregistrării. Evident că există cazuri când persoana dobândește anticipat capacitatea deplină de exercițiu, dar în cadrul prezentului studiu nu o să ne referim la ele. Analogic, capacitatea procesuală de exercițiu reprezintă aptitudinea „[...] unei persoane, care are folosința dreptului, de a angaja și conduce personal procesul îndeplinind obligațiile și realizând drepturile procesuale pentru a valorifica dreptul litigios”¹⁶⁷. Așadar, capacitatea procesuală de exercițiu oferă persoanei posibilitatea de a exercita personal drepturile și a executa obligațiile procesuale.

Legislația procesuală stipulează că „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani sunt lovite de nulitate relativă” (art. 58 alin. (2) din CPC). În acest caz, instanța de judecată acordă un termen pentru ca reprezentantul legal să încuviințeze toate aceste acte sau numai o parte din ele. Dacă aceste acte nu vor fi încuviințate de reprezentantul legal în termenul stabilit, se va dispune anularea acestora. Pe de altă parte, după cum indică art. 58 alin. (3) din CPC, „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani sau de persoanele

¹⁶⁷ Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983, p. 281

supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei sunt nule”. În acest caz, nu se acordă termenul pentru încuviințare, sancțiunea fiind nulitatea absolută a actelor procedurale.

La primirea cererii de chemare în judecată, judecătorul va verifica dacă persoana are capacitatea procesuală de exercițiu și dacă cererea este încuviințată de reprezentantul legal. În caz contrar, instanța va restitui cererea de chemare în judecată pe motiv că „cererea a fost depusă de o persoană care, în cauza civilă respectivă, nu are capacitate de exercițiu al drepturilor procedurale civile” (art. 170 alin. (1) lit. c) din CPC). Dacă, totuși, cererea a fost pusă pe rol, pârâțul are posibilitatea de a invoca excepția lipsei capacității procesuale de exercițiu a reclamantului, solicitând scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. b) din CPC. Excepția lipsei capacității procesuale de exercițiu este o excepție absolută, de ordine publică care poate fi invocată în orice fază a procesului.

În plus, trebuie să menționăm faptul că excepția lipsei capacității procesuale de exercițiu, în unele cazuri, are același regim juridic ca și excepția nulității actelor de procedură. Astfel, dacă excepția lipsei capacității procesuale de exercițiu are în vedere nu cererea de chemare în judecată, dar orice alt act de procedură, atunci sancțiunea va fi nulitatea acelui act fără ca, suplimentar, instanța să dispună restituirea/scoaterea cererii de pe rol.

2.3.2. Excepția lipsei calității procesuale

La examinarea și soluționarea cauzei civile instanța de judecată trebuie să stabilească dacă există identitate dintre părți și subiectele raportului juridic litigios, adică dacă într-adevăr reclamantul este titularul dreptului subiectiv civil, iar pârâțul este titularul obligației civile. Deci, instanța trebuie să determine calitatea procesuală a părților. În doctrina juridică nu întâlnim un punct de vedere unitar asupra definirii calității procesuale, acestei noțiuni fiind atribuite mai multe accepțiuni. Într-o accepțiune¹⁶⁸, calitatea procesuală semnifică existența unei identități între persoana reclamantului și persoana celui care este titularul dreptului subiectiv dedus judecății, precum și între persoana pârâțului și persoana celui obligat în raportul de drept material.

Conform altei opinii¹⁶⁹, există semn de egalitate între calitatea procesuală și interes, astfel calitatea procesuală nu este altceva decât interesul îndreptățit al unei persoane de a cere concursul justiției, ce izvorăște din încălcarea unui drept propriu sau dintr-un raport de conexitate cu acel drept.

¹⁶⁸ Stoenescu I., Zilberstein S., *op. cit.*, p. 287; Ciobanu V.M., *op. cit.*, p. 280-281; Oprina E. *Participanții la procesul civil*. București: Ed. Rosetti, 2005, p. 120-121

¹⁶⁹ Bacaci A., *op. cit.*, p. 85

Într-o altă accepțiune, la care ne raliem și noi, calitatea procesuală nu se rezumă numai la existența unei identități între persoana reclamantului și persoana celui care este titularul dreptului subiectiv, precum și între persoana pârâtului și persoana celui obligat în raportul de drept substanțial, prin calitate procesuală se înțelege „[...] îndreptățirea unei persoane fizice sau juridice de a participa la activitatea judiciară”¹⁷⁰. Din aceste considerente, calitatea procesuală mai este denumită „legitimare procesuală” (*legitimatio ad causam*).

În cadrul secțiunii dedicată examinării obiecțiilor material-juridice, în mare parte am stabilit faptul că calitatea procesuală a reclamantului și/sau pârâtului se determină prin hotărâre judecătorească. Așadar, instanța va stabili la finalul judecării faptul dacă între persoana reclamantului și persoana titularului dreptului subiectiv dedus judecării există identitate, de asemenea, dacă există identitate între persoana pârâtului și persoana celui obligat din acel raport juridic litigios. Dacă cel puțin una dintre aceste condiții nu este îndeplinită, instanța va respinge pretențiile reclamantului ca fiind neîntemeiate sau ca fiind nefondate și înaintate împotriva pârâtului necorespunzător. Pârâtul poate combate propria calitate procesuală, precum și calitatea procesuală a reclamantului prin intermediul obiecțiilor material-juridice, în plus, instanța va soluționa aceste apărări ale pârâtului prin hotărâre ce va pronunța.

Dar, am menționat mai sus că calitatea procesuală mai presupune și legitimare procesuală a participanților la proces, care constă în posibilitatea intentării acțiunii civile pentru apărarea intereselor altor persoane. În acest sens, conform art. 73 alin. (1) din CPC, „în cazurile prevăzute de lege, autoritățile publice, organizațiile, persoanele fizice pot adresa în judecată acțiune (cerere) în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unor alte persoane, la cererea acestora, sau în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unui număr nelimitat de persoane fizice”. Doctrina a apreciat că aceste persoane au calitatea de „reclamant procesual”¹⁷¹, având în vedere că „[...] acesta pretinde din punct de vedere procesual la intentarea și admiterea acțiunii civile, dar nu este afectat în nici un mod de hotărârea judecătorească adoptată pe marginea acțiunii sale, în acest sens având doar un interes procesual în pricina civilă”¹⁷². Mai mult decât atât, legislația stabilește că organele, organizațiile, persoanele fizice care au intentat procesul în apărarea intereselor unor alte persoane au drepturi și obligații procedurale de reclamant, însă cu excepția dreptului de a încheia tranzacție și a obligației de a achita cheltuielile de judecată (art. 73 alin. (2) din CPC).

¹⁷⁰ Leș Ioan. *Tratat de drept procesual. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014, p. 262

¹⁷¹ Осокина Г.Л. *Гражданский процесс.* Москва: Юристъ, 2004, p. 234

¹⁷² Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 204

Pentru ca reclamantul procesual să aibă această calitate, respectiv să poată intenta o acțiune civilă, este necesar ca un text de lege să îi recunoască expres acest drept. Ca de exemplu, art. 12 din *Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000*¹⁷³ recunoaște dreptul sindicatelor de a apăra drepturile și interesele membrilor săi în fața instanțelor judecătorești. Art. 20 alin. (1) lit. a) din *Legea patronatelor nr. 976 din 11.05.2000*¹⁷⁴ arată că patronatele sunt în drept „să reprezinte, să promoveze, să susțină și să apere drepturile și interesele membrilor lor în relațiile cu autoritățile publice, cu sindicatele și cu alte persoane juridice și persoane fizice, atât pe plan național, cât și internațional [...]”.

În situația în care reclamantul procesual depune o cerere de chemare în judecată în interesele altor persoane, este necesar să indice și textul legal care îi conferă acest drept. La acceptarea cererii de chemare în judecată, judecătorul are obligația de a verifica dacă autoritatea publică, organizația sau persoana fizică au acest drept de a intenta procesul civil în interesele altor persoane. Instanța va refuza acceptarea cererii de chemare în judecată dacă „aceasta este depusă de un organ, organizație sau o persoană în apărarea drepturilor, libertăților și intereselor legitime ale unei alte persoane fără ca prezentul cod sau o altă lege să le delege dreptul adresării în judecată în acest scop” (art. 169 alin. (1) lit. c) din CPC).

Dacă instanța greșit apreciază dreptul reclamantului procesual de a porni procesul, pârâtul se poate apăra prin intermediul excepției lipsei calității procesuale, arătând că procesul a fost intentat de o autoritate publică, organizație sau persoană fizică fără ca legislația în vigoare să-i recunoască acest drept. Reieșind din considerentul că se invocă o încălcare procesuală privind premisele exercitării dreptului la acțiune, excepția lipsei calității procesuale a reclamantului procesual este o excepție procesuală absolută, de ordine publică, care poate fi invocată în orice fază a procesului civil.

Dacă instanța respinge excepția, atunci procesul va continua. În situația în care instanța admite excepția lipsei calității procesuale a reclamantului procesual, va dispune încetarea procesului reieșind din considerentul că cererea de chemare în judecată este depusă de un organ, o organizație sau o persoană în vederea apărării drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ale unei alte persoane fără ca legislația în vigoare să-i confere acest drept (art. 265 lit. h) din CPC). Încheierea prin care s-a admis excepția lipsei calității procesuale a reclamantului procesual, respectiv s-a dispus încetarea procesului, poate fi atacată cu recurs.

¹⁷³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000

¹⁷⁴ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 141-143 din 09.11.2000

2.3.3. Excepția de tardivitate

În momentul încălcării sau neglijării dreptului subiectiv civil sau al interesului legitim se naște dreptul la acțiune, dar acest drept nu este unul absolut, ci, de regulă, trebuie exercitat într-un anumit termen, în intervalul termenului de prescripție extinctivă. În acest sens, art. 391 alin. (1) CC precizează că prescripția extinctivă reprezintă „[...] termenul în interiorul căruia persoana poate să-și apere, pe calea intentării unei acțiuni în instanță de judecată, dreptul încălcat”.

„Prescripția extinctivă îndeplinește o funcție mobilizatoare, educativă, determinându-i pe titularii drepturilor să manifeste diligență pentru realizarea lor”¹⁷⁵. Curtea Supremă de Justiție a menționat, printr-o decizie¹⁷⁶, că termenul de prescripție în sine promovează securitatea juridică prin împiedicarea unei părți de a introduce o acțiune dincolo de o anumită dată, scopul termenelor de prescripție este îndreptat spre funcționarea normală a circuitului civil, sub aspectul asigurării stabilității ordinii de drept și a raporturilor patrimoniale deja existente.

Având în vedere că împlinirea prescripției extinctive îl decade pe reclamant din dreptul de a obține intervenția statului pentru soluționarea unui litigiu, în doctrină există discuții privitor la natura juridică a dreptului la acțiune, dacă acesta reprezintă o parte componentă a dreptului subiectiv civil sau este un drept autonom, distinct de dreptul subiectiv civil. Fără ca să ne referim la argumentele doctrinarilor în privința naturii juridice a dreptului la acțiune, menționăm că, din punctul nostru de vedere, dreptul la acțiune reprezintă un drept autonom, care nu se confundă cu dreptul subiectiv civil. Suplimentar, trebuie să specificăm că dreptul la acțiune are în componența sa două laturi sau două accepțiuni¹⁷⁷: dreptul la acțiune în sens material (dreptul la admiterea acțiunii), care este un drept concret, personal, particular, ce conferă titularului său posibilitatea de apărare a dreptului subiectiv civil încălcat sau contestat prin pronunțarea unei hotărâri judecătorești favorabile și dreptul la acțiune în sens procesual (dreptul la intentarea acțiunii), ce presupune posibilitatea sesizării unei instanțe cu o cauză civilă, reprezintă un drept abstract, impersonal, general, imprescriptibil, ce aparține tuturor persoanelor.

Deci, prin prescripție extinctivă nu se stinge dreptul subiectiv civil al persoanei, ci dreptul la acțiune în sens material. Prescripția împlinită nu afectează existența dreptului subiectiv civil, ci, după cum s-a mai menționat, duce la stingerea dreptului la admiterea acțiunii, adică afectează posibilitatea obținerii unei hotărâri judecătorești favorabile. Ca suport normativ, aducem aici prevederile art. 406 din CC. Potrivit acestui text de lege, executarea benevolă a obligației după

¹⁷⁵ Bacaci A. *Excepțiile de procedură în procesul civil*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1983, p. 112

¹⁷⁶ Decizia Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ lărgit al CSJ din 27.04.2016. Dosarul nr. 2rac-162/16. [cit. 06.08.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=27920

¹⁷⁷ Suciu Alexandru, *op. cit.*, p. 130; Belei, E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 251-253; Leș Ioan. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I*. București: Universul Juridic, 2014, p. 253-254

expirarea termenului de prescripție extinctivă nu constituie un act lipsit de temeii juridic. În plus, persoana care a executat obligația după expirarea termenului de prescripție extinctivă nu are dreptul să ceară restituirea celor executate, chiar dacă, la data executării, nu cunoștea faptul expirării termenului de prescripție extinctivă. Așadar, acest text de lege ne permite să invocăm faptul că împlinirea termenului de prescripție extinctivă nu are ca efect stingerea sau încetarea existenței dreptului subiectiv civil, în realitate acest drept continuă să existe, însă titularul acestuia nu va putea întrebuința mijloace juridice ofensive de realizare a dreptului. Pe cale de consecință, el nu are nici dreptul de a cere executarea silită asupra bunurilor debitorului și nu are nici celelalte mijloace ofensive împotriva lui, „este motivul pentru care se mai numesc și obligații „neînregistrate cu acțiune în justiție”¹⁷⁸.

„Atât timp cât legiuitorul menține ca valabilă o obligație executată după termenul de prescripție, înseamnă că se recunoaște supraviețuirea dreptului subiectiv și după împlinirea prescripției, diferența fiind doar că el nu mai poate fi exercitat de titular, ci doar subiectul pasiv poate să își îndeplinească de bunăvoie obligațiile”¹⁷⁹.

„În planul prescripției extinctive, stingerea dreptului material la acțiune nu atrage și stingerea dreptului procesual la acțiune, titularul dreptului subiectiv civil putând sesiza instanța și după împlinirea termenului de prescripție, ceea ce echivalează cu imprescriptibilitatea dreptului la acțiune în sens procesual”¹⁸⁰.

Așadar, observăm și implicația instituției prescripției extinctive în cadrul procesului civil, acțiunea civilă prin care se urmărește valorificarea unui drept prescris va fi respinsă ca fiind depusă tardiv, legea sancționând pasivitatea reclamantului. În același timp, trebuie să menționăm că în corespundere cu disponibilitatea procesului civil, care constă în posibilitatea participanților la proces, în primul rând a părților, de a dispune liber de dreptul subiectiv material sau de interesul legitim supus judecării, precum și de a dispune de drepturile procedurale, de a alege modalitatea și mijloacele procedurale de apărare (art. 27 din CPC), și în conformitate cu art. 394 din CC, prescripția extinctivă nu operează de drept, ci numai la cererea persoanei în a cărei favoare a curs prescripția. „Prin împlinirea termenului de prescripție se naște, *ope legis*, dreptul sau facultatea de a opune beneficiul prescripției împlinite, iar nu și constatarea stingerii înseși a dreptului la

¹⁷⁸ Pop L., Popa I.F., Vidu S.I. *Tratat elementar de drept civil: Obligațiile*. București: Universul Juridic, 2012, p. 38

¹⁷⁹ Suci Alexandru, *op. cit.*, p. 203

¹⁸⁰ Nicolae M. *Tratat de prescripție extinctivă*. București: Universul Juridic, 2010, p. 176

acțiune”¹⁸¹. După cum s-a mai menționat în doctrină¹⁸², prescripția liberatorie nu conferă, aceluia care poate s-o invoce, decât o excepție spre a opri acțiunea îndreptată contra lui.

Prescripția extinctivă era până nu demult în întregime reglementată numai de Codul civil, Codul de procedură civilă nici într-un fel nu se referea la invocarea prescripției extinctive. Așadar, art. 271 din Codul civil (în varianta până la 01.03.2019) stipula că invocarea împlinirii termenului de prescripție urmează a fi efectuată până la încheierea dezbaterilor în fond. În apel sau în recurs, prescripția putea fi opusă de îndreptățit, numai în cazul în care instanța se pronunța asupra fondului. Considerăm că această soluție nu era una oportună și era contrară naturii juridice a prescripției extinctive, deoarece, în mod nejustificat, obliga instanța să cerceteze fondul cauzei pentru ca la sfârșit să constate că dreptul subiectiv este prescris și nu era necesar de examinat fondul cauzei, oricum pretențiile urmând a fi respinse.

Este demn de menționat faptul că, relativ recent, a intrat în vigoare Legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative¹⁸³ care modifică esențial anumite instituții din cadrul Codului de procedură civilă. Acest act normativ, printre altele, a completat Codul de procedură civilă cu art. 186¹ cu denumirea marginală „Excepția de tardivitate”. Art. 186¹ Codul de procedură civilă arată că „cererile depuse în instanța de judecată peste termenul de prescripție extinctivă, a căror tardivitate a fost invocată de partea în proces, persoana în a cărei favoare a curs prescripția, creditorul persoanei, sau la cererea oricărei alte persoane care are interes legitim, la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri, se examinează în fond doar după examinarea de către instanța de judecată a excepției de tardivitate”.

În primul rând, trebuie să menționăm că au fost modificate condițiile de invocare a excepției de tardivitate, aceasta urmează a fi ridicată doar la faza pregătirii cauzei pentru dezbateri, dar nu până la încheierea dezbaterilor în fond, după cum specifică Codul civil până la modificările operate. Astfel, invocarea excepției de tardivitate în procesul civil urmează să fie efectuată până la finalizarea pregătirii cauzei pentru dezbateri.

În al doilea rând, observăm că prin modificările operate a fost transformată natura juridică a mijlocului de apărare prin care se invocă prescrierea dreptului. Până la operarea modificărilor menționate, pârâtul arăta că dreptul reclamantului este prescris sub aspect extinctiv prin intermediul obiecției material-juridice, instanța urmând să se expună asupra acestei obiecții prin hotărâre. Însă, după modificările operate, considerăm că invocarea excepției de tardivitate nu

¹⁸¹ Terzea V. în Baias Fl.A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*. București: Ed. C.H. Beck, 2014, p. 2683

¹⁸² Alexandresco D. *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Tomul XI (Prescripția)*. București: Atelierele grafice SOCEC & Co., 1910, p. 43-44

¹⁸³ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 142-148 din 04.05.2018

reprezintă o obiecție material-juridică, ci o excepție procesuală. În privința modului de rezolvare a excepției procesuale, acesta se deosebește de obiecția material-juridică prin faptul că în privința obiecției materiale, judecătorul se pronunță prin hotărâre judecătorească, în timp ce excepția procesuală este rezolvată prin intermediul încheierii susceptibile de recurs separat, în situația în care judecătorul admite excepția procesuală, sau care poate fi contestată numai odată cu fondul, dacă judecătorul nu acceptă excepția. În susținerea punctului de vedere că excepția de tardivitate se invocă prin intermediul excepției procesuale, invocăm prevederile art. 186¹ alin. (3) CPC: „Dacă nu se dispune repunerea în termenul de prescripție și/sau se admite excepția de tardivitate, instanța de judecată respinge acțiunea ca fiind tardivă printr-o încheiere motivată, care poate fi contestată cu recurs”, iar alin. (5) al aceluiași articol arată că „dacă se dispune repunerea în termen și/sau excepția de tardivitate se respinge, instanța de judecată emite o încheiere motivată pasibilă de contestare odată cu fondul și continuă examinarea cauzei”.

Totodată, diferă și modalitatea de examinare a acestor două mijloace de apărare: obiecția material-juridică de prescriere a dreptului la acțiune (sau de tardivitate) nu împiedică analizarea celorlalte obiecții materiale și nici examinarea fondului cauzei, iar admiterea excepției procesuale de tardivitate va duce la respingerea acțiunii, fără ca instanța să mai analizeze celelalte obiecții materiale sau fondul cauzei. În acest sens, în doctrină s-a afirmat că „[...] instanța de judecată, odată ce stabilește că, într-adevăr, dreptul la acțiune este prescris, este împiedicată să cerceteze fondul dreptului”¹⁸⁴.

În plus, apreciem că apărarea prin intermediul căreia se invocă prescrierea dreptului reprezintă o modalitate de apărare strict procedurală, devenind o instituție a dreptului procesual civil. După cum am menționat mai sus, prescripția extinctivă stinge dreptul la acțiune a titularului, pe când dreptul subiectiv civil continuă să existe, acesta nu încetează și nici nu se stinge. În această privință, reamintim că persoana care a executat obligația după expirarea termenului de prescripție extinctivă nu are dreptul să ceară restituirea celor executate. „De vreme ce prescripția nu stinge dreptul subiectiv civil, care dăinuie și după împlinirea termenului prevăzut de lege, ci numai dreptul la acțiune, această reglementare oferă argumentul legal de text pentru a considera că prescripția nu este o instituție a dreptului civil material, ci ea aparține dreptului procesual civil, natura sa juridică fiind procesuală”¹⁸⁵. Deci, admiterea excepției de tardivitate nu afectează dreptul subiectiv civil supus judecării, instanța constată doar că litigiul nu poate fi examinat și soluționat din cauza neexercitării dreptului la acțiune în termenul stabilit de lege.

¹⁸⁴ Vasile Andreea. *op. cit.*, p. 425

¹⁸⁵ *Ibid.*, p. 420

Modificările operate au schimbat și cercul persoanelor ce au posibilitatea de a invoca prescrierea dreptului. Sub imperiul art. 271 din Codul civil (în varianta până la 01.03.2019), respingerea acțiunii ca fiind tardivă era posibilă numai la cererea persoanei în a cărei favoare a curs prescripția, adică numai la cererea pârâtului. Deși, dacă interpretăm extensiv acest text de lege, atunci puteam specifica că prin sintagma „*la cererea persoanei în a cărei favoare a curs prescripția*” se atribuia dreptul oricărei persoane care ar avea un interes legitim de a invoca prescrierea dreptului, cum ar fi, de exemplu, creditorii pârâtului. Însă, nu puteam admite¹⁸⁶ o astfel de interpretare și considerăm că din prevederile art. 271 din Codul civil (în varianta până la 01.03.2019) rezulta că cel îndreptățit de a invoca prescrierea dreptului era numai pârâtul. Iar sub imperiul art. 186¹ alin. (1) din CPC, se bucură de dreptul de a invoca excepția de tardivitate: partea în proces – persoana în a cărei favoare a curs prescripția, creditorul persoanei, sau oricare altă persoană care are interes legitim. În situația în care excepția de tardivitate este invocată nu de partea în proces, persoana care o invocă va avea calitatea de intervenient accesoriu (intervenientul care nu formulează pretenții proprii asupra obiectului litigiului) cu drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură (art. 67-68 din CPC). Anticipând practici de implementare a acestor prevederi, considerăm că dacă un terț neimplicat în proces se consideră „oricare altă persoană care are interes legitim” și intenționează să invoce excepția tardivității unei acțiuni civile acceptate spre examinare în instanța de judecată, atunci trebuie mai întâi să solicite instanței de a fi acceptat în proces, cel puțin ca intervenient accesoriu, de partea pârâtului. Instanța are prerogativa de a nu-l accepta, situație în care excepția de tardivitate nu mai ajunge să fie examinată.

Odată cu invocarea excepției de tardivitate, partea împotriva căreia se invocă va putea solicita repunerea în termenul de prescripție. De regulă, partea împotriva căreia se invocă excepția de tardivitate, prezintă referința sau poziția sa față de excepția de tardivitate și, totodată, solicită repunerea în termen a acțiunii. Ca de exemplu, în cauza civilă privind încasarea datoriei¹⁸⁷ pârâtul a depus o cerere privind ridicarea excepției de tardivitate, prin care a solicitat respingerea ca tardivă a cerinței reclamantului ce ține de încasarea sumei datoriei formate pentru perioada 2010 până la 17 septembrie 2015. Prin referința depusă, reclamantul a solicitat respingerea cererii de aplicare a termenului de prescripție extinctivă, totodată solicitând și repunerea în termen a acțiunii.

Deseori, excepția de tardivitate este ridicată împotriva reclamantului, dar se pot întâlni situații când această excepție se fie invocată împotriva pârâtului. În ipoteza intentării acțiunii reconvenționale de către pârât, reclamantul (sau intervenientul accesoriu din partea reclamantului)

¹⁸⁶ Dumitrașcu D. Particularitățile invocării excepției de tardivitate. În: Revista INJ nr. 3/2018, p. 42

¹⁸⁷ Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 07.10.2020. Dosarul nr. 2ra-1217/20. [citată 12.01.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=58259

va putea invoca excepția de tardivitate a acțiunii reconvenționale. Prin urmare, considerăm că propoziția a doua din cadrul art. 186¹ alin. (1) din CPC care prevede că „dacă reclamantul a solicitat repunerea în termenul de prescripție sau solicită repunerea la ridicarea excepției, instanța de judecată examinează excepția de tardivitate concomitent cu cererea de repunere în termen”, urmează a fi interpretat extensiv în sensul recunoașterii dreptului pârâtului de a solicita repunerea în termenul de prescripție la intentarea acțiunii reconvenționale. Având în vedere faptul că acțiunea reconvențională duce la re poziționarea părților în proces, pârâtul inițial devine reclamant în propria acțiune reconvențională.

În această ordine de idei, într-o cauză civilă¹⁸⁸ pârâtul a înaintat cerere reconvențională privind încasarea datoriei și compensarea cheltuielilor de judecată. Ulterior, coreclamanții au invocat excepția de tardivitate a acțiunii reconvenționale, la fel, au solicitat respingerea cererii de repunere în termen. Prima instanță a admis excepția de tardivitate a acțiunii reconvenționale, a respins cererea de repunere în termen și a respins acțiunea reconvențională ca fiind depusă cu încălcarea termenului de prescripție. Pârâtul inițial nefiind de acord cu soluția instanței, a atacat încheierea respectivă cu recurs. Instanța de recurs a admis recursul și a casat încheierea primei instanțe de admitere a excepției de tardivitate a acțiunii reconvenționale, respingere cererii de repunere în termen și respingerii acțiunii reconvenționale ca fiind depusă cu încălcarea termenului de prescripție. În motivare, instanța de recurs a menționat că datorită complexității pricinii și litigiului, modului de derulare a raportului juridic și relațiilor dintre părțile litigante, evoluția acestor relații și comportamentul părților, nu este posibil de soluționat situația privind tardivitatea, cum și necesitatea sau lipsa acestei necesități, de repunere în termenul de prescripție a acțiunii reconvenționale, decât după examinarea în fond a pricinii și doar odată cu pronunțarea unei hotărâri. În acest sens, considerăm că instanța de recurs eronat a apreciat atât instituția excepției de tardivitate, cât și condițiile de admitere a acesteia. Or, este inacceptabil ca instanța să fie aptă de a se pronunța asupra tardivității unei cereri numai după examinarea fondului. Esența excepției de tardivitate anume constă în excluderea examinării unei acțiuni depuse peste termenul de prescripție extinctivă. Deși, instanța de recurs menționează că nu dispune de suficiente informații și date, pentru a da o soluție corectă și obiectivă în privința repunerii în termen, aceasta ne indică asupra faptului că partea interesată nu a prezentat probe suficiente și pertinente, care ar permite instanței să dispună repunerea în termen. În acest caz, considerăm că trebuie să avem în vedere prevederile art. 118 alin. (1) CPC, care stipulează că fiecare parte trebuie să dovedească

¹⁸⁸ *Decizia Curții de Apel Chișinău din 26.11.2019. Dosarul nr. 2r-2316/19.* [citat 08.01.2021]. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a817da32-71f5-4f30-bbdd-e8b05e6fbf30

circumstanțele pe care le invocă drept temei al pretențiilor și obiecțiilor sale. Deci, nedispunerea de suficiente informații, permite judecătorului de a respinge cererea părții ca fiind neîntemeiată.

Aparent, excepția de tardivitate poate fi apreciată ca un obstacol în exercitarea dreptului la un proces echitabil, având în vedere faptul că reduce posibilitatea de a contesta încheierea judecătorească doar prin recurs, ceea ce exclude garanția de examinare a cererii depuse în cadrul unui proces în contradictoriu. În această privință, Curtea Constituțională a menționat¹⁸⁹ că persoanele au obligația de a exercita drepturile procesual civile în termenele stabilite de lege, prin aceasta asigurându-se certitudinea și securitatea raporturilor juridice. Îndeplinirea acțiunilor procedurale și respectarea cerințelor cu privire la admisibilitate constituie un aspect important al certitudinii juridice. De asemenea, încheierea privind admiterea excepției de tardivitate poate fi atacată cu recurs. Prin urmare, Curtea Constituțională a constatat că există garanția unui control judecătorec suplimentar. Având în vedere faptul că este asigurat accesul la două tribunale, nu se poate pune în discuție afectarea esenței dreptului de acces la un tribunal.

În situația în care este admisă excepția de tardivitate, acțiunea nu mai poate fi examinată și soluționată de către instanța de judecată, având în vedere faptul că după împlinirea termenului de prescripție extinctivă se stinge dreptul la acțiune în sens material. În practică au existat încercări de a examina acțiuni prescrise prin introducerea cererii de revizuire. Prima instanță a admis excepția de tardivitate ridicată de către pârât și instanța de recurs a respins recursul împotriva încheierii primei instanțe de admitere a excepției de tardivitate. Reclamantul, nefiind de acord, a înaintat cerere de revizuire împotriva deciziei Curții de Apel și a indicat drept temei pentru revizuirea art. 449 lit. b) CPC, însă a adus argumente în privința înaintării cererii de chemare în judecată în termenul prevăzut de lege. Cererea de revizuire a fost respinsă¹⁹⁰ atât de Curtea de Apel, cât și de CSJ (în urma atacării cu recurs a încheierii Curții de Apel). Astfel, circumstanțele de fapt, invocate de reclamant în cererea de revizuire, nu au fost reținute, la caz, revizuentul considera drept temei al revizuirii interpretarea eronată de către prima instanță și instanța de recurs a circumstanțelor cauzei prin prisma normelor ce reglementează termenul de adresare în instanță cu cerere de chemare în judecată în litigiile de muncă.

În consecință, modificările adoptate de Parlamentul Republicii Moldova, în ceea ce privește introducerea în Codul de procedură civilă a excepției de tardivitate, au creat condiții necesare întru examinarea promptă a multor categorii de cauze civile. Datorită transformării naturii juridice a

¹⁸⁹ *Decizia Curții Constituționale nr. 50 din 05.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 67g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 186¹ alin. (3) din Codul de procedură civilă (excepția de tardivitate)*. [cit. 05.01.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_50_2019_67g_2019_rou.pdf

¹⁹⁰ *Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr. 2r-24/20*. [cit. 12.01.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=55374

mijlocului de apărare prin care este invocată prescripția dreptului la acțiune: din obiecție material-juridică în excepție procesuală, instanța mai întâi verifică temeinicia excepției de tardivitate, și dacă o respinge, trece la examinarea fondului cauzei. Respectiv, admiterea acestei excepției de tardivitate va avea ca efect respingerea acțiunii ca fiind tardivă, ceea ce se dispunea, conform vechilor reglementări, numai după examinarea cauzei în fond. Aparent, o consecință negativă a acestor modificări ar fi că partea interesată va fi obligată să invoce excepția de tardivitate numai în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri sub sancțiunea decăderii, astfel această posibilitate fiind limitată în timp, în comparație cu vechile reglementări, când invocarea prescripției dreptului putea fi efectuată până la încheierea dezbaterilor în fond. Totuși, apreciem că această limitare va disciplina părțile în proces și va asigura examinarea promptă și echitabilă a cauzelor civile.

2.3.4. Excepția autorității de lucru judecat

Hotărârea judecătorească reprezintă actul de dispoziție al instanței prin care aceasta soluționează fondul dreptului dedus judecării, acest act reprezintă finalitatea procesului de judecată. Prin hotărârea judecătorească instanța dezleagă cauza dedusă judecării, stabilește care din părți are dreptate în cauza respectivă, dispune admiterea ori respingerea pretențiilor reclamantului. Din punctul de vedere al mijloacelor de apărare ale pârâtului, hotărârea judecătorească stabilește eficiența și argumentarea obiecțiilor material-juridice ale pârâtului, fapt ce se manifestă prin admiterea ori respingerea solicitărilor reclamantului.

CtEDO, analizând preambulul Convenției Europene a Drepturilor Omului, a apreciat că principiul preeminenței dreptului presupune obligația statelor¹⁹¹:

- 1) de a respecta și aplica într-o manieră previzibilă și coerentă legile pe care le-a adoptat, iar dispozițiile legale trebuie să fie accesibile publicului destinat și redactate cu suficientă claritate;
- 2) de a respecta regula *res judicata*. Hotărârea judecătorească definitivă nu poate fi repusă în discuție ulterior, procesul soluționat definitiv nu mai poate fi redeschis pentru a se proceda la o nouă examinare a cauzei. Această obligație presupune respectarea principiului securității raporturilor juridice. CtEDO soluționând cauza Roșca c. Moldovei din 2005¹⁹² a menționat că „unul dintre aspectele fundamentale ale preeminenței dreptului este principiul securității raporturilor juridice, care cere,

¹⁹¹ Danileț C. *Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: Evaluare și propuneri*. Chișinău: S.n. (Tipografia-Sirius), 2014, p. 13-14

¹⁹² Cauza Roșca c. Moldovei, 2005 (Cererea nr. 6267/02). [citat 31.08.2019]. Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PETRU%20ROSCA%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PETRU%20ROSCA%20(ro).pdf)

între altele, ca atunci când instanțele judecătorești dau o apreciere finală unei chestiuni, constatarea lor să nu mai poată fi pusă în discuție” (§24). Iar Plenul CSJ în pct. 16 din Hotărârea Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 09.06.2014¹⁹³ a reiterat faptul că „securitatea raporturilor juridice presupune respectarea principiului caracterului irevocabil al hotărârilor judecătorești. Acest principiu cere ca nici o parte să nu aibă dreptul să solicite revizuirea unei hotărâri irevocabile și obligatorii doar cu scopul de a obține o reexaminare și o nouă determinare a cauzei”;

- 3) de a oferi posibilități reale justițiabililor de a pune în executare hotărârile judecătorești definitive;
- 4) de a crea instrumente pentru unificarea practicii judiciare, în scopul evitării deciziilor contradictorii și asigurarea coerenței jurisprudenței.

În literatura de specialitate, autoritatea de lucru judecat este definită ca fiind „[...] acel efect al hotărârii judecătorești și arbitrale în considerația căruia această hotărâre nesusceptibilă de o cale de atac de reformare la îndemână părții nemulțumite se consideră legală și temeinică pentru părțile litigante și autoritatea în fața căreia se invocă, făcând astfel inadmisibilă o nouă judecată pentru obținerea/pronunțarea unei hotărâri contrarii”¹⁹⁴.

Din această definiție pot fi desprinse următoarele caractere ale autorității de lucru judecat:

- a) se bucură de puterea lucrului judecat numai hotărârile instanțelor judecătorești, actele emise de către organele cu activitate jurisdicțională nu obțin autoritatea de lucru judecat;

Într-o măsură, putem recunoaște puterea lucrului judecat hotărârii instanței de arbitraj, însă trebuie să facem aici anumite precizări. Potrivit art. 33 alin. (1) din *Legea cu privire la arbitraj nr. 23 din 22.02.2008*¹⁹⁵, „hotărârea arbitrală este obligatorie, urmând să fie executată benevol [...]”, deci, hotărârea arbitrală întrunește caracterele unei hotărâri judecătorești, și anume obligativitatea și executorialitatea. În plus, art. 28 alin. (6) din *Legea nr. 23/2008* prevede că „hotărârea arbitrală remisă părților are efectele unei hotărâri judecătorești definitive”, acest text de lege asimilează hotărârea arbitrală cu hotărârea judecătorească.

¹⁹³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 09.06.2014. [citată la 17.08.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181

¹⁹⁴ Matei D. *Efectele hotărârii judecătorești civile și ale hotărârii arbitrale: privire comparativă între codurile în vigoare și noile coduri*. București: Universul Juridic, 2011, p. 207

¹⁹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008

Totodată, trebuie să indicăm faptul că hotărârea arbitrală poate fi contestată în instanța judecătorească, conform regulilor stipulate în art. 477 – 481 din CPC. Din analiza temeiurilor pentru desființarea hotărârii arbitrale cuprinse în art. 480 din CPC, putem susține că hotărârea arbitrală urmează a fi desființată numai în cazurile când au fost încălcate regulile privind procedura arbitrală, când convenția arbitrală este nulă sau nu putea fi încheiată și când hotărârea arbitrală prevede o soluție care încalcă ordinea publică sau bunele moravuri. Adică, instanța de judecată va verifica numai legalitatea procedurii arbitrale, fără a examina fondul cauzei. Respectiv, instanța „[...] nu va controla circumstanțele de fond ale cauzei și probele cercetate, nu va verifica corectitudinea aplicării normelor de drept material de către arbitraj, ci va verifica prezența temeiurilor de desființare a hotărârii arbitrale specificate în legislație”¹⁹⁶. Din punctul nostru de vedere, procedura de contestare a hotărârilor arbitrale se aseamănă cu recursul împotriva deciziilor și hotărârilor judecătorești.

b) autoritatea de lucru judecat se atribuie numai hotărârilor irevocabile;

Legislația procesuală a Republicii Moldova distinge trei tipuri de hotărâri judecătorești: nedefinitive, definitive și irevocabile. Sunt nedefinitive hotărârile emise de prima instanță până la expirarea termenului de declarare a apelului sau, dacă au fost atacate cu apel, până la pronunțarea deciziei instanței de apel. Hotărârea judecătorească devine definitivă emisă în primă instanță după examinarea cauzei în apel, dacă a fost atacată cu apel, sau după expirarea termenului de declarare a apelului (art. 254 alin. (1) din CPC). Hotărârea judecătorească rămâne irevocabilă în cazul în care: 1) este emisă în primă instanță, după expirarea termenului de apel, dacă participanții interesați nu au exercitat calea de atac corespunzătoare, 2) emisă în primă instanță, contestată cu apel, fără drept de recurs, 3) emisă de instanța de apel, după expirarea termenului de recurs, dacă participanții interesați nu au exercitat calea de atac corespunzătoare, 4) emisă de instanța de recurs, după examinarea recursului (art. 254 alin. (2) din CPC). Efectele hotărârii judecătorești irevocabile sunt¹⁹⁷: exclusivitatea, prejudicialitatea și neanulabilitatea.

c) autoritatea de lucru judecat creează o prezumție legală absolută *erga omnes*.

Prin urmare, hotărârea judecătorească irevocabilă se consideră legală și temeinică, ea exprimă adevărul. În acest sens, doctrina¹⁹⁸ a apreciat că autoritatea de lucru judecat are o dublă funcție în procesul civil. În primul rând, cererea examinată și soluționată printr-o hotărâre irevocabilă nu poate forma obiectul unei alte judecăți. Aceasta presupune tripla identitate: de părți,

¹⁹⁶ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 402

¹⁹⁷ *Ibid.*, p. 94-97

¹⁹⁸ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I.* București: Universul Juridic, 2014, p. 924; Deleanu I. *Tratat de procedură civilă. Vol. II.* București: Universul Juridic, 2013, p. 52

temeiuri și obiect. Așadar litigiul între aceleași părți, cu privire la același obiect și pe aceleași temeiuri nu poate fi soluționat decât o singură dată. Ceea ce presupune efectul negativ al autorității de lucru judecat. În al doilea rând, puterea lucrului judecat acordă părților posibilitatea „[...] de a executa, prin mijloace legale hotărârea judecătorească [...]”¹⁹⁹ și de a opune puterea lucrului judecat într-un alt litigiu.

Dacă la primirea cererii de chemare în judecată instanța cunoaște cu certitudine că există o hotărâre judecătorească irevocabilă cu privire la un litigiu între aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeiuri, va emite încheierea de refuz în acceptarea cererii de chemare în judecată, potrivit art. 169 alin. (1) lit. b) din CPC. Însă, considerăm că în majoritatea cazurilor instanța nu cunoaște despre faptul că există o hotărâre irevocabilă în privința aceleiași cauze. De aceea, autoritatea de lucru judecat, de regulă, este invocată de către partea potrivnică prin intermediul excepției.

Excepția autorității de lucru judecat poate fi definită ca fiind acea modalitate procesuală de apărare prin intermediul căreia partea interesată obține încetarea judecării, arătând că cauza având aceleași părți, temeiuri și același obiect a fost soluționată printr-o hotărâre irevocabilă. În doctrină s-a precizat că „excepția se invocă în cadrul unui al doilea proces, de către partea care are interes de a bloca un nou demers judiciar al reclamantului”²⁰⁰.

Reieșind din natura juridică și importanța autorității de lucru judecat pentru securitatea raporturilor juridice, excepția autorității de lucru judecat poate fi invocată pe tot parcursul judecării, precum și în apel sau recurs. În plus, excepția autorității de lucru judecat poate fi invocată în apel sau în recurs și în situația în care pârâtul nu a invocat-o în prima instanță. Dacă instanța de fond admite excepția autorității de lucru judecat, va dispune printr-o încheiere, care poate fi atacată cu recurs, încetarea procesului conform art. 265 lit. b) din CPC. În situația în care excepția autorității de lucru judecat este admisă de către instanța de apel, aceasta prin decizie va dispune casarea hotărârii primei instanțe și încetarea procesului. Decizia instanței de apel poate fi atacată cu recurs. Respectiv, admiterea excepției autorității de lucru judecat va determina pronunțarea deciziei prin care se casează decizia instanței de apel și hotărârea primei instanțe, dispunându-se încetarea procesului.

După cum am menționat mai sus, de autoritatea lucrului judecat se bucură numai actele de dispoziție ale instanțelor judecătorești și ale instanțelor de arbitraj. În acest sens, apare o problemă în privința hotărârilor judecătorești străine, dacă aceeași cauză a fost examinată și soluționată de o

¹⁹⁹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 96

²⁰⁰ Suciu A. *op. cit.*, p. 326

instanță judecătorească străină printr-o hotărâre irevocabilă, dar, ulterior, reclamantul sesizează instanța de judecată din Republica Moldova pentru a examina și soluționa tot aceeași cauză. În acest caz, hotărârea judecătorească străină nu are putere de lucru judecat pe teritoriul statului nostru, „reieșind din principiul suveranității statelor, hotărârile judecătorești și arbitrale au putere juridică doar în limitele teritoriului statului unde ele au fost adoptate”²⁰¹.

În acest caz, pentru ca o hotărâre judecătorească sau arbitrală străină să aibă puterea de lucru judecat pe teritoriul Republicii Moldova, aceasta trebuie să fie recunoscută. Însă, din punctul de vedere al invocării excepției autorității de lucru judecat, care, de regulă, este ridicată de către pârât în procesul civil, atestăm că legislația în vigoare nu oferă posibilitatea pârâtului de a solicita recunoașterea hotărârii străine. Codul de procedură civilă reglementează procedura recunoașterii și executării hotărârilor judecătorești și arbitrale străine în cadrul Capitolului XLII, potrivit art. 467 alin. (2) din CPC, prin hotărâre judecătorească străină înțelegem „[...] o hotărâre pronunțată în cauză civilă de o judecată de drept comun sau de o judecată specializată pe teritoriul unui alt stat”, iar o hotărâre arbitrală este considerată străină în situația în care este pronunțată pe teritoriul unui stat străin sau a fost emisă pe teritoriul Republicii Moldova, dar legea aplicată procedurii arbitrale a fost a unui stat străin (art. 475 alin. (1) din CPC).

Din punctul nostru de vedere, lacuna legislativă din cauza căreia pârâtul nu poate să invoce autoritatea de lucru judecat a hotărârii judecătorești sau arbitrale străine constă în aceea că rațiunea procedurii reglementate de legislația în vigoare constă în punerea în executare a hotărârilor străine. Astfel, conform art. 468 din CPC, deși are denumirea marginală de „Cererea de recunoaștere a hotărârii judecătorești străine”, stabilește că „hotărârea judecătorească străină care nu a fost executată benevol *poate fi pusă în executare* pe teritoriul Republicii Moldova, la cererea creditorului, în temeiul încuviințării date de instanța judecătorească [...]”. În plus, în cererea de recunoaștere a hotărârii judecătorești străine trebuie să fie indicată solicitarea încuviințării executării silită a hotărârii și termenul de la care se cere executarea hotărârii (art. 469 alin. (1) lit. c) din CPC). Reglementările actuale permit recunoașterea hotărârilor nesuscetibile de executare, potrivit art. 472 alin. (1) din CPC, „hotărârea judecătorească străină care nu este susceptibilă de executare silită se recunoaște fără procedură ulterioară [...]”. În general, nu sunt susceptibile de executare silită acțiunile în constatare, pentru că în cadrul acestora reclamantul solicită ca instanța să constate existența unui drept subiectiv față de pârât sau, după caz, inexistența unui drept subiectiv al pârâtului împotriva reclamantului, și unele acțiuni în constituire, adică acele prin care reclamantul solicită modificarea sau desființarea raportului juridic existent cu pârât. Ca de

²⁰¹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială...*, p. 371

exemplu, nu pot fi puse în executare hotărârile judecătorești date în cauzele privind desfacerea căsătoriei, decăderea din drepturile părintești, nulitatea căsătoriei etc. Cu titlu de drept comparat, doctrina rusă²⁰² a apreciat că nu sunt susceptibile de executare silită hotărârile judecătorești privind statutul unui cetățean străin, desfacerea sau nulitatea căsătoriei încheiate dintre un cetățean rus și cetățean străin, desfacerea sau nulitatea căsătoriei încheiate dintre doi cetățeni ruși, dacă în momentul examinării cauzei aceștia locuiau permanent în afara Federației Ruse etc.

Prin urmare, în ipoteza în care dacă cauza civilă cu același părți, temeuri și obiect a fost examinată și soluționată printr-o hotărâre judecătorească străină ce poate fi pusă în executare, la sesizarea ulterioară a instanței din Republica Moldova, pârâtul nu dispune de posibilitatea de a solicita recunoașterea hotărârii străine și invocarea excepției autorității de lucru judecat. Dimpotrivă, dacă hotărârea prin caracterul ei nu este susceptibilă de executare silită, atunci legea îi acordă pârâtului această posibilitate.

O situație distinctă avem în privința recunoașterii hotărârii arbitrale străine, din prevederile art. 475³ alin. (1) din CPC se deduce faptul că hotărârea arbitrală străină poate fi recunoscută fără posibilitatea executării ulterioare a acesteia, pe când în cazul hotărârii judecătorești străine unul dintre cazuri de refuz în recunoașterea hotărârii judecătorești străine constă în aceea că hotărârea nu este executorie. Plenul CSJ în pct. 22 din Hotărârea Privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine nr. 9 din 09.12.2013²⁰³ a subliniat faptul că partea interesată poate sesiza instanța de judecată cu cerere referitor la recunoașterea și executarea silită a hotărârii arbitrale străine sau numai recunoașterea hotărârii arbitrale străine.

Iar pentru invocarea excepției autorității de lucru judecat, pe pârât nu îl interesează executorialitatea hotărârii, ci puterea acesteia de lucru judecat. Astfel, apare o dilemă, pe de o parte, hotărârile judecătorești străine pentru care nu se solicită executarea lor sau nu pot fi puse în executare în Republica Moldova nu pot fi recunoscute, iar, pe de altă parte, hotărârile arbitrale străine, indiferent dacă se solicită executarea lor, și hotărârile judecătorești care prin caracterul lor nu sunt susceptibile de executare silită pot fi recunoscute și vor avea autoritatea de lucru judecat. De aceea, propunem²⁰⁴ *de lege ferenda* ca partea interesată să aibă posibilitatea obținerii

²⁰² Гражданский процесс в 2 т. Т. 2 / под ред Баранова В.А. Москва: Юрайт, 2015, с. 261

²⁰³ Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine nr. 9 din 09.12.2013. [citat 15.08.2019]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=282

²⁰⁴ Dumitrașcu D. Regimul juridic al invocării și soluționării excepției autorității de lucru judecat în procesul civil al Republicii Moldova. În: Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Științe Juridice, Tom LXIV/II, 2018, p. 155

recunoașterii hotărârii judecătorești străine nu numai în scopul obținerii executării silite, ci și pentru a beneficia de autoritatea de lucru judecat. În acest sens, art. 469 alin. (1) lit. c) din CPC trebuie să fie expus în următoarea redacție: „solicitarea încuviințării executării silite a hotărârii judecătorești străine, termenul de la care se cere executarea hotărârii; sau solicitarea recunoașterii hotărârii judecătorești străine pentru a invoca autoritatea de lucru judecat”.

Un alt aspect al excepției autorității de lucru judecat privește momentul când această excepție poate fi ridicată. Respectiv, dacă avem o hotărâre judecătorească definitivă, iar reclamantul se adresează cu o cerere de chemare în judecată pentru soluționarea litigiului între aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeuri, în acest caz partea interesată nu va putea invoca excepția autorității de lucru judecat întrucât de puterea lucrului judecat beneficiază numai hotărârile judecătorești irevocabile. În consecință, în exemplul nostru, nu avem încă o hotărâre judecătorească irevocabilă, deci excepția autorității de lucru judecat nu este aplicabilă. În acest caz, partea interesată nu va ridica excepția autorității de lucru judecat, ci excepția de litispendență.

2.3.5. Excepția de litispendență

În practică, pot apărea situații când reclamantul a sesizat două sau mai multe instanțe judecătorești, deopotriiva competente, cu aceeași cauză civilă, fie chiar cererea a fost depusă de mai multe ori în cadrul aceleiași instanțe, „[...] care în urma repartizării aleatorii a dosarelor ajunge la complete diferite ale aceleiași instanțe”²⁰⁵. Există însă posibilitatea ca dosarul să se afle la examinare în calea de atac, iar reclamantul să introducă aceeași cauză în aceeași sau altă instanță de fond.

Securitatea raporturilor juridice, după cum am analizat mai sus, presupune ca persoanelor să le fie asigurat faptul că o cauză examinată și soluționată printr-o hotărâre să nu formeze obiectul unei noi judecăți, să nu fie dezbătută din nou. Identic cu excepția autorității de lucru judecat, judecătorul la acceptarea cererii de chemare în judecată urmează să verifice dacă cauza nu se află în procesul de judecată. Dacă la aceeași instanță sau la o alta, se află în judecată un litigiu între aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeuri, judecătorul va restitui cererea de chemare în judecată, conform art. 170 alin. (1) lit. g) din CPC.

Însă, de multe ori judecătorul nu poate să cunoască despre faptul că același litigiu se află în judecată, acest motiv urmând a fi invocat și probat de către partea potrivnică prin intermediul excepției procesuale. Excepția de litispendență reprezintă acel mijloc procesual de apărare prin care partea interesată invocă faptul că o cauză cu aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având

²⁰⁵ Suciu Alexandru, *op. cit.*, p. 330

aceleași temeuri se află, la aceeași instanță sau la o alta, în procesul de judecată. O definiție asemănătoare a fost propusă și în doctrină, unde s-a arătat că „[...] excepția litispendenței este acel mijloc procesual prin care se invocă faptul că există cel puțin un alt proces în desfășurare, având aceleași părți, obiect și cauză, fie pe rolul aceleiași instanțe, fie pe rolul altei instanțe deopotrivă competente”²⁰⁶.

Din definițiile arătate mai sus, pot fi deduse următoarele condiții ale invocării excepției de litispendență:

1. Existența a două sau mai multe cauze cu aceleași părți, asupra aceluiași obiect și având aceleași temeuri;

Asemănător cu excepția autorității de lucru judecat, pentru litispendență este necesar să existe tripla identitate: de părți, temeuri și obiect. Această identitate trebuie să existe cumulativ, în sensul că lipsa identității de temeuri, deși sunt aceleași părți și același obiect, face ca excepția de litispendență să fie inoperantă.

2. Cauza să fie în procesul de judecată.

Litigiul trebuie să fie pus pe rol la aceeași instanță sau la o alta, adică cererea de chemare în judecată trebuie să fie acceptată și menținută spre examinare. Nu este necesar ca să existe vreo hotărâre judecătorească asupra cauzei, ca în cazul autorității de lucru judecat. În acest sens, litispendența are în vedere cauza civilă, litigiul și nu hotărârea judecătorească. Poate să apară situația când după examinarea și soluționarea litigiului, reclamantul depune aceeași cerere de chemare în judecată, iar hotărârea dată în prima examinare a cauzei încă nu este definitivă și irevocabilă, iar litigiul nu se află la examinare în apel. În exemplul dat, litispendența deocamdată nu poate fi invocată reieșind din considerentul că cauza nu se află în judecată „la aceeași instanță sau la o alta”. Dar această situație nu va dura mult timp, pentru că fie hotărârea primei instanțe va deveni definitivă și irevocabilă prin neatacare, fie că una dintre părți va ataca cu apel hotărârea judecătorească. În acest caz, pârâtul va putea invoca excepția autorității de lucru judecat, însă numai după ce hotărârea judecătorească va deveni irevocabilă prin neatacare cu apel. Dacă, între timp, participanții declară și apelul împotriva hotărârii judecătorești, în acest caz pârâtul poate să invoce excepția de litispendență. Procedura identică de invocare a excepției se aplică și în cazul recursului.

Prin excepția de litispendență pârâtul scoate în evidență încălcarea normelor de ordine publică, ce poate să afecteze securitatea raporturilor juridice și emiterea hotărârilor judecătorești contradictorii sau greu de conciliat. Din acest considerent, excepția litispendenței poate fi invocată

²⁰⁶ Bleoancă A., et al. *Cartea de excepții în procedura civilă*. București: C.H. Beck, 2018, p. 424

pe tot parcursul judecării, precum și în apel sau recurs. Dacă instanța admite excepția de litispendență, atunci va dispune scoaterea cererii de pe rol, conform art. 267 lit. d) din CPC, din cauza că „litigiul dintre aceleași părți, cu privire la același obiect și pe aceleași temeuri se află în curs de judecată la aceeași instanță sau la o alta”.

Soluția instanței de a restitui cererea sau de a o scoate de pe rol se întemeiază pe faptul că reclamantul poate adresa instanței care a admis excepția de litispendență o nouă cerere cu același litigiu, numai dacă instanța de judecată care examinează aceeași cauză va constata prezența temeiurilor de scoatere a cererii de pe rol. Ca de exemplu, în situația în care, datorită competenței teritoriale alternative, sunt competente de a examina și soluționa litigiul instanța A și B, reclamantul depune cererea la instanța A, care și acceptă cererea de chemare în judecată. Dacă reclamantul va depune cererea și la instanța B, aceasta va dispune restituirea sau scoaterea cererii de pe rol, în funcție de momentul admiterii litispendenței. Ulterior, instanța A constată existența temeiurilor indicate la art. 267 din CPC și scoate cererea de pe rol, aceasta nu presupune faptul că după înlăturarea circumstanțelor care au dus la scoaterea cererii de pe rol reclamantul va trebui să depună cererea de chemare în judecată din nou la instanța A, el poate să o depună, în acest caz, și la instanța B, care este deopotrivă competentă. Această regulă se aplică și în situația în care cererea a fost scoasă de pe rol de instanța de apel sau de recurs.

Aparent vom fi în prezența excepției de litispendență în ipoteza în care concomitent este sesizată o instanță de judecată și o instanță de arbitraj. În acest caz, considerăm că nu este operantă excepția de litispendență, deoarece nu avem sesizate două sau mai multe instanțe judecătorești, ci avem sesizată o instanță de judecată și un alt organ cu activitate jurisdicțională. În situația dată, trebuie să fie invocată excepția de arbitraj, pârâțul arătând că instanța de judecată nu este competentă de a examina și soluționa litigiul, având în vedere existența dintre părți a convenției de arbitraj.

În privința invocării excepției de litispendență trebuie să facem următoarele precizări²⁰⁷:

- a) dacă aceleași cauze se află în judecată în prima instanță, excepția de litispendență se invocă la instanța ulterior sesizată, cauza urmând a fi examinată și soluționată la instanța mai întâi investită;
- b) dacă ambele pricini se află în apel, excepția trebuie ridicată la instanța de apel care examinează cauza de la instanța de fond ulterior sesizată, apelul va fi examinat de

²⁰⁷ Suci Alexandru, *op. cit.*, p. 339; Boroi G., Spineanu-Matei O. *Codul de procedură civilă adnotat*. București: Hamangiu, 2011, p. 315

instanța competentă să examineze apelul asupra hotărârii date de judecătoria mai întâi investită;

- c) dacă o cauză se află în judecata în primă instanță, iar cealaltă în apel, litispendența se invocă în primă instanță, chiar dacă cererea de apel a fost depusă după sesizarea primei instanțe;
- d) dacă o pricină se află în recurs, iar cealaltă în apel sau la judecată în fond, excepția se va ridica la instanța de apel sau de fond;
- e) dacă o cauză se află la rejudecare după casare cu trimitere, iar cealaltă în faza judecării în fond sau în apel, cauza va fi examinată și soluționată de instanța ce rejudecă fondul, respectiv excepția se va invoca la instanța de fond sau apel la care cauza se află în judecată.

Așadar, ca regulă în cazul litispendenței, instanța mai întâi sesizată, întotdeauna va servi ca reper pentru determinarea instanței la care cauza urmează a fi examinată și soluționată, iar la celelalte instanțe fiind necesar de ridicat excepția litispendenței.

2.3.6. Excepția de necompetență

„Justiția se înfăptuiește în numele legii numai de instanțele judecătorești”, prevede art. 114 din Constituție. În general, instanțele judecătorești examinează și soluționează toate cauzele civile, cu excepția cazului când legea expres prevede competența altor organe. Prin competență vom înțelege „capacitatea unei instanțe de judecată de a soluționa anumite litigii sau de a rezolva anumite cereri”²⁰⁸. Reclamantul la sesizarea instanței judecătorești trebuie să determine dacă instanța de judecată este competentă să examineze cauza și, dacă răspunsul este pozitiv, să stabilească la care instanță urmează să depună cererea de chemare în judecată. De asemenea, instanța de judecată, la acceptarea cererii de chemare în judecată, va verifica din oficiu respectarea regulilor privind competența instanței de a examina și soluționa cauza cu care a fost sesizată. În funcție de tipul de competență, regulile cărora au fost încălcate, intervin și efecte diferite.

În doctrină²⁰⁹, normele de competență sunt divizate în norme de competență generală și norme de competență jurisdicțională, această divizare are în vedere faptul dacă competent de a examina și soluționa o cauză civilă este un organ din sisteme diferite sau un organ din cadrul aceluiasi sistem. La rândul său, competența jurisdicțională se divide în competența materială și competența teritorială.

²⁰⁸ Leș Ioan. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I.* București: Universul Juridic, 2014, p. 286

²⁰⁹ Boroș G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I.* București: All Beck, 2001, p. 5

Generalizând, putem evidenția următoarele tipuri de competență:

- 1) Competența generală – determină aptitudinea instanțelor judecătorești de a soluționa o categorie de cauze civile. Competența generală stabilește dacă instanța judecătorească sau alt organ cu activitate jurisdicțională trebuie să examineze și soluționeze o cauză concretă.
- 2) Competența materială – distinge competența instanțelor judecătorești după grad pe linia lor ierarhică.
- 3) Competența teritorială – stabilește care instanță de același grad este competentă să judece cauza.

Prin urmare, încălcarea regulilor privind competența generală va determina instanța să refuze primirea cererii de chemare în judecată. În acest sens, art. 169 alin. (1) lit. a) din CPC arată că judecătorul va refuza în primirea cererii de chemare în judecată dacă „cererea nu urmează a fi judecată în instanță judecătorească în procedură civilă”. Această soluție se aplică în cazul în care pentru această cauză civilă prin lege este stabilită competența unui alt organ cu activitate jurisdicțională. Iar dacă judecătorul a pus pe rol o astfel de cauză civilă, pârâtul poate invoca excepția de necompetență a instanței judecătorești, solicitând încetarea procesului pe motiv că „cauza nu urmează a fi judecată în procedură civilă” (art. 265 lit. a) din CPC). Această excepție urmează a fi ridicată, sub sancțiunea decăderii, doar în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Încheierea de refuz în admiterea excepției nu poate fi atacată separat, ci numai odată cu fondul cauzei. Astfel, în cadrul căilor de atac, în apel și în recurs, pârâtul va putea din nou discuta asupra necompetenței generale a instanței.

Trebuie să menționăm că excepția de necompetență reprezintă o excepție procesuală absolută, ce poate fi invocată nu numai de partea interesată, ci și de către instanța din oficiu. Conform prevederilor art. 168, art. 170 alin. (1) lit. b) și alin. (2) din CPC, instanța de fond, la primirea cererii de chemare în judecată, verifică din oficiu dacă este competentă să judece cauza respectivă. În ipoteza în care cererea a fost depusă la o instanță necompetentă, judecătorul va restitui cererea de chemare în judecată, arătând în încheiere de restituire instanța competentă de a examina cauza.

Iar dacă necompetența primei instanțe de a soluționa cauza va fi observată în cadrul căilor de atac, instanța de apel sau de recurs va fi obligată să caseze integral hotărârea primei instanțe și să trimită cauza spre rejudecare în primă instanță competentă de a soluționa această cauză, având în vedere prescripțiile art. 388 alin. (1) lit. i), art. 385 lit. d), art. 432 alin. (3) lit. f) și art. 445 alin. (1) lit. c¹) din CPC.

În această privință, în jurisprudența CSJ²¹⁰ s-a menționat că dreptul la judecarea cauzei de către o instanță instituită prin lege este garantat de art. 6 CEDO, iar nerespectarea competenței jurisdicționale materiale sau teritoriale reprezintă o încălcare esențială a normelor de drept procedural. În cazul depistării incompetenței la examinarea litigiului, instanța de judecată urma să își decline competența și să strămute cauza în instanța competentă conform rigorilor legale. În speță, reclamantul a depus cererea de chemare în judecată împotriva Consiliului Superior al Magistraturii, Adunării Generale a Judecătorilor cu privire la contestarea actelor administrativ, cauza fiind soluționată în prima instanță de Judecătoria Grigoriopol, în apel de Curtea de Apel Chișinău. CSJ a stabilit că cerințele înaintate de reclamant spre examinare țin de competența diferitor instanțe. Respectiv, la primirea cauzei în procedură, instanța urmează a determina de competența cărei instanțe este examinarea cerințelor înaintate. Instanța de fond urma să stabilească exact care sunt cerințele reclamantului; împotriva cui este îndreptată acțiunea; sunt sau nu părții subiecți ai procedurii contenciosului administrativ; este sau nu competentă instanța să judece acest litigiu și în ce procedură. Având în vedere că instanțele judecătorești au soluționat cauza cu încălcarea competenței jurisdicționale, iar această eroare nu poate fi corectată de către instanța de recurs, Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție a ajuns la concluzia de a admite recursul declarat și de a casa decizia Curții de Apel Chișinău, încheierea și hotărârea a Judecătoriei Grigoriopol cu trimiterea cauzei spre rejudecare în prima instanță conform competenței jurisdicționale la Judecătoria mun. Chișinău (sediul Centru). La rejudecarea cauzei, instanța de fond urmează să stabilească de competența cărei instanțe ține examinarea cerințelor înaintate reclamant, iar reexaminând cauza să emită o hotărâre legală și întemeiată cu respectarea drepturilor procedurale ale părților, delimitând cerințele din acțiune, în caz de necesitate – separându-le, stabilind instanța competentă și procedura corectă de judecare a litigiului.

În cazul încălcării regulilor privind competența generală condițională, care presupune că instanța este competentă „[...] să examineze anumite categorii de cauze civile doar cu condiția că reclamantul respectă procedura prealabilă de soluționare a acestora pe cale extrajudiciară”²¹¹, judecătorul va dispune restituirea cererii de chemare în judecată pe motiv că „reclamantul nu a respectat procedura de soluționare prealabilă a cauzei pe calea extrajudiciară, inclusiv prin mediere, prevăzută de lege pentru categoria respectivă de cauze sau de contractul părților” (art. 170 alin. (1) lit. a) din CPC).

²¹⁰ Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 26.07.2017. Dosarul nr. 3ra-803/17. [citată 13.01.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=37956

²¹¹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 141-142

Respectiv, acceptarea cererii de chemare în judecată fără ca reclamantul să respecte procedura prealabilă, acordă dreptul pârâtului de a solicita instanței scoaterea cererii de pe rol (conform art. 267 lit. a) din CPC). Analogic cu excepția de necompetență generală, excepția de neîndeplinire a procedurii prealabile poate fi invocată, sub sancțiunea decăderii, doar în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. De asemenea, pârâtul va putea invoca repetat această excepție în apel și în recurs, instanța de apel sau de recurs având posibilitatea de a casa hotărârea primei instanței, dispunând scoaterea cererii de pe rol.

Așadar, în cazul nerespectării regulilor privind competența generală condițională, pârâtul va invoca excepția neîndeplinirii procedurii prealabile. Excepția neîndeplinirii procedurii prealabile reprezintă un mijloc procedural prin care partea interesată opune celeilalte părți faptul că dreptul acesteia de a sesiza instanța de judecată este condiționat de îndeplinirea procedurii extrajudiciare de soluționare a litigiului, procedură ce nu a fost urmată de către ultimul, respectiv, procesul nu putea fi pornit și urmează a fi scos de pe rol. Procedura extrajudiciară poate fi prevăzută expres de lege pentru anumite categorii de cauze, ca de exemplu, art. 155 alin. (1) din Codul transportului feroviar nr. 309 din 17.07.2003²¹², arată că „până la intentarea împotriva căii ferate a unei acțiuni ce ține de transportul de mărfuri sau mesagerii, în mod obligatoriu, este necesar de a înainta căii ferate o reclamație”. În acest caz, reclamantul în mod obligatoriu trebuie să anexeze la cererea de chemare în judecată copia reclamației expediate căii ferate.

Reclamantul este obligat să respecte procedura de soluționare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară în cazurile prevăzute de lege. Urmarea acestei proceduri extrajudiciare nu reprezintă o îngrădire a accesului liber la justiție, garantat de art. 6 CEDO. În acest sens, Curtea Constituțională a stabilit²¹³ că respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară constituie o condiție specială a exercitării dreptului la acțiune în justiție, care necesită a fi întrunită doar în anumite cazuri în funcție de natura litigiului. Această condiție de admisibilitate a cererii nu poate fi considerată ca un obstacol la sesizarea instanței judecătorești. Prin instituirea procedurii prealabile de soluționare a litigiilor nu se urmărește restrângerea accesului liber la justiție, ci exclusiv instaurarea unui climat de ordine, prevenindu-se, astfel, abuzurile și asigurându-se protecția drepturilor și intereselor legitime ale celorlalte părți. Prin urmare, Curtea Constituțională a reținut faptul că instituirea procedurii prealabile pentru unele

²¹² Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 226-228 din 14.11.2003

²¹³ *Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (sesizarea nr. 21a/2012)*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012.

categorii de cauze civile este necesară într-o societate democratică și proporțională cu scopul urmărit, accesul liber la justiție nefiind încălcat prin aceasta.

Obligativitatea îndeplinirii procedurii prealabile mai poate fi prevăzută și de contractul părților. În acest sens, părțile trebuie în contractul lor să stabilească toate aspectele acestei proceduri extrajudiciare, ca de exemplu, ele pot insera în contract o clauză care presupune că înainte de a se adresa în judecată, părțile trebuie să urmeze procedura de mediere. În același timp, considerăm că formula uzuală folosită în contracte, precum că „Litigiile ce ar putea rezulta din prezentul Contract vor fi soluționate de către Părți pe cale amiabilă. În caz contrar, ele vor fi transmise spre examinare în instanța de judecată competentă conform legislației Republicii Moldova”, nu stabilește obligația părților de a îndeplini procedura extrajudiciară, deoarece nu sunt stabilite regulile și termenele concrete ale acesteia.

O altă situație, când instanțele judecătorești nu sunt competente de a examina un litigiu, privește cazul când părțile încheie o convenție de arbitraj sau inserează în contractul lor o clauză compromisorie. În acest caz, competența de a examina și soluționa cauza va aparține nu instanței judecătorești, ci unui alt organ cu activitate jurisdicțională. În doctrină, arbitrajul este definit ca o metodă de soluționare a litigiilor cu implicarea unei sau mai multor terțe persoane desemnate, de regulă, de către părțile în litigiu, investite cu autoritatea de a emite o hotărâre obligatorie²¹⁴.

*Legea nr. 23 din 22.02.2008 cu privire la arbitraj*²¹⁵ definește arbitrajul drept o cale alternativă de soluționare a litigiilor atât de către arbitri numiți pentru fiecare caz aparte (arbitraj ad-hoc), cât și de instituții permanente de arbitraj. Așadar, putem observa că arbitrajul reprezintă, în primul rând, o modalitate alternativă de soluționare a litigiului. În cazul arbitrajului, cauza civilă este soluționată nu de către o instanță judecătorească, ci de o altă instituție, de o instanță de arbitraj.

Arbitrajul poate fi constituit *ad-hoc*, adică pentru examinarea și soluționarea unei cauze concrete, și instituționalizat, situația în care este organizat sub forma unei structuri ce dispune de personalitate juridică proprie. „Arbitrajul ad-hoc se constituie și se organizează de către părți, din persoane numite de ele, pentru soluționarea unui litigiu determinat și funcționează până la soluționarea respectivei cauze, fără a avea o structură permanentă de organizare și funcționare”²¹⁶. Respectiv, arbitrajul instituționalizat activează permanent, are proprii regulamente și reguli de soluționare a litigiilor. În Republica Moldova funcționează următoarele arbitraje instituționalizate: Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Camera de Comerț și Industrie a Republicii

²¹⁴ Simon Greenberg, Christopher Kee and J. Romesh Weeramantry. *Introduction to international arbitration and its place in the Asia-Pacific*. Cambridge University Press, p. 2. [citat 11.08.2019]. Disponibil: http://assets.cambridge.org/97805216/95701/excerpt/9780521695701_excerpt.pdf

²¹⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008

²¹⁶ Suci Alexandru, *op. cit.*, p. 376

Moldova²¹⁷, Curtea de Arbitraj de pe lângă Asociația Internațională a Transportatorilor Auto din Moldova “AITA”²¹⁸, Curtea de Arbitraj Comercial Internațional de pe lângă Asociația Patronală „Camera de Comerț Americană din Moldova”²¹⁹ etc. Dacă părțile înțeleg să stabilească competența arbitrajului ad-hoc de a soluționa litigiul lor, atunci ei vor putea să desemneze arbitrii, să determine locul arbitrajului și să stabilească regulile de procedură. Iar dacă părțile optează pentru arbitraj instituționalizat, procedura arbitrală se va desfășura conform regulamentului instituției respective.

Așadar, părțile au posibilitate, prin voința lor, de a deduce un litigiu spre soluționare instanței arbitrale, încheind în acest sens convenția arbitrală sau inserând în contractul lor o clauză compromisorie. Prin convenție de arbitraj se înțelege un „acord în a cărui bază părțile remit spre soluționare în arbitraj toate litigiile sau o parte din litigiile care au apărut sau care ar putea să apară între ele ca rezultat al unui raport juridic contractual sau necontractual” (art. 2 alin. (1) din *Legea nr. 24 din 22.02.2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional*²²⁰). Iar clauza compromisorie este o „clauză prin care părțile convin ca eventualele litigii născute din contractul în care este inserată sau în legătură cu acesta să fie soluționate prin arbitraj, arătându-se instituția de arbitraj” (art. 2 din *Legea nr. 23/2008*).

Excepția de arbitraj reprezintă mijlocul de apărare al pârâtului prin care acesta indică asupra faptului că instanța de judecată nu are competență de a examina și soluționa cauza dedusă judecății, având în vedere existența înțelegerii părților prin care instanța de arbitraj este investită cu atribuția de a soluționa litigiul. Excepția de arbitraj are un caracter relativ, reieșind din considerentul că poate fi ridicată numai de către pârât. În acest sens, art. 267 lit. e) din CPC dispune că instanța judecătorească va scoate cererea de pe rol în situația în care „există o convenție de arbitraj prin care părțile decid să soluționeze litigiul pe cale arbitrală, iar pârâtul în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare a ridicat obiecții împotriva soluționării litigiului în judecată”. Observăm că pârâtul are posibilitatea de a ridica excepția de arbitraj numai în cadrul fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Neexercitarea acestui drept în termenul stabilit se sancționează cu decăderea pârâtului de a mai invoca excepția de arbitraj în cadrul litigiului. Reieșind din prevederile art. 67-68 din CPC considerăm că excepția de arbitraj poate fi invocată și de către intervenientul accesoriu din partea pârâtului. În acest sens, nu trebuie să interpretăm restrictiv dispozițiile art. 267 lit. e) din CPC în sensul că dreptul de a ridica excepția de arbitraj ar aparține

²¹⁷ <https://arbitraj.chamber.md/>

²¹⁸ <http://aita.md/curtea-de-arbitraj/>

²¹⁹ <https://www.amcham.md/cacic/>

²²⁰ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008

numai pârâtului, opinăm că această posibilitate aparține pârâtului și intervenientului accesoriu din partea pârâtului. În ceea ce privește oferirea reclamantului dreptului de a invoca excepția de arbitraj ne raliem opiniei exprimate în literatura de specialitate că „această posibilitate ca inclusiv reclamantul să invoce excepția de necompetență este cel puțin bizară întrucât într-o astfel de situație reclamantul și-ar invoca practic propria culpă”²²¹. Totuși, considerăm că reclamantul ar putea să invoce excepția de arbitraj împotriva acțiunii reconvenționale.

Caracterul relativ al excepției de arbitraj este prevăzut și de către *Convenția Europeană de arbitraj comercial internațional*²²². În acest sens, art. VI par. 1 din Convenția nominalizată prevede că: „Excepția întemeiată pe existența unei convenții de arbitraj și prezentată în fața instanței judecătorești sesizate de către una din părți la convenția de arbitraj, trebuie să fie ridicată de către pârât sub pedeapsa decăderii, înaintea sau în momentul prezentării apărărilor sale asupra fondului, după cum legea instanței sesizate consideră excepția de incompetență ca o chestiune de procedură sau de fond”.

Excepția de arbitraj urmează a fi ridicată în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, în acest caz, instanța va scoate cererea de pe rol și va trimite litigiul spre soluționare în arbitraj. Însă, dacă instanța de judecată constată că convenția de arbitraj este nulă, nevalabilă sau nesusceptibilă de executare, va respinge excepția de arbitraj și va continua soluționarea cauzei. În situația în care convenția de arbitraj îmbracă forma unei clauze compromisorie, iar obiectul litigiului constituie declararea nulității contractului în care a fost inserată această clauză, se va reține faptul că valabilitatea clauzei compromisorii este independentă de valabilitatea contractului în care este inserată. Adică, instanța de judecată va examina numai valabilitatea acelei clauze compromisorie, dacă aceasta întrunește condițiile impuse convenției de arbitraj, fără a se pronunța asupra valabilității contractului în care a fost inserată această clauză.

În cadrul dezbaterilor judiciare, părțile au posibilitatea de a deduce litigiul spre soluționare instanței de arbitraj. În conformitate cu art. 202 din CPC, președintele ședinței de judecată explică părților dreptul de a se adresa pentru soluționarea litigiului pe cale arbitrală, precum și efectele unui astfel de act. Așadar, dacă părțile sunt de acord și solicită examinarea cauzei de către judecata arbitrală, instanța de judecată va scoate cererea de pe rol, conform art. 267 lit. 1¹) din CPC. Atenționăm că în acest caz nu vom fi în situația invocării excepției de arbitraj, ci vom fi în prezența actului de dispoziție al părților. La invocarea excepției de arbitraj este necesar ca convenția de arbitraj sau clauza compromisorie să existe înainte de sesizarea instanței judecătorești.

²²¹ Bleoancă A., et. al., *op. cit.*, p. 197

²²² Convenția Europeană nr. 1961 din 21.04.1961 de arbitraj comercial internațional. În *Tratate Internaționale* nr. 14/36 din 30.12.1999

Spre deosebire de competența jurisdicțională, competența materială delimitează „[...]” competența instanțelor de judecată atât în funcție de locul instanței de judecată în ierarhia sistemului judecătoresc, cât și în funcție de natura sau obiectul litigiilor înaintate spre examinare”²²³. Așadar, „competența materială presupune delimitarea între instanțe de grad diferit și este reglementată de norme de ordine publică, având un caracter absolut”²²⁴. În această privință, procesul civil din Republica Moldova este simplificat, în sensul că, de regulă, judecătoriile examinează și soluționează în fond toate cauzele civile. Numai pentru o categorie foarte mică de cauze civile legea stabilește expres competența unei alte instanțe de judecată. Potrivit prevederilor art. 191 alin. (2) din *Codul administrativ*²²⁵, „Curțile de apel soluționează în primă instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative normative, care nu se supun controlului de constituționalitate”. În plus, potrivit art. 66 alin. (3) din *Codul electoral nr. 1381 din 21.11.1997*²²⁶, „contestațiile privind acțiunile și hotărârile Comisiei Electorale Centrale se depun la Curtea de Apel Chișinău”. Curtea de Apel Chișinău mai este competentă să examineze ca instanță de fond contestațiile privind refuzul autorității centrale de a accepta continuarea procedurii de adopție internațională, conform art. 37 alin. (7) și art. 39³ alin. (6) din *Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010*²²⁷. De asemenea, art. 46 alin. (5) din *Legea nr. 99/2010* arată că Curtea de Apel Chișinău este competentă să autorizeze accesul copilului adoptat, după dobândirea capacității depline de exercițiu de către acesta, la informațiile referitoare la identitatea părinților săi biologici, aflate în posesia autorității centrale ori a organelor de stare civilă, dacă petiționarul nu are domiciliu în Republica Moldova.

Competența teritorială „[...]” delimitează competența dintre două instanțe de judecată de același grad, care activează în diferite circumscripții teritoriale, de a examina aceeași categorie de cauze civile în fond”²²⁸. După cum am menționat, de regulă, judecătoriile sunt competente de a judeca toate cauzele civile în fond. În reglementarea actuală, în Republica Moldova funcționează 15 judecătorii, care, la rândul lor, au un sediu central și alte sedii. Ca de exemplu, conform anexei la *Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești nr. 76 din 21.04.2016*²²⁹, Judecătoria mun. Bălți are un sediu central în mun. Bălți și două sedii în or. Fălești și or. Sîngerei. Respectiv, după cum specifică art. 38 din CPC, reclamantul are dreptul de a intenta acțiunea în oricare din

²²³ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 157

²²⁴ Vasile Andreea, *op. cit.*, p. 60

²²⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17.08.2018

²²⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 81 din 08.12.1997

²²⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-134 din 30.07.2010

²²⁸ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 160

²²⁹ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-192 din 01.07.2016

sediile instanței în a cărei rază teritorială se află domiciliul/sediul pârâtului. Așadar, dacă pârâtul are domiciliu în or. Sîngerei, iar reclamantul a depus cererea de chemare în judecată la Judecătoria Bălți sediul central, pârâtul nu va putea invoca excepția de necompetență pe motiv că cererea urma să fie depusă la Judecătoria Bălți sediul Sîngerei.

În doctrină s-a apreciat că „momentul în raport de care se stabilește competența teritorială a instanței este cel al sesizării instanței de judecată”²³⁰. Deci, în situația în care pârâtul după sesizarea instanței judecătorești își schimbă domiciliul sau sediul, aceasta nu îi oferă posibilitatea de a invoca excepția de necompetență a instanței, anume reieșind din considerentul că competența să determine în funcție de momentul depunerii cererii de chemare în judecată, instanța rămâne competentă de a examina și soluționa cauza, chiar dacă pârâtul și-a schimbat domiciliul/sediul.

În plus, în situația existenței criteriilor de competență teritorială alternativă sau, după cum specifică art. 39 din CPC, de competență la alegerea reclamantului, pârâtul nu va putea obiecta că cererea de chemare în judecată trebuie să fie depusă la instanța de la domiciliul sau sediul lui. Astfel, în cazul competenței teritoriale alternative dreptul de a alege instanța competentă aparține reclamantului, adică acesta are la îndemână două opțiuni: fie depune cererea conform regulilor generale la instanța de la domiciliul/sediul pârâtului, fie depune cererea la instanța, conform normelor de competență teritorială alternativă, în funcție de criteriul concret al cauzei. Ca de exemplu, acțiunea pentru plata pensiei de întreținere poate fi intentată în oricare din sediile instanței în a cărei rază teritorială se află domiciliul pârâtului sau în oricare dintre sediile instanței de la domiciliul reclamantului (art. 39 alin. (4) din CPC).

În cazul coparticipării procesuale pasive, art. 42 alin. (1) din CPC arată că „acțiunea împotriva mai multor pârâți cu diferite domiciliu se intentează în instanța de la domiciliul sau locul de aflare al unuia dintre ei, la alegerea reclamantului”.

Excepția de necompetență materială sau teritorială poate fi invocată de către pârât sau de instanță din oficiu. La primirea cererii de chemare în judecată, instanța este obligată să verifice nu numai competența generală de a examina și soluționa cauza cu care a fost sesizată, ci trebuie să verifice și respectarea normelor privind competența materială și competența teritorială a instanței judecătorești. Astfel, dacă instanța constată că reclamantul a depus cererea de chemare în judecată cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională (indiferent că este cazul neglijerii competenței materiale sau teritoriale), instanța va restitui cererea de chemare în judecată pe motiv că nu este competentă să judece cauza (art. 170 alin. (1) lit. b) din CPC).

²³⁰ Bleoancă A., et. al., *op. cit.*, p 227

Pârâtul va putea invoca excepția de necompetență jurisdicțională numai dacă judecătorul acceptă cererea de chemare în judecată. Ridicarea excepției se face, de regulă, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. În ipoteza în care este admisă excepția pârâtului prin care acesta arată că cauza a fost reținută spre judecare cu încălcarea normelor de competență jurisdicțională, instanța va emite o încheiere motivată de strămutare a cauzei la instanța competentă (art. 43 alin. (2) lit. b) și alin. (3) din CPC).

De asemenea, reieșind din considerentul că normele de competență sunt de ordine publică, deși pârâtul nu invocă necompetența instanței de judecată, dacă instanța observă din materialele dosarului că nu este competentă de a examina și soluționa litigul (de exemplu, din materialele dosarului rezultă că competență teritorială este o altă instanță de judecată, având în vedere domiciliul pârâtului), atunci instanța va strămuta cauza la instanța competentă, conform art. 43 alin. (2) lit. b) din CPC. Deci, invocarea excepției de necompetență de către pârât sau instanță din oficiu, după acceptarea cererii de chemare în judecată, va avea ca efect strămutarea cauzei la instanța competentă.

Observăm că diferă efectele excepției de necompetență jurisdicțională atunci când este admisă până la sau după acceptarea cererii de chemare în judecată. Când este admisă până la punerea cauzei pe rol, instanța va dispune restituirea cererii de chemare în judecată, iar în încheierea de restituire a cererii judecătorul va indica instanța competentă de a examina și soluționa cauza. Iar dacă excepția de necompetență jurisdicțională este admisă după acceptarea cererii de chemare în judecată, instanța va dispune strămutarea cauzei la o altă instanță. În doctrină s-a menționat că necesitatea strămutării cauzei „[...] apare ca o sancțiune a încălcării normelor de competență jurisdicțională”²³¹. Susținem că strămutarea cauzei reprezintă o sancțiune aparentă pentru încălcarea normelor de competență, pentru că strămutarea nu scoate cauza din jurisdicție, deci nu este o sancțiune atâta timp cât cauza este pendinte, effect advers doar reluarea dezbaterilor de la început. Iar în cazul restituirii cererii de chemare în judecată, vom fi în prezența sancțiunii reale pentru sesizarea instanței necompetente.

2.3.7. Excepția de neconstituționalitate

Odată sesizată cu o cauză civilă, instanța de judecată este obligată să ofere o soluție părților litigante, să emită o hotărâre judecătorească. Potrivit art. 12 alin. (1) din CPC, „instanța judecătorească soluționează cauzele civile în temeiul Constituției Republicii Moldova [...] al legilor organice și ordinare, al hotărârilor Parlamentului, al decretelor Președintelui Republicii

²³¹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 168

Moldova, al hotărârilor și ordonanțelor Guvernului”. Așadar, la soluționarea unei cauze, instanța trebuie să aplice prevederile legii potrivite la circumstanțele fondului. Supremația legilor reprezintă un aspect indispensabil unui stat de drept, iar legile nu trebuie să conțină în privința aceluiași raport juridic prevederi contradictorii sau divergente. De asemenea, art. 7 din Constituție arată că „constituția Republicii Moldova este Legea ei Supremă. Nici o lege și nici un alt act juridic care contravine prevederilor Constituției nu are putere juridică”.

Însă, se pot întâlni situații când o normă juridică ce urmează a fi aplicată la soluționarea cauzei este în contradicție cu Constituția. În această situație, dacă amintim și prevederile constituționale, această normă juridică nu produce niciun efect și trebuie declarată neconstituțională. Dar, instanța judecătorească nu are competență de a declara neconstituționalitatea unei norme juridice. În Republica Moldova jurisdicția constituțională se îndeplinește de Curtea Constituțională, care „exercită, la sesizare, controlul constituționalității legilor și hotărârilor Parlamentului, a decretelor Președintelui Republicii Moldova, a hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, precum și a tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte” (art. 135 din Constituție).

În literatura juridică pe bună dreptate s-a menționat că „controlul de constituționalitate [...] contribuie la depășirea «mitului» supremației legii și al suveranității parlamentare și consolidează direct aplicabilitatea Constituției, edificând un cadru de stabilitate care, sub aspectul trăsăturilor sale esențiale, scapă oscilațiilor inerente procesului de guvernare”²³². Respectiv, Curtea Constituțională exercită controlul constituționalității legilor, aceasta presupune „[...] activitatea organizată de verificare a conformității legii cu constituția”²³³. Obiectul acestei activități de verificare reprezintă respectarea de către lege a normelor constituționale, „[...] atât în spiritul cât și în litera lor”²³⁴.

Prin urmare, dacă în cadrul procesului civil unul dintre participanți consideră că legea ce urmează a fi aplicată pentru soluționarea cauzei nu este conformă cu Constituția, poate ridica excepția de neconstituționalitate. Trebuie să menționăm faptul că excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată de instanța de judecată și în lipsa unei cereri din partea participanților la proces, adică din oficiu. Excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată numai în cazul în care există incertitudini privind constituționalitatea legilor și hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului. Excepția de

²³² Selejan-Guțan B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, p. 1

²³³ Muraru I., Tănăsescu E.S. *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I, ed. 13*. București: C.H. Beck, 2008, p.

70

²³⁴ *Ibidem*

neconstituționalitate poate fi ridicată în privința acestor acte dacă ele sunt în vigoare sau, deși au fost abrogate, ultraactivează. În plus, după cum specifică art. 4 alin. (2) din Codul juridiciei constituționale nr. 502 din 16.06.1995²³⁵, „se supun controlului constituționalității numai actele normative adoptate după intrarea în vigoare a Constituției Republicii Moldova – 27 august 1994”.

Particularitățile ridicării excepției de neconstituționalitate sunt reglementate prin art. 12¹ din CPC, care are denumirea marginală „Ridicarea excepției de neconstituționalitate”. În acest sens, la ridicarea excepției de neconstituționalitate instanța trebuie să verifice întrunirea următoarelor condiții:

- a) obiectul excepției intră în categoria actelor prevăzute la art. 135 alin. (1) lit. a) din Constituție;

După cum am menționat mai sus, excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată numai în privința legilor organice, ordinare și hotărârilor Parlamentului, decretelor Președintelui Republicii Moldova, hotărârilor și ordonanțelor Guvernului. Actele normative ale ministerelor, ale altor autorități administrative centrale și ale autorităților administrației publice locale nu pot forma obiectul controlului constituționalității, aceste acte pot fi supuse controlului legalității lor în cadrul contenciosului administrativ.

- b) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia ori este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;

Au dreptul de a ridica excepția de neconstituționalitate numai părțile, reprezentanții lor și instanța de judecată din oficiu. Deși, Curtea Constituțională prin Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit.a) și g) din Constituția Republicii Moldova (excepția de neconstituționalitate) (Sesizarea nr. 55b/2015)²³⁶ a menționat că excepția de neconstituționalitate poate fi ridicată de către părțile în proces, inclusiv reprezentanții acestora, considerăm că intervenientul principal și accesoriu sunt în drept să ridice excepția de neconstituționalitate, având în vedere poziția acestora în proces. În plus, art. 65 alin. (2) teza a doua din CPC arată că „intervenientul principal are drepturi și obligații de reclamant”, iar art. 68 CPC dispune că „intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții careia i se alătură”.

- c) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;

Curtea Constituțională, în Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 a stabilit că „[...] excepția de neconstituționalitate poate fi invocată într-un proces declanșat și doar în cazul în care are incidență

²³⁵ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53-54 din 28.09.1995

²³⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-58 din 11.03.2016

în soluționarea cauzei aflate pe rolul instanței de judecată” (pct. 78). De asemenea, potrivit art. 12¹ alin. (5) din CPC, „instanța de judecată poate ridica excepția de neconstituționalitate doar dacă cererea de chemare în judecată sau cererea de apel a fost acceptată în modul prevăzut de lege ori dacă cererea de recurs împotriva hotărârii sau deciziei curții de apel a fost declarată admisibilă conform legii”. Așadar, ridicarea excepției de neconstituționalitate poate fi dispusă numai după emiterea încheierii de acceptare spre examinare a cererii de chemare în judecată de către instanța de fond, încheierii de acceptare spre examinare a cererii de apel de către instanța de apel, încheierii de admisibilitate a cererii de recurs de către instanța de recurs.

d) nu există o hotărâre anterioară a Curții Constituționale având ca obiect prevederile contestate.

Dacă anterior un act normativ, ce urmează să fie aplicat la soluționarea cauzei, a constituit obiectul controlului de constituționalitate, instanța trebuie să refuze ridicarea excepției de neconstituționalitate, indiferent de soluția dată anterior de Curtea Constituțională, adică nu are importanță dacă Curtea Constituțională a declarat anterior prevederile legale constituționale sau neconstituționale. Această obligație a instanței „[...] constituie un filtru de degrevare a jurisdicției constituționale și, în același timp, o aplicație a principiului general de drept potrivit căruia în formula oricărei cereri trebuie justificat un interes născut și actual”²³⁷.

Prin urmare, la ridicarea excepției de neconstituționalitate instanța va verifica numai respectarea acestor patru condiții, instanța nu este în drept să refuze ridicarea excepției de neconstituționalitate pe motiv că actul normativ contestat este în mod evident conform cu prevederile Constituției. Or, după cum am mai precizat, unica autoritate de jurisdicție constituțională în Republica Moldova este Curtea Constituțională și numai ea poate să se pronunțe asupra constituționalității actelor normative.

În situația în care sunt întrunite toate condițiile indicate, instanța va dispune ridicarea excepției de neconstituționalitate printr-o încheiere, sesizând Curtea Constituțională. Părțile pot invoca excepția de neconstituționalitate în cadrul instanței de fond, precum și în apel și recurs. Până la modificările survenite prin Legea nr. 17/2018, ridicarea excepției de neconstituționalitate determina suspendarea procesului până la adoptarea hotărârii de către Curtea Constituțională. Actualmente, ridicarea excepției de neconstituționalitate „[...] nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă până la pronunțarea Curții Constituționale asupra excepției de neconstituționalitate se amână pledoariile” (art. 12¹ alin. (3) din CPC). Din punctul nostru de vedere, prevederea actuală este mult mai eficientă și contribuie la celeritatea procesului civil,

²³⁷ Bleoancă A., et al. *op. cit.*, p. 590

fiindcă nu este necesar ca mai întâi să se pronunțe Curtea Constituțională, pentru ca pe urmă să fie reluată examinarea cauzei, astfel se face economie de timp și mijloace pentru soluționarea cauzelor civile.

O altă modificare survenită prin Legea nr. 17/2018 se referă la procedura de sesizare a Curții Constituționale. Până la modificare, instanța de judecată formula o sesizare a Curții Constituționale pe care o transmitea prin intermediul Curții Supreme de Justiție. În acest sens, a apărut întrebarea dacă Curtea Supremă de Justiție este în drept să refuze instanțelor judecătorești sesizarea Curții Constituționale cu privire la excepția de neconstituționalitate și care este rolul Curții Supreme de Justiție în procesul sesizării Curții Constituționale? Prin Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 Curtea Constituțională a subliniat faptul că dreptul de a ridica excepția aparține tuturor instanțelor judecătorești, respectiv judecătorilor din cadrul acestora și a reținut că Legea Supremă consfințește în exclusivitate domeniul de competență al Curții Constituționale fără a specifica exhaustiv subiecții cu drept de sesizare. Pe de altă parte, examinând practica existentă, Curtea a constatat că, deși excepția de neconstituționalitate este ridicată în cadrul unui litigiu aflat pe rolul instanței ierarhic inferioare, la prezentarea excepției în adresa Curții Supreme de Justiție în vederea sesizării Curții Constituționale, CSJ se pronunță asupra constituționalității normei legale a cărei excepție se invocă, menționând expres că norma incidentă „nu contravine Constituției”, restituind excepția de neconstituționalitate. În alte situații, Curtea a constatat o restrângere de către Curtea Supremă de Justiție a obiectului excepției de neconstituționalitate, fapt care depășește limitele de competență ale acesteia.

În aceste condiții, în scopul consolidării excepției de neconstituționalitate prin intermediul căruia persoanele au posibilitatea de a acționa pentru a se apăra împotriva legislatorului însuși, în cazul în care, prin lege, drepturile sale constituționale sunt încălcate, Curtea Constituțională a dispus ca sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze să fie prezentat direct Curții Constituționale de către judecătorii/completele de judecată din cadrul Curții Supreme de Justiție, curților de apel și judecătoriilor, pe rolul cărora se află cauza, excluzând mecanismul de transmitere a excepției de neconstituționalitate prin intermediul CSJ.

Respectiv, excepția de neconstituționalitate se dispune printr-o încheiere și sesizarea privind controlul constituționalității unor norme ce urmează a fi aplicate la soluționarea unei cauze se prezintă direct Curții Constituționale de către instanța pe rolul căreia se află cauza civilă.

Prin urmare, dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile privind ridicarea excepției de neconstituționalitate, instanța, călăuzindu-se de art. 12¹ alin. (4) din CPC, va refuza ridicarea excepției de neconstituționalitate printr-o încheiere care poate fi atacată odată cu fondul cauzei.

Observăm că încheierea instanței prin care refuză să ridice excepția de neconstituționalitate nu poate fi atacată separat, ci numai odată cu fondul cauzei, chiar dacă Curtea Constituțională în Hotărârea nr. 2 din 09.02.2016 a apreciat că în vederea asigurării celerității procesului, părțile trebuie să aibă posibilitatea procesuală de a contesta separat cu recurs încheierea judecătorului ordinar de respingere a cererii de ridicare a excepției de neconstituționalitate.

În acest context, considerăm că părțile trebuie să aibă dreptul de a ataca separat cu recurs încheierea judecătorului de respingere a cererii de ridicare a excepției de neconstituționalitate. În primul rând, această posibilitate va asigura celeritatea procesului civil și va permite efectuarea verificării de către instanța superioară a legalității respingerii excepției de neconstituționalitate fără ca să fie necesar să așteptăm finisarea procesului în fața instanței care a refuzat ridicarea excepției de neconstituționalitate. Or, conform prevederilor actuale, dacă instanța refuză ridicarea excepției de neconstituționalitate, examinarea cauzei continuă până la adoptarea hotărârii asupra fondului. Există probabilitatea ca instanța eronat să refuze ridicarea excepției de neconstituționalitate și, datorită acestui fapt, să soluționeze greșit cauza. Partea interesată fiind nevoită să invoce repetat excepția de neconstituționalitate în cadrul căilor de atac, pe când acest incident ar putea fi soluționat mult mai rapid, dacă legislația ar permite atacarea separată cu recurs a încheierii judecătorului de respingere a cererii de ridicare a excepției de neconstituționalitate, evitându-se tergiversarea procesului și adoptarea hotărârilor ilegale.

În al doilea rând, potrivit art. 387 lit. b¹) și art. 432 alin. (2) lit. b¹) din CPC, se consideră că instanța a încălcat sau a aplicat eronat normele de drept material atunci când a aplicat o lege care a fost declarată neconstituțională, ceea ce reprezintă un temei pentru casarea sau modificarea hotărârii de către instanța de apel și un temei pentru declararea recursului. De asemenea, art. 449 lit. e¹) din CPC arată că revizuirea se declară în situația în care „a fost aplicată o lege declarată neconstituțională de către Curtea Constituțională și la judecarea cauzei a fost ridicată excepția de neconstituționalitate, iar instanța de judecată a respins cererea privind sesizarea Curții Constituționale [...]”. Prin urmare, propunem *de lege ferenda* ca art. 12¹ alin. (4) din CPC să aibă următorul conținut: „Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de neconstituționalitate printr-o încheiere. Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile”.

Din particularitățile invocării excepției de neconstituționalitate observăm că ea poate fi ridicată nu numai de către pârât, ci și de reclamant, intervenient principal, intervenient accesoriu sau chiar de instanța din oficiu. Pentru pârât, excepția de neconstituționalitate reprezintă un mijloc

de apărare prin intermediul căruia „[...] poate obține înlăturarea aplicării în cauză a unei norme legale cuprinse într-o lege sau într-un alt act normativ de forța legii, normă aflată în strânsă legătură cu soluționarea cauzei în care se invocă excepția și care este contrară prevederilor legii fundamentale”²³⁸.

Natura juridică a excepției de neconstituționalitate este una complexă, pe de o parte, această excepție nu se încadrează în categoria excepțiilor procesuale. Astfel, cum am menționat *supra*, prin excepții procesuale sunt evidențiate încălcări ale premiselor sau condițiilor de exercitare a dreptului la intentarea acțiunii, pârâțul atenționează instanța că procesul a fost pornit greșit și nu poate continua. Iar obiectul excepției de neconstituționalitate nu constituie arătarea unei încălcări de ordin procesual, partea nu susține că procesul a fost pornit greșit sau că s-au comis alte încălcări procedurale. Prin excepție de neconstituționalitate, pârâțul încearcă să obțină excluderea aplicării unei norme de drept material la soluționarea fondului. În acest sens, această apărare se apropie unei obiecții material-juridice, unei apărări în drept împotriva acțiunii reclamantului. Pârâțul obținând, prin această cale, respingerea pretențiilor reclamantului sau micșorarea efectelor negative ale admiterii pretențiilor reclamantului.

Dar, pe de altă parte, excepția de neconstituționalitate presupune anumite consecințe și de ordin procesual, asemănător cu efectele unei excepții procesuale. După cum și am remarcat, anterior intrării în vigoare a modificărilor, excepția de neconstituționalitate determina suspendarea procesului până la adoptarea hotărârii de către Curtea Constituțională. Actualmente, deși procesul nu se suspendă, tot observăm o implicație de ordin procesual care constă în aceea că, până la pronunțarea Curții Constituționale asupra excepției, se amână pledoariile. Astfel, în funcție de momentul invocării excepției de neconstituționalitate de către pârâț, acesta poate obține o amânare a pronunțării hotărârii judecătorești.

Deci, considerăm că excepția de neconstituționalitate ca mijloc de apărare al pârâțului are o natură complexă, care cuprinde trăsăturile atât a obiecției material-juridice, în sensul că prin admiterea excepției de neconstituționalitate pârâțul realizează o apărare de fond ce constă în înlăturarea aplicării unei norme de drept la soluționarea fondului, cât și a excepției procesuale, care constă în amânarea pledoariilor. De asemenea, modalitatea de soluționare a excepției de neconstituționalitate reprezintă alt element ce o diferențiază. Instanța de judecată se pronunță numai asupra admisibilității sesizării Curții Constituționale, examinând anumite aspecte formale de sesizare, fără a examina și obiectul sesizării. Spre deosebire de alte mijloace de apărare, în privința admisibilității excepției de neconstituționalitate se pronunță un alt organ cu activitate

²³⁸ Bleoancă A., et al. *op. cit.*, p. 584

jurisdicțională – Curtea Constituțională. Iar în materia obiecțiilor materiale și excepțiilor procesuale, instanța de judecată are plenitudine de jurisdicție pentru soluționare.

2.3.8. Excepția de ilegalitate

La examinarea și soluționarea cauzelor civile, instanțele judecătorești se călăuzesc de legislația Republicii Moldova. Art. 12 alin. (1) din CPC arată că „Instanța judecătorească soluționează cauzele civile în temeiul Constituției Republicii Moldova, al tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte, al hotărârilor și deciziilor Curții Europene a Drepturilor Omului, al hotărârilor Curții Constituționale, al legilor organice și ordinare, al hotărârilor Parlamentului, al decretelor Președintelui Republicii Moldova, al hotărârilor și ordonanțelor Guvernului, al actelor normative ale ministerelor, ale altor autorități administrative centrale și ale autorităților administrației publice locale”. La soluționarea unor cauze civile instanța judecătorească poate aplica prevederile actului administrativ cu caracter normativ. În doctrina de specialitate s-a susținut că „actele administrative normative prezintă un grad mare de generalitate, întrucât acestea conțin reguli generale de conduită, impersonale și de aplicabilitate repetată la un număr nedeterminat de subiecți de drept”²³⁹. În acest caz, actul administrativ normativ, după forța juridică, se aseamănă cu legea, aceste acte dau naștere, modifică sau sting anumite drepturi și obligații. „Ambele fiind acte juridice, de unde și trăsăturile comune în ceea ce privește manifestarea unilaterală de voință și obligativitatea de executare asigurată prin forța coercitivă a statului”²⁴⁰. Principala deosebire între legea și actul administrativ normativ constă în sfera de acțiune, „sfera de răspândire [a actului administrativ normativ] este mai restrânsă, referindu-se la o singură problemă sau la un grup de probleme determinate”²⁴¹. De asemenea, după forța juridică actele administrative normative sunt inferioare legilor, actul administrativ normativ nu poate conține prevederi contrare legislației în vigoare. Pe când legile nu pot conține prevederi care ar fi în contradicție cu prevederile Constituției Republicii Moldova.

În cadrul soluționării cauzelor civile, dacă una dintre părți consideră că o lege, ce urmează a fi aplicată la speță, este în contradicție cu Constituția, poate ridica excepția de neconstituționalitate în vederea verificării constituționalității prevederilor legale. Sub imperiul vechilor reglementări, în cadrul procesului civil, dacă una dintre părți considera că actul administrativ normativ, ce urmează a fi aplicat la soluționarea cauzei, este ilegal, avea la îndemână instituția excepției de

²³⁹ Dornean Păunescu R.L. *Excepția de nelegalitate*. București: Universul Juridic, 2017, p. 134

²⁴⁰ Belecciu Ștefan, Cojocaru Ion. *Deosebiri conceptuale între actul administrativ și alte categorii de acte juridice*. În: *Legea și viața*, nr. 3/2015, p. 5

²⁴¹ Creangă Ion. *Curs de drept administrativ, vol. I*. Chișinău: Epigraf, 2004, p. 231

ilegalitate. În conformitate cu prevederile art. 13 din *Legea nr. 793 din 10.02.2000 contenciosului administrativ*²⁴², abrogată din 01.04.2019 prin Codul nr. 116 din 19.07.2018 administrativ al Republicii Moldova:

Articolul 13. Excepția de ilegalitate

(1) Legalitatea unui act administrativ cu caracter normativ, emis de o autoritate publică poate fi cercetată oricând în cadrul unui proces într-o pricină de drept comun, pe cale de excepție, din oficiu sau la cererea părții interesate.

(2) Încheierea prin care se ridică excepția de ilegalitate în fața instanței de contencios administrativ se întocmește în condițiile Codului de procedură civilă.

(3) În cazul în care instanța constată că de actul administrativ depinde soluționarea litigiului în fond, ea sesizează, prin încheiere motivată, instanța de contencios administrativ competentă și suspendă cauza.

(4) Instanța de contencios administrativ examinează excepția de ilegalitate în termen de 10 zile, pronunțând hotărârea corespunzătoare în numele legii.

(5) Hotărârea instanței de contencios administrativ poate fi atacată cu recurs în termen de 5 zile.

(6) Recursul declarat împotriva hotărârii pronunțate asupra excepției de ilegalitate se judecă în termen de 10 zile.

(7) După examinarea excepției de ilegalitate, instanța de contencios administrativ restituie dosarul cu hotărârea sa irevocabilă instanței care a ridicat excepția de ilegalitate.

(8) Actele administrative sau unele prevederi ale acestora declarate ilegale își pierd puterea juridică la data rămânerii definitive a hotărârii instanței de contencios administrativ și nu pot fi aplicate pe viitor.

(9) Consecințele juridice ale actului administrativ cu caracter normativ declarat ilegal sunt înlăturate de către organul de autoritate care l-a adoptat sau l-a emis.

Controlul judiciar al legalității actelor administrative reprezintă „ultimul mijloc juridic pus la dispoziția celor vătămați, persoane fizice sau juridice, pentru apărarea drepturilor și intereselor legitime care au fost vătămate prin activitatea nelegală, uneori abuzivă, alteori indolentă, a organelor administrației publice”²⁴³. În literatura juridică, excepția de ilegalitate este definită ca „o apărare a unei părți dintr-un proces de orice natură (civil, comercial, contencios administrativ) pe care aceasta înțelege să o invoce cu privire la un act administrativ incident în speță, instanța urmând a cenzura legalitatea actului administrativ, în sensul observării conformității sau neconformității

²⁴² Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. ed. specială din 03.10.2006

²⁴³ Albu E. *Dreptul contenciosului administrativ*. București: Universul Juridic, 2008, p. 102

acestui cu normele legale”²⁴⁴. De asemenea, s-a considerat că excepția de ilegalitate este „un mijloc de apărare prin care, în cadrul unui proces pus în curgere pentru alte temeiuri decât nevalabilitatea actului de drept administrativ, una dintre părți amenințată să i se aplice un asemenea act ilegal, se apără invocând acest viciu și cere ca actul să nu fie luat în considerare la soluționarea speței”²⁴⁵. Doctrina franceză definește excepția de ilegalitate ca „o procedură specială ce permite justițiabililor, în anumite circumstanțe, să evite aplicarea unor acte ilegale care nu au făcut obiectul unui recurs în contenciosul administrativ în termenele legale”²⁴⁶.

Prin intermediul excepției de ilegalitate, partea interesată putea să obțină înlăturarea actului administrativ normativ ilegal defavorabil de la aplicare la soluționarea cauzei civile. Sub imperiul vechilor reglementări, excepția de ilegalitate avea un caracter de ordine publică, putea fi invocată de orice parte interesată, inclusiv și de către instanța din oficiu. Din momentul ridicării excepției de ilegalitate și transmiterii ei spre soluționare instanței de contencios administrativ competente, examinarea cauzei se suspenda până la devenirea irevocabilă a hotărârii instanței de contencios administrativ. După acest moment era reluată examinarea cauzei suspendate.

Actualmente, excepția de ilegalitate nu este reglementată de legislația în vigoare, în urma adoptării *Codului administrativ nr. 116 din 19.07.2018*²⁴⁷ începând cu data de 01.04.2019 a fost abrogată Legea contenciosului administrativ nr. 793/2000. Prin urmare, în cadrul examinării unei cauze civile nu mai este posibilă invocarea excepției de ilegalitate. Astfel, dacă o parte din proces consideră că este ilegal actul administrativ normativ care urmează a fi aplicat la soluționarea cauzei civile, trebuie să sesizeze instanța de contencios administrativ cu acțiune de control normativ (conform art. 206 alin. (1) lit. e) din Codul administrativ, prin acțiunea de control normativ se urmărește anularea în tot sau în parte a unui act administrativ normativ).

În acest caz, în cadrul acțiunii inițiale instanța de judecată va putea suspenda procesul, conform art. 261 h) din CPC, până la momentul când hotărârea instanței de contencios administrativ va deveni definitivă. Or, potrivit art. 228 alin. (2) din Codul administrativ, actul administrativ normativ anulat în tot sau în parte de către instanța de judecată nu produce efecte juridice din momentul în care hotărârea instanței de judecată devine definitivă. Însă, remarcăm faptul că instanța de judecată nu va fi obligată să suspende procesul inițial, ci va avea dreptul de a suspenda procesul reieșind din circumstanțele cauzei. Din acest punct de vedere, există probabilitatea că la soluționarea cauzei civile să fie aplicat un act administrativ normativ ilegal.

²⁴⁴ Dornean Păunescu R.L., *op. cit.*, p. 11

²⁴⁵ Drăganu T. *Actele de drept administrativ*. București: Ed. Științifică, 1959, p. 260

²⁴⁶ Rîciu I. *Procedura contenciosului administrativ: aspecte teoretice și repere jurisprudențiale*. București: Editura Hamangiu, 2012, p. 139

²⁴⁷ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17-08-2018

Pe de altă parte, suspendarea cauzei inițiale va duce la tergiversarea procesului, legislația în vigoare nu stabilește limitele temporare de examinare și soluționare a acțiunilor de control normativ, spre deosebire de vechea reglementare, unde era prevăzut că excepția de ilegalitate se examinează în termen de 10 zile. Cu atât mai mult, acest mijloc poate fi utilizat anume în scopul tergiversării examinării cauzei inițiale. De exemplu, pârâtul depune o acțiune de control normativ la instanța de contencios administrativ, având ca obiect actul administrativ ce urmează a fi aplicat la soluționarea cauzei inițiale, pe urmă solicită instanței, care examinează cauza inițială, suspendarea procesului în virtutea art. 261 h) din CPC. Considerăm că instanțele de judecată vor fi predispuse să accepte cererea de suspendare a procesului pentru că hotărârea dată în contenciosul administrativ va crea efecte prejudiciale pentru cauza inițială, de legalitatea actului administrativ normativ depinzând soluționarea cauzei pendinte dintre reclamant și pârât.

În literatura de specialitate din România, permanent s-a considerat că „este de admis ca o parte dintr-un proces, indiferent de natura acestuia, să se poată apăra, invocând excepția de nelegalitate a actului administrativ pe care partea adversă și-a întemeiat pretențiile, respectiv dreptul ori interesul legitim care a făcut obiectul acțiunii judiciare”²⁴⁸. Reieșind din cele arătate, considerăm necesar de a reintroduce instituția excepției de ilegalitate în legislația Republicii Moldova. Propunem *de lege ferenda* introducerea în Codul de procedură civilă a art. 12³ cu denumirea marginală „Excepția de ilegalitate”, care va avea următorul cuprins:

„(1) În cazul existenței incertitudinii privind legalitatea unui act administrativ normativ, care nu se supune controlului constituționalității, ce urmează a fi aplicat la soluționarea unei cauze, instanța de judecată, din oficiu sau la cererea unui participant la proces, sesizează instanța de contencios administrativ.

(2) La ridicarea excepției de ilegalitate și sesizarea instanței de contencios administrativ, instanța nu este în drept să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra legalității actului administrativ normativ, limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:

- a) obiectul excepției intră în categoria actelor prevăzute la art. 12 din Codul administrativ;
- b) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia ori este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;
- c) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;
- d) nu există o hotărâre anterioară a instanței de contencios administrativ având ca obiect prevederile contestate.

²⁴⁸ *Legea contenciosului administrativ: (Legea nr. 554/2004): cu modificările și completările la zi: comentariu și jurisprudență* / Iorgovan A., Vișan L., Ciobanu A.S., Pasăre D.L. București: Universul Juridic, 2008, p. 123

(3) Ridicarea excepției de ilegalitate se dispune printr-o încheiere care nu se supune niciunei căi de atac și care nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă până când hotărârea instanței de contencios administrativ asupra excepției de ilegalitate nu devine definitivă se amână pledoariile.

(4) Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de ilegalitate printr-o încheiere ce poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile.

(5) Instanța de judecată poate ridica excepția de ilegalitate doar dacă cererea de chemare în judecată sau cererea de apel a fost acceptată în modul prevăzut de lege ori dacă cererea de recurs împotriva hotărârii sau deciziei curții de apel a fost declarată admisibilă conform legii”.

Considerăm că modificarea propusă va exclude posibilitatea părților de a tergiversa examinarea cauzei inițiale²⁴⁹. Dacă instanța de judecată admite ridicarea excepției de ilegalitate, va sesiza instanța de contencios administrativ competentă. Conform art. 191 alin. (2) din Codul administrativ, curțile de apel sunt competente de a soluționa în prima instanță acțiunile în contencios administrativ împotriva actelor administrative normative, care nu se supun controlului de constituționalitate. De aceea, nu este posibil ca completul de judecată în fața căreia a fost ridicată excepția de ilegalitate să se pronunțe și asupra legalității actului administrativ contestat. Or, excepția de ilegalitate va putea fi ridicată în fața judecătorilor, pe când Codul administrativ specifică în mod expres că curțile de apel sunt competente de a examina legalitatea actelor administrative normative. În plus, legalitatea actului administrativ normativ este examinată la curtea de apel de către un complet specializat de judecători (art. 192 alin. (1) din Codul administrativ).

Ni s-ar putea reproșa că nu este oportună reintroducerea excepției de ilegalitate în procesul civil, reieșind din considerentul că judecătorul la soluționarea cauzei este obligat să aprecieze legalitatea actelor normative conform ierarhiei, conducându-se de prevederile art. 12 alin. (2) din CPC. Însă în acest caz, pe de o parte, actul administrativ normativ este considerat în continuare legal și produce efecte pentru terți. Pe de altă parte, judecătorul nu îl ia în considerare la soluționarea cauzei, actul administrativ normativ nu produce efecte pentru părți în acest litigiu, dar, eventual, în altă acțiune civilă, judecătorul va considera acest act ca fiind legal și îl va aplica. Respectiv, se creează incertitudine față de același act administrativ normativ, într-o cauză este

²⁴⁹ Dumitrașcu D. *Excepția de ilegalitate în procesul civil*. În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”, nr. 3(143)/2021, p. 209

considerat legal, produce efecte, iar în altă cauză nu produce efecte. Deci, acest fapt aduce atingere securității raporturilor juridice, același act administrativ normativ pentru unii subiecți produce efecte, pentru alții nu produce aceste efecte.

În plus, art. 277 din *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene*²⁵⁰ prevede faptul că obiect al excepției de ilegalitate îl constituie actele cu caracter general, adică normativ. Prin urmare, considerăm necesar de a reintroduce instituția excepției de ilegalitate în legislația în vigoare.

2.3.9. Excepția nulității actului de procedură

Participanții la proces îndeplinesc diferite acte de procedură în cadrul procesului civil. Legislația în vigoare nu ne oferă vreo definiție a actului de procedură, dar nici doctrina nu a adoptat un punct de vedere unitar în această privință. De aceea, fără a prezenta aici toate controversele doctrinare, susținem opinia că actul de procedură reprezintă „[...] orice act, atât în sens de operațiune juridică, cât și în sens de înscris, care probează existența operațiunii, făcut în vederea declanșării procesului civil, în cursul și în cadrul acestuia de către instanța judecătorească, părți și ceilalți participanți la proces, în legătură cu activitatea procesuală a fiecăruia”²⁵¹. Datorită importanței actelor de procedură la îndeplinirea justiției, ele trebuie să respecte anumite condiții de valabilitate. În general, condițiile de valabilitate ale actului de procedură sunt²⁵²: forma, conținutul și termenul. Acestea fiind condiții generale de valabilitate ale actului de procedură, însă există și anumite condiții particulare de valabilitate pentru anumite categorii de acte procedurale, ele fiind expres prevăzute de lege.

Pentru nerespectarea condițiilor de formă și/sau de conținut ale actului de procedură, intervine sancțiunea nulității actului procedural. În dreptul material, nulitatea este privită ca „[...] sancțiunea care lipsește actul juridic civil de efectele contrarii normelor juridice edictate pentru încheierea sa valabilă”²⁵³. În știința dreptului procesual civil, nulitatea este definită ca „[...] acea sancțiune procedurală care intervine în cazul actului de procedură care nu îndeplinește condițiile prevăzute de lege pentru validitatea lui, lipsindu-l total sau parțial de efectele sale firești”²⁵⁴. Pentru profesorul Ioan Leș, nulitatea reprezintă „[...] o sancțiune ce determină ineficiența actelor de

²⁵⁰ Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidate). [citat 09.08.2020]. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF

²⁵¹ Pop P. *Sancțiuni procedurale în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2016, p. 32-33

²⁵² Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 401-404

²⁵³ Boroi G., Angheliescu C.A. *Curs de drept civil: partea generală*. București: Hamangiu, 2012, p. 237

²⁵⁴ Pop P. *op. cit.*, p. 111

procedură îndeplinite fără respectarea regulilor de desfășurare ale procesului civil și care se poate răsfrânge și asupra actelor anterioare sau ulterioare”²⁵⁵.

Așadar, nulitatea este o sancțiune pentru nerespectarea condițiilor de formă și de conținut ale actului de procedură civilă, care lipsește actul de efecte juridice. În acest sens, art. 10 alin. (3) din CPC dispune că anularea actului procedural defectuos reprezintă o sancțiune procedurală ce vizează atât actele de procedură ale instanței judecătorești, ale participanților la proces, cât și ale persoanelor legate de activitatea acestora. Iar potrivit art. 10 alin. (2) din CPC, „efectuarea necorespunzătoare a actelor de procedură va fi invocată, în fiecare caz de comitere a încălcării legii, de către judecător sau de participantul care are interes să o invoce”.

Analogic cu nulitatea din dreptul substanțial, nulitatea din dreptul procesual poate fi de două feluri: nulitate absolută și nulitate relativă. Opinăm că se diferențiază aceste două feluri de nulități nu numai prin cazurile de ineficacitate, ci și prin faptul dacă actul poate fi refăcut sau nu. Astfel, actul care este lovit de nulitate absolută nu poate fi refăcut, pe când actul de procedură supus nulității relative poate fi refăcut. Ca de exemplu, potrivit art. 58 alin. (2)¹ din CPC, „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste de până la 14 ani sau de persoanele supuse măsurii de ocrotire judiciare sub forma tutelei sunt nule”, din prezenta prevedere deducem că acest act de procedură este supus nulității absolute, care nu poate fi refăcut, în acest sens legislația nu oferă posibilitatea ca aceste acte să fie încuviințate de către reprezentantul legal. Pe de altă parte, art. 58 alin. (2) din CPC dispune că „actele de procedură efectuate de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani sunt lovite de nulitate relativă”, iar teza a doua al aceluiași alineat prevede că „reprezentantul legal al minorului poate încuviința toate aceste acte sau numai o parte dintre ele”. Instanța va dispune anularea actului de procedură efectuat de minorii cu vârste cuprinse între 14 și 18 ani, numai dacă în termenul stabilit reprezentantul legal nu a încuviințat acestea acte, adică numai dacă actul lovit de nulitate relativă nu a fost refăcut.

Evident că cel mai important act de procedură al reclamantului este cererea de chemare în judecată, iar legislația procesual civilă expres reglementează condițiile acestui act în cadrul art. 166 și 167 din CPC. Totodată, instanța de judecată are obligația de a verifica în decurs de 5 zile de la repartizarea cererii de chemare în judecată, dacă aceasta respectă toate exigențele legale. Dacă judecătorul stabilește că cererea de chemare în judecată nu respectă condițiile stabilite de lege, va acorda un termen pentru lichidarea neajunsurilor, nelichidarea neajunsurilor în termenul stabilit va determina restituirea cererii (art. 171 din CPC).

²⁵⁵ Leș I. *Sanctiunile procedurale în materie civilă*. București: Hamangiu, 2008, p. 22

În afară de aceasta, pârâtul este în drept să conteste legalitatea cererii de chemare în judecată prin invocarea excepției nulității actului de procedură. Pârâtul poate solicita constatarea nulității cererii de chemare în judecată și, ca de exemplu, scoaterea cererii de pe rol în situația în care cererea este semnată sau este depusă în judecată de o persoană neîmputernicită, conform art. 267 lit. c) din CPC. Or, cererea de chemare în judecată trebuie să fie semnată de reclamant sau de reprezentantul lui împuternicit în modul stabilit (art. 166 alin. (5) din CPC). Excepția nulității cererii de chemare în judecată din considerentul că cererea este semnată sau depusă în judecată de o persoană neîmputernicită poate fi ridicată numai în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri, sub sancțiunea decăderii.

Am menționat deja că actul de procedură trebuie să respecte condițiile generale de valabilitate și, în unele cazuri, condiții particulare de valabilitate. În acest sens, pentru cererea de chemare în judecată este stabilit o condiție particulară de valabilitate, care constă în obligația reclamantului de a achita taxa de stat. Taxa de stat reprezintă „[...] suma percepută de către organele de stat, împuternicite special pentru acest fapt, de la persoanele fizice și juridice, în ale căror interese sunt exercitate acțiuni sau eliberate documente de importanță juridică” (art. 1 din *Legea taxei de stat nr. 1216 din 03.12.1992*²⁵⁶). Suplimentar, reclamantul este obligat să anexeze la cererea de chemare în judecată, potrivit art. 167 alin. (1) lit. b) din CPC, dovada de plată a taxei de stat, pentru ca judecătorul să poată verifica îndeplinirea acestei condiții particulare de valabilitate, precum și să verifice dacă taxa de stat a fost achitată în volumul stabilit de lege.

În plus, art. 267 lit. k¹) din CPC stabilește un caz suplimentar de scoatere a cererii de pe rol, astfel instanța va scoate cererea de pe rol dacă „în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare se constată că reclamantul nu a achitat taxa de stat în cuantumul prevăzut de lege”. Considerăm că această constatare poate fi efectuată ca urmare a ridicării excepției neachitării taxei de stat de către pârât și, în consecință, invocării nulității cererii de chemare în judecată. Aici trebuie să facem o remarcă că prin neachitarea taxei de stat trebuie să înțelegem nu numai faptul că reclamantul nu a plătit taxa de stat, ci și faptul achitării parțiale a taxei de stat.

Impunerea cererilor de chemare în judecată cu taxa de stat nu reprezintă încălcare a prevederilor constituționale referitoare la accesul liber la justiție. Curtea Constituțională a menționat²⁵⁷ că accesul la justiție nu presupune gratuitatea actului de justiție și nici, implicit, realizarea unor drepturi pe cale judecătorească în mod gratuit. În cadrul mecanismului statului,

²⁵⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53-55 din 02.04.2004

²⁵⁷ *Decizia Curții Constituționale nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k¹) din Codul de procedură civilă.* [citată 19.12.2020]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_74_2019_93g_2019_rou.pdf

funcția de restabilire a ordinii de drept, care se realizează de către autoritatea judecătorească, reprezintă de fapt un serviciu public ale cărui costuri sunt suportate de la bugetul de stat. În consecință, legislatorul este îndreptățit să instituie taxe de stat pentru cererile de chemare în judecată pentru a putea acoperi anumite costuri ale procedurii judiciare la care participă părțile aflate în litigiu. În plus, legislația permite instanțelor judecătorești de a dispune scutirea, reducerea, eșalonarea sau amânarea plății taxei de stat.

Un caz distinct reprezintă situația când instanța a admis cererea reclamantului privind amânarea sau eșalonarea plății taxei de stat, stabilind și un termen de achitare. În primul rând, considerăm că faptul amânării sau eșalonării plății taxei de stat trebuie să fie adus la cunoștință și pârâtului, pentru ca acesta să poată pregăti apărarea sa în proces. În al doilea rând, dacă reclamantul nu respectă termenul stabilit de instanța privind achitarea taxei de stat amânate sau eșalonate, pârâtul va putea ridica excepția de neachitare a taxei de stat, precum și instanța va putea invoca această excepție din oficiu. Admiterea acestei excepții va avea ca efect scoaterea cererii de pe rol, potrivit art. 267 lit. k) din CPC, pe motiv că „instanța a amânat sau a eșalonat plata taxei de stat, iar reclamantul nu a plătit-o în termenul stabilit de instanță”.

Excepția nulității actelor de procedură este invocată de pârât pentru a lipsi de efecte aceste acte, care pot avea consecințe negative pentru acesta. Ca de exemplu, în situația în care reprezentantul convențional al reclamantului solicită majorarea cuantumului pretențiilor din acțiune, pârâtul poate ridica excepția nulității acestui act dacă în împuternicirea dată reprezentantului nu este expres prevăzut dreptul lui de a majora cuantumul acestor pretenții. În această situație, pârâtul urmărește evitarea efectelor defavorabile ale majorării pretențiilor, chiar dacă aceasta poate avea un caracter temporar, în sensul că la următorul termen de judecată reprezentantului va fi acordată această împuternicire în mod expres sau chiar reclamantul va efectua acest act de procedură. De asemenea, excepția nulității actului de procedură poate genera efecte negative pentru reclamant în situația în care nu este prevăzut expres dreptul reprezentantului convențional al reclamantului de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii, având în vedere faptul că, potrivit art. 60 alin. (2¹) din CPC, modificarea temeiului sau obiectului acțiunii poate fi dispusă numai în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare, iar exercitarea acestui drept după începutul dezbaterilor judiciare constituie o acțiune nouă, care poate fi depusă în instanță în ordine generală. În acest din urmă caz, apărarea pârâtului va fi exercitată prin intermediul excepției nulității actului de procedură.

2.3.10. Excepția decăderii

În timp ce nulitatea actului de procedură intervine în cazul nerespectării condițiilor de formă și conținut ale actului, precum și, în unele cazuri, a condițiilor particulare de valabilitate, sancțiunea decăderii intervine pentru nerespectarea termenului în care actul de procedură urmează a fi efectuat. Legislația în vigoare nu ne oferă o definiție a decăderii, din prevederile actuale putem numai deduce anumite laturi caracteristice ale acestei sancțiuni. Astfel, potrivit art. 10 alin. (3) din CPC, decăderea intervine în cazul în care un act de procedură nu a fost îndeplinit în termenul stabilit, ca efect participantul la proces nu va mai avea dreptul de a îndeplini acel act procedural.

Savantul Ciobanu V.M. a definit decăderea ca fiind „[...] acea sancțiune procedurală care constă în pierderea dreptului privitor la declararea unei căi de atac sau la îndeplinirea unui alt act de procedură, ce nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege”²⁵⁸. Cu privire la această definiție trebuie să facem o precizare, în conformitate cu reglementările Codului de procedură civilă va fi sancționat cu decădere nu numai nerespectarea termenelor legali, ci și a celor judiciare. În susținerea acestui punct de vedere vin prevederile art. 92 alin. (2) din CPC, conform cărora partea care nu depune pe contul de depozit al instanței suma necesară pentru plata martorilor, experților, specialiștilor și interpreților *în termenul stabilit de instanță*, are ca efect decăderea din dreptul de a cita în judecată martorul, specialistul, interpretul sau de a efectua expertiză.

După cum s-a menționat în doctrină, „decăderea urmează a fi înțeleasă drept imposibilitatea subiecților procesului civil de a exercita un drept procesual, întrucât termenul stabilit de lege sau de către instanța de judecată pentru realizarea dreptului a expirat”²⁵⁹. O prevedere elocventă privind natura și efectele decăderii este cuprinsă în art. 113 din CPC: „dreptul de a efectua actul de procedură încetează odată cu expirarea termenului prevăzut de lege ori stabilit de instanța de judecată. Nerespectarea termenului atrage după sine decăderea din dreptul de a efectua actul de procedură, dacă legea nu prevede altfel”. Această prevedere are scopul de a fortifica caracterul decăderii ca sancțiune pentru nerespectarea condiției de valabilitate ale actului de procedură, și anume a condiției de îndeplinire a actului în termenul stabilit.

Cum am precizat mai sus, termenele procedurale sunt de două feluri: legale și judiciare. Primele sunt expres stabilite de lege, iar cele judiciare sunt fixate de către instanța de judecată. Ca de exemplu, reclamantul trebuie să intenteze în termenul de 20 de zile lucrătoare o acțiune în instanța în cazul când au fost dispuse măsurile de asigurare a probelor. Acest termen legal este unul de decădere, iar măsurile dispuse vor fi anulate dacă reclamantul nu depune cererea de

²⁵⁸ Ciobanu V.M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. I: Teoria generală*. București: Editura Național, 1996, p. 480

²⁵⁹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 437

chemare în judecată în interiorul acestui termen (art. 127³ din CPC). De asemenea, în cazul când o parte solicită efectuarea expertizei, instanța va fixa un termen pentru achitarea sumei necesare efectuării expertizei. Dacă partea nu achită suma necesară în interiorul termenului stabilit de instanță, aceasta va fi decăzută din dreptul de a solicita repetat efectuarea expertizei judiciare (art. 124 din CPC).

Sanctiunea decăderii se aplică din oficiu de către instanța judecătorească sau se invocă pe calea excepției de către partea interesată. În acest sens, doctrina juridică a apreciat că excepția decăderii este „[...] mijlocul procedural prin care partea interesată va opune celeilalte părți faptul că aceasta nu a exercitat un anumit drept procesual sau nu a ridicat o anumită apărare în termenul [...] prevăzut [...], nemaifiind astfel în drept să uzeze de respectivul mijloc procedural în mod valabil”²⁶⁰. Excepția decăderii este un mijloc procesual de apărare care poate fi utilizat atât de reclamant, cât și de pârât. Or, și pârâtul în cadrul procesului civil trebuie să îndeplinească actele de procedură în termenele stabilite. Astfel, pârâtul va prezenta referința, unul dintre cele mai importante acte de apărare ale pârâtului, și toate probele necesare în termenul stabilit de judecător, sub sancțiunea decăderii. În plus, invocarea anumitor excepții procesuale poate fi efectuată de pârât numai într-un anumit interval de timp, ca de exemplu, excepția neîndeplinirii procedurii prealabile și excepția de arbitraj urmează a fi ridicate numai în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, sub sancțiunea decăderii.

Prin urmare, îndeplinirea actului de procedură peste termenul stabilit va determina aplicarea decăderii din dreptul de a efectua acest act de procedură și, în consecință, constatarea nulității actului. În doctrină s-a apreciat că „nulitatea este [...] doar o consecință a decăderii, care, la rândul ei, este provocată de constatarea tardivității actului, nu este o sancțiune de sine stătătoare”²⁶¹. Deci, nulitatea actului de procedură îndeplinit peste termenul prevăzut reprezintă o consecință a decăderii, instanța va trebui să constate, în acest caz, nu nulitatea actului de procedură, ci decăderea participantului din dreptul de a îndeplini actul procedural. Respectiv, dacă instanța admite excepția decăderii, ca efect actul îndeplinit va fi lovit de nulitate. Ca de exemplu, potrivit art. 119¹ alin. (1) din CPC, „toate probele se prezintă, sub sancțiunea decăderii, în termenul stabilit de instanța de judecată, în faza de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare [...]”, în situația în care reclamantul solicită administrarea unei probe în cadrul dezbaterilor judiciare, pârâtul poate să invoce excepția decăderii reclamantului din acest drept și, pe cale de consecință, nulitatea demersului reclamantului.

²⁶⁰ Bleoancă A., et al., *op. cit.*, p. 383

²⁶¹ Suci Alexandru, *op. cit.*, p. 525

Partea care a omis din motive întemeiate termenul de îndeplinire a actului de procedură poate solicita repunerea în termen sau prelungirea termenului de procedură. Aici trebuie să menționăm că prelungirea termenului de procedură se dispune numai în privința termenelor judiciare omise sau chiar care se află încă în curs de derulare. Prelungirea termenului de procedură presupune „[...] stabilirea de către organul judiciar (judecător) a unui nou termen necesar efectuării acțiunii procesuale [...]”²⁶². Pe de altă parte, repunerea în termen se aplică numai în privința actelor îndeplinite cu încălcarea limitelor termenului legal și constă în „[...] recunoașterea de către organul judiciar (judecător) a viabilității dreptului de a efectua acțiunea procesuală concretă [...]”²⁶³. Spre deosebire de prelungirea termenului procedural, unde judecătorul fixează un nou termen pentru îndeplinirea actului de procedură, la repunerea în termen, potrivit art. 116 din CPC, participantul la proces, pe lângă faptul că trebuie să anexeze probele ce dovedesc imposibilitatea îndeplinirii actului, trebuie să efectueze actul de procedură care nu a fost îndeplinit în termen (să fie depusă cererea, să fie prezentate documentele respective etc.).

În consecință, repunerea în termenul procedural sau prelungirea termenului procedural exclud admiterea excepției de decădere, astfel, în primul caz instanța va considera actul de procedură îndeplinit în termen, iar în al doilea caz, judecătorul va stabili un termen nou pentru efectuarea actului de procedură. Dar, trebuie să specificăm faptul că repunerea în termen sau prelungirea termenului procedural nu poate fi dispusă din oficiu, chiar dacă din materialele dosarului rezultă că actul de procedură nu a fost îndeplinit din motive întemeiate, în toate cazurile repunerea sau prelungirea termenului se dispun la cererea persoanei interesate, în virtutea principiului disponibilității procesului civil.

2.3.11. Excepția de perimare

Cauza cu care a fost sesizată instanța de judecată trebuie să fie examinată și soluționată într-un termen rezonabil, astfel ca procesul să nu dureze prea mult și prin hotărâre adoptată să fie pus capăt litigiului între părți. Soluționarea litigiilor în termenul rezonabil reprezintă o componentă a dreptului la un proces echitabil, art. 6 par. 1 din CEDO prevede că „orice persoană are dreptul la judecarea în mod echitabil [...] și într-un termen rezonabil a cauzei sale [...]”. În plus, conform art. 4 din CPC, sarcinile procedurii civile constau în „[...] judecarea justă, în termen rezonabil, a cauzelor [...]”.

²⁶² Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 427

²⁶³ *Ibidem*

Legislația în vigoare nu stabilește ce înseamnă „termenul rezonabil” și nici nu prevede care termen poate fi considerat rezonabil și care nu. Respectiv, termenul rezonabil se va determina raportat la fiecare cauză concretă, având în vedere circumstanțele acesteia și specificul fiecărei categorii de cauze. Termenul rezonabil presupune că justiția trebuie realizată fără întârzieri, în acest sens sunt frecvent utilizate două adagii²⁶⁴: *justice delayed, justice denied* (o justiție întârziată, o justiție negată) și *justice rétive, justice fautive* (o justiție lentă, o justiție greșită).

CtEDO specifică în hotărârile sale că respectarea termenului rezonabil la examinarea și soluționarea cauzelor reprezintă un aspect al dreptului la un proces echitabil într-un stat de drept. De aceea, CtEDO a stabilit că statelor revine obligația de a reglementa sistemul judiciar în așa fel încât instanțele să poată garanta justițiabililor dreptul lor de a obține o hotărâre definitivă într-un termen rezonabil. În cauza Mikulić c. Croația²⁶⁵, Curtea a notat că argumentul Guvernului precum că perioada de judecată de patru ani și patru luni a cauzei (dintre care în prima instanță cauza era pendinte patru ani, iar la instanța de apel – patru luni) se datorează faptului că pârâtul nu a respectat indicațiile instanței de a participa la audieri și la testul ADN (prima instanță a dispus 15 audieri, dintre care 6 au fost amânate din cauza absenței pârâtului; de asemenea, instanța a programat 6 numiri pentru efectuarea testului ADN, iar pârâtul nu s-a prezentat la nici una dintre acestea numiri) nu poate fi reținut.

Așadar, respectarea termenului rezonabil revine, în principal, instanței judecătorești care are obligația de a soluționa cu promptitudine litigiul dintre părți. În acest sens, autorul Leș I. a precizat că „[...] atât interesul general, cât și interesul părților reclamă soluționarea rapidă a raporturilor litigioase deduse judecării”²⁶⁶. Uneori, însă, judecarea cauzei într-un termen rezonabil depinde de comportamentul părților din proces, în special de reclamant, or, pârâtul, de regulă, va face tot posibil ca procesul să fie examinat cât mai lent. Iar în cazul în care reclamantul manifestă pasivitate față de proces va interveni sancțiunea perimării.

După Dimitriu A., perimarea reprezintă „[...] acea sancțiune ce se răsfrânge asupra întregii activități judiciare (inclusiv executării silite) care este determinată de lipsa de stăruință a părților”²⁶⁷.

De asemenea, s-a menționat că „prin instituția perimării se urmărește închiderea unui proces prin lipsirea de efecte a tuturor actelor de procedură întocmite, datorită rămânerii cauzei în nelucrare din vina părții”²⁶⁸.

²⁶⁴ Chiriță R. *Celeritatea procedurii – misiune imposibilă?* În: Pandectele române nr. 6/2005, p. 164-171

²⁶⁵ Case of Mikulić v. Croatia, 07.02.2002. [citat 24.08.2019]. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng/?i=001-60035>

²⁶⁶ Leș Ioan. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014, p. 54

²⁶⁷ Bleoancă A., et al., *op. cit.*, p. 458

²⁶⁸ Suciu Alexandru, *op. cit.*, p. 438

Doctrina națională a apreciat perimarea ca fiind „[...] o sancțiune procedurală determinată de neglijența părților în îndeplinirea obligațiilor lor procesuale, precum și de intenția acestora de abandonare a procesului civil”²⁶⁹.

Prin urmare, perimarea presupune sancționarea pasivității reclamantului, neîndeplinirii acțiunilor necesare de către acesta pentru realizarea sarcinilor procesului civil. Deși, legislația procesual civilă în vigoare nu reglementează expres această sancțiune procedurală, putem indirect deduce din prevederile legale existența acestei sancțiuni. Așadar, considerăm că Codul de procedură civilă prevede două cazuri când intervine sancțiunea perimării, respectiv când instanța din oficiu sau la cererea pârâtului aplică excepția de perimare. Potrivit art. 267 lit. f) și g) din CPC, instanța va scoate cererea de pe rol în cazul în care „părțile citate legal nu s-au prezentat la ședința de judecată după a doua citare și nici nu au solicitat examinarea cauzei în absența lor, [și atunci când] reclamantul citat legal nu s-a prezentat în ședință de judecată, nu a comunicat instanței motivele neprezentării sau motivele sunt considerate de instanță ca fiind neîntemeiate, sau nu a solicitat examinarea cauzei în absența sa, iar pârâtul nu solicită soluționarea cauzei în fond”.

Prima situație privește împrejurarea când părțile citate legal nu se prezintă la două termene consecutive de judecată. În acest caz, instanța din oficiu aplică sancțiunea perimării procesului civil. Pentru aplicarea acestei sancțiuni în cazul dat, trebuie să fie îndeplinite cumulativ următoarele condiții:

- 1) părțile să fie citate legal;
- 2) părțile să nu se prezinte la două ședințe de judecată consecutive;
- 3) absența părților să fie din cauze neîntemeiate;
- 4) părțile să nu solicite examinarea cauzei în absența lor.

În al doilea caz, excepția de perimare poate fi invocată numai de pârât. Așadar, în situația în care reclamantul citat legal nu se prezintă în ședința de judecată din motive întemeiate și nu solicită examinarea cauzei în absența sa, pârâtul poate solicita instanței scoaterea cererii de pe rol. În această ipoteză, invocarea excepției de perimare este lăsată la atitudinea pârâtului. Pârâtul poate invoca excepția de perimare sau poate solicita examinarea cauzei în lipsa reclamantului.

Așadar, observăm că ambele situații de aplicare a perimării au drept cauză pasivitatea și neprezentarea reclamantului în ședința de judecată. Excepția de perimare este o excepție procesuală relativă și poate fi ridicată numai în ședința de judecată la care reclamantul nu s-a prezentat. Din punctul nostru de vedere, nu este posibilă invocarea acesteia la un alt termen de judecată.

²⁶⁹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 438

Admiterea excepției de perimare va avea ca efect scoaterea cererii de pe rol. Respectiv, toate actele de procedură îndeplinite vor fi lipsite de efecte. Dar, apreciem că aceste acte pot fi refăcute, astfel perimarea nu îl decade pe reclamant din dreptul de a se adresa în judecată din nou, conform regulilor generale, și în cadrul acestui nou proces va putea efectua din nou toate actele de procedură îndeplinite în cauza ce a fost perimată.

În situația în care reclamantul nu avea posibilitate de a se prezenta în ședința de judecată și de a înștiința despre aceasta instanța, poate depune cererea privind anularea încheierii de scoatere a cererii de pe rol. Potrivit art. 268 alin. (4) din CPC, respectiva cerere se depune în termen de 15 zile de la data comunicării încheierii privind scoaterea cererii de pe rol. Cererea se soluționează în baza dosarului și a materialelor anexate la cerere, fără citarea participanților la proces.

2.4. Concluzii la Capitolul 2

Examinarea efectuată a obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale ca modalități de apărare ale pârâtului, ne permite să afirmăm că obiecțiile material-juridice reprezintă principalele și cel mai des utilizat mijloace de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Obiecția material-juridică reprezintă unica modalitate a pârâtului de a combate fondul dreptului dedus judecării, adică de a demonstra că pretenția reclamantului este nefondată și urmează a fi respinsă. Prin obiecție material-juridică pârâtul poate nega circumstanțele de fapt și/sau de drept invocate de reclamant.

În acest sens, am efectuat divizarea obiecțiilor materiale în: obiecții în fapt și obiecții în drept. Am constatat că prin obiecții în fapt pârâtul invocă sau neagă anumite situații factice, ca de exemplu în acțiunea privind încasarea datoriei, pârâtul afirmă că nu datorează nimic, fie că a plătit datoria. Iar prin obiecții în drept, pârâtul invocă o normă de drept material ce va avea ca efect respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului. Din punct de vedere practic, pârâtul utilizează ambele categorii de obiecții material-juridice concomitent, indicând circumstanțele cauzei cu referire la dispozițiile legii. Obiecțiile în fapt și în drept, de regulă, coexistă simultan, astfel fiind asigurată apărarea eficientă a pârâtului.

Obiecțiile materiale pot fi clasificate după obiectul lor, astfel distingem:

1) obiecții materiale ce neagă considerentele reclamantului;

Prin acestea pârâtul nu recunoaște faptele arătate de reclamant (simpla negare), argumentează că circumstanțele de fapt nu creează efecte juridice sau că circumstanțele de drept nu se raportează la cauză, iar conform altei prevederi pretenția reclamantului nu poate fi admisă. Aceste obiecții material-juridice strict se limitează la cele expuse de către reclamant, au ca scop

discutarea temeiniciei considerentelor reclamantului, fără ca pârâtul să invoce anumite circumstanțe suplimentare la care partea potrivnică nu s-a referit.

2) *obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept.*

În cadrul acestor obiecții materiale, pârâtul invocă alte temeuri de fapt și de drept, decât cele arătate de reclamant. În comparație cu prima categorie de obiecții, aceste obiecții sunt mai complexe pentru pârât, din punctul de vedere că necesită a fi demonstrate cu ajutorul mijloacelor de probă. Respectiv, dacă pârâtul înțelege să utilizeze aceste obiecții, își asumă și sarcina probației.

Formularea obiecțiilor material-juridice are loc, de regulă, prin intermediul referinței. Referința se prezintă de către pârât în cadrul fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Aparent, depunerea referinței este obligatorie, în cazul nedepunerii ei în termenul stabilit de instanță, pârâtul este decăzut din dreptul de a mai prezenta probe. Însă, am stabilit că depunerea referinței este un drept al pârâtului, acesta având posibilitatea de a depune sau nu referința în cadrul procesului civil. Dacă pârâtul nu depune referința în termenul stabilit, acest fapt va genera două efecte. În primul rând, pârâtul va pierde posibilitatea de a prezenta referința după împlinirea termenului fixat de judecător pentru efectuarea acestui act procedural. În al doilea rând, o consecință mai gravă pentru pârât, acesta nu va putea să prezinte probe în proces pentru dovedirea susținerilor sale, iar cauza dedusă judecății va fi examinată numai în baza probelor prezentate de reclamant.

Având în vedere faptul că nedepunerea referinței îl decade pe pârât din dreptul de a prezenta probe, concluzionăm că obiecțiile material-juridice prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept pot fi înaintate numai prin intermediul referinței. Iar obiecțiile material-juridice ce neagă considerentele reclamantului pot fi invocate oricând în cadrul examinării cauzei în prima instanță, fără ca acestea să îmbrace o formă strict stabilită de lege.

În afară de obiecțiile material juridice, în referință pârâtul are posibilitatea de a indica și excepțiile procesuale pe care dorește să le ridice. Prin excepție procesuală, pârâtul invocă lipsa dreptului reclamantului la acțiune în sens procesual sau la erorile de exercitare a acestuia, cu scopul de a opri procesul sau temporar de a împiedica examinarea cauzei. Am observat că în privința acestui mijloc de apărare, atât legislația în vigoare, cât și doctrina autohtonă utilizează doi termeni pentru aceeași instituție: obiecții procesual-juridice și excepții procesuale. Din punctul nostru de vedere, este necesar de uniformizat utilizarea terminologiei juridice, considerăm impropriu procesului civil utilizarea termenului de „obiecții procesuale” și susținem ideea de utilizare a sintagmei „excepții procesuale”, fapt care va elimina confuziile dintre obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale.

În funcție de regimul juridic, excepțiile procesuale pot fi divizate în excepții absolute (de ordine publică) și excepții relative (de ordine privată). Excepțiile absolute pot fi invocate oricând pe parcursul procesului de judecată, iar excepțiile relative urmează a fi ridicate numai în termenele stabilite de legislația în vigoare sub sancțiunea decăderii. Din analiza legislației în vigoare am stabilit că sunt reglementate următoarele excepții procesuale: excepția lipsei capacității procesuale, excepția lipsei calității procesuale, excepția de tardivitate, excepția autorității de lucru judecat, excepția de litispendență, excepția de necompetență (care poate fi divizată în: excepția de necompetență generală, excepția de necompetență jurisdicțională, excepția de neîndeplinire a procedurii prealabile, excepția de arbitraj), excepția de neconstituționalitate, excepția nulității actului de procedură, excepția decăderii și excepția de perimare.

Sintetizând examinarea excepțiilor procesuale, am elaborat următoarele propuneri *de lege ferenda* pentru optimizarea acestei instituții:

- modificarea art. 12¹ alin. (4) CPC, care trebuie să aibă următorul conținut: *„Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de neconstituționalitate printr-o încheiere. Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile”*.
- art. 469 alin. (1) lit. c) din CPC să fie expus în următoarea redacție: *„solicitarea încuviințării executării silite a hotărârii judecătorești străine, termenul de la care se cere executarea hotărârii; sau solicitarea recunoașterii hotărârii judecătorești străine pentru a invoca autoritatea de lucru judecat”*.
- introducerea în Codul de procedură civilă a art. 12³ cu denumirea marginală *„Excepția de ilegalitate”*, care va avea următorul cuprins:

„(1) În cazul existenței incertitudinii privind legalitatea unui act administrativ normativ, care nu se supune controlului constituționalității, ce urmează a fi aplicat la soluționarea unei cauze, instanța de judecată, din oficiu sau la cererea unui participant la proces, sesizează instanța de contencios administrativ.

(2) La ridicarea excepției de ilegalitate și sesizarea instanței de contencios administrativ, instanța nu este în drept să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra legalității actului administrativ normativ, limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:

a) obiectul excepției intră în categoria actelor prevăzute la art. 12 din Codul administrativ;

b) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia ori este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;

c) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;

d) nu există o hotărâre anterioară a instanței de contencios administrativ având ca obiect prevederile contestate.

(3) Ridicarea excepției de ilegalitate se dispune printr-o încheiere care nu se supune niciunei căi de atac și care nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă până când hotărârea instanței de contencios administrativ asupra excepției de ilegalitate nu devine definitivă se amână pledoariile.

(4) Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de ilegalitate printr-o încheiere ce poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile.

(5) Instanța de judecată poate ridica excepția de ilegalitate doar dacă cererea de chemare în judecată sau cererea de apel a fost acceptată în modul prevăzut de lege ori dacă cererea de recurs împotriva hotărârii sau deciziei curții de apel a fost declarată admisibilă conform legii”.

CAPITOLUL 3. ACȚIUNEA RECONVENȚIONALĂ ȘI MIJLOACELE ALTERNATIVE/ATIPICE DE APĂRARE ALE PĂRĂTULUI

3.1. Natura juridică a acțiunii reconvenționale

În procesul civil, pârâtul este subiectul care se presupune că a încălcat dreptul subiectiv sau a neglijat interesul legitim al reclamantului. De aceea lui i se atribuie o poziție defensivă, adică pârâtul vine în procesul civil ca să se apere împotriva acțiunii reclamantului, utilizând diverse mijloace oferite de legislația procesual civilă, printre care se enumeră obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională. După cum am stabilit anterior, prin intermediul obiecțiilor materiale și excepțiilor procesuale, pârâtul urmărește demonstrarea că pretențiile reclamantului sunt neîntemeiate sau semnalează existența anumitor încălcări în privința condițiilor de depunere a cererii de chemare în judecată, cu scopul de a întârzia judecarea cazului. Folosind aceste mijloace de apărare, pârâtul strict se limitează la dezbaterăa celor invocate de reclamant, iar prin înaintarea acțiunii reconvenționale, pârâtul pune în discuție pretenții proprii față de acțiunea inițială, admiterea cărora exclud, total sau parțial, revendicările reclamantului, fie care duc la compensarea pretențiilor părților.

Acțiunea reconvențională reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului împotriva cererii de chemare în judecată, ce reprezintă anumite particularități specifice față de celelalte mijloace de apărare²⁷⁰. Prin obiecțiile materiale, pârâtul se mulțumește să combată afirmațiile reclamantului, iar prin cererea reconvențională, care are natura juridică a unei adevărate chemări în judecată, pârâtul poate să pretindă, de regulă, tot ceea ce ar putea solicita și printr-o cerere de chemare în judecată, formulată pe cale principală²⁷¹. Doctrina a considerat în mod constant acțiunea reconvențională ca un mijloc de valorificare a unui drept de către pârât împotriva reclamantului²⁷².

În acest sens, în doctrina autohtonă²⁷³ se reiterează că acțiunea reconvențională este o formă de manifestare efectivă a principiilor dreptului la apărare, disponibilității și contradictorialității. Pârâtului îi este permis să recurgă la toate mijloacele procesuale, pentru a se apăra de pretențiile reclamantului. Alături de excepțiile procesuale și obiecțiile material-juridice care se regăsesc în

²⁷⁰ Думитрашкү Д. *Сущность встречного иска в гражданском процессе*. În: Новый юридический вестник № 6 (20), с. 36

²⁷¹ Boroi Gabriel, Stancu Mirela. *Drept procesual civil*. București: Hamangiu, 2015, p. 354

²⁷² Leș I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: Editura C.H. Beck, 2015, p. 399

²⁷³ Belei Elena. *Acțiunea reconvențională în procesul civil al Republicii Moldova*. În: Revista Română de Executare Silită nr. 1/2015, p. 118

referință, acțiunea reconvențională se perfectează printr-o cerere de chemare în judecată a pârâtului către reclamant. Diferența este că pârâtul formulează o astfel de cerere într-un proces deja intentat.

Literatura juridică de specialitate ne oferă o gamă largă de definiții a acțiunii reconvenționale: cererea reconvențională este „actul procedural prin intermediul căruia pârâtul urmărește valorificarea unui drept propriu față de reclamant”²⁷⁴; „cererea reconvențională poate fi definită ca fiind actul de procedură prin care pârâtul invocă pretenții proprii față de reclamant”²⁷⁵; acțiunea reconvențională este o acțiune civilă intentată de pârât în procesul deja existent, prin care pârâtul formulează pretenții proprii împotriva reclamantului, care servește ca mijloc de apărare împotriva cererii inițiale sau este legat de conexiunea circumstanțelor cauzelor²⁷⁶.

Prin urmare, putem defini acțiunea reconvențională ca pretenții materiale ale pârâtului înaintate împotriva reclamantului, în scopul excluderii admiterii acțiunii inițiale sau compensării pretențiilor inițiale. Spre deosebire de alte mijloace de apărare, acțiunea reconvențională reprezintă o acțiune civilă, care poate fi intentată și separat de acțiunea inițială, însă, având în vedere legătura juridică existentă între aceste pretenții, este înaintată pentru a fi examinată concomitent cu acțiunea reclamantului de către același complet de judecată.

Doctrina română menționează²⁷⁷ faptul că cererea reconvențională este un act de procedură întocmit și depus de către pârât, atunci când ridică pretenții proprii împotriva reclamantului sau contra altor persoane, care permite celui chemat în judecată ca, în loc să-și valorifice pretențiile printr-o acțiune separată, să profite de procesul pornit împotriva sa și să-și valorifice pretențiile pe care le are în cadrul aceluiași demers jurisdicțional. Remarcăm că, din punctul nostru de vedere, pârâtul poate depune cerere reconvențională împotriva reclamantului și/sau împotriva intervenientului principal, depunerea acțiunii reconvenționale contra unei persoane terțe nu este posibilă, având în vedere natura și legătura acțiunii reconvenționale cu acțiunea inițială.

În Republica Moldova, acțiunea reconvențională poate fi intentată de către pârât până la începerea dezbaterilor judiciare, potrivit art. 172 alin. (1) din CPC, adică în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare. Depunerea acțiunii reconvenționale este un drept al pârâtului ce poate fi exercitat, de regulă, până la începerea dezbaterilor judiciare. Or, depunerea ei fără a justifica vreun temei din art. 173 CPC, dar și după începerea dezbaterilor judiciare va determina o singură soluție – separarea acesteia prin încheiere nesusceptibilă de recurs. Prin această modalitate, pârâtului nu i se încalcă nici un drept, întrucât aceste două feluri de acțiuni reconvenționale (care

²⁷⁴ Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014, p. 641

²⁷⁵ Ungureanu O. *Sinteză teoretică și practică privind cererea reconvențională.* În: Revista română de drept nr. 11/1988, p. 41

²⁷⁶ Клейн Н.И. *Встречный иск в суде и арбитраже.* Москва: Статут, 2017, p. 31

²⁷⁷ Durac G., Ghiță D., et al. *Drept procesual civil: curs universitar.* București: Universul Juridic, 2021, p. 348

urmăresc compensarea pretenției inițiale sau care sunt în conexiune și judecarea lor simultană ducă la soluționarea rapidă și justă a litigiilor) se pot judeca separat fără careva riscuri²⁷⁸.

Luând în considerație faptul că acțiunea reconvențională este o acțiune civilă, pârâtul trebuie să respecte exigențele privitoare la depunerea cererii de chemare în judecată. Conform art. 172 alin. (2) din CPC: „intentarea acțiunii reconvenționale se face conform regulilor generale de intentare a acțiunii”, ceea ce presupune că pârâtul va respecta condițiile de fond și de formă stabilite pentru cererea de chemare în judecată, reglementate în cadrul art. 166 – 167 din CPC, de asemenea, pârâtul va achita și taxa de stat pentru depunerea cererii reconvenționale.

Într-o lucrare mai veche²⁷⁹ se menționează că acțiunea reconvențională este un mijloc de realizare cu ajutorul instanței judecătorești a satisfacerii simultane a pretențiilor reciproce, adică acțiunea reconvențională este o modalitate de obținere a compensării judiciare a pretențiilor. Același autor²⁸⁰ mai adaugă că compensarea pretențiilor se regăsește încă din dreptul roman, citând, în acest sens, pe filozoful roman Seneca care scria: „*Tanquam pecuniam aliquis mihi credidit, sed domum meam incendit; pensatum est creditum damno, nec reddidit illi, nec tamen debeo... Sic debitori suo creditor saepe damnatur si plus ex alia causa abstulit quam ex credito petit*”, adică cineva mi-a împrumutat o sumă de bani, dar mi-a dat foc la casă, dreptul lui de a cere creanța se compensează cu prejudiciul meu; creanța nu este executată, însă, în același timp, eu nu sunt dator față de acesta. De asemenea, deseori creditorul este obligat în favoarea debitorului său, de către instanța de judecată, dacă obligația, pe care creditorul trebuie să o execute, depășește valoarea pretenției sale față de debitor. Astfel, nu este exclus ca în cadrul procesului civil, în urma compensării pretenției inițiale, reclamantul să fie obligat la plata valorii creanței neacoperite prin compensare.

Din cele arătate *supra* reiese faptul că acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă. În primul rând, cererea reconvențională este o acțiune civilă, adică reprezintă „mijlocul legal prin care o persoană cere instanței judecătorești, fie recunoașterea dreptului său, fie realizarea acestui drept, prin încetarea piedicilor puse în realizarea sa de altă persoană sau printr-o despăgubire corespunzătoare”²⁸¹. Așadar, prin intermediul acțiunii reconvenționale, pârâtul urmărește apărarea dreptului subiectiv civil încălcat sau contestat de către reclamant. Acest caracter reiese și din prevederile art. 172 alin. (2) din CPC, care arată că „intentarea acțiunii

²⁷⁸ Poalelungi M., Belei E., Sârcu D., et al. *Manualul judecătorului pentru cauze civile*. Chișinău: [S.n.] (F.E.-P. “TipograCentrală”), 2013, p. 130

²⁷⁹ Адамович В.И. *Встречный иск (к учению о зачете)*. Санкт-Петербург, 1899, p. 43

²⁸⁰ *Ibid.*, p. 43-44

²⁸¹ Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Editura didactică și pedagogică, 1977, p. 229

reconvenționale se face conform regulilor generale de intentare a acțiunii”. De asemenea, natura de acțiune civilă a cererii reconvenționale este recunoscută indirect în cadrul art. 84 din CPC: „se impune cu taxă de stat fiecare cerere de chemare în judecată (inițială și reconvențională)”. Susținem opinia exprimată în doctrina juridică că „acțiunea reconvențională este o veritabilă acțiune civilă, dar înaintată de către pârât în procesul intentat la cererea reclamantului și împotriva acestuia din urmă”²⁸². Deci, acțiunea reconvențională, ca și orice acțiune civilă, cuprinde trei elemente interdependente: obiect, temei și părți. Pentru intentarea acțiunii reconvenționale, pârâtul trebuie să respecte premisele exercitării dreptului la acțiune și condițiile de exercitare a dreptului la acțiune.

În al doilea rând, acțiunea reconvențională are un caracter incidental, având în vedere că se intentează în cadrul unui proces deja pus pe rol. Din acest considerent, acțiunea reconvențională se intentează în instanța care judecă acțiunea inițială, chiar dacă această instanță nu ar fi competentă de a soluționa această cerere în ordine generală. În plus, datorită caracterului incidental, pârâtul trebuie să respecte anumite exigențe suplimentare la depunerea acțiunii reconvenționale: a) cererea reconvențională poate fi depusă numai până la începerea dezbaterilor judiciare; b) acțiunea reconvențională este primită spre examinarea numai dacă fie urmărește compensarea pretenției inițiale, fie admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale, fie se află cu acțiunea inițială în conexiune.

În al treilea rând, considerăm că acțiunea reconvențională este un mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil, deși acest caracter nu este recunoscut în unanimitate de către doctrina de specialitate. Conform unei opinii²⁸³, nu este corect de a considera acțiunea reconvențională ca un mijloc de apărare împotriva acțiunii inițiale, pentru că, de regulă, acțiunea reconvențională nu combate temeinicia pretențiilor reclamantului, ci urmărește obligarea reclamantului față de pârât sau recunoașterea anumitor drepturi ale pârâtului. Din acest punct de vedere, acțiunea reconvențională se rezumă la pretenția materială a pârâtului, reprezintă solicitarea pârâtului de recunoaștere și apărare a dreptului subiectiv civil. Împotriva acestei teze s-a menționat că „nu trebuie să confundăm pretenția, care este înaintată către reclamant, deoarece pârâtul la intentarea acțiunii reconvenționale cere instanței de judecată ca să-i fie primită acțiunea reconvențională, pentru a fi examinată simultan cu acțiunea inițială”²⁸⁴.

Din punctul nostru de vedere, unii doctrinari omit faptul că acțiunea reconvențională cuprinde două aspecte: apărarea unui drept subiectiv civil și apărarea împotriva acțiunii inițiale.

²⁸² Prisac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 571

²⁸³ Юдельсон К.С. *Советский гражданский процесс*. Москва: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1956, p. 221

²⁸⁴ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 266

Considerăm că primul aspect, apărarea unui drept subiectiv civil, are un caracter/latură materială, iar al doilea, apărarea împotriva acțiunii inițiale – un caracter/latură procesuală. Este adevărat faptul că pârâtul poate intenta acțiunea reconvențională separat, în ordine generală, pentru a obține apărarea dreptului subiectiv civil. În acest caz, acțiunea nu va dobândi calitatea de reconvențională, deoarece caracteristica principală a acțiunii reconvenționale este că se intentează și se examinează în cadrul unui proces aflat pe rol, concomitent cu acțiunea inițială a reclamantului. Dacă după intentarea acțiunii civile împotriva pârâtului, pârâtul va sesiza instanța de judecată cu o pretenție împotriva reclamantului pe cale separată, în ordine generală, acest fapt nu atribuie acțiunii pârâtului caracter de acțiune reconvențională, pentru că lipsește al doilea aspect al acțiunii reconvenționale: apărarea împotriva acțiunii inițiale.

Pretenția formulată de pârât împotriva reclamantului va avea caracter reconvențional numai în următoarele trei cazuri, conform art. 173 din CPC:

1. Când urmărește compensarea pretenției inițiale;

Compensarea reprezintă o modalitate de stingere a obligațiilor reciproce a părților. Este cazul când creditorul și debitorul unui raport obligațional au obligații reciproce neexecutate, prin intermediul compensării, datoriile reciproce se sting până la concurența celei mai mici dintre ele. Credem că în cazul compensării pretenției inițiale, pârâtul va obține nu numai o apărare materială a dreptului subiectiv civil, ci și o apărare procesuală care va consta în micșorarea reală a pretențiilor reclamantului pasibile de executare în urma pronunțării hotărârii judecătorești. Ca de exemplu, dacă reclamantul solicită incasarea de la pârât a sumei de 5000 (cinci mii) lei, pârâtul depune cerere reconvențională privind incasarea datoriei de la reclamant în valoare de 3000 (trei mii) lei, deși instanța admite integral ambele acțiuni, reclamantul va putea încasa de la pârât, în urma compensării, numai suma de 2000 (două mii) lei.

Totodată, trebuie să remarcăm faptul că nu este exclus ca pârâtul, pe lângă acțiunea reconvențională, se utilizeze celelalte mijloace de apărare și, în final, instanța de judecată poate să respingă integral pretențiile reclamantului, iar să admită, integral sau parțial, acțiunea reconvențională. Prin urmare, pârâtul va putea obține o hotărâre executorie împotriva reclamantului, chiar dacă a depus o acțiune reconvențională compensatorie.

La primirea acțiunii reconvenționale compensatorii, instanța de judecată trebuie să verifice dacă poate avea loc compensarea creanțelor părților. Astfel, conform art. 985 din CC, nu este admisă compensarea creanțelor:

- a) cu termenul de prescripție expirat; această regulă nu se aplică în cazul în care termenul de prescripție a expirat după data la care creanța al cărei termen de prescripție a expirat putea fi compensată;

- b) privind repararea prejudiciului cauzat prin vătămarea sănătății sau prin cauzarea morții;
- c) privind plata pensiei alimentare;
- d) privind întreținerea pe viață;
- e) dacă obiectul prestației este un bun insesizabil;
- f) când obligația s-a născut dintr-o faptă ilicită intenționată;
- g) când compensarea creanței este exclusă prin contract.

Aparent s-ar părea că în cazul acțiunii reconvenționale compensatorii, pârâtul recunoaște temeinicia pretențiilor reclamantului. În acest caz, s-a menționat că „recunoscând pretenția reclamantului ca întemeiată pârâtul într-un asemenea caz cere ca această pretenție să fie compensată cu pretenția care o are împotriva reclamantului”²⁸⁵. Însă, socotim că pârâtul nu recunoaște pretenția reclamantului, ci pretinde în cadrul procesului că are o creanță împotriva reclamantului, ce ar putea fi compensată, dacă instanța de judecată va admite pretențiile reclamantului. Deci, anume instanța de judecată constată faptul că pretențiile părților ipotetic pot fi sau nu compensate, dar acest fapt nu implică automat și recunoașterea de către pârât a pretențiilor reclamantului. Dar, nimic nu-l împiedică pe pârât de a efectua o astfel de recunoaștere, susținem numai faptul că recunoașterea dată trebuie să fie una expresă.

2. Când admiterea acțiunii reconvenționale exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale;

Această acțiune reconvențională presupune neutralizarea obligației pe care reclamantul a formulat-o împotriva pârâtului; de exemplu, reclamantul cere executarea unui contract încheiat cu pârâtul, acesta din urmă solicită anularea, rezoluțiunea, rezilierea contractului respectiv²⁸⁶. Nu este necesar ca acțiunea reconvențională să urmărească respingerea totală a acțiunii inițiale, ci este suficientă și excluderea parțială a pretenției reclamantului. Așadar, suntem în prezența unor acțiuni contrare, admiterea uneia face imposibilă admiterea și celeilalte, deci examinarea lor concomitentă este necesară pentru evitarea probabilității de pronunțare a unor hotărâri contradictorii. Acest fel de acțiune reconvențională are un aspect evident și pronunțat de mijloc de apărare al pârâtului.

Uneori, instanțele judecătorești greșit califică caracterul reconvențional al cererii și restituie cererea reconvențională. În cauza civilă privind apărarea dreptului asupra mărcii și acțiunea reconvențională privind constatarea nulității mărcii²⁸⁷, instanța de fond a concluzionat că cererea

²⁸⁵ Кожухарь А.Н., ș.a. *Гражданский процессуальный кодекс Молдовы. Комментарий*. Кишинев: Universitas, 1992, p. 269

²⁸⁶ Boro Gabriel, Stancu Mirela. *Drept procesual civil*. București: Hamangiu, 2015, p. 355

²⁸⁷ *Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 19.08.2015. Dosarul nr. 2r-581/15*. [cit. 30.01.2021]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21456

pârâtului nu întrunește condițiile primirii unei acțiuni reconvenționale, iar ambele acțiuni pot fi examinate separat, ceea ce va duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor. Pârâtul a contestat încheierea de restituire a cererii reconvenționale cu recurs. Instanța de recurs a constatat faptul că admiterea acțiunii reconvenționale înaintată de pârât exclude total admiterea acțiunii inițiale. Or, prin acțiunea inițială, reclamantul solicită protecția mărcii verbale, înregistrată pe numele său, iar prin acțiunea reconvențională, pârâtul solicită anularea mărcii verbale, înregistrată pe numele intimatului, pe motiv că ultimul a acționat cu rea-credință la depunerea acesteia spre înregistrare. Prin urmare, admiterea acțiunii reconvenționale, adică constatarea relei-credințe a intimatului și anularea mărcii verbale, înregistrată pe numele intimatului, implică respingerea acțiunii inițiale privind protecția mărcii anulate.

3. Ambele acțiuni sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor.

Această conexiune poate fi caracterizată prin faptul că aceste pretenții își au originea în același raport juridic. Temeiul dat semnifică ipostaza în care între ambele acțiuni există o anumită legătură²⁸⁸. Acțiunile sunt conexe, ca de exemplu, în situația în care împotriva acțiunii de divorț, pârâtul depune cererea reconvențională privind partajul proprietății comune în devălmășie²⁸⁹. Motivul principal al reținerii spre examinare al acestui tip de acțiune reconvențională este economia cheltuielilor și timpului necesar pentru soluționarea cauzelor civile.

În situația în care acțiunea reconvențională se află în conexiune cu acțiunea inițială, nu este evident caracterul de mijloc de apărare a acțiunii reconvenționale, practic acest aspect ar lipsi. În pofida faptului că este îndoielnică natura de mijloc de apărare, considerăm că și în acest caz acțiunea reconvențională constituie o modalitate de apărare a pârâtului. Prin această acțiune, pârâtul urmărește obținerea satisfacției anumitor pretenții împotriva reclamantului, admiterea solicitărilor pârâtului sunt de natură de a crea efecte negative pentru reclamant. De asemenea, intentarea acțiunii reconvenționale este, într-un fel, determinată de acțiunea reclamantului, aceasta vine ca un răspuns la faptul sesizării instanței judecătorești de către reclamant.

Putem observa că aparent acțiunea reconvențională constituie mijlocul de apărare al pârâtului împotriva acțiunii reclamantului numai în cazul în care admiterea cererii reconvenționale exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale. În această situație, datorită incompatibilității celor două acțiuni, acțiunea reconvențională realizează funcția de excludere a pretențiilor

²⁸⁸ Belei Elena. *Acțiunea reconvențională în procesul civil al Republicii Moldova*. În: Revista Română de Executare Silită nr. 1/2015, p. 121-122

²⁸⁹ *Гражданское процессуальное право России* / под ред. Тумановой Л.В., Алексия П.В., Амаглобели Н.Д. Москва: Юнити-Дана, 2011, p. 192

reclamantului, adică se realizează apărarea împotriva acțiunii inițiale. Pe când, în cazul celorlalte acțiuni reconvenționale (care urmăresc compensarea pretențiilor sau se află într-o conexiune cu acțiunea inițială) nu se pune în discuție temeinicia acțiunii reclamantului, ci se urmărește valorificarea dreptului pârâtului care este încălcat sau neglijat de către reclamant. Însă, având în vedere faptul că cererea reconvențională este depusă în cadrul unei cauze pendinte, acțiunea reconvențională reprezintă, în toate situațiile, un mijloc de apărare al pârâtului.

3.2. Particularitățile înaintării acțiunii reconvenționale

Din toate mijloacele de apărare ale pârâtului, acțiunea reconvențională este cea mai complexă modalitate de apărare. Cauzele civile în cadrul cărora au fost intentate acțiuni reconvenționale devin mai complicate, ceea ce afectează și durata procesului, dar, în același timp, contribuie la calitatea actului de justiție și la examinarea cauzei sub toate aspecte. Pentru mai bună administrare a justiției și asigurarea dreptului efectiv la apărare al pârâtului, legislația procesual civilă recunoaște pârâtului dreptul de a intenta acțiunea reconvențională. Potrivit art. 172 alin. (1) din CPC, „pârâtul are dreptul să intenteze împotriva reclamantului o acțiune reconvențională pentru a fi judecată odată cu acțiunea inițială”. Iar intentarea acțiunii reconvenționale se face conform regulilor generale de intentare a acțiunii, stabilește art. 172 alin. (2) din CPC.

Actul procedural prin care se înaintează acțiunea reconvențională poartă denumirea de cerere reconvențională. Având în vedere că cererea reconvențională este o adevărată cerere de chemare în judecată, având specificul că se intentează în cadrul unui proces deja pornit, ea trebuie să îndeplinească condițiile impuse pentru cererea de chemare în judecată. Astfel, „sub aspectul conținutului cererii reconvenționale, aceasta trebuie să îndeplinească condițiile prevăzute pentru cererea de chemare în judecată”²⁹⁰. Așadar, acțiunea reconvențională se intentează, ca și orice altă cerere de chemare în judecată, în ordine generală, aplicându-se corespunzător prevederile privind condițiile cererii de chemare în judecată.

Prin urmare, cererea reconvențională trebuie să îndeplinească formalitățile prevăzute de art. 166-167 din CPC. În cererea reconvențională se indică:

a) instanța căreia îi este adresată;

Pârâtul va indica denumirea instanței de judecată în cererea reconvențională. În acest sens reiterăm faptul că acțiunea reconvențională se intentează, indiferent de instanța competentă să o

²⁹⁰ Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 2: Judecata în primă instanță. Căile de atac*. București: Universul Juridic, 2010, p. 38

judece, în instanța care judecă acțiunea inițială. În situația în care pârâtul depune cererea reconvențională nu în cadrul ședinței de judecată, ci înaintează acțiunea reconvențională prin cancelaria instanței, considerăm că este necesar de indicat în cuprinsul cererii numărul dosarului inițial și numele judecătorului ce examinează acțiunea inițială în cadrul căreia pârâtul înțelege să înainteze acțiunea reconvențională. Totuși, aceste elemente sunt facultative pentru cererea reconvențională, neindicarea instanței nu poate avea ca efect neprimirea cererii reconvenționale.

b) numele sau denumirea reclamantului, domiciliul ori sediul lui, numărul de identificare de stat (IDNO) – pentru persoane juridice și întreprinzători individuali și numărul de identificare personal (IDNP) – pentru persoane fizice; dacă reclamantul este o persoană juridică, datele bancare, numele reprezentantului și adresa lui, în cazul în care cererea se depune de reprezentant dacă reclamantul locuiește în străinătate, adresa din Republica Moldova unde urmează a i se face comunicările despre proces;

Prin înaintarea acțiunii reconvenționale are loc reconfigurarea părților din proces, „are loc așa numită dublare a calității procesuale a persoanei – reclamantul care a intentat acțiunea inițială devine și pârât, iar pârâtul anterior devine și reclamant”²⁹¹. În acest sens, considerăm că oportun ar fi utilizarea în cadrul cererii reconvenționale a noțiunilor reclamant-pârât și pârât-reclamant: prin reclamant-pârât avem în vedere pe pârâtul anterior, adică împotriva cui a fost pornită acțiunea inițială, iar prin pârât-reclamant – pe reclamantul care a intentat acțiunea inițială.

În ipoteza în care reclamantul-pârât indică alte date de identificare în spațiu, decât cele arătate în cererea de chemare în judecată, ar putea apărea problema transmiterii corespondenței de la instanță către pârâtul inițial, adică la care adresă instanța va trebui să comunice actele de procedură: celei din cererea de chemare în judecată sau din cererea reconvențională. Considerăm că în acest caz toate înștiințările judiciare vor fi transmise reclamantului-pârât la adresa indicată în cererea reconvențională, pentru că prin aceasta reclamantul-pârât comunică instanței noua adresă pentru expedierea înștiințărilor.

c) numărul de telefon și alte date de contact ale reclamantului persoană fizică; numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reclamantului persoană juridică;

d) numele sau denumirea pârâtului, domiciliul ori sediul lui;

Reclamantul-pârât va indica datele de identificare ale pârâtului-reclamant, aici este obligatoriu ca datele de identificare din cererea reconvențională să coincidă cu datele de identificare din cererea de chemare în judecată depusă de pârâtul-reclamant. Având în vedere că

²⁹¹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 267

cererea reconvențională poate fi depusă de pârât numai împotriva reclamantului, cererea pârâtului nu va putea fi considerată ca reconvențională și menținută spre examinare dacă se îndreaptă împotriva unei persoane neantrenate în proces. Cu alte cuvinte, cererea reconvențională se depune împotriva reclamantului inițial.

Avem o situație distinctă în cazul intervenirii în proces a intervenientului principal. Din prevederile art. 65 din CPC reiese că intervenientul principal este persoana care invocă un drept al său asupra obiectului litigiului sau un drept legat de acesta. În doctrină se consideră că intervenția principală este „acea instituție procesuală care conferă terțului posibilitatea de a participa din proprie inițiativă într-un proces în curs de judecată între alte persoane în scopul valorificării unui drept propriu”²⁹². De asemenea, se menționează că „esența intervenției principale constă în posibilitatea unei terțe persoane de a intra într-un proces pendinte între reclamant și pârât, până la soluționarea definitivă a acestuia, în vederea apărării drepturilor proprii și evitării unor hotărâri contradictorii”²⁹³. Cererea intervenientului principal este o acțiune civilă ce se îndreaptă împotriva ambelor părți din proces, împotriva reclamantului și pârâtului. Dacă să analizăm acțiunea intervenientului principal, reieșind din dispozițiile art. 65 din CPC, susținem faptul că intervenientul principal are calitatea de reclamant, iar reclamantul și pârâtul din proces au calitatea de pârâți. Prin urmare, este acceptabilă sau nu ipoteza înaintării acțiunii reconvenționale de către reclamant sau pârât împotriva intervenientului principal?

În acest sens, trebuie să exemplificăm situația: într-un proces de revendicare a bunului pornit de A împotriva lui B poate interveni o terță persoană C, invocând că dreptul de proprietate asupra bunului îi aparține în baza unui contract. În exemplul dat, considerăm că A sau B vor putea înainta acțiune reconvențională împotriva lui C, ca de exemplu prin care se solicită declararea nulității contractului prin care C pretinde că ar fi dobândit dreptul de proprietate. De aceea susținem faptul că cererea reconvențională poate fi depusă împotriva reclamantului și/sau intervenientului principal. Or, în cazul acțiunii intervenientului principal, acesta dobândește calitate de reclamant, art. 65 alin. (2) din CPC arată că „intervenientul principal are drepturi și obligații de reclamant”, iar reclamantul și pârâtul din acțiunea inițială devin pârâți în cadrul acțiunii intervenientului principal. În plus, art. 172 alin. (1) din CPC stipulează că „pârâtul are dreptul să intenteze împotriva reclamantului o acțiune reconvențională”, deci pentru examinarea completă și justă a cauzei trebuie să oferim posibilitatea părților de a înainta acțiune reconvențională împotriva intervenientului principal. Cu titlu de drept comparat, doctrina română a apreciat că „atât

²⁹² Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 1: Teoria generală*. București: Universul Juridic, 2010, p. 109

²⁹³ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 191-192

reclamantul, cât și pârâtul vor putea formula cerere reconvențională împotriva cererii de intervenție voluntară principală”²⁹⁴.

Dar, din cauza golului legislativ apare o altă dilemă. Intervenientul principal poate interveni în proces până la închiderea dezbaterilor judiciare în primă instanță, iar acțiunea reconvențională poate fi depusă până la începerea dezbaterilor judiciare. De aici rezultă că dacă intervenția principală a avut loc după începerea dezbaterilor judiciare, primirea acțiunii reconvenționale nu mai este posibilă. Nu suntem de acord cu astfel de interpretare, în primul rând, partea împotriva căreia se face intervenția principală va avea dreptul să depună referință, în al doilea rând, propunem *de lege ferenda* ca cererea reconvențională împotriva acțiunii intervenientului principal să fie depusă odată cu referința, sub sancțiunea decăderii. Așadar, instanța de judecată va fixa termenul pentru depunerea referinței și, eventual, cererii reconvenționale împotriva acțiunii intervenientului principal.

e) numărul de telefon, numărul de fax, poșta electronică sau alte date de contact ale pârâtului, în cazul în care reclamantul dispune de aceste date;

f) numele, prenumele, adresa, numărul de telefon, adresa electronică înregistrată în Programul integrat de gestionare a dosarelor și alte date de contact ale reprezentantului reclamantului;

g) esența încălcării sau a pericolului de încălcare a drepturilor, libertăților sau intereselor legitime ale reclamantului, pretențiile lui;

h) circumstanțele de fapt și de drept pe care reclamantul își întemeiază pretențiile și toate probele de care acesta dispune în momentul depunerii cererii;

Dat fiind faptul că instanța de judecată va primi acțiunea reconvențională dacă aceasta urmărește compensarea pretenției inițiale, admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale sau dacă se află în conexiune cu acțiunea inițială, aceste considerente trebuie să reiasă din circumstanțele invocate și solicitările reclamantului-pârât. Când acțiunea reconvențională urmărește compensarea pretenției inițiale, judecătorul trebuie să observe, din cuprinsul cererii reconvenționale, că reclamantul-pârât ar avea un drept de creanță împotriva pârâtului-reclamant. Trebuie de reținut faptul că compensarea poate avea loc numai asupra creanțelor opuse, certe, lichide, de aceeași natură și exigibile. Însă, în cazurile temeinic justificate, compensarea poate avea loc chiar dacă una dintre creanțe, deși este certă, încă nu este lichidă sau exigibilă. De asemenea, se va ține cont de situațiile, descrise anterior, când compensarea creanțelor nu este admisă. La primirea cererii reconvenționale, instanța de judecată nu se va pronunța asupra faptului dacă

²⁹⁴ Florea S. *Cererile în procesul civil: dispoziții generale*. București: Universul Juridic, 2014, p. 135

compensarea pretinsă de reclamant-pârât este întemeiată, ci numai va verifica, fără a se pronunța asupra fondului, din punct de vedere formal, dacă pretențiile reclamantului-pârât se plasează în categoria acțiunii reconvenționale ce urmărește compensarea pretenției inițiale.

În cadrul cererilor reconvenționale admiterea cărora exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale, există o legătură indispensabilă dintre circumstanțele de fapt invocate de pârât-reclamant și reclamant-pârât. Or, din denumirea acestei categorii de acțiune reconvențională, este evident faptul că ambele acțiuni sunt contradictorii, divergente, care se exclud reciproc. Admiterea uneia, duce în mod automat la respingerea altei acțiuni, total sau parțial, după caz. Ca de exemplu, pârâtul-reclamant solicită încasarea datoriei, iar reclamantul-pârât prin cerere reconvențională solicită declararea nulității contractului de împrumut; pârâtul-reclamant solicită stabilirea pensiei de întreținere pentru copilul minor, reclamantul-pârât înaintează acțiune reconvențională de contestare a paternității; pârâtul-reclamant solicită evacuarea fără acordarea unui alt spațiu locativ, reclamantul-pârât – recunoașterea dreptului de proprietate asupra spațiului locativ. De asemenea, ca și în cazul acțiunii reconvenționale compensatorii, judecătorul, fără a se pronunța asupra fondului cererii reconvenționale, va verifica numai dacă acțiunea inițială și acțiunea reconvențională sunt opuse și se exclud reciproc, dacă cauza juridică a ambelor acțiuni este identică.

La primirea acțiunii reconvenționale care este conexă cu acțiunea inițială, judecătorul va avea în vedere faptul că ambele acțiuni trebuie să se întemeieze pe aceleași fapte sau acte care au dus la nașterea raporturilor juridice litigioase. În literatura juridică se arată că „conexă în cazul de față este conjunctura care admite că pretențiile reclamantului și pârâtului rezultă din același raport juridic și în susținerea pretențiilor se pun la dispoziție aceleași fapte”²⁹⁵. Ca de exemplu, reclamantul (deponentul) solicită întoarcerea bunului depozitat de la pârât (depozitar), iar pârâtul, prin intermediul cererii reconvenționale, solicită compensarea cheltuielilor efectuate pentru păstrarea bunului depozitat; în cadrul acțiunii de desfacere a căsătoriei, pârâtul solicită partajarea proprietății comune în devălmășie. În exemplele enunțate, observăm că ambele acțiuni pot fi examinate separat fără careva riscuri, însă pentru celeritatea celor două cauze și pentru economia cheltuielilor de judecată, ele vor fi examinate și soluționate în cadrul unui singur proces.

i) lista probelor anexate și lista probelor reclamate;

În acest sens, art. 172 alin. (2) din CPC dispune că la intentarea acțiunii reconvenționale se aplică în modul corespunzător și dispozițiile privind administrarea probelor. De regulă, toate

²⁹⁵ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 270

demersurile privind prezentarea și reclamarea probelor se efectuează în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, sub sancțiunea decăderii.

j) cererile de reclamare a probelor, efectuare a expertizei, numire/recuzare a expertului, alte cereri formulate;

k) pretențiile reclamantului către pârât;

l) valoarea acțiunii, dacă aceasta poate fi evaluată;

Indicarea valorii acțiunii reconvenționale este necesară pentru determinarea corectă a cuantumului taxei de stat. Cererea reconvențională, ca și cererea de chemare în judecată, se impune cu taxă de stat. Dacă reclamantul-pârât nu achită taxa de stat în cuantumul prevăzut de lege, instanța de judecată va emite încheierea de a nu da curs cererii și acordându-i un termen rezonabil pentru achitarea taxei de stat. În situația în care reclamantul-pârât achită taxa de stat în termenul oferit, cererea reconvențională se consideră depusă la data prezentării inițiale în judecată. În caz contrar, judecătorul va restitui cererea reconvențională printr-o încheiere.

m) date despre respectarea procedurii de soluționare prealabilă a litigiului pe cale extrajudiciară dacă pentru un astfel de litigiu îndeplinirea procedurii este prevăzută de lege sau de contractul părților;

n) documentele anexate la cerere.

La înaintarea cererii reconvenționale, instanța de judecată, în primul rând, va verifica dacă acțiunea reconvențională întrunește condițiile stipulate în cadrul art. 173 alin. (1) din CPC, adică dacă aceasta urmărește compensarea pretenției inițiale; admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale; ea și acțiunea inițială sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor. Iar în al doilea rând, va verifica dacă cererea reconvențională întrunește exigențele prevăzute de lege pentru cererea de chemare în judecată, conform art. 166-167 din CPC. În ipoteza în care cererea reconvențională nu întrunește exigențele de formă, urmează să fie aplicate dispozițiile art. 171 din CPC, adică cererii nu i se va da curs, judecătorul acordând pârâtului inițial un termen rezonabil pentru lichidarea neajunsurilor. Respectiv, dacă le lichidează în termen, cererea este primită spre examinare, dacă nu le lichidează – judecătorul va emite încheierea de restituire a cererii reconvenționale.

De asemenea, având în vedere faptul că cererea reconvențională reprezintă o cerere de chemare în judecată a pârâtului, urmează să fie aplicate, prin analogie, dispozițiile art. 169-170 din CPC, adică față de cererea reconvențională vor fi aplicate aceleași cauze de refuz sau de restituire a cererii.

Cererea reconvențională are un caracter incidental, adică se formulează în cadrul procesului pendinte. De aceea legislația impune anumite limite temporare pentru înaintarea cererii

reconvenționale, astfel pârâtul poate depune cererea reconvențională până la începerea dezbaterilor judiciare. Intentarea acțiunii reconvenționale la o etapă ulterioară nu este posibilă, instanța dispunând restituirea cererii reconvenționale. Deci, pârâtul are dreptul de a intenta acțiune reconvențională numai în faza pregătirii cauzei pentru dezbateri judiciare, sub sancțiunea decăderii. De asemenea, acest drept poate fi exercitat numai în fața instanței de fond, în căile de atac nu este posibilă formularea acțiunii reconvenționale. Acest fapt reiese din cuprinsul art. 372 alin. (3) din CPC: „în apel nu se poate schimba calitatea procedurală a părților, temeiul sau obiectul acțiunii și nici nu pot fi înaintate noi pretenții”.

În plus, acțiunea reconvențională poate fi intentată numai în cadrul procedurii contencioase și, cu unele restricții, în cadrul procedurii în cazul cererilor cu valoare redusă. Procedura cererilor cu valoare redusă are loc, conform art. 276² – 276⁴ din CPC, dacă obiectul cererii este încasarea a unei sume de bani ce nu depășește 10 salarii medii pe economie prognozate la data sesizării instanței, fără a se lua în considerare dobânzile, penalitățile, cheltuielile de judecată și alte venituri accesorii. În cadrul procedurii în cazul cererilor cu valoare redusă, pârâtul poate depune cerere reconvențională numai dacă, pe lângă condițiile analizate *supra*, valoarea acțiunii reconvenționale nu depășește 10 salarii medii pe economie prognozate la data sesizării instanței. De asemenea, cererea reconvențională nu va fi primită dacă aceasta este din materie fiscală, vamală sau în cazul răspunderii pentru prejudiciul cauzat de o autoritate publică ori de o persoană cu funcție de răspundere și al răspunderii statului pentru prejudiciul cauzat prin acțiunile ilegale ale organelor de urmărire penală, ale procuraturii sau ale instanțelor de judecată, precum și în cazul litigiilor cu privire la drepturile nepatrimoniale.

În conformitate cu Hotărârea Guvernului nr. 923/2020 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2022²⁹⁶, cuantumul salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2022, constituie suma de de 9.900,00 lei. Așadar, în anul 2022 cererile de chemare în judecată privind încasarea sumelor de bani valoarea cărora nu depășește 99.000,00 lei, se examinează în procedura cererilor cu valoare redusă. Prin urmare, de exemplu, dacă reclamantul solicită încasarea sumei de 60.000,00 lei de la pârât, iar acesta din urmă are o creanță față de reclamant în valoare de 190.000,00 lei, rezultă că pârâtul nu va putea intenta acțiune reconvențională compensatorie, deoarece art. 276³ alin. (3) din CPC limitează dreptul pârâtului în depunerea cererii reconvenționale la valoarea pentru cererile cu valoare redusă. Acest text de lege prevede că pârâtul poate depune o cerere reconvențională doar dacă valoarea acțiunii

²⁹⁶ Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021

reconvenționale nu depășește valoarea admisibilă și condițiile legale de exercitare a cererii inițiale cu valoare redusă.

În cazul dat, pârâtul va fi nevoit să depună cerere împotriva reclamantului în ordine generală. Pe de o parte, soluția dată urmărește clarificarea rapidă și eficientă a unor tipuri de situații litigioase cum este cazul cererilor cu valoare redusă²⁹⁷. Iar pe de altă parte, din punctul nostru de vedere, se limitează în mod nejustificat posibilitatea depunerii de către pârât a acțiunii reconvenționale compensatorii. Credem că este oportun și util ca să fie permis pârâtului să depună o acțiune reconvențională compensatorie excedentară, iar cauza să nu fie examinată în ordinea stabilită pentru cererile cu valoare redusă, ci în ordine generală. Așadar, optăm că în cazul în care pârâtul depune cerere reconvențională care urmărește compensarea pretenției inițiale, însă valoarea acesteia depășește valoarea cererii cu valoare redusă, instanța să dispună examinarea cauzei în ordine generală. În această ordine de idei, propunem *de lege ferenda* ca art. 276³ alin. (3) propoziția a doua din CPC să aibă următorul conținut: „Pârâtul poate depune o cerere reconvențională în condițiile art. 172 și 173 doar dacă acțiunea reconvențională nu încalcă condițiile legale de exercitare a cererii inițiale cu valoare redusă. Dacă valoarea acțiunii reconvenționale depășește valoarea admisibilă pentru procedură în cazul cererilor cu valoare redusă, judecătorul, prin încheiere motivată care poate fi atacată odată cu fondul, dispune examinarea cauzei în ordine generală”.

Din punctul nostru de vedere, nu este posibilă depunerea acțiunii reconvenționale în cazul procedurii de insolvență, procedurii contenciosului administrativ, procedurii speciale și procedurii în ordonanță. Având în vedere faptul că aceste proceduri nu sunt contencioase, nu au un caracter litigios, nu există reclamant și pârât, participanții având denumiri specifice procedurii concrete. Iar acțiunea reconvențională poate fi depusă numai de către pârât împotriva reclamantului.

În cadrul contenciosului administrativ, după art. 206 alin. (1) din Codul administrativ, sunt examinate acțiuni în contestare (anularea în tot sau în parte a unui act administrativ individual), acțiuni în obligare (obligarea autorității publice să emită un act administrativ individual), acțiuni în realizare (impunerea la acțiune, la tolerare a acțiunii sau la inacțiune), acțiuni în constatare (constatarea existenței sau inexistenței unui raport juridic ori nulității unui act administrativ individual sau a unui contract administrativ) și acțiuni de control normativ (anularea în tot sau în

²⁹⁷ Nota informativă la proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (simplificarea Codului de procedură civilă). [citată 12.07.2019]. Disponibil: http://justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/octombrie/Nota_informativa_simplificarea_CPC.pdf

parte a unui act administrativ normativ). Chiar dacă, ipotetic, în fața instanței de contencios administrativ ar apărea o cerere reconvențională cu caracter civil, instanța va declina competența. În plus, art. 201 alin. (2) din Codul administrativ dispune că „dacă acțiunea în contencios administrativ depusă în instanța de judecată conține pretenții separabile de drept administrativ și de drept civil, acestea se separă printr-o încheiere nesusceptibilă de recurs”. Ceea ce indică asupra faptului că acțiunea reconvențională nu poate fi examinată în cadrul contenciosului administrativ.

Din considerente asemănătoare, acțiunea reconvențională nu poate fi depusă în procedura de insolvență. În acest sens, prezentăm un caz din jurisprudență²⁹⁸: la 15 ianuarie 2015, lichidatorul debitorului SA „Autocomtrans” în proces de insolvență, Constantin Dogot a depus cerere de validare a popririi în sumă de 667 998,18 lei către terțul poprit SRL „Consantrans”. SRL „Consantrans” a depus cerere reconvențională la cererea de validare a popririi, prin care a solicitat admiterea spre examinare a cererii reconvenționale și declararea nulității absolute a pct. 2.5 al contractului de arendă nr.2-A din 15 noiembrie 2010, ca fiind contrar legii. Însă, instanța de insolvență a restituit cererea reconvențională, invocând că instanța nu este competentă să judece cererea reconvențională și a fost explicat dreptul de a depune cererea reconvențională către SA „Autocomtrans”, în proces de insolvență, în ordine generală în instanța de drept comun. Instanța de recurs a menținut încheierea instanței de insolvență, specificând că cererea reconvențională a fost depusă contrar normelor legale, deoarece instanța de judecată nu este competentă să examineze această cerere în cadrul procesului intentat la cererea lichidatorului SA „Autocomtrans” către terțul poprit SRL „Consantrans” privind validarea popririi or, validarea popririi prevede o procedură specială, simplificată, iar cerințele formulate de către terțul poprit din cererea reconvențională sunt de competența instanței de drept comun.

Datorită faptului că prin introducerea acțiunii reconvenționale are loc dublarea calității procesuale a părților, reclamantul inițial devine pârât, iar pârâtul inițial devine reclamant în cadrul cererii reconvenționale. În doctrină s-a ridicat problema dacă reclamantul inițial poate, la rândul său, introduce acțiune reconvențională la acțiunea reconvențională a pârâtului. În doctrina juridică²⁹⁹ s-au conturat trei opinii în această privință. Conform primei opinii, formularea cererii reconvenționale de către reclamantul inițial este interzisă, de altfel s-ar ajunge la tergiversarea procesului. În plus, reclamantul are posibilitatea de a modifica temeiul sau obiectul acțiunii, completa temeiul acțiunii, mări sau micșora cuantumul pretențiilor, completa acțiunea cu pretenții

²⁹⁸ Decizia CSJ din 08.02.2017 la dosarul nr. 2rc-100/17. [citat 20.07.2020]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=34468

²⁹⁹ A se vedea: Ciobanu, Viorel Mihai, Boroș, Gabriel, Briciu, Traian Cornel. *Drept procesual civil: curs selectiv: teste grilă*. București: C.H. Beck, 2011, p. 218; Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 2: Judecata în primă instanță. Căile de atac*. București: Universul Juridic, 2010, p. 40

accesorii. Într-o a doua opinie, s-a considerat că reclamantul are dreptul de a formula cerere reconvențională la acțiunea reconvențională a pârâtului numai dacă cele două cereri sunt întemeiate pe același titlu sau când reclamantul solicită repararea prejudiciului cauzat de cererea pârâtului. Iar conform ultimei opinii, reieșind din faptul că nu există niciun text de lege ce ar interzice expres acest lucru, reclamantul poate, în toate cazurile, de a formula cerere reconvențională.

Din punctul nostru de vedere, este interzisă formularea cererii reconvenționale de către reclamantul inițial față de acțiunea reconvențională a pârâtului inițial. Pe de o parte, conform prevederilor art. 60 alin. (2³)-(3) din CPC, reclamantul este în drept să modifice temeiul sau obiectul acțiunii, să completeze temeiul acțiunii, să mărească sau micșoreze quantumul pretențiilor, să completeze acțiunea cu pretenții accesorii. Iar, pe de altă parte, analiza atentă a art. 172 alin. (1) din CPC, care stipulează că „până la începerea dezbaterilor judiciare, pârâtul are dreptul să intenteze împotriva reclamantului o acțiune reconvențională pentru a fi judecată odată cu acțiunea inițială”, ne permite să susținem faptul că acțiunea reconvențională poate fi depusă numai de către pârâtul inițial. Or, art. 172 alin. (1) din CPC, în mod expres stipulează că acțiunea reconvențională se intentează cu scopul de a fi judecată cu acțiunea inițială, adică cu acțiunea reclamantului inițial. Ceea ce exclude posibilitatea reclamantului inițial de a formula cerere reconvențională, pentru că acțiunea reconvențională a pârâtului nu poate fi catalogată drept acțiune inițială. Întru excluderea oricăror interpretări la acest subiect, propunem completarea art. 172 din CPC cu alin. (3), ce va avea următorul cuprins: „Reclamantul nu poate depune cerere reconvențională la acțiunea reconvențională a pârâtului”.

Putem întâlni o situație asemănătoare cu înaintarea acțiunii reconvenționale în cazul conexării pretențiilor. Conexarea pretențiilor reprezintă o unire a diferitor acțiuni civile într-un proces, pentru a fi examinate și soluționate împreună, datorită existenței conexității dintre ele. În doctrină s-a apreciat că „conexitatea este legătura juridică între două sau mai multe acțiuni pornite la aceeași instanță sau la instanțe diferite, dar de același grad. Acțiunile trebuie să aibă așa legătură între ele, încât să fie necesară judecarea lor împreună”³⁰⁰.

Așadar, conform art. 187 din CPC, dacă pe rolul aceleiași instanțe se află cauze conexe prin pretenții, temeiuri de apariție sau prin probe, instanța poate dispune conexarea acțiunilor în scopul evitării pronunțării de hotărâri contradictorii. Ca de exemplu, dacă pe rolul unei instanțe se află două cauze distincte: prima de încasare a datoriei, iar cea de a doua privind declararea nulității

³⁰⁰ *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526 / coord.: Ciobanu V.M., Nicolae M. București: Universul Juridic, 2016, p. 570*

contractului de împrumut; completul de judecată sesizat ulterior va putea, prin încheiere, să transmită cauze spre conexare către cauza acceptată mai devreme. Dacă pe rolul mai multor instanțe se află cauze conexe prin pretenții, temeieri de apariție sau prin probe, instanța (instanțele) sesizată ulterior dispune, printr-o încheiere care poate fi atacată odată cu fondul, conexarea și strămutarea pretențiilor, la instanța sesizată mai întâi. În literatura juridică³⁰¹ s-a menționat că scopul conexării se prezumă la următoarele:

- a optimiza examinarea cauzelor civile contribuind la o economie de timp și a unor cheltuieli;
- a asigura evitarea pronunțării unor hotărâri contradictorii;
- a apăra pe cale judiciară, în mod rapid și eficient, drepturile și interesele legitime ale persoanelor.

Ca urmare a conexării pretențiilor, cauzele se vor examina împreună, în cadrul aceluiași proces. Cauza transmisă și acceptată spre conexare se examinează concomitent cu acțiunea inițială. În acest sens, susținem situația descrisă în doctrină: „pe rolul aceleași instanțe de judecată se află o cauză civilă care este intentată de către pârât împotriva reclamantului și este conexă cu acțiunea civilă a reclamantului. Judecătorul va putea conexa aceste pretenții pentru a putea fi examinate împreună – *per a contrario* acțiunea civilă a pârâtului către reclamant va fi o acțiune reconvențională sau invers”³⁰².

3.3. Examinarea și efectele admiterii acțiunii reconvenționale

Acțiunea reconvențională este depusă de către pârât, pentru a fi examinată și soluționată odată cu acțiunea inițială. După ce judecătorul verifică cererea reconvențională și o primește pentru examinare, va transmite pârâtului-reclamant copia de pe cererea reconvențională, cu toate înscrisurile anexate, stabilind, totodată, data până la care pârâtul-reclamant poate depune referința la cererea reconvențională și toate probele necesare. Dacă pârâtul-reclamant depune referința în termenul stabilit, instanța de judecată va remite reclamantului-pârât copia de pe referința la cererea reconvențională cu toate înscrisurile anexate și va stabili data până la care reclamantul-pârât poate să prezinte probele suplimentare.

Prin urmare, acțiunea reconvențională va fi examinată concomitent cu acțiunea inițială a reclamantului în ordine generală. În final, instanța de judecată se va pronunța atât asupra acțiunii

³⁰¹ Prisac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova*. Chișinău: Cartea Juridică, 2019, p. 630

³⁰² Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 271

inițiale, cât și asupra acțiunii reconvenționale, în cadrul uneia și aceeași hotărâre judecătorești. „Ca consecință logică a soluționării împreună a celor două cereri, judecătorul are obligația de a pronunța o singură hotărâre, care va cuprinde soluții cu privire la toate pretențiile”³⁰³. Efectele admiterii acțiunii reconvenționale diferă în funcție de tipul acțiunii înaintate:

1. Când acțiunea reconvențională urmărește compensarea pretenției inițiale;

După cum am mai menționat, compensarea este o modalitate de stingere a două obligații reciproce. Compensarea „presupune existența a două raporturi juridice obligaționale distincte, în cadrul cărora aceleași persoane sunt creditor și debitor, una față de cealaltă”³⁰⁴. Așadar, prin compensarea are loc stingerea obligațiilor reciproce, până la concurența celei mai mici dintre ele. Respectiv, în situația în care instanța de judecată va admite ambele acțiuni, inițială și reconvențională, în dispozitivul hotărârii ce va pronunța, va dispune încasarea valorii creanței neacoperite de către partea obligată. Aceasta înseamnă faptul că dacă valoarea creanței reclamantului este mai mare decât valoarea creanței pârâtului, se va încasa din contul pârâtului valoarea creanței neacoperite prin compensare. Aceeași regulă se aplică și în cazul în care valoarea creanței a pârâtului este mai mare decât creanța reclamantului, adică reclamantul va fi obligat să achite pârâtului valoarea neacoperită prin compensare. În cazul compensării pretențiilor, instanța de judecată poate să admită, total sau parțial, ambele acțiuni aflate pe rol.

De asemenea, nu excludem faptul că ar putea exista situația când acțiunea reclamantului să fie respinsă, iar acțiunea reconvențională compensatorie să fie admisă. În acest caz, pârâtul va obține o apărare efectivă împotriva acțiunii reclamantului și o hotărâre judecătorească de încasare a sumei de bani de la reclamant.

2. Când admiterea acțiunii reconvenționale exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale;

În esență, când acțiunea reconvențională o exclude pe cea inițială, admiterea acțiunii inițiale presupune faptul respingerii acțiunii reconvenționale și viceversa. Iar admiterea parțială a acțiunii reconvenționale, presupune faptul respingerii parțiale a acțiunii inițiale. Având în vedere faptul că ambele acțiuni sunt contradictorii, se exclud reciproc. Or, este imposibil ca instanța de judecată să dispună încasarea de la pârât a unei sume de bani în baza contractului de împrumut, și, în același timp, să declare nulitatea acestui contract. Acest tip de acțiune reconvențională se înaintează de către pârât pentru a obține recunoașterea și apărarea unui drept subiectiv civil. Diferența dintre această acțiune reconvențională și simpla apărare de fond constă în faptul că în cazul depunerii

³⁰³ Leș, I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2015, p. 405

³⁰⁴ Stătescu C., Bîrsan C. *Drept civil: teoria generală a obligațiilor*. București: Editura Hamangiu, 2008, p. 379

cererii reconvenționale, pârâtul poate să obțină o hotărâre judecătorească de admitere a pretențiilor înaintate, prin aceasta creându-se o situație juridică protejată de efectul puterii lucrului judecat a hotărârii. Ca de exemplu, în cauza civilă cu privire la desfacerea căsătoriei și stabilirea domiciliului copilului minor, dacă pârâtul dorește ca copilul minor să locuiască cu el, atunci este necesar să înainteze acțiune reconvențională privind determinarea domiciliului copilului minor. În exemplul invocat, pârâtul va obține determinarea domiciliului copilului minor cu el, numai dacă va depune cerere reconvențională în acest sens. Dacă nu depune această cerere și reușește prin alte mijloace de apărare să obțină respingerea acțiunii reclamantului, atunci domiciliul copilului minor nu va fi stabilit cu reclamantul, dar nici cu pârâtul, pentru că instanța de judecată nu poate din oficiu să se pronunțe asupra aspectelor ce nu au fost invocate de părți, nu poate crea sau apăra drepturile persoanelor în lipsa cererii corespunzătoare din partea acestora. Așadar, prin intermediul acțiunii reconvenționale pârâtul dorește să obțină un alt avantaj decât simpla respingere a pretențiilor reclamantului.

3. Când acțiunea reconvențională și acțiunea inițială sunt în conexiune, iar judecarea lor simultană ar duce la soluționarea rapidă și justă a litigiilor.

În cazul dat acțiunea reconvențională este primită pentru examinare în scopul optimizării examinării cauzelor civile, apărării prompte și eficiente a drepturilor persoanei. Exemplul unei astfel de acțiuni este cererea reconvențională de partaj al proprietății comune în devălmășie depusă în cadrul acțiunii privind desfacerea căsătoriei. Observăm că admiterea acțiunii reconvenționale nu influențează asupra admiterii sau respingerii acțiunii inițiale. Aceste două tipuri de acțiuni sunt examinate concomitent datorită conexiunii, legăturii juridice existente dintre cauzele. Conexiunea dintre cauze poate consta în aceea că ambele acțiuni rezultă din același raport juridic și soluționarea lor poate fi legată de cercetarea unora și aceluiași probe³⁰⁵. Principalul efect al admiterii acțiunii reconvenționale care se află în conexiune cu acțiunea inițială constă în aceea că pârâtul va obține apărarea și recunoașterea dreptului subiectiv civil.

În urma examinării și soluționării acțiunii inițiale, concomitent cu acțiunea reconvențională, instanța de judecată este obligată să se pronunțe și asupra repartizării cheltuielilor de judecată, or, pârâtul la depunerea cererii reconvenționale achită taxa de stat. În acest caz, sunt incidente dispozițiile art. 94 alin. (1) din CPC: „instanța judecătorească obligă partea care a pierdut procesul să plătească, la cererea părții care a avut câștig de cauză cheltuielile de judecată. Dacă acțiunea reclamantului a fost admisă parțial, acestuia i se compensează cheltuielile de judecată proporțional

³⁰⁵ *Гражданский процесс. Общая часть.* / Учебник под общ. ред. Беловой Т.А., Колядко И.Н., Юркевича Н.Г. Минск: изд. Амалфея, 2001, с. 452

părții admise din pretenții, iar pârâtului – proporțional părții respinse din pretențiile reclamantului”. Așadar, părțile vor suporta cheltuielile de judecată proporțional pretențiilor admise. În acest sens vom examina situația acțiunii reconvenționale ce urmărește compensarea pretenției inițiale, de exemplu, reclamantul solicită încasarea din contul pârâtului a sumei de 50.000,00 lei (1.500,00 lei taxa de stat), iar pârâtul prin cererea reconvențională solicită incasarea sumei de 40.000,00 lei (1.200,00 lei taxa de stat), dacă instanța de judecată admite integral ambele pretenții, atunci compensarea va opera și în privința cheltuielilor de judecată (achitarea taxei de stat, în exemplul nostru). Respectiv, pârâtul va fi obligat să achite reclamantului creanța neacoperită prin compensare, suma de 10.000,00 lei și cheltuielile de judecată în valoare de 300,00 lei. Aceleași reguli vor fi aplicate și în cadrul acțiunii reconvenționale care exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale și acțiunii reconvenționale care se află în conexiune cu acțiunea inițială.

Așadar, instanța va fi obligată să se pronunțe în cadrul unei hotărâri judecătorești asupra acțiunii inițiale și acțiunii reconvenționale. Dacă omite faptul de a se pronunța asupra acțiunii reconvenționale, părțile pot solicita emiterea hotărârii suplimentare, în condițiile arătate de art. 250 din CPC. În practica judecătorească s-a ridicat întrebarea cum trebuie de procedat în cazul în care prima instanță nu s-a pronunțat asupra acțiunii reconvenționale, iar cauza a fost atacată cu apel și dosarul se află în examinare la instanța de apel. În acest sens, Plenul Curții Supreme de Justiție, în avizul consultativ nr. 4ac-13/13 din 27.05.2013³⁰⁶ a menționat că, în cazul în care acțiunea reconvențională nu a fost examinată de prima instanță, instanța de apel va admite apelul, va casa hotărârea, va rejudeca pricina conform dispozițiilor de procedură privind judecarea pricinilor civile în prima instanță, care, în conformitate cu art. 376 alin. (1) din CPC, se aplică și în instanța de apel în măsura în care nu sunt contrare dispozițiilor Capitolului XXXVII (Apelul). Adică, faptul neexaminării cererii reconvenționale de către prima instanță nu se încadrează în condițiile legale privind restituirea pricinilor spre rejudecare în prima instanță, iar acțiunea reconvențională va fi examinată de către instanța de apel.

Suplimentar, acest fapt a format obiectul controlului de constituționalitate. În motivarea excepției de neconstituționalitate, autorul acesteia considera că hotărârea primei instanțe trebuie casată inclusiv atunci când ea nu s-a pronunțat cu privire la cererea reconvențională depusă în cadrul aceleiași cauze civile, deși art. 388 alin. (1) CPC nu reglementează această situație. Însă,

³⁰⁶ Avizul consultativ nr. 4ac-13/13 din 27.05.2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 385, 388 CPC. [citată 25.07.2020]. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=40026

Curtea Constituțională a stabilit³⁰⁷ că în cazul în care prima instanță nu s-a pronunțat asupra cererii reconvenționale ceea ce a condus la soluționarea eronată a pricinii, instanța de apel poate casa hotărârea primei instanțe și poate soluționa fondul cauzei potrivit art. 385 lit. c) CPC. Așadar, Curtea Constituțională a respins criticile referitoare la încălcarea prevederilor constituționale privind accesul la justiție și dreptul la apărare, deoarece prevederile contestate nu împiedică justițiabilii să conteste hotărârea judecătorească în modul prevăzut de lege și nici nu interzic ca, ulterior, pe parcursul examinării cauzei civile, să se apere singuri sau să fie asistați de un apărător.

3.4. Mijloacele alternative/atipice de apărare ale pârâtului

Orice persoană are dreptul la judecarea cauzei civile în mod echitabil. Procesul civil echitabil presupune acordarea părților posibilităților egale de a susține și dovedi poziția în proces. De regulă, în cadrul procesului civil apar două persoane cu interese contrare: reclamantul, cel care solicită respectarea sau restabilirea dreptului încălcat, și pârâtul, acea persoană în privința căreia se presupune că a încălcat sau a neglijat dreptul subiectiv ori interesul legitim al părții potrivnice. Interesul acestor subiecți, precum și interesul general al întregii societăți, constă în examinarea justă și echitabilă a cauzei deduse judecății, deci este necesar de a asigura un echilibru procedural între drepturile și obligațiile părților în cadrul procesului civil pentru ca acestea să aibă posibilitatea de a dezbate sub toate aspectele fondul cauzei.

Principiul contradictorialității, după cum specifică art. 26 alin. (2) din CPC, asigură dreptul părților de a-și formula, argumenta și dovedi poziția în proces, de a alege modalitățile și mijloacele susținerii ei de sine stătător și independent de instanță, de alte organe și persoane, de a-și expune opinia asupra oricărei probleme de fapt și de drept care are legătură cu cauza dată judecății și de a-și expune punctul de vedere asupra inițiativelor instanței. Respectiv, pârâtul are dreptul să se expună asupra pretențiilor formulate de reclamant, legea îi oferă, în acest sens, anumite mijloace prin care poate obține apărarea intereselor sale în proces.

Legislația procesuală a Republicii Moldova nu stabilește în mod expres ce mijloace pot fi utilizate de pârât pentru apărare, lăsând ca doctrina să identifice aceste modalități. După cum am stabilit anterior, majoritatea autorilor în domeniu stabilesc că din cadrul mijloacelor de apărare ale pârâtului fac parte apărările de fond (obiecțiile material-juridice), excepțiile procesuale și acțiunea

³⁰⁷ *Decizia Curții Constituționale nr. 61 din 25.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 78g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 385 lit. d) și 388 alin. (1) din Codul de procedură civilă (examinarea cererii reconvenționale de către instanța de apel).* [citată 03.01.2021]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_61_2019_78g_2019_rou.pdf

reconvențională. Aceste modalități pot fi considerate ca fiind mijloace fundamentale de apărare, mijloace tipice, pe de altă parte, anumite modalități de acțiune ale pârâtului în cadrul procesului civil pot fi examinate ca mijloace derivate de apărare, atipice sau alternative. Un astfel de mijloc de apărare reprezintă tranzacția judiciară încheiată între părți.

Înainte de a analiza tranzacția ca mijloc de apărare al pârâtului, trebuie să subliniem faptul că grație principiului disponibilității, părțile pot încheia acte de dispoziție în cadrul procesului civil. Respectiv, art. 60 alin. (2) din CPC statuează că „reclamantul este în drept să renunțe la acțiune, pârâtul este în drept să recunoască acțiunea, iar părțile pot înceta procesul prin tranzacție de împăcare”. În acest sens, autoarea Nicolae A. menționează că „tranzacția reprezintă, alături de renunțare (la judecată sau drept), de achiesare (totală sau parțială) la pretențiile reclamantului ori achiesare la hotărârea pronunțată, un act de dispoziție procesuală al părții, menit să pună capăt litigiului într-o anumită modalitate”³⁰⁸.

Așadar, tranzacția este tratată ca un act de dispoziție prin care părțile încetează litigiul printr-o înțelegere. Din punct de vedere etimologic cuvântul „tranzacție” provine din termenul latinesc *transigo – igere – egi – actum*, care înseamnă a termina, a pune capăt. Pe lângă faptul că tranzacția reprezintă un act de dispoziție, considerăm că din natura tranzacției pot fi desprinse și caracteristicile unui mijloc de apărare al pârâtului. În general, tranzacția este definită ca „un contract care, în știința dreptului procesual civil, este numit act de dispoziție bilaterală a părților prin care acestea, făcând concesii reciproce, aplanează litigiul și sting procesul civil”³⁰⁹. Profesorul Leș I. precizează că tranzacția judiciară reprezintă „un contract făcut sub auspiciile justiției prin care părțile, pe baza unor concesii reciproce, convin să pună capăt unui litigiu sau să preîntâmpine declanșarea unui proces civil”³¹⁰.

Din definițiile citate mai sus, observăm că pentru tranzacție este caracteristic faptul renunțării sau concesiilor reciproce ale părților. În acest sens, deși pretențiile reclamantului nu sunt respinse, pârâtul obține o apărare a intereselor sale, având în vedere concesiile făcute de reclamant. Ca de exemplu, în cadrul acțiunii privind încasarea datoriei și a penalităților, în situația încheierii tranzacției de împăcare, reclamantul, în schimbul recunoașterii datoriei de către pârât, renunță la penalități. Astfel, pârâtul obține respingerea parțială a pretențiilor reclamantului, în ceea ce privește încasarea penalităților de întârziere. Deci, în situația încheierii unei tranzacții, în primul rând, sunt micșorate efectele negative care pot apărea ca urmare a admiterii pretențiilor

³⁰⁸ Nicolae Adina În *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. I: Art. 1-526 / coord.: Viorel Mihai Ciobanu, Marian Nicolae*. București: Universul Juridic, 2016, p. 1225

³⁰⁹ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 276

³¹⁰ Leș Ioan. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I*. București: Universul Juridic, 2014, p. 873

reclamantului, iar, în al doilea rând, conflictul este soluționat de comun acord și benevol de ambele părți, ceea ce va contribui și la executarea benevolă a obligațiilor consfințite prin tranzacție. De asemenea, implicarea reclamantului și pârâtului în rezolvarea litigiului va exclude și relația de opunere, rezistență dintre părți.

Legislația procesual civilă a Republicii Moldova favorizează aplanarea conflictului prin încheierea tranzacției. Astfel, art. 202 din CPC stabilește că președintele ședinței de judecată explică părților drepturile lor, inclusiv dreptul de a se împăca prin încheierea unei tranzacții. Potrivit art. 212 alin. (2) din CPC, „președintele ședinței trebuie să ia măsuri pentru ca părțile să soluționeze pe cale amiabilă litigiul sau unele probleme litigioase”, în această privință, instanța poate să acorde părților un termen de conciliere sau pentru informare asupra avantajelor procesului de mediere. Judecătorul poate amâna ședința de judecată, dacă părțile solicită aceasta pentru a decide asupra încheierii unei tranzacții (art. 191 alin. (1) lit. b) din CPC).

În plus, prin Legea nr. 31 din 17.03.2017 pentru completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003³¹¹ a fost introdusă procedura obligatorie de mediere judiciară. Deși avem anumite rezerve față de oportunitatea unei astfel de proceduri în cadrul procesului civil, scopul medierii judiciare constă în soluționarea amiabilă a pretențiilor adresate instanței judecătorești, cu ajutorul și sub conducerea acesteia. Conform art. 182² alin. (3) din CPC, „scopul ședinței de soluționare amiabilă a litigiului este să ajute părțile să comunice, să negocieze, să identifice interesele lor, să evalueze pozițiile lor și să găsească soluțiile reciproc satisfăcătoare”. Dacă părțile ajung la o înțelegere privind soluționarea litigiului, acest acord se exprimă prin încheierea unei tranzacții.

Tranzacția este reglementată de Codul civil³¹² în art. 1917-1925, potrivit art. 1917 alin. (1) din CC, „tranzacția este contractul prin care părțile previn un proces ce poate să înceapă, termină un proces început sau rezolvă dificultățile ce apar în procesul executării unei hotărâri judecătorești”. Încheierea tranzacției reprezintă un drept procedural al părților, respectiv tranzacția poate fi încheiată numai de reclamant, pârât și de intervenientul principal. Reprezentanții părților pot încheia tranzacția de împăcare numai dacă acest drept este expres stipulat în împuternicirea eliberată. Tranzacția poate fi încheiată în orice stadiu al procesului, în căile de atac, chiar și în faza executării silite.

³¹¹ Legea nr. 31 din 17.03.2017 pentru completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 144-148 din 05.05.2017

³¹² Codul civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. În Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002

În doctrină s-a apreciat că pentru existența tranzacției este necesar ca părțile să efectueze renunțări sau concesiile reciproce. Însă, observăm că definiția dată de Codul civil nu stabilește în mod expres necesitatea concesiilor reciproce. Există anumite opinii³¹³ care susțin că, concesiile reciproce nu reprezintă elementul obligatoriu al tranzacției de împăcare. În acest caz, concesiile reciproce reprezintă conținutul tranzacției, însă ele pot să nu se regăsească în cadrul tranzacției de împăcare, esențial este faptul că prin tranzacție se stinge procesul prin acordul comun al părților. În plus, conform unui punct de vedere³¹⁴, existența concesiilor reciproce nu este obligatorie reieșind din faptul că fără acestea tranzacția nu-și pierde funcția de a fi un mijloc de soluționare a litigiului. Concesiile reciproce nu reprezintă o caracteristică care ar distinge tranzacția de renunțarea sau recunoașterea acțiunii, deoarece aceste acte, spre deosebire de tranzacție, au un caracter unilateral și nu presupun activitatea de coordonare cu cealaltă parte. Recunoașterea concesiilor reciproce, ca atribut necesar pentru tranzacție, reduce posibilitatea părților de a soluționa litigiul prin aplicarea exactă a prevederii legale la cauză, fără efectuarea renunțărilor reciproce.

Pe de altă parte, alți doctrinari³¹⁵, la care ne raliem și noi, susțin că concesiile reciproce sunt esențiale pentru tranzacție. Anume faptul existenței concesiilor reciproce distinge tranzacția de renunțare la acțiune și recunoașterea acțiunii. Este greșit să afirmăm că tranzacția presupune fie renunțarea parțială la acțiune efectuată de reclamant, fie recunoașterea totală sau parțială a acțiunii de către pârât. De asemenea, nu poate fi reținut argumentul că în cazul tranzacției prin care se recunoaște sau se renunță la acțiune aceste acte au un caracter bilateral, adică reprezintă acordul de voință al ambelor părți, iar în cazul recunoașterii sau renunțării la acțiune ele poartă un caracter unilateral, în sensul că reprezintă o manifestare unilaterală de voință a reclamantului sau pârâtului. Or, anume existența concesiilor reciproce este caracteristică și proprie numai tranzacției de împăcare. Suntem de părerea că în situația în care părțile vor încheia o tranzacție prin care reclamantul renunță la acțiune sau pârâtul recunoaște acțiunea, fără ca părțile să facă concesiile reciproce, instanța de judecată ar trebui să dispună încetarea procesului conform art. 265 lit. c) din

³¹³ A se vedea: Куренкова О.Н. *Теоретические и практические аспекты прекращения производства по гражданским делам в судах общей юрисдикции*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Саратов, 2006. p. 80-81; Синякина А.М. *Мировое соглашение в делах о несостоятельности (банкротстве)* // Арбитражный и гражданский процесс. № 5/2003, p. 26; Ясеновец И.А. *Мировое соглашение в арбитражном процессе: актуальные проблемы теории и практики*: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Москва, 2002, p. 20

³¹⁴ Рушинова Е.Р. *Распорядительные права сторон в гражданском процессе*: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2003, p. 9

³¹⁵ Молева Г.В. *Право на судебную защиту ответчика*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Саратов, 1993, p.6, 110–111; Елистратова А.Н. *Теоретические и практические аспекты защиты ответчика против иска*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Саратов, 2014, p. 154-157

CPC pe motiv că „reclamantul a renunțat la acțiune, renunțul fiind admis de instanță”, iar dacă pârâtul recunoaște acțiunea, atunci instanța ar trebui să pronunțe o hotărâre de admitere a pretențiilor reclamantului.

Referitor la concesiile părților s-a reținut³¹⁶ că acestea nu trebuie neapărat să fie egale sub raportul pretențiilor sau al valorii lor. Trebuie doar să fie reciproce. Concesiile reciproce pot fi și implicite, să rezulte din contextul convenției dintre părți. De exemplu, poate fi considerată tranzacție judiciară înțelegerea foștilor soți în legătură cu partajul bunurilor comune, intervenită după pronunțarea divorțului.

Prin urmare, chiar dacă părțile vor camufla recunoașterea sau renunțarea la acțiune prin tranzacție de împăcare, instanța trebuie să pronunțe o hotărâre de admitere a pretențiilor reclamantului pe motiv că pârâtul a recunoscut acțiunea sau să dispună încetarea procesului, din considerentul că reclamantul a renunțat la acțiune, iar nici într-un caz nu să dispună încetarea procesului din cauza încheierii tranzacției de către părți³¹⁷. Deci, concesiile reciproce reprezintă un element esențial și indispensabil al tranzacției, deși legislația în vigoare nu îl prevede în mod expres. Din acest punct de vedere, este mai reușită definiția dată tranzacției de către legiuitorul român, art. 2267 din Noul Cod civil al României³¹⁸ arată că „tranzacția este contractul prin care părțile previn sau sting un litigiu, inclusiv în faza executării silite, *prin concesi sau renunțări reciproce* la drepturi ori prin transferul unor drepturi de la una la cealaltă”.

Concesiile reciproce reprezintă anumite cedări, renunțări în folosul sau în interesul părții potrivnice. Acestea pot consta în renunțarea parțială la pretențiile formulate de reclamant, în micșorarea cuantumului pretențiilor. În acest fel, „fiecare parte sacrifică o parte din avantajele la care putea să spere, pentru a nu suporta toată pierderea ce ar putea să apară”³¹⁹. Considerăm că concesiile reciproce nu neapărat presupun renunțarea sau micșorarea cuantumului pretențiilor, acestea mai pot consta, ca de exemplu, în eşalonarea achitării unei datorii sau în schimbarea termenului unei obligații.

În esență, concesiile din partea reclamantului sunt evidente, ele constau în renunțare la o parte din pretenții, micșorarea cuantumului pretențiilor, afectarea obligației pârâtului de un termen. Dar concesiile trebuie să fie reciproce, respectiv și pârâtul trebuie să facă anumite cedări. În acest

³¹⁶ Durac G. *Drept procesual civil: actele de dispoziție ale părților în procesul civil*. Iași: Polirom, 1999, p. 141-142

³¹⁷ Dumitrașcu D. *Tranzacția judiciară ca mijloc de apărare a pârâtului în procesul civil al Republicii Moldova*. În: Conferința Internațională „Procesul civil și executarea silită. Trecut, prezent, viitor”, Tîrgu Mureș, România, 2018, p. 404

³¹⁸ Noul Cod civil al României. Republicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 505 din 15 iulie 2011. [citat 26.07.2018]. Disponibil: http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_civil_republicat_2011_noul_cod_civil.php

³¹⁹ Perju P. în Baias Fl.A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2014, p. 2361

sens, apare întrebarea în ce constau concesiile pârâtului? Din punct de vedere al raportului de drept procesual, concesiile pârâtului presupun renunțarea acestuia la toate mijloacele de apărare în cadrul procesului civil, în schimbul acestei renunțări reclamantul cedează din pretențiile formulate. Deci, tranzacția ca mijloc de apărare al pârâtului este incompatibilă cu alte modalități de apărare. Respectiv, dacă pârâtul înțelege să încheie tranzacția de împăcare, acesta nu poate, totodată, formula obiecții material-juridice sau excepții procesuale.

Dacă reclamantul formulează o acțiune cu mai multe capete de cereri, întrebuițarea tranzacției ca mijloc de apărare de către pârât, nu îl lipsește pe acesta de posibilitatea de a formula apărări împotriva pretențiilor care nu au fost soluționate prin tranzacția părților. Întrucât prin tranzacție părțile pot stabili un consens numai în privința anumitor capete de cerere, iar restul pretențiilor să fie soluționate de instanță. Legislația procesual civilă permite ca părțile să rezolve numai o parte din pretenții formulate de reclamant, iar celelalte să fie soluționate prin hotărâre judecătorească, deoarece confirmarea tranzacției are ca efect încetarea procesului, respectiv examinarea cauzei va continua asupra pretențiilor nesoluționate.

Din punct de vedere al raportului de drept material, părțile, prin tranzacție, pot schimba obligația în una nouă. În acest caz, obligația veche (ce formează obiectul litigiului) se stinge, ea fiind înlocuită cu una nouă. „Prin tranzacție se pot naște, modifica sau stinge raporturi juridice diferite de cele ce fac obiectul litigiului între părți, fapt care reconfirmă dinamismul raporturilor de drept material, chiar și în stare litigioasă”³²⁰. Numai în cazul novației vom fi în prezența concesiilor de drept material din partea pârâtului, în celelalte cazuri pârâtul va efectua numai concesiile de drepturi procesuale, caracterizate prin renunțarea la utilizarea celorlalte mijloace de apărare și recunoașterea drepturilor reclamantului consfințite prin tranzacție.

Plenul CSJ menționează în Hotărârea nr. 24 din 12.12.2005 privind aplicarea normelor Codului de procedură civilă la judecarea pricinilor în primă instanță³²¹ că tranzacția poate fi încheiată doar de subiecții raportului material litigios (reclamant, pârât, intervenientul principal, reprezentanții acestora care dispun de aceste împuterniciri potrivit art. 81 CPC). Manifestarea volitivă a părților privind încheierea tranzacției se va face în formă scrisă, care se anexează la materialele dosarului, sau în formă verbală, dar care obligatoriu se consemnează contra semnătură în procesul-verbal al ședinței judiciare de ambele părți. Concomitent, părților le sunt explicate urmările unei astfel de acțiuni procedurale.

³²⁰ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 276

³²¹ *Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 24 din 12.12.2005 privind aplicarea normelor Codului de procedură civilă la judecarea pricinilor în primă instanță.* În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 8 din 2006.

Pentru ca tranzacția judiciară să creeze efectele stabilite de părți, ea trebuie să fie confirmată de instanța judecătorească. În acest sens, art. 212 alin. (5) din CPC arată că instanța judecătorească pronunță o încheiere prin care dispune încetarea procesului numai după ce confirmă tranzacția. Iar art. 60 alin. (5) din CPC arată că instanța nu va confirma tranzacția dacă aceasta contravine legii ori încalcă drepturile, libertățile și interesele legitime ale persoanei, interesele societății sau ale statului. De asemenea, în conformitate cu art. 32 alin. (3) din Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015³²² nu se admite includerea în tranzacție a clauzelor care:

a. se referă la drepturi și obligații de care părțile nu pot dispune liber prin tranzacție;

Nu pot face obiectul tranzacției drepturile strict personale ale părților, art. 1918 alin. (1) din CC dispune că „nu se poate face tranzacție cu privire la capacitatea persoanei sau la alte chestiuni care interesează ordinea publică”. O dispoziție asemănătoare întâlnim și în cadrul art. 2268 alin. (1) din Noul Cod civil al României, care statuează că „nu se poate tranzacționa asupra capacității sau stării civile a persoanelor și nici cu privire la drepturi de care părțile nu pot dispune potrivit legii”. Se apreciază că asemenea situații sunt frecvent întâlnite în materia raporturilor de familie. În jurisprudența României s-a decis că „instanța nu poate lua act de învoiala părților cu privire la renunțarea pentru viitor la obligația de întreținere care revine unui părinte, întrucât o atare tranzacție este contrară legii și intereselor superioare ale copilului”³²³.

b. încalcă normele imperative ale legii, ordinea publică și bunele moravuri;

c. sunt în mod evident inechitabile;

d. prejudiciază interesul superior al copilului;

e. încalcă drepturile unor terțe persoane.

Dacă după verificare, instanța stabilește că tranzacția a fost încheiată cu încălcarea condițiilor stabilite și nu o confirmă pe aceasta, atunci va pronunța în acest sens o încheiere motivată nesusceptibilă de atac și va examina cauza în fond. *Per a contrario*, în cazul confirmării tranzacției, instanța va pronunța o încheiere prin care dispune încetarea procesului, încheiere ce poate fi atacată cu recurs. După cum se menționează în pct. 22 din Hotărârea Plenului CSJ nr. 24/2005, soluționarea cererii de încheiere a tranzacției se face de instanța de judecată în camera de deliberare, în legătură cu care fapt se emite o încheiere motivată de încetare a procesului în condițiile art. 266 CPC, care poate fi atacată cu recurs. Această încheiere trebuie să conțină condițiile tranzacției, confirmate de instanță. În procesul civil din România, potrivit art. 440 din Noul Cod de procedură civilă, „hotărârea care consfințește tranzacția intervenită între părți poate

³²² Legea cu privire la mediere nr. 137 din 03.07.2015. Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21.08.2015

³²³ Leș I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2015, p. 663

fi atacată, pentru motive procedurale, numai cu recurs la instanța ierarhic superioară”. În situația în care pârâtul nu respectă prevederile tranzacției, reclamantul are dreptul de a solicita eliberarea titlului executoriu.

Legislația procesual civilă a României stabilește o condiție de formă pentru tranzacție. Astfel potrivit art. 439 din Noul Cod de procedură civilă, „tranzacția va fi încheiată în forma scrisă”. În Republica Moldova, tranzacția fie se încheie în formă scrisă de către părți, fie părțile stabilesc condițiile tranzacției în cadrul ședinței de judecată, acestea fiind consemnate în procesul-verbal al ședinței.

Cum am mai menționat, tranzacția poate fi încheiată oricând în cadrul procesului civil, inclusiv și în cadrul executării silite. Dacă tranzacția este încheiată în apel, instanța de apel anulează hotărârea atacată și dispune încetarea procesului (art. 375 din CPC). Pe de altă parte, legiutorul moldav nu a prevăzut în mod expres posibilitatea părților de a încheia tranzacția în recurs împotriva deciziilor instanțelor de apel. În această privință ne raliem opiniei exprimate în doctrină, conform căreia, prin tranzacție poate fi terminat orice proces început, chiar și în recurs, iar „împuternicirea Curții Supreme de Justiție prevăzută de art. 445 alin. (1) lit. d) CPC să admită recursul și să caseze decizia instanței de apel și hotărârea primei instanțe, dispunând încetarea procesului ori scoaterea cererii de pe rol dacă există temeiurile prevăzute la art. 265 și 267 CPC fortifică această concluzie”³²⁴.

Observăm că în urma confirmării tranzacției instanța dispune încetarea procesului, prin urmare nu se admite o nouă adresare în judecată a aceleiași părți cu privire la același obiect și pe aceleași temeiuri. Dacă reclamantul, totuși, va sesiza instanța de judecată cu aceeași cauză civilă, judecătorul trebuie să refuze primirea cererii de chemare în judecată. În cazul în care cererea a fost acceptată și pusă pe rol, pârâtul se va putea apăra prin intermediul excepției procesuale, arătând că între părți a fost încheiată o tranzacție confirmată de instanță.

Utilizarea tranzacției ca mijloc de apărare reprezintă pentru pârât, în anumite situații, avantaje incontestabile. Astfel, încheierea tranzacției presupune realizarea unei apărări cu implicarea reclamantului, ceea ce presupune că părțile, în comun vor căuta o soluție reciproc avantajoasă³²⁵. Având în vedere că tranzacția „emană de la însăși subiecții implicați, care conștientizează atât probleme cu care se confruntă, cât și soluțiile cele mai potrivite”³²⁶. În

³²⁴ Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală...*, p. 278

³²⁵ Dumitrașcu D., Belei E. *Modalitățile atipice de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil*. În: *Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”*, nr. 3(143)/2021, p. 38

³²⁶ *Ibidem*, p. 276

literatura de specialitate³²⁷ s-a apreciat că tranzacția reprezintă unica modalitate în care pârâtul se apără prin cooperare cu reclamantul, iar nu prin opunere cu acesta. Acest mijloc de apărare poate fi denumit ca activitatea pârâtului pentru încheierea tranzacției.

Adoptarea de către pârât a unei tactici orientate spre încheierea tranzacției poate duce și la micșorarea efectelor negative ale acestui mijloc de apărare în ceea ce privește repartizarea cheltuielilor de judecată. În mod evident, reclamantul va insista ca pârâtul să-i compenseze cheltuielile de judecată suportate, cel puțin să-i întoarcă taxa de stat achitată. În acest caz, pârâtul poate să convingă pe reclamant să recurgă la mediere și în cadrul procesului de mediere să încheie tranzacția. În acest caz părțile vor putea beneficia de restituirea taxei de stat. Potrivit art. 39 alin. (3) lit. b) din Legea cu privire la mediere nr. 137/2015, „în cazul finalizării procesului de mediere prin tranzacția asupra tuturor pretențiilor, taxa de stat se restituie în proporție de: 100% – pentru împăcarea în instanța de fond; 75% – pentru împăcarea în instanța de apel; 50% – pentru împăcarea în instanța de recurs”. Iar art. 97 alin. (6) din CPC arată că „dacă, după depunerea cererii de chemare în judecată, părțile au recurs la mediere și s-au împăcat parțial, taxa de stat se reduce proporțional valorii pretenției soluționate prin tranzacție”. Dar, în aceste cazuri pârâtul trebuie să calculeze ca cheltuielile pentru mediere să nu depășească valoarea taxei de stat ce urmează să fie restituită, pentru că, în caz contrar, recurgerea la procesul de mediere nu prezintă beneficii pentru pârât, în sensul micșorării posibilelor cheltuieli. Însă, acest argument nu este valabil în situația în care pârâtul, cu propriile forțe, nu poate determina pe reclamant să încheie tranzacția de împăcare, fiind necesară intervenirea mediatorului în acest sens.

Prin urmare, tranzacția judiciară reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului ce exclude posibilitatea folosirii celorlalte modalități de apărare în privința pretenției soluționate prin tranzacție, pentru că utilizarea altor mijloace de apărare presupune inexistența concesiilor reciproce și, pe cale de consecință, a tranzacției. Având în vedere circumstanțele concrete a unei cauze, dacă pârâtul apreciază că nu există posibilitatea de a obține respingerea pretențiilor reclamantului, atunci singura șansă de a micșora efectele negative ale admiterii acțiunii este încheierea tranzacției de împăcare. Reieșind din faptul că tranzacția presupune concesiile reciproce, anume obținerea acestor concesiuni din partea reclamantului va constitui apărarea pârâtului.

În afară de tranzacția de împăcare, în literatura juridică rusă se aprecia că atragerea intervenientului accesoriu în proces din partea pârâtului ar fi o modalitate de apărare ale pârâtului

³²⁷ Трашкова Н.М. *Защита ответчика в гражданском процессе*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Москва, 2009, с. 166

în procesul civil. În această privință unii autori³²⁸ afirmă că participarea intervenientului accesoriu la examinarea cauzei incontestabil este în interesele pârâtului. Apărarea pârâtului prin introducerea intervenientului accesoriu este analizată de doctrina rusă reieșind din faptul că autorii ruși analizează posibilitatea examinării concomitente, în cadrul aceluiași proces a acțiunii reclamantului către pârât și acțiunii în regres, ce eventual poate fi înaintată de pârât către intervenientul accesoriu. Disputa constă în aceea că, pe de o parte, legislația în vigoare nu reglementează expres această posibilitate, iar, pe de altă parte, în plan teoretic, acest fapt este susținut de către unii doctrinari³²⁹.

În perioada sovietică, exista un caz special când instanța de judecată, soluționând acțiunea principală, putea, totodată, să dispună și obligarea prin regres a intervenientului accesoriu. În acest sens, art. 39 din Codul de procedură civilă al Republicii Sovietice Federative Socialiste Ruse³³⁰ prevedea că în acțiunile civile privind restabilirea în funcție a salariaților concediați, instanța din oficiu putea atrage pe funcționarul responsabil de concedierea salariatului, dacă instanța de judecată stabilea că concedierea a fost operată ilegal, atunci stabilea obligația funcționarului responsabil de concedierea ilegală de a repara prejudiciul cauzat angajatorului.

Însă, unii autori³³¹ au apreciat că acest caz reprezintă o excepție de la regula comună, conform căreia pentru răspunderea în regres este necesar de a intenta o cauză civilă separată și numai după ce va fi soluționată cauza inițială, se va naște dreptul de regres. Suplimentar, se apreciază³³² că examinarea concomitentă a acțiunii inițiale și acțiunii în regres creează temei pentru ca pârâtul să fie dezinteresat de soarta procesului, având în vedere faptul că hotărârea instanței este într-un fel predeterminată. Așadar, dacă pârâtul pierde acțiunea inițială, aceasta presupune în mod inevitabil că pârâtul va avea câștig de cauză în acțiunea de regres. Mai mult decât atât, prin hotărârea ce va pronunța instanța de judecată, în cazul admiterii acțiunii inițiale, va fi obligat nu pârâtul, ci intervenientul accesoriu, deoarece, având în vedere dreptul de regres, acesta este responsabil pentru încălcarea dreptului subiectiv civil al reclamantului.

De asemenea, s-a reținut³³³ că pentru reclamant este important faptul cine va fi obligat să-i repare prejudiciul cauzat, instanța nu poate obliga pe intervenientul accesoriu să răspundă pentru

³²⁸ Рындзюнский Г. *Техника гражданского процесса. Применительно к Гражданскому процессуальному кодексу Р.С.Ф.С.Р.* Москва, 1929, с. 52.

³²⁹ Маклаев Д.В. *Влияние судебных актов на права и обязанности третьих лиц, не заявляющих самостоятельных требований, в арбитражном процессе.* În: Российская юстиция, nr. 9/2008, p. 21

³³⁰ Гражданский процессуальный кодекс РСФСР от 11 июня 1964 г. (Докипедия: Гражданский процессуальный кодекс РСФСР от 11 июня 1964 г.). [citat 28.07.2018] Disponibil: <https://dokipedia.ru/document/5161003>

³³¹ *Советский гражданский процесс: учебник* / под ред. К.И. Комисарова, В.М. Семенова. Москва, 1988, с. 100

³³² Щеглов В.Н. *Субъекты судебного гражданского процесса.* Томск, 1979, с. 84–85

³³³ Клейнман А.Ф. *Советский гражданский процесс.* Москва, 1954, с.117.

aceasta, dacă reclamantul a ales să introducă acțiunea împotriva altei persoane, împotriva pârâtului. Situația când acțiunea inițială este examinată cu acțiunea în regres, creează o abatere în poziția procesuală a părților: pârâtul ar trebui să se apere împotriva atacului reclamantului și totodată să se îndrepte cu atacul împotriva intervenientului accesoriu, care a intervenit în proces alături de pârât, pentru a ajuta pârâtul împotriva atacului reclamantului; iar intervenientul accesoriu trebuie să ajute pe pârât pentru ca să organizeze o apărare cât mai eficientă, dar, totodată, intervenientul ar fi nevoit să se apere împotriva pretențiilor în regres ale pârâtului³³⁴. Așadar, examinarea concomitentă a acțiunii inițiale și acțiunii în regres complică examinarea cauzelor și creează o anomalie procesuală în poziția părților.

Legislația Republicii Moldova nu definește ce ar însemna dreptul de regres, dar indirect, din dispozițiile legale, reiese că dreptul de regres presupune posibilitatea celui obligat împreună cu o altă persoană sau pentru o altă persoană de a pretinde acesteia achitarea datoriei pe care a plătit-o în locul acestuia. În acest sens, art. 811 alin. (1) din CC prevede că „debitorul solidar care a satisfăcut obligația are dreptul să intenteze o acțiune de regres împotriva celorlalți debitori solidari pentru părțile acestora din obligație, împreună cu părțile acestora din cheltuielile rezonabile suportate”. Cu titlu de drept comparat, Noul Cod civil al României în cadrul art. 1384 alin. (1) stipulează că „cel care răspunde pentru fapta altuia se poate întoarce împotriva aceluia care a cauzat prejudiciul, cu excepția cazului în care acesta din urmă nu este răspunzător pentru prejudiciul cauzat”.

Din reglementările citate observăm faptul că dreptul de regres, respectiv posibilitatea introducerii acțiunii în regres apare numai în situația în care persoana a achitat în locul alteia o datorie. Adică, pe plan procesual, aceasta înseamnă că instanța de judecată va putea fi sesizată cu o cerere de regres numai atunci când persoana a achitat o datorie în locul alteia, fie când a fost obligată să răspundă în locul alteia printr-o hotărâre judecătorească. Până la acel moment nu exista cauză juridică pentru fundamentarea acțiunii în regres. Deci, suntem de părerea că examinarea concomitentă a acțiunii inițiale și acțiunii în regres nu este posibilă și nici nu este utilă.

Totodată, trebuie să recunoaștem faptul că atragerea intervenientului accesoriu din partea pârâtului în proces poate fi, cu anumite rezerve, considerată ca o modalitate de apărare a pârâtului. Pe de o parte, intervenientul accesoriu are un anumit interes față de soluționarea cauzei civile, pentru că hotărârea judecătorească indirect va crea efecte și pentru acesta. Pe de altă parte, conform art. 68 CPC, intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură, cu excepția drepturilor de dispoziție ale părților. În acest sens, intervenientul accesoriu va

³³⁴ Клейнман А.Ф. *Участие третьих лиц в гражданском процессе*. Иркутск, 1927, p. 39

avea posibilitatea de a exercita anumite mijloace de apărare în locul și interesul pârâtului. Ca de exemplu, va putea ridica excepții procesuale pentru a opri demersul judiciar al reclamantului.

Mai mult decât atât, intervenientul accesoriu poate declara apel sau recurs dacă partea la care s-a alăturat nu exercită acest drept. Ceea ce ne indică asupra faptului ca intervenientul accesoriu nu se subordonează poziției adoptate de către partea la care s-a alăturat, chiar dacă hotărârea judecătorească ar fi favorabilă pentru această parte. Într-o decizie³³⁵, Curtea Constituțională a reținut că legea trebuie să asigure intervenienților dreptul de a participa și de a depune observații în cadrul proceselor de judecată, acolo unde se examinează chestiuni care le pot afecta drepturile, libertățile și interesele legitime. Totodată, în cazul în care intervenientul este afectat în mod substanțial de soluția instanței, este firesc că legea să prevadă o cale de atac. Prin urmare, Curtea Constituțională a constatat că dispozițiile, care permit intervenientului accesoriu de a declara apel sau recurs, nu sunt contrare prevederilor constituționale.

Deci, atragerea intervenientului accesoriu în proces duce indirect la apărarea pârâtului prin faptul că dacă pârâtul, prin admiterea pretențiilor reclamantului, obține dreptul de regres împotriva intervenientului, nu va fi obligat să demonstreze din nou faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească, prin care s-a soluționat cauza inițială. Așadar, opinăm că atragerea intervenientului accesoriu în proces reprezintă un mijloc atipic de apărare al pârâtului.

3.5. Concluzii la Capitolul 3

Tradițional, obiecțiile materiale și excepțiile procesuale reprezintă mijloacele principale de apărare și cel mai frecvent întrebuințate de către pârât. Acțiunea reconvențională reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului împotriva cererii de chemare în judecată, ce reprezintă anumite particularități specifice față de celelalte mijloace de apărare. Spre deosebire de alte mijloace de apărare, acțiunea reconvențională reprezintă o acțiune civilă, care poate fi intentată și separat de acțiunea inițială, însă, având în vedere legătura juridică existentă între aceste pretenții, este înaintată pentru a fi examinată concomitent cu acțiunea reclamantului de către același complet de judecată.

Acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă. În primul rând, cererea reconvențională este o acțiune civilă, adică prin intermediul acțiunii reconvenționale pârâtul

³³⁵ *Decizia Curții Constituționale nr. 52 din 16.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi conținute de articolul 68 din Codul de procedură civilă (dreptul intervenientului accesoriu de a declara recurs în mod independent).* [citat 26.12.2020]. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_52_2019_68g_2019_rou.pdf

urmărește apărarea dreptului subiectiv civil încălcat sau contestat de către reclamant. Așadar, acțiunea reconvențională, ca și orice acțiune civilă, cuprinde trei elemente interdependente: obiect, temei și părți. Pentru intentarea acțiunii reconvenționale, pârâtul trebuie să respecte premisele exercitării dreptului la acțiune și condițiile de exercitare a dreptului la acțiune.

În al doilea rând, acțiunea reconvențională are un caracter incidental, având în vedere că se intentează în cadrul unui proces deja pus pe rol. Din acest considerent, datorită caracterului incidental, pârâtul trebuie să respecte anumite exigențe suplimentare la depunerea acțiunii reconvenționale: a) cererea reconvențională poate fi depusă numai până la începerea dezbaterilor judiciare; b) acțiunea reconvențională este primită spre examinarea numai dacă fie urmărește compensarea pretenției inițiale, fie admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale, fie se află cu acțiunea inițială în conexiune.

În al treilea rând, considerăm că acțiunea reconvențională este un mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil, deși acest caracter nu este recunoscut în unanimitate de către doctrina de specialitate. Din punctul nostru de vedere, acțiunea reconvențională cuprinde două aspecte: apărarea unui drept subiectiv civil și apărarea împotriva acțiunii inițiale. Considerăm că primul aspect, are un caracter/latură materială, iar al doilea, apărarea împotriva acțiunii inițiale – un caracter/latură procesuală. Este adevărat faptul că pârâtul poate intenta acțiunea reconvențională separat, în ordine generală, pentru a obține apărarea dreptului subiectiv civil. În acest caz, acțiunea nu va dobândi calitatea de reconvențională, deoarece caracteristica principală a acțiunii reconvenționale este că se intentează și se examinează în cadrul unui proces aflat pe rol, concomitent cu acțiunea inițială a reclamantului. De aceea, apreciem că în toate cazurile acțiunea reconvențională urmează a fi privită ca un mijloc de apărare al pârâtului. În plus, socotim că acțiunea reconvențională poate fi depusă și de către reclamant împotriva intervenientului principal.

Așadar, în scopul acoperirii unor lacune legislative în privința reglementării acțiunii reconvenționale, am formulat următoarele propuneri *de lege ferenda*:

- completarea art. 172 din CPC cu alin. (3), ce va avea următorul cuprins: *„Reclamantul nu poate depune cerere reconvențională la acțiunea reconvențională a pârâtului”*.
- art. 276³ alin. (3) propoziția a doua din CPC va avea următorul conținut: *„Pârâtul poate depune o cerere reconvențională în condițiile art. 172 și 173 doar dacă acțiunea reconvențională nu încalcă condițiile legale de exercitare a cererii inițiale cu valoare redusă. Dacă valoarea acțiunii reconvenționale depășește valoarea admisibilă pentru procedură în cazul cererilor cu valoare redusă, judecătorul, prin încheiere motivată, care poate fi atacată odată cu fondul, dispune examinarea cauzei în ordine generală”*.

În urma cercetării efectuate, am stabilit că pe lângă mijloacele fundamentale sau clasice de apărare ale pârâtului, pot fi identificate și unele mijloace alternative sau atipice de apărare, care aparent nu duc la apărarea poziției pârâtului în proces. O astfel de modalitate de acțiune reprezintă tranzacția judiciară încheiată între părți. Utilizarea tranzacției ca mijloc de apărare reprezintă pentru pârât, în anumite situații, avantaje incontestabile. Astfel, încheierea tranzacției presupune realizarea unei apărări cu implicarea reclamantului, ceea ce presupune că părțile, în comun, vor căuta o soluție reciproc avantajoasă.

Tranzacția judiciară reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului ce exclude posibilitatea folosirii celorlalte modalități de apărare în privința pretenției soluționate prin tranzacție, pentru că utilizarea altor mijloace de apărare presupune inexistența concesiilor reciproce și, pe cale de consecință, a tranzacției. Având în vedere circumstanțele concrete ale unei cauze, dacă pârâtul apreciază că nu există posibilitatea de a obține respingerea pretențiilor reclamantului, atunci singura șansă de a micșora efectele negative ale admiterii acțiunii este încheierea tranzacției de împăcare. Reieșind din faptul că tranzacția presupune concesi reciprocă, anume obținerea acestor concesi din partea reclamantului va constitui apărarea pârâtului.

Al doilea mijloc atipic de apărare a pârâtului constituie atragerea intervenientului accesoriu din partea pârâtului în proces. Având în vedere că intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții căreia i se alătură, acesta va avea posibilitatea de a exercita anumite mijloace de apărare în locul și interesul pârâtului. Ca de exemplu, va putea ridica excepții procesuale pentru a opri demersul judiciar al reclamantului. Suplimentar, atragerea intervenientului accesoriu în proces duce indirect la apărarea pârâtului, prin faptul că dacă pârâtul prin admiterea pretențiilor reclamantului obține dreptul de regres împotriva intervenientului, nu va fi obligat să demonstreze din nou faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească prin care s-a soluționat cauza inițială.

Prin urmare, mijloacele de apărare ale pârâtului se divid în mijloace fundamentale/clasice (obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională) și în mijloacele alternative/atipice (tranzacția de împăcare și atragerea intervenientului accesoriu).

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetările efectuate au confirmat actualitatea și importanța tematicii supuse abordării. Examinările înfăptuite au condus la atingerea integrală a scopului și obiectivelor preconizate.

Problema științifică soluționată constă în determinarea mijloacelor de apărare specifice pârâtului în cadrul procesului civil, fapt care a condus la evidențierea particularităților utilizării (întrebuintării) acestor modalități de apărare, pentru a asigura aplicarea uniformă a legislației procesuale civile de către instanțele judecătorești.

Studiul realizat ne permite să formulăm un șir de concluzii teoretico-științifice și să venim cu anumite recomandări de ordin legislativ care au ca scop eficientizarea soluționării litigiilor civile:

1. Examinarea efectuată a obiecțiilor material-juridice și excepțiilor procesuale ca modalități de apărare ale pârâtului, ne permite să afirmăm că obiecțiile material-juridice reprezintă principalele și cel mai des utilizat mijloace de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil. Obiecția material-juridică reprezintă unica modalitate a pârâtului de a combate fondul dreptului dedus judecării, adică de a demonstra că pretenția reclamantului este nefondată și urmează a fi respinsă. Prin obiecție material-juridică pârâtul poate nega circumstanțele de fapt și/sau de drept invocate de reclamant.

În acest sens, am efectuat divizarea obiecțiilor materiale în: obiecții în fapt și obiecții în drept. Am constatat că prin obiecții în fapt pârâtul invocă sau neagă anumite situații faptice, ca de exemplu în acțiunea privind încasarea datoriei, pârâtul afirmă că nu datorează nimic, fie că a plătit datoria. Iar prin obiecții în drept, pârâtul invocă o normă de drept material ce va avea ca efect respingerea totală sau parțială a pretențiilor reclamantului. Din punct de vedere practic, pârâtul utilizează ambele categorii de obiecții material-juridice concomitent, indicând circumstanțele cauzei cu referire la dispozițiile legii. Obiecțiile în fapt și în drept, de regulă, coexistă simultan, astfel fiind asigurată apărarea eficientă a pârâtului.

Obiecțiile materiale pot fi clasificate după obiectul lor în:

- a) obiecții materiale ce neagă considerentele reclamantului;
- b) obiecții materiale prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept.

2. Formularea obiecțiilor material-juridice are loc, de regulă, prin intermediul referinței. Referința se prezintă de către pârât în cadrul fazei de pregătire a cauzei pentru dezbateri judiciare. Aparent, depunerea referinței este obligatorie, în cazul nedepunerii ei în termenul stabilit de instanță, pârâtul este decăzut din dreptul de a mai prezenta probe. Însă, am stabilit că depunerea referinței este un drept al pârâtului, acesta având posibilitatea de a depune sau nu referința în cadrul

procesului civil. Dacă pârâtul nu depune referința în termenul stabilit, acest fapt va genera două efecte. În primul rând, pârâtul va pierde posibilitatea de a prezenta referința după împlinirea termenului fixat de judecător pentru efectuarea acestui act procedural. În al doilea rând, o consecință mai gravă pentru pârât, acesta nu va putea să prezinte probe în proces pentru dovedirea susținerilor sale, iar cauza dedusă judecării va fi examinată numai în baza probelor prezentate de reclamant.

Având în vedere faptul că nedeținerea referinței îl decade pe pârât din dreptul de a prezenta probe, concluzionăm că obiecțiile material-juridice prin care pârâtul invocă proprii circumstanțe de fapt și de drept pot fi înaintate numai prin intermediul referinței. Iar obiecțiile material-juridice ce neagă considerentele reclamantului pot fi invocate oricând în cadrul examinării cauzei în prima instanță, fără ca acestea să îmbrace o formă strict stabilită de lege.

3. Excepțiile procesuale reprezintă mijloace de apărare prin care pârâtul invocă lipsa dreptului reclamantului la acțiune în sens procesual sau la erorile de exercitare a acestuia, cu scopul de a opri procesul sau temporar de a împiedica examinarea cauzei. Am observat că în privința acestui mijloc de apărare, atât legislația în vigoare, cât și doctrina autohtonă utilizează doi termeni pentru aceeași instituție: obiecții procesual-juridice și excepții procesuale. Din punctul nostru de vedere, este necesar de uniformizat utilizarea terminologiei juridice, considerăm impropriu procesului civil utilizarea termenului de „obiecții procesuale” și susținem ideea de utilizare a sintagmei „excepții procesuale”, fapt care va elimina confuziile dintre obiecțiile material-juridice și excepțiile procesuale.

4. În funcție de regimul juridic, excepțiile procesuale pot fi divizate în excepții absolute (de ordine publică) și excepții relative (de ordine privată). Excepțiile absolute pot fi invocate oricând pe parcursul procesului de judecată, iar excepțiile relative urmează a fi ridicate numai în termenele stabilite de legislația în vigoare sub sancțiunea decăderii. Din analiza legislației în vigoare am stabilit că sunt reglementate următoarele excepții procesuale: excepția lipsei capacității procesuale, excepția lipsei calității procesuale, excepția de tardivitate, excepția autorității de lucru judecat, excepția de litispendență, excepția de necompetență (care poate fi divizată în: excepția de necompetență generală, excepția de necompetență jurisdicțională, excepția de neîndeplinire a procedurii prealabile, excepția de arbitraj), excepția de neconstituționalitate, excepția nulității actului de procedură, excepția decăderii și excepția de primare.

5. Sintetizând examinarea excepțiilor procesuale, am elaborat următoarele propuneri *de lege ferenda* pentru optimizarea instituției excepțiilor procesuale:

a) modificarea art. 121 alin. (4) CPC, care trebuie să aibă următorul conținut: „Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de

neconstituționalitate printr-o încheiere. Încheierea de refuz a ridicării excepției de neconstituționalitate poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile”.

b) art. 469 alin. (1) lit. c) din CPC să fie expus în următoarea redacție: „solicitarea încuviințării executării silite a hotărârii judecătorești străine, termenul de la care se cere executarea hotărârii; sau solicitarea recunoașterii hotărârii judecătorești străine pentru a invoca autoritatea de lucru judecat”.

c) introducerea în Codul de procedură civilă a art. 123 cu denumirea marginală „Excepția de ilegalitate”, care va avea următorul cuprins:

„(1) În cazul existenței incertitudinii privind legalitatea unui act administrativ normativ, care nu se supune controlului constituționalității, ce urmează a fi aplicat la soluționarea unei cauze, instanța de judecată, din oficiu sau la cererea unui participant la proces, sesizează instanța de contencios administrativ.

(2) La ridicarea excepției de ilegalitate și sesizarea instanței de contencios administrativ, instanța nu este în drept să se pronunțe asupra temeiniciei sesizării sau asupra legalității actului administrativ normativ, limitându-se exclusiv la verificarea întrunirii următoarelor condiții:

- a) obiectul excepției intră în categoria actelor prevăzute la art. 12 din Codul administrativ;
- b) excepția este ridicată de către una din părți sau reprezentantul acesteia ori este ridicată de către instanța de judecată din oficiu;
- c) prevederile contestate urmează a fi aplicate la soluționarea cauzei;
- d) nu există o hotărâre anterioară a instanței de contencios administrativ având ca obiect prevederile contestate.

(3) Ridicarea excepției de ilegalitate se dispune printr-o încheiere care nu se supune niciunei căi de atac și care nu afectează examinarea în continuare a cauzei, însă până când hotărârea instanței de contencios administrativ asupra excepției de ilegalitate nu devine definitivă se amână pledoariile.

(4) Dacă nu sunt întrunite cumulativ condițiile specificate la alin. (2), instanța refuză ridicarea excepției de ilegalitate printr-o încheiere ce poate fi atacată cu recurs. Examinarea recursului nu afectează continuitatea ședinței de judecată, însă până la pronunțarea deciziei instanței ierarhic superioare se amână pledoariile.

(5) Instanța de judecată poate ridica excepția de ilegalitate doar dacă cererea de chemare în judecată sau cererea de apel a fost acceptată în modul prevăzut de lege ori dacă cererea de recurs împotriva hotărârii sau deciziei curții de apel a fost declarată admisibilă conform legii”.

6. Acțiunea reconvențională are o natură juridică complexă. În primul rând, cererea reconvențională este o acțiune civilă, adică prin intermediul acțiunii reconvenționale pârâtul urmărește apărarea dreptului subiectiv civil încălcat sau contestat de către reclamant. Așadar, acțiunea reconvențională, ca și orice acțiune civilă, cuprinde trei elemente interdependente: obiect, temei și părți. Pentru intentarea acțiunii reconvenționale, pârâtul trebuie să respecte premisele exercitării dreptului la acțiune și condițiile de exercitare a dreptului la acțiune.

În al doilea rând, acțiunea reconvențională are un caracter incidental, având în vedere că se intentează în cadrul unui proces deja pus pe rol. Din acest considerent, datorită caracterului incidental, pârâtul trebuie să respecte anumite exigențe suplimentare la depunerea acțiunii reconvenționale: a) cererea reconvențională poate fi depusă numai până la începerea dezbaterilor judiciare; b) acțiunea reconvențională este primită spre examinarea numai dacă fie urmărește compensarea pretenției inițiale, fie admiterea ei exclude, total sau parțial, admiterea acțiunii inițiale, fie se află cu acțiunea inițială în conexiune.

În al treilea rând, considerăm că acțiunea reconvențională este un mijloc de apărare al pârâtului în cadrul procesului civil, deși acest caracter nu este recunoscut în unanimitate de către doctrina de specialitate. Din punctul nostru de vedere, acțiunea reconvențională cuprinde două aspecte: apărarea unui drept subiectiv civil și apărarea împotriva acțiunii inițiale. Considerăm că primul aspect, are un caracter/latură materială, iar al doilea, apărarea împotriva acțiunii inițiale – un caracter/latură procesuală. Este adevărat faptul că pârâtul poate intenta acțiunea reconvențională separat, în ordine generală, pentru a obține apărarea dreptului subiectiv civil. În acest caz, acțiunea nu va dobândi calitatea de reconvențională, deoarece caracteristica principală a acțiunii reconvenționale este că se intentează și se examinează în cadrul unui proces aflat pe rol, concomitent cu acțiunea inițială a reclamantului. De aceea, apreciem că în toate cazurile acțiunea reconvențională urmează a fi privită ca un mijloc de apărare al pârâtului. În plus, socotim că acțiunea reconvențională poate fi depusă și de către reclamant împotriva intervenientului principal.

7. În scopul acoperirii unor lacune legislative în privința reglementării acțiunii reconvenționale, am formulat următoarele propuneri *de lege ferenda*:

a) completarea art. 172 din CPC cu alin. (3), ce va avea următorul cuprins: „Reclamantul nu poate depune cerere reconvențională la acțiunea reconvențională a pârâtului”.

b) art. 2763 alin. (3) propoziția a doua din CPC va avea următorul conținut: „Pârâtul poate depune o cerere reconvențională în condițiile art. 172 și 173 doar dacă acțiunea reconvențională nu încalcă condițiile legale de exercitare a cererii inițiale cu valoare redusă. Dacă valoarea acțiunii reconvenționale depășește valoarea admisibilă pentru procedură în cazul cererilor cu valoare

redușă, judecătorul, prin încheiere motivată, care poate fi atacată odată cu fondul, dispune examinarea cauzei în ordine generală”.

8. În urma cercetării efectuate, am stabilit că pe lângă mijloacele fundamentale sau clasice de apărare ale pârâtului, pot fi identificate și unele mijloace alternative sau atipice de apărare, care aparent nu duc la apărarea poziției pârâtului din proces. O astfel de modalitate de acțiune reprezintă tranzacția judiciară încheiată între părți. Utilizarea tranzacției ca mijloc de apărare reprezintă pentru pârât, în anumite situații, avantaje incontestabile. Astfel, încheierea tranzacției presupune realizarea unei apărări cu implicarea reclamantului, ceea ce presupune că părțile, în comun, vor căuta o soluție reciproc avantajoasă.

9. Tranzacția judiciară reprezintă un mijloc de apărare al pârâtului ce exclude posibilitatea folosirii celorlalte modalități de apărare în privința pretenției soluționate prin tranzacție, pentru că utilizarea altor mijloace de apărare presupune inexistența concesiilor reciproce și, pe cale de consecință, a tranzacției. Având în vedere circumstanțele concrete ale unei cauze, dacă pârâtul apreciază că nu există posibilitatea de a obține respingerea pretențiilor reclamantului, atunci singura șansă de a micșora efectele negative ale admiterii acțiunii este încheierea tranzacției de împăcare. Reieșind din faptul că tranzacția presupune concesi reciproc, anume obținerea acestor concesi din partea reclamantului va constitui apărarea pârâtului.

10. Al doilea mijloc atipic de apărare a pârâtului constituie atragerea intervenientului accesoriu din partea pârâtului în proces. Având în vedere că intervenientul accesoriu are drepturile și obligațiile procedurale ale părții a căreia i se alătură, acesta va avea posibilitatea de a exercita anumite mijloace de apărare în locul și interesul pârâtului. Ca de exemplu, va putea ridica excepții procesuale pentru a opri demersul judiciar al reclamantului. Suplimentar, atragerea intervenientului accesoriu în proces duce indirect la apărarea pârâtului, prin faptul că dacă pârâtul prin admiterea pretențiilor reclamantului obține dreptul de regres împotriva intervenientului, nu va fi obligat să demonstreze din nou faptele și raporturile juridice stabilite prin hotărâre judecătorească prin care s-a soluționat cauza inițială.

11. Prin urmare, mijloacele de apărare ale pârâtului se divid în mijloace fundamentale/clasice (obiecțiile materiale, excepțiile procesuale și acțiunea reconvențională) și în mijloacele alternative/atipice (tranzacția de împăcare și atragerea intervenientului accesoriu).

BIBLIOGRAFIE

I. Surse bibliografice în limba română

1. Albu E. *Dreptul contenciosului administrativ*. București: Universul Juridic, 2008, 376 p., ISBN 978-973-127-099-9.
2. Alexandresco D. *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român. Tomul XI (Prescripția)*. București: Atelierele grafice SOCEC & Co., 1910, 782 p.
3. Avizul consultativ nr. 4ac-13/13 din 27.05.2013 al Plenului Curții Supreme de Justiție cu privire la modul de aplicare a art. 385, 388 CPC. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=40026
4. Bacaci A. *Excepțiile de procedură în procesul civil*. Cluj-Napoca: Ed. Dacia, 1983, 247 p.
5. Baias Fl.A., Chelaru E., Constantinovici R., Macovei I. (coord.). *Noul Cod civil. Comentariu pe articole*. București: C.H. Beck, 2014, 2917 p., ISBN 978-606-18-0414-6.
6. Baieș S., Roșca N. *Drept civil: Partea generală. Persoana fizică. Persoana juridică*. Chișinău: Cartier, 2004, 400 p., ISBN 9975-79-306-1.
7. Bâcu A. *Drept procesual civil: Partea generală: curs univ*. Chișinău: S.n. (Tipogr. „Prin-Caro”), 2013, 344 p.
8. Belecciu Ș., Cojocaru I. *Deosebiri conceptuale între actul administrativ și alte categorii de acte juridice*. În: *Legea și viața*, nr. 3/2015, p. 4-8, ISSN 1810-309X.
9. Belei E. *Acțiunea reconvențională în procesul civil al Republicii Moldova*. În: *Revista Română de Executare Silită* nr. 1/2015, ISSN 1584-8892.
10. Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, 464 p., ISBN 978-9975-4072-9-8.
11. Belei E., et al. *Drept procesual civil. Partea specială*. Chișinău: Editura Lexon-Prim, 2016, 492 p., ISBN 978-9975-4072-2-9.
12. Beleiu G. *Drept civil român: introducere în dreptul civil: subiectele dreptului civil. Ed. a 10-a rev. și adăug. de Marian N. și Petrică T.* București: Universul Juridic, 2005, 621 p., ISBN 973-8446-70-8.
13. Bîrsan C. *Convenția europeană a drepturilor omului: Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți*. București: Editura All Beck, 2005, 1273 p., ISBN 973-655-663-8.
14. Bleoancă A., et al. *Cartea de excepții în procedura civilă*. București: C.H. Beck, 2018, 627 p., ISBN 978-606-18-0761-1.
15. Boroi G. *Codul de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I*. București: All Beck, 2001, 592 p.

16. Boroi G., Angheliescu C. A. *Curs de drept civil: partea generală*. București: Hamangiu, 2012, 422 p., ISBN 978-606-522-891-7.
17. Boroi G., Spineanu-Matei O. *Codul de procedură civilă adnotat*. București: Hamangiu, 2011, 992 p., ISBN 978-606-522-325-7.
18. Boroi G., Stancu M. *Drept procesual civil*. București: Hamangiu, 2015, 1248 p., ISBN 978-606-27-0324-0.
19. Cauza Roșca c. Moldovei, 2005 (Cererea nr. 6267/02). Disponibil: [http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PETRU%20ROSCA%20\(ro\).pdf](http://justice.md/file/CEDO_judgments/Moldova/PETRU%20ROSCA%20(ro).pdf)
20. Cătuna L. D. *Drept procesual civil: partea generală*. București: C.H. Beck, 2009, 314 p.
21. Chiriță R. *Celeritatea procedurii – misiune imposibilă?* În: Pandectele române nr. 6/2005, ISSN 1582-4756.
22. Ciobanu V. M. *Tratat teoretic și practic de procedură civilă. Vol. II*. București: Editura Național, 1997, 734 p., ISBN 973-9308-00-7.
23. Ciobanu V. M., Boroi G., Briciu T. C. *Drept procesual civil: curs selectiv: teste grilă*. București: C.H. Beck, 2011, 640 p., ISBN 978-973-115-889-1.
24. *Codul administrativ* nr. 116 din 19.07.2018. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 309-320 din 17-08-2018.
25. *Codul civil al Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 82-86 din 22.06.2002.
26. *Codul de procedură civilă al Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130 – 134 din 21.06.2013.
27. *Codul de procedură civilă al României*. Disponibil: [http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul de procedura civila noul cod de procedura civila legea 134 2010.php](http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_de_procedura_civila_noul_cod_de_procedura_civila_legea_134_2010.php)
28. *Codul electoral* nr. 1381 din 21.11.1997. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 81 din 08.12.1997.
29. *Codul fiscal al Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova Ediție Specială din 08.02.2007.
30. *Codul jurisdicției constituționale* nr. 502 din 16.06.1995. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53-54 din 28.09.1995.
31. *Codul transportului feroviar* nr. 309 din 17.07.2003. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 226-228 din 14.11.2003.
32. *Constituția Republicii Moldova*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 1 din 12.08.1994.

33. *Constituția Republicii Moldova: comentariu* / coord. de proiect: Klaus Sollfank; red.: Nina Pârțac, Lucia Țurcanu – Chișinău: Arc, 2012, 576 p., ISBN 978-9975-61-700-0.
34. *Convenția Europeană nr. 1961 din 21.04.1961 de arbitraj comercial internațional*. În *Tratate Internaționale nr. 14/36 din 30.12.1999*.
35. *Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale*. Roma, 04.11.1950. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 1298 din 24.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998)*. Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998.
36. Creangă I. *Curs de drept administrativ, vol. I*. Chișinău: Epigraf, 2004, 334 p., ISBN 9975-924-15-8.
37. Curpăn V.-S. *Analiză doctrinară a constituției Republicii Moldova*. Bacău: Editura Rovimed Publishers, 2010, 320 p., ISBN 978-606-583-106-3.
38. Danileț C. *Studiu cu privire la unificarea practicii judiciare și asigurarea principiului securității raporturilor juridice în Republica Moldova: Evaluare și propuneri*. Chișinău: S.n. (Tipografia-Sirius), 2014, 56 p., ISBN 978-9975-57-166-1.
39. Decizia Colegiul civil, comercial și de contencios administrativ lărgit al Curții Supreme de Justiție din 27.07.2016. Dosarul nr. 3ra-1054/16. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=30084
40. Decizia Colegiul Civil, Comercial și de Contencios Administrativ lărgit al CSJ din 27.04.2016. Dosarul nr. 2rac-162/16. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=27920
41. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție. Dosarul nr. 2r-24/20. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=55374
42. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 19.08.2015. Dosarul nr. 2r-581/15. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=21456
43. Decizia Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 26.07.2017. Dosarul nr. 3ra-803/17. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=37956
44. Decizia CSJ din 08.02.2017 la dosarul nr. 2rc-100/17. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=34468
45. Decizia Curții Constituționale a României nr. 128 din 16.04.2002 referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art. 118 din Codul de procedură civilă. În: *Monitorul Oficial al României nr. 370 din 31.05.2002*.

46. Decizia Curții Constituționale nr. 50 din 05.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 67g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 1861 alin. (3) din Codul de procedură civilă (excepția de tardivitate). Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_50_2019_67g_2019_rou.pdf
47. Decizia Curții Constituționale nr. 52 din 16.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 68g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a unor prevederi conținute de articolul 68 din Codul de procedură civilă (dreptul intervenientului accesoriu de a declara recurs în mod independent). Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_52_2019_68g_2019_rou.pdf
48. Decizia Curții Constituționale nr. 61 din 25.04.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 78g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolelor 385 lit. d) și 388 alin. (1) din Codul de procedură civilă (examinarea cererii reconvenționale de către instanța de apel). Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_61_2019_78g_2019_rou.pdf
49. Decizia Curții Constituționale nr. 74 din 21.05.2019 de inadmisibilitate a sesizării nr. 93g/2019 privind excepția de neconstituționalitate a articolului 267 lit. k1) din Codul de procedură civilă. Disponibil: https://www.constcourt.md/public/ccdoc/decizii/d_74_2019_93g_2019_rou.pdf
50. Decizia Curții de Apel Chișinău din 26.11.2019. Dosarul nr. 2r-2316/19. Disponibil: https://cac.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/a817da32-71f5-4f30-bbdd-e8b05e6fbf30
51. *Declarația universală a drepturilor omului*. New York, 10.12.1948. Ratificată prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217 din 27.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998)*. Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998.
52. Deleanu I. *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*. În: *Revista Română de Drept Privat* nr. 4/2009, p. 27-58, ISSN 1843-2646.
53. Deleanu I. *Tratat de procedură civilă*. Arad: Servo-Sat, 2000, 472 p., ISBN 973-9442-19-6.
54. Deleanu I. *Tratat de procedură civilă. Vol. II*. București: Universul Juridic, 2013, 835 p., ISBN 978-973-127-989-3.
55. Dima C., Potrivitu G. *Dreptul la apărare*. În: *Dreptul*, nr. 3/2003, ISSN 1018-0435.
56. Dornean Păunescu R. L. *Excepția de nelegalitate*. București: Universul Juridic, 2017, 283 p., ISBN 978-606-39-0010-5.
57. Durac G. *Drept procesual civil: Partea generală*. București: Editura Hamangiu, 2020, 372 p., ISBN 978-606-27-1694-3.
58. Drăganu T. *Actele de drept administrativ*. București: Ed. Științifică, 1959, 297 p.

59. **Dumitrașcu D.** *Excepția de ilegalitate în procesul civil.* În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”, nr. 3(143)/202, p. 207-210, ISSN: 1814-3199.
60. **Dumitrașcu D.** *Exercitarea dreptului la apărare prin reprezentant convențional în cadrul procesului civil.* În: International scientific journal Euro-American scientific cooperation, vol. 17 (december 2017), p. 38-43, ISBN 978-1-77192-384-2.
61. **Dumitrașcu D.** *Particularitățile invocării excepției de tardivitate.* În: Revista Institutului Național al Justiției nr. 3/2018, p. 39-43, ISSN 1857-2405.
62. **Dumitrașcu D.** *Prezentarea referinței în procesul civil, între obligație și posibilitate.* În: „Tradiție și inovare în cercetarea științifică”, Colloquia Professorum (9; 2019; Bălți), 2020, p. 193-198, ISBN: 978-9975-50-243-6.
63. **Dumitrașcu D.** *Referința în legislația procesual civilă a Republicii Moldova.* În: Актуальные научные исследования в современном мире, Выпуск 8(28) Часть 3, август 2017, с. 106-109, ISSN 2524-0986.
64. **Dumitrașcu D.** *Regimul juridic al invocării și soluționării excepției autorității de lucru judecat în procesul civil al Republicii Moldova.* În: Analele științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Științe Juridice, Tom LXIV/II, 2018, p. 145-155, ISSN: 1221-8464.
65. **Dumitrașcu D.** *Reglementarea mijloacelor de apărare a pârâtului în legislația Republicii Moldova.* În: Актуальные научные исследования в современном мире, выпуск 3(35) часть 8/2018, Переяслав-Хмельницкий, Украина, p. 107-112, ISSN: 2524-0986.
66. **Dumitrașcu D.** *Tranzacția judiciară ca mijloc de apărare a pârâtului în procesul civil al Republicii Moldova.* În: Conferința Internațională „Procesul civil și executarea silită. Trecut, prezent, viitor”, Tîrgu Mureș, România, 2018, p. 399-407, ISBN: 978-606-39-0324-3.
67. **Dumitrașcu D., Belei E.** *Modalitățile atipice de apărare ale pârâtului în cadrul procesului civil.* În: Studia Universitatis Moldaviae, Seria „Științe Sociale”, nr. 3(143)/2021, p. 34-41, ISSN: 1814-3199.
68. Durac G., Ghiță D., et al. *Drept procesual civil: curs universitar.* București: Universul Juridic, 2021, 902 p., ISBN 978-606-39-0851-4.
69. Florea G. *Apărarea în procesul civil. Garanții procesuale.* București: Universul Juridic, 2006, 456 p., ISBN 973-7643-76-3.
70. Florea S. *Cererile în procesul civil: dispoziții generale.* București: Universul Juridic, 2014, 314 p., ISBN 978-606-673-253-6.
71. Florescu D.A.P., et. al. *Călăuza juristului: cereri și acțiuni în justiție.* București: Editura C.H.Beck, 2014, 1234 p., ISBN 978-606-18-0184-8.

72. Durac G. *Drept procesual civil: actele de dispoziție ale părților în procesul civil*. Iași: Polirom, 1999, 192 p., ISBN 973-683-313-5.
73. Florescu Dumitru A. P. et al. *Excepțiile în procesul civil*. București: Universul Juridic, 2010, 592 p., ISBN 978-973-127-412-6.
74. Ghimpu S., Grossu S. *Capacitatea și reprezentarea persoanelor fizice în dreptul R.P.R.* București: Ed. Științifică, 1960.
75. Hilsenrad A., Stoenescu I. *Procesul civil în R.P.R.* București: Editura Științifică, 1957, 596 p.
76. Hotărârea Curții Constituționale nr. 14 din 15.11.2012 pentru controlul constituționalității unor prevederi din Codul de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225-XV din 30 mai 2003 (sesizarea nr. 21a/2012). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 248-251 din 07.12.2012.
77. Hotărârea Curții Constituționale nr. 2 din 09.02.2016 pentru interpretarea articolului 135 alin. (1) lit.a) și g) din Constituția Republicii Moldova (excepția de neconstituționalitate) (Sesizarea nr. 55b/2015). În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 55-58 din 11.03.2016.
78. Hotărârea Guvernului nr. 458/2021 privind aprobarea cuantumului salariului mediu lunar pe economie, prognozat pentru anul 2022. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 325-333 din 31.12.2021.
79. Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr. 333 din 18 martie 2002 pentru aprobarea Concepției sistemului informațional automatizat "Registrul de stat al populației" și Regulamentului cu privire la Registrul de stat al populației. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 43-45 din 28.03.2002.
80. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 24 din 12.12.2005 privind aplicarea normelor Codului de procedură civilă la judecarea pricinilor în primă instanță. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 8 din 2006.
81. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a unor prevederi ale Convenției Europene pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale din 09.06.2014. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=181
82. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție Privind aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației ce reglementează modalitățile de reparare a prejudiciului cauzat prin întârziere sau executare necorespunzătoare a obligațiilor pecuniare, cu excepția celor izvorâte din contractul de credit bancar sau împrumut. În: Buletinul Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova nr. 5/2011.

83. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție privind practica aplicării de către instanțele judecătorești a legislației ce ține de recunoașterea și executarea hotărârilor judecătorești și hotărârilor arbitrale străine nr. 9 din 09.12.2013. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_hot_expl.php?id=282
84. Ionescu S. *Principiile procedurii judiciare în reglementarea actuală și în noile coduri de procedură*. București: Universul Juridic, 2010, 224 p., ISBN 978-973-127-477-5.
85. Încheierea Colegiului civil, comercial și de contencios administrativ al Curții Supreme de Justiție din 07.10.2020. Dosarul nr. 2ra-1217/20. Disponibil: http://jurisprudenta.csj.md/search_col_civil.php?id=58259
86. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Centru) din 24 iulie 2020. Dosarul nr. 2c-2076/20. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/744af8f4-15a1-4c35-b975-7337c63f248e
87. Încheierea Judecătoriei Chișinău (sediul Centru) din 27 iulie 2020. Dosarul nr. 2c-2090/20. Disponibil: https://jc.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/00bdb5e4-1525-4e5b-96f7-d56ceba84502
88. *Legea contenciosului administrativ: (Legea nr. 554/2004): cu modificările și completările la zi: comentariu și jurisprudență* / Iorgovan A., Vișan L., Ciobanu A.S., Pasăre D.L. București: Universul Juridic, 2008, 400 p., ISBN 978-973-127-024-1.
89. *Legea cu privire la arbitraj* nr. 23 din 22.02.2008. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.
90. *Legea cu privire la mediere* nr. 137 din 03.07.2015. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 224-233 din 21.08.2015.
91. *Legea cu privire la reorganizarea instanțelor judecătorești* nr. 76 din 21.04.2016. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-192 din 01.07.2016.
92. *Legea nr. 17 din 05.04.2018 pentru modificarea și completarea unor acte legislative*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 142-148 din 04.05.2018.
93. *Legea nr. 220 din 19.10.2007 privind înregistrarea de stat a persoanelor juridice și a întreprinzătorilor individuali*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 184-187 din 30.11.2007.
94. *Legea nr. 23 din 22.02.2008 cu privire la arbitraj*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.
95. *Legea nr. 24 din 22.02.2008 cu privire la arbitrajul comercial internațional*. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 88-89 din 20.05.2008.

96. *Legea nr. 244 din 21.07.2006 pentru modificarea și completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 178-180 din 17.11.2006.
97. *Legea nr. 31 din 17.03.2017 pentru completarea Codului de procedură civilă al Republicii Moldova nr. 225/2003.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 144-148 din 05.05.2017.
98. *Legea nr. 793 din 10.02.2000 contenciosului administrativ,* abrogată din 01.04.2019. În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. ed.specială din 03.10.2006.
99. *Legea patronatelor nr. 976 din 11.05.2000.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 141-143 din 09.11.2000.
100. *Legea privind regimul juridic al adopției nr. 99 din 28.05.2010.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 131-134 din 30.07.2010.
101. *Legea sindicatelor nr. 1129 din 07.07.2000.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 130-132 din 19.10.2000.
102. *Legea taxei de stat nr. 1216 din 03.12.1992.* În: Monitorul Oficial al Republicii Moldova nr. 53-55 din 02.04.2004.
103. Leș I. *Întâmpinarea – realități și perspective.* În: Studii de drept judiciar privat, București: C.H.Beck, 2008.
104. Leș I. *Noul Cod de procedură civilă: comentariu pe articole.* București: Editura C.H. Beck, 2015, 1583 p., ISBN 978-606-18-0421-4.
105. Leș I. *Sanțiunile procedurale în materie civilă.* București: Hamangiu, 2008, 384 p., ISBN 978-973-1836-50-8.
106. Leș I. *Tratat de drept procesual civil.* București: All Beck, 2001, 936 p., ISBN 973-655-119-9.
107. Leș I. *Tratat de drept procesual civil. Vol. 1.* București: Universul Juridic, 2014, 971 p., ISBN 978-606-673-318-2.
108. Lozneau V. *Excepțiile de fond în procesul civil.* București: Lumina Lex, 2003, 312 p., ISBN 973-588-686-3.
109. Maria F., Irina G.-R. *Întâmpinarea din perspectiva noilor reglementări procesual civile.* În Revista Română de Drept Privat nr. 1/2014, p. 73-97, ISSN 1843-2646.
110. Matei D. *Efectele hotărârii judecătorești civile și ale hotărârii arbitrale: privire comparativă între codurile în vigoare și noile coduri.* București: Universul Juridic, 2011, 439 p., ISBN 978-973-127-617-5.
111. Mohorea E. *Introducere în logică.* Chișinău: Arc, 2003, 292 p., ISBN 9975-61-283-0.

112. Muraru I., Tănăsescu E. S. *Drept constituțional și instituții politice. Vol. I, ed. 13.* București: C.H. Beck, 2008, 201 p., ISBN 973-115-456-5.
113. Nicolae M. *Tratat de prescripție extinctivă.* București: Universul Juridic, 2010, 1288 p., ISBN 973-127-380-8.
114. Nota informativă la proiectul Legii pentru modificarea și completarea unor acte legislative (simplificarea Codului de procedură civilă). Disponibil: http://justice.gov.md/public/files/transparența_in_procesul_decizional/coordonare/2017/octombrie/Nota_informativa_simplificarea_CPC.pdf
115. *Noul Cod civil al României.* Republicat în Monitorul Oficial, Partea I nr. 505 din 15 iulie 2011. Disponibil: http://www.dreptonline.ro/legislatie/codul_civil_republicat_2011_noul_cod_civil.php
116. *Noul Cod de procedură civilă: comentat și adnotat. Vol. 1: Art. 1-526.* / coord.: Ciobanu V. M., Nicolae M. București: Universul Juridic, 2016, 1588 p., ISBN 978-606-673-697-8.
117. Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 1: Teoria generală.* București: Universul Juridic, 2010, 272 p., ISBN 978-973-127-406-5.
118. Oprina E. *Instituții de drept procesual civil. Vol. 2: Judecata în primă instanță. Căile de atac.* București: Universul Juridic, 2010, 406 p., ISBN 978-973-127-407-2.
119. Oprina E. *Participanții la procesul civil.* București: Ed. Rosetti, 2005, 390 p., ISBN 973-8378-95-8.
120. *Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice.* New York, 16.12.1966. Ratificat prin Hotărârea Parlamentului Republicii Moldova nr. 217 din 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte (1990 – 1998).* Ediția oficială. Vol. 1, Chișinău: Moldpres, 1998.
121. Petică R. C. *Acțiunea civilă: perspectivă comparativă.* București: Universul Juridic, 2017, 227 p., ISBN 978-606-39-0090-7.
122. Poalelungi M., Belei E., Sârcu D., et al. *Manualul judecătorului pentru cauze civile.* Chișinău: [S.n.] (F.E.-P. “TipograCentrală”), 2013, 1200 p., ISBN 978-9975-53-197-9.
123. Pop L., Popa I.-F., Vidu S. I. *Tratat elementar de drept civil: Obligațiile.* București: Universul Juridic, 2012, 889 p., ISBN 978-973-127-746-2.
124. Pop P. *Sanțiuni procedurale în procesul civil.* București: Universul Juridic, 2016, 495 p., ISBN 978-606-673-896-5.
125. Prisac A. *Comentariul Codului de procedură civilă al Republicii Moldova.* Chișinău: Cartea Juridică, 2019, 1316 p., ISBN 978-9975-139-79-3.

126. Prisac A. *Drept procesual civil. Partea generală*. Chișinău, Cartier, 2013, 372 p., ISBN 978-9975-79-849-5.
127. Răducan G. *Deosebiri între excepțiile procesuale și apărările de fond privind ordinea, modalitatea de soluționare și efectele admiterii acestora, în fața primei instanțe de fond*. În: *Pandectele Române* nr. 5/2018, ISSN 1582-4756.
128. Rîciu I. *Procedura contenciosului administrativ: aspecte teoretice și repere jurisprudențiale*. București: Editura Hamangiu, 2012, 459 p., ISBN 978-606-522-440-7.
129. Savva A., Tihon V. *Drept procesual civil (partea generală)*. Chișinău: Bons Offices, 2012, 220 p., ISBN 978-9975-80-544-5.
130. Selejan-Guțan B. *Excepția de neconstituționalitate*. București: All Beck, 2005, 297 p.
131. Stătescu C. *Drept civil. Partea generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1970, 880 p.
132. Rebeca I. *Introducere în procedura civilă: principiile procesului civil*. București: Editura Hamangiu, 2013, 279 p., ISBN 978-606-678-745-1.
133. Stătescu C., Bîrsan C. *Drept civil: teoria generală a obligațiilor*. București: Editura Hamangiu, 2008, 480 p., ISBN 978-973-1836-51-5.
134. Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1983, 540 p.
135. Stoenescu I., Zilberstein S. *Drept procesual civil. Teoria generală*. București: Editura didactică și pedagogică, 1977, 531 p.
136. Stoenescu I., Zilberstein S. *Tratat de drept procesual civil. Vol. I*. București: Ed. Didactică și Pedagogică, 1977, 402 p.
137. Suci A. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Universul Juridic, 2016, 595 p., ISBN 978-606-673-822-4.
138. Tăbârcă M. *Drept procesual civil. Vol. I – Teoria generală*. București: Universul Juridic, 2013, 893 p., ISBN 978-973-127-917-6.
139. Tăbârcă M. *Excepțiile procesuale în procesul civil*. București: Ed. Rosetti, 2002, 265 p.
140. *Tratatul privind funcționarea Uniunii Europene (versiune consolidate)*. Disponibil: https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:2bf140bf-a3f8-4ab2-b506-fd71826e6da6.0001.02/DOC_2&format=PDF
141. Ungureanu O. *Sinteză teoretică și practică privind cererea reconvențională*. În: *Revista română de drept* nr. 11/1988.
142. Vasile A. *Excepțiile procesuale în noul Cod de procedură civilă*. București: Hamangiu, 2013, 465 p., ISBN 978-606-522-463-6.

II. Surse bibliografice în limba rusă

143. Адамович В.И. *Встречный иск (к учению о зачете)*. Санкт-Петербург, 1899, 268 р.
144. Васин, В.Н., Казанцев, В.И. *Гражданский процесс*. Москва: Издательский центр «Академия», 2008, 288 р., ISBN 978-5-7695-4983-0.
145. *Гражданский процесс* / Под ред. М.К. Треушникова. Москва: Статут, 2014, 960 р., ISBN 978-5-8354-0950-1.
146. *Гражданский процесс* / Под ред. М.К. Треушникова. Москва: Издательский дом «Городец», 2020, 992 р., ISBN 978-5-907-220-60-7.
147. *Гражданский процесс в 2 т. Т. 1.* / под ред. Баранова В.А. Москва: Юрайт, 2015, 247 р., ISBN 978-5-9916-5305-3.
148. *Гражданский процесс в 2 т. Т. 2* / под ред Баранова В.А. Москва: Юрайт, 2015, 306 р., ISBN 978-5-9916-5306-0.
149. *Гражданский процесс. Общая часть.* / Учебник под общ. ред. Беловой Т.А., Колядко И.Н., Юркевича Н.Г. Минск: изд. Амалфея, 2001, 576 р.
150. *Гражданский процессуальный кодекс Молдовы: Комментарий* / Отв. ред. Кожухарь А.Н., Райлян А.А. Кишинев: Университас, 1992, 794 р.
151. *Гражданский процессуальный кодекс Республики Казахстан*. Disponibil: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=34329053#pos=743;-76
152. *Гражданский процессуальный кодекс Российской Федерации, от 14.11.2002 N 138-ФЗ*. Disponibil: http://www.consultant.ru/document/Cons_doc_LAW_39570/
153. *Гражданский процессуальный кодекс РСФСР от 11 июня 1964 г.* (Докипедия: Гражданский процессуальный кодекс РСФСР от 11 июня 1964 г.). Disponibil: <https://dokipedia.ru/document/5161003>
154. *Гражданский процессуальный кодекс Украины*. Disponibil: <http://meget.kiev.ua/kodeks/gpk/>
155. *Гражданское процессуальное право России* / Под ред. Алексия П.В., Амаглобели Н.Д. Москва: Юнити-Дана, 2005, 432 р., ISBN 5-238-00820-1.
156. *Гражданское процессуальное право России* / под ред. Тумановой Л.В., Алексия П.В., Амаглобели Н.Д. Москва: Юнити-Дана, 2011, 575 р., ISBN 978-5-238-01942-0.
157. Дерюжинский Н. *Отводы и возражения по русскому гражданскому процессу*. Санкт-Петербург, 1889, 94 р.
158. Думитрашку Д. *Сущность встречного иска в гражданском процессе*. În: Новый юридический вестник № 6 (20), с. 36-38, ISSN: 2587-8573.

159. Елистратова А.Н. *Теоретические и практические аспекты защиты ответчика против иска* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Саратов, 2014, 197 р.
160. Загоровский А. *Очерки гражданского судопроизводства в новых административно-судебных и судебных учреждениях*. Одесса, 1892, 373 р.
161. Захватаев В. *Новый Гражданский процессуальный кодекс Франции*. Киев: Истина, 2004, 544 р., ISBN 966-7613-50-X.
162. Кавелин К. *Основные начала русского судопроизводства и гражданского судопроизводства, в период времени от уложения до учреждения о губерниях*. Москва, 1844, 186 р.
163. Клейн Н.И. *Встречный иск в суде и арбитраже*. Москва: Статут, 2017, 368 р., ISBN 978-5-8354-1312-6.
164. Клейнман А.Ф. *Советский гражданский процесс*. Москва, 1954, 407 р.
165. Клейнман А.Ф. *Участие третьих лиц в гражданском процессе*. Иркутск, 1927, 83 р.
166. Куколышек В. *Российское частное гражданское право. Часть II*. Санкт-Петербург, 1815, 287 р.
167. Куренкова О.Н. *Теоретические и практические аспекты прекращения производства по гражданским делам в судах общей юрисдикции*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Саратов, 2006, 183 р.
168. Маклаев Д.В. *Влияние судебных актов на права и обязанности третьих лиц, не заявляющих самостоятельных требований, в арбитражном процессе*. Ъп: Российская юстиция, пг. 9/2008, ISSN 0131-6761.
169. Мальшев К. *Курс гражданского судопроизводства. Том первый*. Санкт-Петербург, 1876, 290 р.
170. Михайлов М. *История образования и развития системы русского гражданского судопроизводства до Уложения 1649 года*. Санкт-Петербург, 1848, 131 р.
171. Молева Г.В. *Право на судебную защиту ответчика*: дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Саратов, 1993, 147 р.
172. Нефедьев Е.А. *Учебник русского гражданского судопроизводства*. Москва, 1908, 402 р.
173. Орлова Л.М. *Права сторон в гражданском процессе* / науч. ред. Тадевосян В.С. Минск: Изд-во БГУ им. В.И. Ленина, 1973, 192 р.
174. Осокина Г.Л. *Гражданский процесс*. Москва: Юристъ, 2004, 667 р.

175. Пятилетов И.М. *Защита интересов ответчика в советском гражданском процессе*. Москва, 1990, 84 р.
176. Русинова Е.Р. *Распорядительные права сторон в гражданском процессе*: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Екатеринбург, 2003, 23 р.
177. Рындзюнский Г. *Техника гражданского процесса. Применительно к Гражданскому процессуальному кодексу Р.С.Ф.С.Р.* Москва, 1929, 228 р.
178. Салогубова Е.В. *Римский гражданский процесс*. Москва: "Городец-издат", 2002, 144 р., ISBN 5-89391-018-4.
179. Сахнова Т. В. *Курс гражданского процесса: теоретические начала и основные институты*. Москва: Волтерс Клувер, 2008, 676 р., ISBN 978-5-466-00308-6.
180. Синякина А.М. *Мировое соглашение в делах о несостоятельности (банкротстве) // Арбитражный и гражданский процесс*, № 5/2003, ISSN 1812-383X.
181. *Советский гражданский процесс: учебник* / под ред. К.И. Комисарова, В.М. Семенова. Москва, 1988, 480 р.
182. Трашкова Н.М. *Защита ответчика в гражданском процессе* / Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук. Москва, 2009, 197 р.
183. Щеглов В.Н. *Субъекты судебного гражданского процесса*. Томск, 1979, 129 р.
184. Юдельсон К.С. *Советский гражданский процесс*. Москва: Гос. изд-во юрид. лит-ры, 1956, 439 р.
185. Ясеновец И.А. *Мировое соглашение в арбитражном процессе: актуальные проблемы теории и практики*: автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юрид. наук. Москва, 2002, 29 р.

III. Surse bibliografice în limba engleză

186. Cappelletti M., Perillo J.M. *Civil Procedure in Italy*. Springer-Science+Business Media, B.V, 1965, 451 p., ISBN 978-94-017-5825-2.
187. Case of Bulut v. Austria, 22.02.1996. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57971>
188. Case of Dombo Beheer B.V. v. The Netherlands, 27.10.1993. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57850>
189. Case of J.J. v. Pays-Bas, 27.03.1994. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-58147>
190. Case of Mikulić v. Croatia, 07.02.2002. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60035>

191. Case of Ruiz-Mateos v. Spain, 23.06.1993. Disponibil: <http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-57838>
192. *Civil Procedure Law of the People's Republic of China*. Disponibil: <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/cn/cn029en.pdf>
193. *Code of civil procedure of Bulgaria*. Disponibil: <http://www.lawoffice-bg.net/userfiles/Code%20of%20Civil%20Procedure.pdf>
194. *Code of Civil Procedure of Germany*. Disponibil: http://www.gesetze-im-internet.de/englisch_zpo/englisch_zpo.html#p1021
195. *Code of Civil Procedure of Quebec*. Disponibil: <http://legisquebec.gouv.qc.ca/en/showdoc/cs/C-25.01>
196. *Federal Rules of Civil Procedure*. Disponibil: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/civil-rules-procedure-dec2017_0.pdf
197. Herzog P., Weser M. *Civil Procedure in France*. Columbia University, 1967, 708 p., ISBN 978-94-017-5826-0.
198. Simon Greenberg, Christopher Kee and J. Romesh Weeramantry. *Introduction to international arbitration and its place in the Asia-Pacific*. Cambridge University Press. Disponibil: http://assets.cambridge.org/97805216/95701/excerpt/9780521695701_excerpt.pdf
199. Yeazell S.C., Schwartz J.C. *Civil Procedure*. New York: Wolters Kluwer, 2016, ISBN 978-1-4548-7465-2.

IV. Surse bibliografice în limba franceză

200. *Code de procédure civile français*. Disponibil: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006070716&dateTexte=20050514>

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnatul, Dumitrașcu Dumitru, studentul-doctorand al Școlii Doctorale Științe Juridice de la Universitatea de Stat din Moldova, declar pe răspundere personală că teza de doctorat este elaborată doar de mine, pe baza efortului personal de cercetare și redactare. În cadrul lucrării precizez sursa tuturor ideilor, datelor și formulărilor care nu îmi aparțin, conform normelor de citare a surselor și a respectării legislației privind drepturile de autor. Declar că toate afirmațiile din lucrare referitoare la datele și informațiile analizate, la metodele prin care acestea au fost obținute și la sursele din care le-am obținut sunt adevărate.

Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

DUMITRAȘCU, Dumitru

Semnătura

Data

CURRICULUM VITAE

NUME, PRENUME: Dumitrașcu Dumitru
DATA NAȘTERII: 31.05.1992
CETĂȚENIA: Republica Moldova
E-MAIL: dumitrascu.dum@gmail.com

EDUCAȚIE ȘI FORMARE PROFESIONALĂ:

- *Ciclul III de studii/Doctorat/Drept procesual civil*
Universitatea de Stat din Moldova (01/11/2016 – În prezent)
- *Ciclul II de studii/Masterat/Dreptul afacerilor*
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (01/09/2014 – 22/01/2016)
- *Ciclul I de studii/Licență/Drept*
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (01/09/2009 – 17/06/2014)

EXPERIENȚA PROFESIONALĂ:

- *Șef secție resurse umane/Jurisconsult*
„Compania de securitate Alfin” SRL (07/03/2016 – 31/01/2020)
Adresă: mun. Bălți, str. Decebal 134
- *Asistent universitar la Catedra de Drept*
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (05/09/2016 – În prezent)
Adresă: mun. Bălți, str. Pușkin 38
- *Jurist*
Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți (13/08/2018 – În prezent)
Adresă: mun. Bălți, str. Pușkin 38

DOMENIILE DE INTERES ȘTIINȚIFIC:

drept procesual civil, teoria actului juridic civil,
teoria generală a obligațiilor, dreptul muncii

COMPETENȚE LINGVISTICE:

Limba	Citit	Vorbit	Scris
Română	Maternă	Maternă	Maternă

Rusă	C2	C2	C2
Engleză	B2	B1	B2

PUBLICAȚII ȘI PARTICIPĂRI LA CONFERINȚE ȘTIINȚIFICE (NAȚIONALE ȘI INTERNAȚIONALE):

La tema cercetării au fost publicate 7 articole științifice în reviste peste hotare și din Republica Moldova.

Principale repere metodologice ale lucrării au fost expuse în diferite foruri științifice internaționale și naționale.

Publicații la tema tezei – 24 lucrări științifice.